

МАРГЬОРИТ ЮРСЕНАР ТВОРЕНИЕ В ЧЕРНО

Превод от френски: Красимир Мирчев, 1984

chitanka.info

ЧАСТ ПЪРВА СКИТНИШКИ ЖИВОТ

Nec certam sedem, nec propriam faciem, nec munus ullum peculiare tibi dedimus, o Adam, ut quam sedem, quam faciem, quae munera tute optaveris, ea, pro voto, pro tua stntentia, habeas et possideas. Deft-nita ceteris natura intra praescriptas a nobis leges co-ercetur. Tu, nullis angustiis coerciis, pro tuo arblriot in cuius tanu te posui, tibi illam praefinies. Medium te mundi posui, ut circumspiceres inde commodus-quicquid est in mundo. Nec te caelestem neque terire nut, neque mortalem neque immortalem fecimus, ut tui ipsius quasi arbitrarius honorariustique plastes et fictor, tn quam maluens tute formam effingas...

Oratio de hominis dignitate

Нито престол отделен, нито образ или особен дар съм ти отредил, Адаме, за да са твоят престол, твоят образ и твоят дар от теб самия пожелани, извоювани и обладани. Ограденото естество се бори по закони, предписани от мен. Но ти не си стегнат в рамки и лика си сам ще създадеш. По средата на света съм те поставил, за да виждаш всичко в него. И ни небесен те направих, нито земен, нито смъртен, ни безсмъртен: сам на себе си, като свободен, достоен художник и ваятел, каквито искаш очертания да придадеш.

Пико делла Мирандола
„Слово за човешкото
достойнство“

ШИРОКИЯТ ДРУМ

Анри-Максимилиан Лигр вървеше на кратки преходи към Париж.

Нищо не знаеше той за свадата, опълчила един срещу друг краля и императора. Чувал бе само, че остарелият с няколко месеца мир вече се нищи като протъркана дреха. За никого не беше тайна, че Франсоа дьо Валоа все така въздиша по Милано, като нещастен поклонник по своята възлюблена — от верни уста се знаеше, че без много шум въоръжава и трупа на границата със Савойския херцог една съвсем нова войска, която да отърси прахта от знамената му, погазени при Павия. Откъси от Вергилий се смесваха във въображението на Анри-Максимилиан със сухите разкази за пътуванията на баща му, банкера, и той виждаше как оттатък скованите в лед планини върволици конници се спускат към обширни и плодородни краища, прекрасни като сън: златни равнини, пенливи извори, от които пият бели стада, градове, изваяни като ковчезета, претъпкани със злато, подправки и скъпи кожи — изобилни като складове, тържествени като катедрали; градини, пълни със статуи, зали, пълни с ръкописи; и жени, облечени в коприна, разтварят обятия, за да посрещнат славния пълководец с всевъзможни глезотии в лапането и разврата, а върху тежки сребърни маси малвазията изпуска кадифения си блясък в стъкленици от венецианско стъкло.

Няколко дни преди това бе напуснал без всякакво съжаление бащиния дом в Брюж и бъдещето си на търговски син. Една вечер някакъв куц сержант се бе заперчил в кръчмата, че участвувал в италианските походи на Шарл VIII, описал бе жените и торбите със злато, върху които му се случило да тури ръка при разграбването на градовете. Анри-Максимилиан го възнагради за небивалиците с кана вино. Щом се прибра у дома, си рече, че е дошло и неговото време да провери наистина ли е кръгла земята. Бъдещият главнокомандуващ се задвоуми: в императорските войски ли да постъпи или в тези на френския крал, накрая заложи решението си на ези-тура и императорът загуби. Една слугиня раздрънка наляво и надясно, че се стяга за път.

Отначало Анри-Жюст се нахвърли с пестници върху своя блуден син, после, разнежен от вида на другия, изтърсака в дълга фута, който прохождаше, овързан е ремъци върху килима в приемната, насмешливо пожела на големия sluка при лудите французи. Донякъде от бащинска привързаност и много повече от тщеславие, да си докаже колко му е дълга ръката, той се зарече да пише, щом му дойде времето, на своя лионски представител метр Мюзо, та да препоръча непоправимия син на адмирал Шабо дьо Брион — доста задлъжнял към банката Лигр. Напразно тряскаше Анри-Максимилиан вратите на тръгване — не е шега работа да си син на човека, който вдига и сваля цената на житото и отпуска заеми на владетелите. Майката на новоизлюпения герой му натъпка джобовете с ядене и скришом му пъхна пари за из път.

Щом стигна до Дранутр, където баща му имаше чифлик, той убеди управителя да замени вече окуцелия му кон с най-добрия жребец от банкерската конюшня. Но скоро след това, в Сен Кантен, го продаде — едно, че откак яздеше прекрасното животно, сметките върху плочите на кръчмарите отскачаха като омагьосани нагоре, и второ, защото прекалено богатото снаряжение му пречеше да изживее в пълна мяра насладите на пътя. За да позадържи невероятно бързото изтичане на париците си, ядеше заедно с коларите гранясала сланина и нахут в най-окаяните странноприемници и нощем спеше върху слама, но с леко сърце прахосваше спастреното от по-добър подслон в пиене и карти. От време на време се случваше някоя милосърдна вдовица, стопанка на усамотен чифлик, да му предложи трапезата и леглото си. Гледаше да не забравя много и писмовността — в джобовете му теглеха малки, облечени с агнешка кожа томчета, взети предварително от наследството, което щеше да му остави неговият чичо, каноникът Бартоломе Кампанус, събирач на книги. На пладне, излегнат в някоя ливада, се кискаше с глас на Марциаловите смехории или пък умислен и затыжен плюеше в застоялата вода и си мечтаеше за сдържаната, мъдра избраница, на която, също като Петрарка, ще поднесе в сонети душата и живота си. После се унасяше — обувките му щръкваха като черковни камбанарии към небето, изкласилите жита се превръщаха в дружини наемници със зелени дрехи, а макът — в гиздаво девойче с измачкана фуста. Друг път младият великан се бракосъчетаваше със земята. Събуждаше го някоя мушица или изтежко зазвънтяла селска

камбана — и с накривена шапка, със сламчици в жълтата коса, с дългнесто лице, кажи-речи, цялото нос, зачервено от слънцето и студената вода, Анри-Максимилиан безгрижно крачеше към славата.

Подмьташе закачки на срещнатите из пътя, разпитваше ги какво ново. След Лафер на стотина-двеста разкрача отпред се мярна някакъв поклонник. Вървеше бързо. На Анри-Максимилиан му бе омръзнало да мълчи и ускори стъпка.

— Ще се помолите ли за мен в Компостела? — дружелюбно подхвърли фламандецът.

— Познахте — каза онзи. — Натам съм се запътил.

Той извърна глава изпод качулката от бозав плат и Анри-Максимилиан позна Зенон.

Тънкото, дълговрато момче сякаш бе израсло с цял лакът от последните им щуротии на есенния панаир. Неговото красиво, все така бледо лице изглеждаше измършавяло, походката му излъчваше необуздан устрем.

— Здравсти, братовчеде! — радостно се провикна Анри-Максимилиан. — Каноникът Кампанус ви чака цяла зима в Брюж, достославният ректор в Лувен си скубе брадата, че ви няма, а вие никнете, където не ви сеят — иззад един завой.

— Митрополитът на „Свети Бавон“ в Гент ми предлага място — предпазливо рече Зенон. — Не е ли той достоен покровител? По-добре ми кажете защо се скитате като просяк по пътищата на Франция?

— Май и вие имате пръст в това — отговори по-младият. — Избягах от бащиния дюкян, както вие от богословската школа. Ама сте изпаднал — от достославен ректор на митрополит...

— Шегувате се — отвърна монахът. — В началото винаги трябва да бъдеш *fatulus*^[1] някому.

— Друго е да носиш аркебуза — каза Анри-Максимилиан.

Зенон го изгледа предизвикателно.

— Баща ви има достатъчно пари, за да ви купи най-добрата дружина наемници на цезар Карл — каза той, — щом сте решили двамата, че войниклъкът е достойно занятие.

— Наемници, купени от моя баща, ми се нравят толкова, колкото на вас игуменските приходи — отсече Анри-Максимилиан. — И освен това само във Франция умеят да разговарят с жените.

Шегата не попадна на място. Бъдещият военачалник се спря и купи от един селянин шепа череша. Двамата приседнаха край една урва, за да ги изядат.

— И какво — навлякохте тези дрехи на глупец? — каза Анри-Максимилиан, докато разглеждаше с любопитство облеклото на поклонника.

— Да — отвърна Зенон. — Омръзна ми книжната паша. Предпочитам да сричам мърдащи слова: безброй римски и арабски букви, писмо от ляво на дясно, като на нашите книжници, или от дясно на ляво, като на източните ръкописи. Тук-там задраскано — чума, война. Заглавия, изписани с червена кръв. И навсякъде знаци, на места по-загадъчни и от знаците петна... Има ли по-удобна дреха, за да минеш незабелязан?... Краката ми бродят по света като буболечки между страниците на псалтир.

— Не е лошо — разсеяно каза Анри-Максимилиан. — Но защо в Компостела? Нима ще седите сред дебелите монаси и ще мрънкате под носа си.

— А, не — отвърна поклонникът. — Какво да търся при тези безделници и телета? Но игуменът на Якобитите в Леон е посветен в алхимията. Нашият добър чичо, каноникът Бартоломе Кампанус, си пишеше с този заваян глупак, който май понякога, без да иска, се залутва отвъд забранените граници. Митрополитът на „Свети Бавон“ също го замоли с писмо да ми предаде науката си. Трябва обаче да бързам, защото е стар. Страх ме е, че ще вземе да забрави каквото е знаел или ще умре.

— Ще има да ядете гол лук и да бъркате бакърената му попара, подсладена със сира. Покорно благодаря! Аз мисля без толкова мъки да се наредя на по-добра трапеза.

Зенон се изправи и нищо не каза. Вече пътьом Анри-Максимилиан изплю камъчето:

— Мирът е протекъл като решето, братко Зенон. Кралете си дърпат един другиму земите, както пияниците в кръчмата се карат за гозбите. Тук Прованс — медена курабийка, там пък Милано — пастет от змиорка. Все ще изпадне от всичко това трошичка слава, за единия ми зъб.

— *Ineptissima vanitas*^[2] — сухо промълви младият монах. — Още ли обръщате внимание на вятъра, който, излиза от устите.

— Аз съм на шестнадесет години — каза Анри-Максимилиан. — След още петнадесет ще се види не съм ли се изравнил случайно с Александър. След тридесет ще се знае струвам ли или не колкото покойния Цезар. Цял живот ли ще меря сукно в дюкяна на улица: „Вълнарска“? Въпросът е да бъдеш мъж.

— Аз съм на двадесет — пресметна Зенон. — Ако всичко върви по вода, остават ми още петдесет години учене, преди този череп да се озъби. Дим и герои колкото щете у Плутарх, братко Анри. За мен въпросът е да бъдеш повече от мъж.

— Аз съм накъм Алпите — каза Анри-Максимилиан.

— Аз — накъм Пиренеите — каза Зенон.

Замълчаха. Равният път между два реда тополи изтегляше пред тях отрязък от волния всемир. Избраникът на славата и избраникът на науките крачеха рамо до рамо.

— Гледайте — продължи Зенон: — Отвъд това село — други села, отвъд този манастир — други манастири, отвъд тази крепост — други крепости. И във всяка твърдина от мисли, във всяка постройка от понятия, издигнати над сградите от дърво и дворците от камък, животът зазижда несмисления и оставя пролука за мъдреца. Отвъд Алпите — Италия, отвъд Пиренеите — Испания. Натук — родината на Мирандола, нататък — на Авицена. А още по-далеч е морето и от другата страна на морето — други късчета от безкрая: Арабия, Морейя, Индия, двете Америки. И навсякъде долини, където можеш да набереш билки, скали със спотаени в тях метали — олицетворяващи мигове от Великото творение, заклиналия, втъкнати между зъбите на мъртвите, богове — всеки със своето обещание, тълпи — и всеки един човек в тях има себе си за средище на вселената. Какъв безумец трябва да си, за да умреш, без поне да си обиколил тъмницата си? Нали виждате, братко Анри: аз наистина съм поклонник. Пътят е дълъг, но пък съм млад.

— Голям е светът — каза Анри-Максимилиан.

— Голям е светът — замислено повтори Зенон. — Дано Онзи, който може би Е, разтегли човешкото сърце до мярата на целия живот.

И отново замълчаха. Подир малко Анри-Максимилиан се плесна по челото и прихна:

— Зеноне — каза той, — помните ли приятеля си Кола Хейл, почитателя на пивото, вашия брат в свети Йоан? Той напусна

работилницата на моя мил баща, където, между нас казано, можеш да пукнеш от глад, прибра се в Брюж и сега се шляе из улиците с броеница в ръка, мърмори неспирно молитви за душата на своя Томас, на когото вашите направи замътили мозъка, и ви кълне като изчадие на дявола, на Юда и на антихриста. А пък неговият Перотен кой знае къде потъна — изглежда, сатаната го прибра.

Лицето на младия студент се разкриви грозно и някак остаря:

— Врели-некипели — тросна се той. — Зарежете тези невежи. Знае се какво са те: сурова плът, а вашият баща я превръща в злато, което един ден ще наследите от него. Не ми споменавайте за направи и извити вратове и аз няма да ви говоря за обезобразените кобили на търговеца в Дранутр, нито пък за отвърнати от правия път момичета или за това колко бъчви с вино пресушихте миналото лято.

Анри-Максимилиан нищо не отговори, само си заподсвирква някаква скитнишка песен. Оттук нататък приказваха само за състоянието на пътищата и за цените в странноприемниците.

Разделиха се на следващия кръстопът. Анри-Максимилиан пое по главния път. Зенон свърна по друг един, страничен. Ненадейно помладият от двамата изтича обратно, настигна поклонника и сложи ръка върху рамото му.

— Братко — каза той, — помните ли Вивине, онова бледо девойче: вие го бранехте някога от нас, нехранимайковците, когато му щипехме задника на излизане от училище? Тя се е влюбила във вас и казва, че ви се е вrekла, а тия дни върна един помощник-кмет. Леля ѝ я напердаши и я затвори на хляб и вода, но тя и дума не дава да се изговори. Щяла да ви чака, казва, ако ще, до края на времевата.

Зенон се спря. Нещо колебливо мина през погледа му и се изгуби там, подобно на влага в огнище.

— Толкова по-зле — каза той. — Какво имам аз с тази напердасена мома? Мен друг ме чака. При него съм се запътил.

И отмина нататък.

— Кой е той? — попита смаяният Анри-Максимилиан. — Щърбавият леонски игумен?

Зенон се обърна.

— Nic Zeno — каза той. — Аз самият.

---

[1] Слуга, чирак (лат.) — Б.пр. ↑

[2] Глупашка суета (лат.) — Б.пр. ↑

ДЕТСТВОТО НА ЗЕНОН

Зенон беше роден двадесет години преди това в Брюж, в дома на Анри-Жюст. Майка му се казваше Хилзонда, а баща му, Алберико де Нуми, беше млад прелат, потомък на старинен флорентински род.

Като дългокос юноша месер Алберико де Нуми бе озарявал със своя плам двора на Борджа. Между две представления с бикове на площад „Свети Петър“ беседваше за коне и бойни машини с Леонардо да Винчи — по онова време инженер при Чезаре, — а по-сетне с тъмния блясък на двадесет и двете си години влизаше в тесния кръг млади благородници, носещи страстната привързаност на Микеланджело като високо звание. Някои от премеждията му завършиха със святкане на ками; постави началото на сбирка от антики; една пазена в тайна връзка с Джулия Фарнезе не навреди на възхода му. В Синигаля хитростта му увлече противниците на Светия престол в капана, където и погинаха, и му спечели благоволенieto на папата и неговия син: почти му бе обещана епископията на Нерпи, но ненадейната кончина на Светия отец забави назначаването. Това разочарование, или може би някаква несподелена любов, чиято загадка така и остана неразбулена, го хвърли за някое време в лишения и непосилно учене.

Реши се отпърво, че е някакъв честолюбив кроеж. А истината бе, че буйният мъж бе обладан от яростно настървение към постничество. Казваха, че се е оттеглил в Грота Ферата, в обителта на гръцките монаси на свети Нил, сред един от най-дивите пущинаци на Лациум, и там, в размисъл и молитви, превежда на латински „Животът на пустинните отци“ — наложи се изричната заповед на Юлий II, който ценеше трезвия му ум, за да се включи като апостолически секретар в работата на Камбрейската лига. Едва пристигнал, той се наложи властно над пренията и засенчи самия легат. Надали се беше сецал някога за облагите на Светия престол от разпокъсването на Венецианската република, но сега този въпрос го погълна изцяло. При угощенията, съпътстващи заседанията, месер Алберико де Нуми, облечен в багреница като кардинал, изпъкваше с неподражаемата си

осанка, заради която римските блудници го зовяха Неповторимия. Той именно, при едно горещо разноезичие, спретна цицероновско слово и смайващо с яростта си убеждение и извоюва присъединяването на Максимилиановите пратеници. После писмо от неговата майка, сребролюбива флорентинка, му припомни някои вземания от Адорно в Брюж и той реши незабавно сам да прибере парите, така необходими за попрището му на черковен предводител.

В Брюж фламандският му представител Жюст Лигр разтвори пред него вратите на дома си. Италианщината до такава степен бе влязла под кожата на дебелия мъж, че той наляво и надясно разказваше за някаква своя баба, която през едно от краткотрайните си вдовства — истинска напаст за търговските съпруги — надала ухо за приказките на минаващ оттук генуезки прекупвач. Месер Алберико де Нуми получи само нови облигации, този път срещу аугсбургските Херварти, но за утеха издръжката на кучетата, соколите и оръженосците му бе поета от неговия домакин. Домът Лигр, издигнат току до магазините, се поддържаше с кралско разточителство: тук хранеха чудесно и пояха още по-добре. Макар и да четеше само тефтерите на своята сукнарница, Анри-Жюст с гордост показваше книгите си.

Често на път — в Турне и Малин, за да уговаря нови заеми с наместничката, в Анверс, където отскоро бе влязъл в сдружение с онази луда глава Ламбрехт фон Рехтергем за търговия с пипер и други задморски благини, или в Лион, собственоръчно да урежда банковите си сделки на панаира по Задушница, — той оставяше къщата в ръцете на своята по-малка сестра Хилзонда.

И веднага месер Алберико де Нуми залудя по тази момичка с нежни гърди и източено лице, облечена в обшито кораво кадифе, обвило като калъп тялото ѝ, накитена в празник със скъпоценности, на които би завидяла императрица. Седефени, почти розови клепачи обрамчваха бледите ѝ сиви очи, от леко издутите устни сякаш всеки миг щеше да се отрони въздишка, а може би началото на молитва или пък на песен. И навярно желанието да я разсъблечеш идваше само от това, че човек трудно си я представяше гола.

В една снежна вечер, когато всекиму се мержелее топла постеля в закътана стая, подкупената слугиня въведе месер Алберико в банята и той видя Хилзонда да търка с трици своите дълги вълнисти коси, разпуснати като наметало. Девоичето си покри лицето, но предаде без

борба на очите, устните и ръцете на любовника своето чисто и бяло като обелен бадем тяло. Тази нощ младият флорентинец напи заключения извор, приласка двете козлета близнаци, научи тази уста на любовните игри и прищевки. Призори завоюваната накрая Хилзонда се отдаде цялата, а вече по светло изстърга с нокът побелялото от скреж стъкло и с елмазения си пръстен изписа началните букви на своето име, преплетени с тези на любимия, и така остави белег за щастието си в това тънко, прозрачно вещество — то се знае и крехко, но едва мъничко повече от плътта и сърцето.

Към техните наслади се прибавяха и всички удоволствия, предлагани от времето и мястото: прелестната музика, изпълнявана от Хилзонда на малкия воден орган, подарък от брат й, силно подправените вина, топлите стаи, разходките с ладия по още сините от топенето на леда канали или ездата през май по цъфналите ливади. Измирните нидерландски манастири месер Алберико прекара може би още по-сладостни часове от тези, които му даряваше Хилзонда, в издирване на забравени древни ръкописи: редовно пишеше на италианските познавачи за находките си и на тях им се струваше, че в негово лице отново разцъфват дарбите на великия Марсилио. Вечер, разположени пред огъня, любовниците съзерцаваха един голям аметист, донесен от Италия, в който личаха сатири, прегърнали нимфи, и флорентинецът учеше Хилзонда да изговаря на неговия език любовните слова. Той съчини за нея балада на тосканско наречие — стиховете, посветени на тази търговска щерка, биха удостоили и Суламит от Песен на песните.

Пролетта мина, дойде лято. Един прекрасен ден пристигна писмо от неговия братовчед Джовани ди Медичи, отчасти на тайнопис, отчасти в шеговитата отсянка, притуряна от Джовани към всичко — политика, наука, любов — и месер Алберико научи последните вести около папските и римските сплетни, позабравени през тези месеци във Фландрия. Юлий II не е безсмъртен. Напук на глупците и продажниците, купени от онзи богат празноглавец Риарио, изкусният Медичи отдалеч подготвяше избирането си на бъдещия конклав. Месер Алберико много добре знаеше, че един-два разговора с императорските заемодатели не оправдават в очите на сегашния първоотец неуместно проточеното му отсъствие — оттук нататък попрището му изцяло зависеше от този братовчед, който по всяка

вероятност ще стане папа. Заедно бяха играли върху терасите на Кареджи, по-късно Джовани го въведе в своя тесен, отбран кръжец книжовници — малко комедианти, малко сводници — и сега месер Алберико се опиваше от мисълта как ще направлява този изтънчен, но мек като девойка мъж, как ще му даде подкрепата си, за да стигне до престола на свети Петър, а после в сянка, изчаквайки още по-добри времена, ще стане разпоредителят на неговата власт. За не повече от час си стегна нещата.

Може би нямаше душа. Може би внезапните му пламвания бяха само изблици на необикновена телесна сила, може би този съвършен актьор непрестанно опитваше нови дразнителни за сетивата си, или по-скоро всичкото беше само низ от яростни и величави, на напълно произволни състояния, като на телата, изрисувани от Буонароти по сводовете на Сикстинската капела. Лука, Урбино, Ферара, тези пешки върху шахматната дъска на неговия род, изведнъж скриха от погледа му равната гледка от зеленина и вода, сред която бе благоволил да поживее за малко. Той струпа в сандъци откъсите от древни ръкописи и нахвърляните любовни стихове. С ботуши и шпори, с кожени ръкавици на ръцете и плъстена шапка на глава — повече от всякога рицар, по-малко от когато и да било духовник — той се качи при Хилзонда да ѝ извести заминаването си.

Тя беше непразна. Знаеше го. Не му го каза. Твърде чувствителна, та да спъва честолюбивите му кроежи, освен това беше и много горда, за да се натрапва с признание, което тънкият ѝ стан и плоският корем все още не потвърждаваха. Никак не ѝ се искаше да я обвиняват в лъжа, и още по-малко — да се превръща в досадница. Но след няколко месеца, когато роди мъжка рожба, реши, че няма право да крие от месер Алберико де Нуми появата на техния син. Пишеше едва-едва, нужни ѝ бяха часове, за да съчини посланието, като непрекъснато триеше с пръст излишните думи — щом довърши накрая писмото, тя го повери на един генуезки търговец, заминаващ за Рим, в когото имаше вяра. Отговор от месер Алберико така и те дойде. Макар по-късно генуезецът да я уверяваше, че лично е предал пратката, Хилзонда реши за себе си, че мъжът, когото бе обичала, изобщо не я е получавал.

Кратката любов, внезапното изоставяне след това преситиха младата жена с наслада и омерзение: уморена от своята плът и от

нейния плод, тя като че простираше и върху детето морната отврата, която чувствуваше към самата себе си. Отпусната в ложето си на родилка, с безразличие наблюдаваше как прислужниците повиват малкото смугло телце на светлината, хвърляна от жаравата в огнището. Незаконното раждане не беше кой знае каква беда и Анри-Жюст лесно можеше да спазари за сестра си изгоден брак, но споменът за онзи мъж, макар и разлюбен вече, отблъсваше Хилзонда от тежкия еснаф, когото венчилото ще постави до нея, под същия пухеник, на същата възглавница. Мъкнеше без радост великолепните дрехи, поръчвани от брат й, шити от най-добри платове, но по-скоро от злост към себе си, отколкото от угризения, се лишаваше от вино и изтънчени ястия, от сгриващ огън и нередко — от чисто бельо. Не пропускаше църковна служба и все пак вечер, ако след яденето някой от сътрапезниците на Анри-Жюст се впуснеше в нападки срещу римските безчинства и грабежи, спираше да плете дантелата си и се заслушваше, понякога късаше неволно конеца и бързаше мълчешката да го завърже. После мъжете започваха да се оплакват, че пясъците засипват пристанището и опразват Брюж, препращат другаде, на по-сгодни места корабите, надсмиваха се над инженер Лансло Blondeil, задето се силел с протоци и изкопи да излекува болестта. Или пък подхвърляха дебелашки шеги, някой започваше позната до втръсване история: за алчната любовница, за подиграния съпруг и скрития под коритото прелъстител или пък за хитрите търговци, които се надлъгвали. Хилзонда минаваше в кухнята да наглежда гозбите и хвърляше разсеян поглед към сина си, засукал лакомо слугинята.

Една сутрин Анри-Жюст, пак на връщане от път, й доведе нов гостенин. Това беше мъж с посивяла брада, прям и тържествен, като спасителен полъх над смраченото море. Симон Адриансен се боеше от господата. Напредващата възраст и богатството, за което казваха, че е честно добито, придаваха на този търговец от Зеландия патриаршеско достолепие. На два пъти беше оставал вдовец: две плодови стопанки една след друга бяха заемали къщата и постелята му, преди да легнат рамо до рамо в семейната гробница — стената на една църква в Миделбурх; на свой ред и синовете му бяха натрупали състояние. Симон беше от мъжете, на които желанието придава бащинска

грижовност. Щом веднъж отсъди, че Хилзонда скърби за нещо, свикна да сяда край нея.

Анри-Жюст му беше много благодарен — заемите на този човек го крепяха в трудни времена и той дотолкова тачеше Симон, че пред него се въздържаше от прекалено пиене. Но велико е изкушението на виното. А то развързва езика. Братът не кри дълго от своя гост злочестината на Хилзонда.

Докато тя работеше една зимна утрин в голямата стая под прозореца, Симон Адриансен пристъпи към нея и тържествено изрече:

— Ще дойде ден и бог ще изличи от сърцата на хората всеки закон, който не е любов.

Тя не разбра. Той продължи:

— Ще дойде ден и бог няма да приема друго кръщение освен на духа, нито пък друго венчило извън онова, което в нежност приемат телата.

Хилзонда се разтрепери. Но мъжът с блага строгост заговори за новата прямота, облъхваща света, за лъжовността на всеки забъркващ божието дело закон, за близкото време, когато простотата да обичаш ще се равнява на простотата да вярваш. В неговия език, шарен като лист от Библията, притчите се смесваха с разкази за Светите мъже, които според него подсекли римското иго, и почти без да снижи глас, но едва след като се огледа и се увери, че вратите са затворени, сподели, че още се колебаел да признае наяве анабаптистката си вяра, макар тайно вече да бил отхвърлил кухите тържества, нелепите обреди и измамните тайнства. Според неговите думи Праведните, жертви и помазаници едновременно, от век на век минавали като шепа избраници, недосегаеми за престъпленията и лудостта на света: грях има само в заблудата — за непорочните сърца плътта е чиста.

После спомена сина й. Детето на Хилзонда, заченато извън църковните закони и срещу тях, му се струваше призовано сред всички да приеме и да предаде един ден заръката на Чистите и Светите. Любовта на депата, набързо прелъстена от красивия италиански демон с лице на архангел, се превръщаше за Симон в загадъчно иносказание: Рим, това беше Вавилонската блудница, в чиито нозе подло жертвуваха невинността. Понякога унесена усмивка на ясновидец озаряваше това едро, непроницаемо лице, а спокойният глас зазвънтяваше прекалено уверено, като на човек, който се сили да убеди, а често и да надхитри

сам себе си. Но в този чужденец Хилзонда долавяше единствено приветливата благост. Всички край младата жена се бяха обръщали досега към нея само с подигравки, съжаление или добродушно, грубовато снизхождение, а заговореше ли за мъжа, който я бе изоставил, Симон казваше: „Вашият съпруг“. И дълбокомислено напомняше, че всяко обвързване е неразлъчно пред бога. Думите му успокояваха Хилзонда. Макар и все още посърнала, тя изправяше глава. Симон познаваше като собствения си дом къщата на Лигрите, чийто герб с кораб излагаше на показ самочувствието им на морски търговци. Всяка година се завръщаше приятелят на Хилзонда. И тя го чакаше — хванати за ръка, двамата говореха за църквата в духовете, която ще смени Църквата.

Една есенна вечер по италиански търговци пристигна вест — месер Алберико де Нуми, на тридесет години ръкоположен за кардинал, бе намерил смъртта си в Рим, по време на разпътно пиршество в едно лозе на Фарнезе. Влиятелни злоезичници приписваха убийството на кардинал Джулио ди Медичи, раздразнен от въздействието на своя сродник върху духа на Светия отец.

Симон надменно пропусна край ушите си тези смътни слухове, долетели от римския вертеп. Но седмица по-късно едно донесение до Анри-Жюст потвърди мълвата. От външното спокойствие на Хилзонда не личеше радва ли се в себе си или е покрусена.

— Сега вече сте вдовица — побърза да рече Симон Адриансен с всякогашната ведра тържественост, която приемаше към нея.

Но въпреки предположенията на Анри-Жюст си замина на другата сутрин.

Половин година по-късно се яви на обичайния ден и поиска ръката ѝ от нейния брат.

Анри-Жюст го въведе в стаята, където плетеше Хилзонда. Той приседна до нея. Заговори.

— Бог не ни е отредил право да причиняваме мъка на създанията му.

Хилзонда спря да работи. Дланите ѝ замряха върху вътъка, пръстите ѝ потреперваха до незавършения венец от клонки — предвест за бъдещите превратности. Симон продължи:

— Дава ли ни бог да се мъчим един другиго?

Хубавицата повдигна към него лицето си на болнаво дете. Той добави:

— Няма за вас щастие в този дом, кънтящ от смехове. В моя дом цари велика тишина. Елате.

Тя прие.

Анри-Жюст потриваше ръце. Милата му Жаклин, доведена малко след огорчението на Хилзонда, се жалваше до небесата, че в семейството повече от нея зачитали една никаквица и попското ѝ копеле, а тъстът, богатият търговец от Турне Жан Бел, се хващаше за тези оплаквания и бавеше изплащането на зестрата. Наистина макар Хилзонда много да не се грижеше за сина си, всяка дрънкулка, подарена на заченатата в законно ложе рожба, изправяше двете жени настръхнали една срещу друга. Отсега нататък русокосата Жаклин можеше да пръска колкото си иска за везани шапчици и лигавничета и в празник спокойно да гледа как нейният дебел Анри-Максимилиан лази по покривката, с двата крака в чиниите.

Въпреки ненавистта си към църковните обреди, Симон склони сватбата да бъде чествувана по-тържествено, защото най-неочаквано Хилзонда изрази такова желание. Но вечерта, щом се оттеглиха в младоженската стая, той скришом повтори венчавката по своя си начин — разчупи хляб и пи вино с избраницата си. Хилзонда оживяваше от досега на този мъж, също както заседнала лодка, подета от прилива. Тя вкушваше отърсеното от срам тайнство на разрешените удоволствия и това как сведеният над рамото ѝ старец погалва гърдите ѝ, сякаш правенето на любов е един вид благославяне.

Симон Адриансен се зае със Зенон. Но когато Хилзонда побутна детето към брадатото сбръчкано лице, с трепкаща на устната брадавица, то извика и се замята, изтръгна се като диво от майчините длани и пръстените одраха ръката му. Избяга. Откриха го чак вечерта, сврян до пещта в дъното на градината — опита се да ухапе слугата, който го измъкна със смях иззад камарата цепеници. Симон разбра, че не ще успее да опитоми това вълче, и склони да го остави във Фландрия. А и виждаше се, че в присъствието на детето Хилзонда става по-тъжна.

Зенон растеше, наречен на Църквата. Духовният сан си оставаше за един незаконороден най-верният път към охолен живот и издигане. Гладът за знание отрано облада момчето, а пилеенето на мастило и свещи, които не гаснеха до зори, намираще оправдание в очите на вуйчото единствено като подготовка на бъдещ свещеник. Анри-Жюст заведе ученика при своя зет Бартоломе Кампанус, каноник на „Свети Донациан“ в Брюж. Похабеният от молитви и дълбаене в мъдрата словесност учен бе толкова благ, че изглеждаше вече стар. Той научи момчето на латински, на малкото, което знаеше от гръцкия и алхимията, и разпали любознанието на ученика си с помощта на Плиниевата „Естествена история“. Усойната стая на каноника се превърна в убежище, където момчето се криеше от препиращите се за английско сукно гласове на прекупвачите, от плитката мъдрост на Анри-Жюст, от ласките на слугините, зажаднели, за незрял плод. Тук се отърсваше от тежобите и недоимъка на детството — книгите и учителят го приемаха като мъж. Той обикна затрупаното с книжнина помещение, гъшето перо, роговата мастилница — оръдия на едно ново познание, — както и богатството да научиш, че рубинът идва от Индия, че сярата се съчетава с живака, че цветето, наречено *lilium* на латински, на гръцки се казва *κρίνον*, а на еврейски *susannah*. По-сетне откри, че книгите бръщолевят и лъготят същи като хората и че често многоречивите обяснения на каноника се отнасят до несъществуващи неща и следователно са безсмислени.

Твърде съмнителни бяха другарите му: по това време той най-често се събираше с учения бръснар Жак Мюерс, който нямаше равен в пускането на кръв и каменоделството, но пък го подозираха, че реже мъртъвци, както и с тъкача Кола Хейл, безсрамник и самохвалко — наместо в учене и молитви, с него времето му минаваше в майсторене на скрипци и лостове. Повратливият и едновременно тромав мъж с широка ръка пръскаше неполучени пари, черпеше калфите по панаирите и те го гледаха като цар. Тази яка грамада от мускули, рижи кичури и светла кожа приютяваше хем отнесен, хем разсъдлив ум, непрекъснато погълнат от нагласяне, дотъкмяване, опростяване или пък усложняване на нещо. Всяка година в града затваряха вратите си все нови и нови работилници, а Анри-Жюст се хвалеше, че не закрива своите единствено от християнско милосърдие, и използваше безработицата, за да орязва най-редовно надниците. Подплашените

работници, доволни, че все пак не са на пътя и че всяка сутрин камбанката ги зове, живееха в постоянния тормоз от неясните слухове за затваряне и боязливо си говореха, че сигурно и те скоро ще тръгнат с тълпите просяци, които в тези времена на скъпотия се мъкнат по друмищата и плашат еснафите. Кола си мечтаеше да облекчи труда и неволите им с механични разбои, като онези, които в голяма тайна се изпробваха тук-там: в Ипр и в Гент, във френския Лион. Беше виждал рисунки и ги описа на Зенон — ученикът потъна в изчисления, запретна се да чертае, превърна увлечението на Кола по тези нови направи в съвместна лудост. Двамата клечаха, скупчили глави, до една грамада железарии и неуморно си помагаха да окачат някоя противотежест, да закрепят някой лост, да поставят и да вадят захванати едно в друго колела, до изнемога се препираха къде точно е мястото на този винт или как ще се смазват плъзгачите. Изобретателността на Зенон далеч превъзхождаше бавноподвижния ум на Кола Хейл, но дебелиите пръсти на занаятчията смайваха със сръчността си канонишкия ученик, който за пръв път се захващаше с друго освен с книги.

— *Prachtig werk, mijn zoon, prachtig werk*^[1] — важно повтаряше майсторът и обгръщаше с тежката си ръка врата на ученика.

Вечер, щом приключеше с науките, Зенон презглава тичаше при своя побратим, запокитваше шепа камъчета в прозореца на кръчмата, ако майсторът се бе заседял по-дълго. Или пък се шмугваше крадешком към ъгъла на пустия склад, където спеше Кола, заобиколен от своите чаркове. Мрак изпълваше просторния хамбар — за да не пламне пожар, свещта гореше забучена в съд с вода, досущ блед фар посред мъничко море. Чиракът Томас от Диксмюде на смях изпълзвяваше като котка по разлюляното скеле и тръгваше сред черния мрак високо горе под покрива, с фенер или халба в ръка. Кола Хейл се тресеше от смях. Седнал на някоя дъска, той блещеше очи, докато слушаше философствованията на Зенон, който прескачаше от Епикуровите атоми до удвояването на куба и от естеството на златото до глупостта на доказателствата за съществуването на бога — възхитено подсвиркване излизаше от устните му. Ученикът откриваше сред тези облечени в кожа люде същото, каквото господарските синове намират при конярите и кучкарите: един свят, по-суров и по-свободен от техния, разгънат долу, далеч от предписанията и празните умувания

— успокояващо редуване на тежък труд и нехайна леност, човешки мирис и топлина, език, съставен от ругатни, подмятания и поговорки, почти толкова неразбираем, колкото говора на тайните братства, дейност по-различна от висенето над книгата с перо в ръка.

На ученика му се струваше, че в работилницата и в склада се натъква на доказателства за или против своята школка наука: Платон от едната страна и Аристотел от другата се превръщаха в обикновени търговци, чиито теглилки трябва да се изпитат. Тит Ливий излизаше бърборко, Цезар, с цялото си величие, също бе умрял накрая. От Плутарховите герои, чийто мед бе подхранвал каноника Бартоломе Кампанус успоредно с млякото на евангелистите, ученикът запомни едно — че смелостта на духа и на тялото ги е отвела толкова далеч и толкова високо, колкото смирението и постът, които според приказките възнасяли праведните християни в небесата им. За каноника светата мъдрост и нейната мирска посестрима се допълваха: в деня, когато чу Зенон да осмива благочестивите видения от „Сципионовия сън“, той разбра, че ученикът му тайно се е отрекъл от утехата на Христа.

И все пак Зенон се записа в Лувен, в Богословската школа. Неговият жар смая всички, новодошлият се оказа способен незабавно да защити каквото и да е гледище и се издигна на висока почит сред другарите си. Животът на студентите бе пълен с веселба и безгрижие: канеха го на угощения, където той пиеше само вода, жените в бардаците му се усладиха толкова, колкото къс развалено месо на някой изнежен стомах. Всички признаваха красотата му, но неговият рязък глас плашеше, а пламъкът на тъмните му гледци едновременно омагьосваше и отблъсваше. Плъзнаха какви ли не мълви за раждането му и той не ги отрече. Следовниците на Никола Фламель скоро разпознаха в този зиморничав ученик, вечно зачетен под свода на някоя камина, белезите на алхимически стремления и едно малобройно братство от духове по-диреци, по-неспокойни от останалите откряна своите редици, за да го приеме. Още преди края на учението той гледаше отвисоко докторите в кожени наметки, сведени в трапезарията над препълнените си паници, заситени до гуша със своето охранено и тежко знание, а също шумните недодялани студенти, твърдо решени да не научат нищо повече, отколкото е нужно, за да се докопат до някое топло местенце — клетки глупци; у които духовният кипез е само някакъв прилив на кръвта, мимолетен като

самата младост. Малко по малко презрението му се разпростря даже и върху събратята му кабалисти, кухи, натъпкани с вятър мозъци, задръстени с думи, чието значение не разбират, а ги предъвкват в предписания. Той с горест се увери, че нито един от тези хора, гледани с такова упование в началото, не го изпреварва в помислите и делата, нито дори се доближава до него.

Зенон живееше на последния кат в един ръководен от свещеник дом — надпие, повесен на стълбището, заповядваше на питомците да се събират на вечерня и заплашваше с глоба всеки, който вкара продажна жена или пикае извън нужника. Но нито миазмите, нито задръстеното със сажди огнище, нито свадливият глас на прислужничката, нито стените, нашарени от предшествениците му с неприлични надписи на латински и мръснишки рисунки, нито рояците мухи по пергаментите можеха да отклонят от заниманията му неговия дух, за който всяко нещо в света представляваше явление или знак. В тази дупка ученикът преживя своите лутаници и изкушения, замайващи победи и поражения, сълзи на безсилен гняв и юношеското ликуване, непознато или презирано в зрели години — неговите собствени сетнешни спомени бяха изпъстрени със забрава. Теглеше го към опиянения на чувствата, най-отдалечени от преживяванията или признанията на повечето хора, изискващи тайна и лъжа, често предизвикателство — този Давид, счепкан с Голиата на схоластиката, повярва, че е открил своя Йонатан в лицето на един безгрижен рус състудент, но момъкът скоро го остави, смени властния си побратим с по-различни другари, познавачи на виното и заровете. Нищо не излезе наяве от тази ревниво таена връзка, цялата изтъкана от мълчаливо докосване — само краят ѝ потопи Зенон още по-дълбоко в учението. Руса беше и везачката Жанет Фоконие, своенравна и храбра като оръженосец девойка, свикнала да влачи подир фустата си сюррия студенти, която момъкът удостои една вечер с ухажването си, изразено в подигравки и обиди. Зенон се бе похвалил, че стига да каже, и това момиче ще склони, за по-кратко време, отколкото е необходимо, за да се пробяга от складовете до „Свети Петър“ — последва сдърпване, после и всеобщ бой, а накрая хубавата Жанет се показва великодушна и дари ранения грубиян с целувката на своята уста, величана, според тогавашния език, като „портик на душата“. И едва около Коледа, когато на Зенон не му остана друг спомен от тази лудория освен белег през

лицето, изкусителката се промъкна една лунна нощ, изкачи безшумно скърцащото стълбище и се мушна при него в леглото. Зенон се изненада от това гъвкаво и гладко тяло, което го поведе с вещина, от това гълъбово гърло, издаващо приглушени гукания, от този смях, сподавен точно навреме, за да не събуди прислужничката в съседното таванче. Той изпита боязливата радост на плувеца, скочил в освежителна, измамна вода. Няколко дена се разхожда предизвикателно с изгубеното момиче въпреки досадливите натяквания на ректора — като че гладът му се бе пробудил от тази присмехулна и хлъзгава русалка. Но седмица по-късно отново затъна целият в книгите. Укориха го, че така лесно е изоставил момичето, заради което нехайно е изгубил за цял срок своето *sum laude*^[2] а относителното пренебрежение към жените му навлече подозрение, че се сношава нощем със суккуби.

---

[1] Отлична работа, синко, отлична работа (флам.). — Б.пр. ↑

[2] С похвала (лат.) — Б.пр. ↑

ЛЯТНА ВОЛНОСТ

Това лято, малко преди края на юли, Зенон както всяка година замина извън града, в полската къща на банкера. Но за разлика от преди не в имота, който Анри-Жюст открай време притежаваше в Кьойпен до Брюж: деловият мъж бе станал собственик на имението Дранутр, между Оденард и Турне, заедно с подновения след заминаването на французите господарски дом. Жилището бе преустроено според вкуса на времето — с четвъртити основи за колоните и каменни кариатиди. Дебелият Лигр се впускаше да купува имоти, които почти безсрамно изтъкват богатството на един човек и в случай на опасност го превръщат в жител на не един град. В полето край Турне той нива след нива закръгляше земите на жена си Жаклин, близо до Анверс наскоро бе турил ръка върху имението Галифор, разкошен придатък към дюкяна му на площад „Свети Яков“, където въртеше вече съвместна търговия с Лазарус Тюхер. Главен ковчезник на Фландриите, собственик на една фабрика за пречистване на захар в Мастрихт и на друга в Канарските острови, наемател на Зеландската митница, държател на стипцовия монопол за прибалтийските области, поръчител заедно с Фугерите на една трета от доходите на Калатравския орден, Анри-Жюст все повече и повече се отъркваше в големците: в Малин лично Наместничката му поднасяше нафора, благородният Круй му дължеше тринадесет хиляди флорина и наскоро беше благоволил сам да придържа над купела новородения син на търговеца — вече бе уговорен с негово високоблагородие денят на тържествената кръщавка в двореца му в Рьолкс. Алдегонд и Констанс, двете невръстни дъщерички на големия търговец, щяха някога да носят титли, както вече носеха шлейфове на роклите си.

Понеже сукнарницата в Брюж му се струваше отживяло времето си предприятие, конкурирано от собствения му внос на лионски брокат и германско кадифе, Анри-Жюст изгради в околностите на Дранутр, в сърцето на Равните земи, полска тъкачница, където нямаше вече да го притесняват общинските разпоредби в Брюж. Там по негова заповед се сглобяваха двадесетина механични разбоя, изработени миналото лято

от Кола Хейл по чертежите на Зенон. Хрумнало бе на търговеца да изпита тези работници от дърво и желязо, които не пият, не крещят, вършат работа за четирима и не използват поскъпването на храната, за да искат по-висока надница.

В един хладен ден, лъхащ вече на есен, Зенон тръгна пеш за тази тъкачница в Уденове. Страната гъмжеше от безработни — едва десет левги дяляха Уденове от пищното великолепие на Дранутр, но това бе все едно разстоянието между небето и ада. Анри-Жюст бе настанил неколцината тъкачи и майстори, дошли от Брюж, в една криво-ляво притегната хижа в края на селото и сега този заслон бързо се превръщаше в кочина. Зенон зърна само за миг Кола Хейл, пиян от сутринта — един навъсен и блед чирак французин, на име Перотен, му миеше сега чиниите и наглеждаше огъня. Томас, женен съвсем отскоро за местна мома, се перчеше на площада с нова червена копринена риза, получена като сватбен дар. Един дребен, сух и пъргав човечец, някой си Тиери Лон, издигнат ненадейно от предач до цехов майстор, показва на Зенон сглобените най-накрая направи, които работниците намразили вече, след като лелеяли безумната надежда, че с тях ще печелят повече и ще теглят по-малко. Но други неща занимаваха сега студента: тези скели и противотежести му бяха отмилели. Тиери Лон споменаваше раболепно Анри-Жюст, но хвърляше коси погледи към Зенон, когато се оплакваше от слабата храна, от дървените хижи, позамазани надве-натри от управителите на търговеца, от по-дългите работни часове тук, ненаправлявани от общинската камбана в Брюж. Дребният човечец жалеше за времената, когато здраво укрепените в своите свободи занаятчийци превиваха вратовете на самостоятелните работници и се опъваха на господарите. Новите въведения не го плашеха, той ценеше хитроумно скроените клетки, в които всеки надничар управлява едновременно с ръце и с крака по два лоста, но прекомерната бързина изсмукваше силите на хората, а сложното управление искаше повече внимание и грижи, отколкото могат да дадат пръстите и кратуните им. Зенон подхвърли нещо за пренастройване, но новоизпеченият старши майстор сякаш изобщо не го чу. По всичко личеше, че Тиери мисли само как да се отърве от Кола Хейл: повдигаше рамене всеки път, когато споменеше за разплутата пихтия и кавгаджията, чиито механични недоносчета в края на краищата изстискват още повече пот от хората и увеличават

безработицата, за говедото, върху което набожността налетяла като краста, откак ги няма удобствата и забавленията на Брюж — пияницата току се насмуче и зареве като проповедник на стъгда. Тези свадливи и невежи хора отвратиха студента — сравнени с тях омотаните в хермелин, загърлени в логика доктори наново добиваха тежест.

В семейството не тачеха особено механическите умения на Зенон, там той бе презиран заради бедността му на незаконороден и едновременно смътно почитан за бъдещия му духовен сан. На вечеря в трапезарията студентът трябваше да изслушва надутите поучения на Анри-Жюст за това как трябва да се живее: всичко излизаше много просто — не се залавяй с девизи, за да не забременеят, с омъжени — за да не те наръга някой, с вдовици — за да не те разкъсат, трупей парици и се моли богу. Каноникът Бартоломе Кампанус, навикнал да изисква от душите единствено малкото, което сами склонят да дадат, не надигаше глас срещу тази угоена мъдрост. Същия ден жетварите спипали бродница тъкмо когато злодейски пикаела в една нива, за да привлече дъжда към житото — и така изгнило наполовина от невиджаните порои: без да умуват много, те я изгорили и сега всички се подигравала на вещицата, задето си мислела, че може да направлява водата, а се оказала безсилна пред пламъците. Каноникът обясняваше, че човек, когато предава нечестивците на огнени мъки за един кратък миг, просто се равнява по бога: всевишният им налага същото наказание, само че вовеки веков. Тази беседа не пречеше на обилното вечерно угощение, а разгорещената от лятната жега Жаклин се увърташе около Зенон със закачките си ята порядъчна жена. Напращялата фламандка, разхубавена от последното раждане, се гордееше с кожата и белотата на ръцете си и още бе пищна като божур. Свещеникът се правеше, че не вижда раззинатата пазва и русите къдрици, които гъделичкаха врата на студента, забил нос в отгърнатата книга, преди да донесат лампите, нито пък гневното подскачане на младия женомразец. Всяка жена за Бартоломе Кампанус беше Мария и Ева ведно — онази, която за спасението на света пролива млякото и сълзите си, и другата, отдаваща се на змията. Той свеждаше очи, без да съди.

Зенон излизаше с широки крачки навън. Градината с току-що насадените дървета и натруфените лехи скоро оставаше назад и той тръгваше сред пасища и нивя; колиба с прихлупен покрив се гушеше сред копите сено. Но отминали бяха времената, когато Зенон можеше да се излегне сред ратаите край огньовете на Еньовден — както някога в Кьойпен, в светлата нощ, която начева лятото. И през студените вечери нямаше да се побутат, за да му сторят място на пейката в ковачницата, където няколко души селяци, все едни и същи, се приличат на благословения огън и приказките им за станалото се смесват с бръмченето на последните за годината мухи. Сега всичко го разделяше от тези хора: провлачената им селска приказка, почти също толкова провлачените мисли, а също и страхопочитанието, вдъхвано от дете, което говори на латински и чете по звездите. Понякога се случваше да помъкне братовчед си в нощно скитане. Слизаше на двора и свирваше тихичко, за да събуди приятеля си. Анри-Максимилиан прекрачваше през балкона, все още замаян от тежкия сън на юношеството, вмирисан на кон и пот от безкрайното препускане през деня. Но бърже се ободряваше от надеждата да катурне някоя хубостница край пътя или да се напие с бургундско в хана заедно с каруцарите. И двамата приятели тръгваха направо през нивята, помагаха си един другиму да прескочат рововете, помамени от огньовете на някой цигански катун или от червения фенер на далечна кръчма. На връщане Анри-Максимилиан се хвалеше с подвизите си, Зенон си мълчеше за своите. Най-лудата от всички щуротии беше, когато наследникът на Лигр се промъкна една нощ в конюшната на някакъв търговец от Дранутр и боядиса в розово две кобили, които стопанинът им на сутринта взе за омагьосани. Веднъж се разбра, че в нощните си хойкания Анри-Максимилиан е похарчил няколко дуката, отмъкнати от дебелия Жюст, и къде на шега, къде на истина баща и син се вчепкаха — разделиха ги, както се разделят бик от бичето му, оперели чела в обора на някой чифлик.

Но най-често Зенон тръгваше сам призори с тефтер в ръка и се запиляваше из полето да дири кой знае какво знание, излязло направо от нещата. Той не се уморяваше да тегли на ръка и жадно да се вглежда в камъните, чиито заоблени или остри ръбове, ръждиви или плесенни цветове разказват цяла история, говорят за металите, които са ги съставили, за огъня и водата, прецедили някога веществото, утаили

образа им. Изпод тях се разбягваха буболечки — причудливи обитатели на животински пъкъл. Седнал на някоя могила, съзерцаваше развълнуваната под сивото небе равнина, набъбнала тук-там в продълговати песъкливи хълмове, и мислеше за далечните времена, когато морето е покривало тези простори, обрасли сега с жито; я после, при оттеглянето, им е оставило отпечатъка си, белега на вълните. Защото всичко се мени — и очертанията на света, и образуванията на незастиващата природа, чийто миг трае столетия. Друг път бдителността му изведнъж се наостряше и настървяваше като на ловец, устремяваше се към тварите, които тичат, летят или пълзят в горските гъстащи, към точната диря, оставена след тях, към разгонването и чифтосването им, към храната, към повиците и хитрините им, към това как умират, щом ги удариш с тояга. Влечаха го оклеветените от човешкия страх и суеверия влечуги — хладни, предпазливи, полуподземни, заключили във всеки от пълзящите си пръстени някаква каменна мъдрост.

Една от тези вечери, през най-големите горещини, Зенон използва наученото от Жан Мюерс, като се зае сам да пусне кръв на някакъв селянин, получил вътрешен кръвоизлив, вместо да чака несигурната помощ на бръснаря. Каноникът Кампанус се възмути от неблагоприятното му деяние, към него додаде глас и Анри-Жюст — затюхка се, че пръснал толкова дукати да изучи племенника си, а той накрая ще свърша с резец и леген в ръка. Студентът посрещна хокането с враждебно мълчание. От този ден отсъствията му се удължиха. Жаклин си мислеше, че е завъртял любов с някоя селска мома.

Веднъж ся взе хляб за няколко дена и стигна до гората Хутхюист. Това бяха остатъци от безкрайните кории на езическите времена: странни поуки се отронваха от техните листи. Извил врат, загледан изотдолу в пластове зелена шума и иглички, Зенон отново се впускаше в алхимическите главоблъсканици, започнати в училището или напук на него: във всяка от тези растителни пирамиди разпознаваше херметическия йероглиф на възходящите сили, знака на въздуха, къпец и хранец красивите горски сгради, а също и на огъня, чиято вероятност носят в себе си и комуто почти, със сигурност са обречени един ден. Но на това въздигане противостоеше спускане: под краката му слепият, проправящ пъртина, народ на корените повтаряше

в мрака безкрайното деление на вейчиците в небесата и пипнешком напредваше към някакъв незнаен надир. Тук-там рано пожълтяло листо, избило под зеленината, издаваше присъствието на металите, от които чрез разни превращения е извлякло веществото си. От напора на вятъра високите стволоче се измятаха, също както човекът от съдбата си. Студентът се чувствуваше свободен като зверовете и застрашен като тях, уравновесен между долния свят и горния свят, огъван и той от един или друг натиск, който ще спрат едва със смъртта му. Но думата смърт беше все още само дума за този двадесетгодишен мъж.

Към заник слънце зърна следа от шейна за трупи върху мъха, мирис на дим го поведе и вече по мръкнало стигна до една въглищарска колиба. Трима мъже — баща и двамата му синове, — палачи на дърветата, повелители и слуги на пламъците, ги принуждаваха бавно да поглъщат плячката си, да превръщат суровото, свистящо и пукащо дърво във въглища, съхранили завинаги родството си с огнения елемент. Дрипите им не се различаваха от техните почти етиопски тела, омазани със сажди и пепел. Белите косми на бащата, русолявите гриви на синовете стояха съвсем нелепо около окадените лица и по голите черни гърди. Усамотени като пустинници, тримата бяха забравили, кажи-речи, всичко, свързано с века, ако изобщо го бяха научавали. Какво значение имаше за тях кой царува над Фландриите или че е лето 1529 от Рождество Христово. По-скоро с пръхтене, отколкото с говор, те посрещнаха Зенон също както горските животни срещат някой свой събрат — студентът много добре знаеше, че можеха и да го убият, за да му съблекат дрехите, нежели да приемат къшей от хляба му и да разделят с него чорбата си от разни треви. Посред нощ, останал без въздух в одимената колиба, той стана, за да не пропусне обичайните си звездни наблюдения, и излезе на пепеливия харман, белеещ в тъмното. Въглищарската клада полекичка тлееше — геометрична постройка, свършена като укрепленията на бобрите или кошерите на пчелите. Една сянка шаваше сред аленото сияние — помалкият от двамата братя наглеждаше разжарената грамада. Зенон му помогна с една кука да отдели настрани няколко буйно пламтящи пънове. Вега и Денеб искряха между върхарите на дърветата, стволоче и клоните закриваха звездите, пръснати по-ниско в небето. Семинаристът се сети за Питагор, за Никола Кузански, за някой си Коперник, чието наскоро изложено учение бе горещо приветствувано

или яростно отричано в школата, и почувствува тръпка на гордост от мисълта, че принадлежи към изобретателната и неспокойна човешка порода, която опитомява огъня, преобразява естеството на нещата и изследва пътя на звездите.

Напусна домакините си така естествено, както би се разделил със стадо диви кози, и потегли нетърпеливо, сякаш целта, отредена за неговия дух, се намигаше съвсем наблизо и непременно трябваше да бърза, за да не я пропусне. Знаеше си, че пие последните глътки свобода, че само след няколко дена ще трябва отново да търка школската скамейка, та да си осигури по-сетне място на епископски секретар, нижещ сладникави латински изречения, или пък някоя богословска катедра, откъдето ще му е разрешено да сипе върху слушателите си единствено одобрени слова. С невинност, неотделима от самата му младост, той си въобразяваше, че никой преди него не е насъбирал в гърдите си толкова злост към църковното поприще, нито пък е достигал така далеч в бунта и лицемерието си. Все още само тревожният крясък на сойката или почукването на кълвача бяха едничката му сутрешна служба. Животинско изпращане изпускате лека пара върху мъха — следа от преминал обитател на нощта.

Щом излезе на широкия път, той отново се потопа във врявата и крясъците на своето време. Възбудена тълпа селяни търчеше с ведра и вили в ръце: гореше един голям усамотен чифлик, подпален от анабаптисти — сега те пъкаха навсякъде и съчетаваха ненавистта към богатите и властниците с особена изява на любовта към бога. Зенон съчувствуваше недоверчиво на тези ясновидци, които прекрачват от една изгнила лодка в друга — продупчена, и от отколешна заблуда — на нов бяс, но отвращението към заобикалящото го дебелашко охолство неволно го тласкаше към нищите. Малко по-нататък насреща му се зададе напъден тъкач, нарамил просяшка торба, за да търси другаде препитание, и той завидя на окаяника, че не е така овързан, както той самият.

ПРАЗНИК В ДРАНУТР

Една вечер, когато се връщаше у дома като изпосталяло псе подир няколкодневно скитане, къщата изникна пред очите му озарена от безброй факли и за миг му се стори, че отново вижда пожар. Пътят бе задръстен от тежки коли. Тогава се сети, че от няколко седмици Анри-Жюст се надяваше и уговаряше височайше посещение.

Току-що бе подписан Камбрейският мир. Наречекоха го „Дамски“, защото две владетелки, които каноникът Бартоломе Кампанус в своите неделни проповеди уподобяваше на светите жени от Писанието, се бяха нагърбили, според силите си, да затворят раните на века. Кралицата майка на Франция бе останала известно време, изплашена от неблагоприятно разположение на звездите, но най-накрая бе напуснала Камбре, за да се прибере в своя Лувър. Наместничката на Холандия, на път за Малин, спираше да пренощува в полската къща на Великия ковчезник. Анри-Жюст Се свикал тукашните първенци, накупил бе восък и редки храни откъдето му падне, докарал бе от Турне епископските музиканти и бе подготвил забава по древен образец, на която облечени в брокат фавни и нимфи с ризи от зелена коприна щяха да поднасят на госпожа Маргарита марципан, бадемови торти и сладка.

Зенон се подвоуми дали да влезе в залата, страх го беше, че окъсаните прашни дрехи, както и миризмата на немито тяло могат да преградят пътя му към властниците на този свят: за пръв път в живота ласкателството и ловкостта в сплетните му се сториха умения, които не би било зле да овладее, а мястото на частен секретар или възпитател на престолонаследник — за предпочитане пред това на школки даскал или селски бръснар. После дързостта на двадесетте му години надделя, а също и увереността, че съдбата на всеки човек зависи само от собствената му природа, както и от благосклонността на звездите. Той влезе, свря се в камината, окичена с венци, и погледът му зашари по човешкия Олимп наоколо.

Навлечените с древни одеяния нимфи и фавни бяха все чеда на забогатели чифликчии или селски благородници, които Великият

ковчежник небрежно оставяше да клъвнат от сандъците му: Зенон разпознаваше под перуките и труфилата русите им гривии и сините очи, а под подгъва на цепнатите или запретнати туники — възтежките прасци на момите, някои от които го бяха нежно галили, затулени зад копа сено. Анри-Жюст, напъчен и зачервен докрай, разстилаше бакалския си разкош. Облечена в черно, дребна и закръглена, Наместничката имаше посърнало бледо лице на вдовица и стиснатите устни на пестелива домакиня, върху чиито плещи лежат не само прането и оползотворяването на храната, но и държавата. Ласкателите величаеха нейната набожност, начетеност и целомъдрието, накараха я да предпочете пред второ венчило изнурителното въздържание на вдовството — хулители я набеждаваха с половин уста, че обичала жените, като веднага бързаха да добавят, че тази слабост у една благородна господарка не е толкова възмутителна, колкото обратната наклонност при мъжете, защото по-достойно е — твърдяха те — една жена да се държи като мъж, отколкото мъж да подражава на жените. Дрехите на Наместничката бяха скъпи, но строги, както подобава на една владетелка, длъжна да носи външните белези на кралския си сан, но надмогнала желанието да смайва и да се харесва. Докато хрускаше лакомствата, тя надаваше благосклонно ухо за дворцовите възхвали на Анри-Жюст, примесени с грубовати шеги, като набожна, но не и превзета жена, която знае да изслушва, без да трепне, разпуснатите мъжки приказки.

Вече бяха пили рейнски, унгарски и френски вина, когато Жаклин разкопча своя изтъкан от сребърни нишки нагръдник и нареди да донесат малкия ѝ неотбит още син, защото и той бил ожаднял. Анри-Жюст и жена му обичаха да излагат на показ това съвсем отскорошно дете, което ги подмладяваше.

Гръдта, надникнала между гънките на дрехата, очарова сътрапезниците.

— Съмнение няма — каза госпожа Маргарита, — от здрава майка суче.

Тя попита за името на детето.

— Не е кръстено още — отвърна фламандката.

— Щом е тъй — каза госпожа Маргарита, — наречете го Филибер, като моя стопанин, който се представи на бога.

Анри-Максимилиан пиеше без мярка и вече се хвалеше пред момичетата от свитата с бъдещите си воински подвизи — само да порасне още малко.

— Битки няма да му липсват — каза госпожа Маргарита — в този злосъстен век.

А в същото време се питаше ще склони ли Великият ковчезник да отпусне на империята заем с дванадесет на сто лихва, отказан от Фугерите, за да бъдат покрити разходите от последната война, или може би от бъдещата — знае се колко струват мирните договори. Един малък дял от тези деветдесет хиляди екю ще стигне, за да се завърши църквата в Бурк ан Брес, където тя ще лежи един ден при своя повелител чак до края на вековете. Както поднасяше към устните си лъжичката от позлатено сребро, госпожа Маргарита зърна за миг голия млад мъж със слепени от трескавата пот коси, с издута от плевритната течност гръд и въпреки всичко хубав като аполоновците от книгите, когото земята бе погълнала преди повече от двадесет години. Нищо не ще я разтуши — нито милият Зелен любовник, нейният папагал от Индиите, нито четенето, нито нежният лик на милата и приятелка, госпожа Лаодамия, нито височайшите дела, нито бог — опора и изповедник на властелините. Образът на мъртвия се прибра в съкровището на паметта, съдържанието на лъжичката разля върху езика на Наместничката вкуса на ледено предястие и тя се озова на мястото си край масата, което не беше напущала: видя червените ръце на Анри-Жюст върху кърмъзената покривка, ярко накитената госпожа Д'Алуен — нейната придворна, изложеното върху гръдта на фламандката кърмаче и там, в дъното, сврян под камината, един младеж с красиво и дръзко лице, който ядеше, без да обръща внимание на гостите.

— А онзи там — попита тя, — другарят на въглените?

— Тези са моите синове — недоволно отвърна банкерът, като посочи Анри-Максимилиан и бузанкото в извезаните пелени.

Бартоломе Кампанус шепнешком осведоми Наместничката за нещастията на Хилзонда, като прокле в същото време пътеката на ереста, помамила Зеноновата майка. Госпожа Маргарита поде тогава с каноника; една от вечните беседи за вяра и дела, непрестанно подновявани от вярващите и образовани хора на времето, без тези празни спорове някога да спомогнат с нещо за разрешаването на

въпроса или за отхвърлянето му. В този миг откъм вратата долетя шум: срамежливо и все пак решително вътре нахлуха хора.

Тези работници сукнари, пристигнали в Дранутр с щедър дар за госпожата, бяха част от предвидените за празника изненади. Но една разпра по-предния ден в работилницата бе обърнала тъкаческия напредък метеж и безредица. Хората на Кола Хейл бяха тук до последния човек, за да искат милост за Томас от Диксмюде, застрашен от бесилка, задето разбил с чук току-що сглобените механични разбои, пуснати най-накрая. Тълпата, набъбнала по пътя с изпъдени работници и срещнати скитници, бе изминала за два дена няколкото левги от тъкачницата до извънградската къща на търговеца. Кола Хейл, ранен в ръцете, докато бранел своите станове, все пак бе заел място в първите редици на просителите. Зенон едва разпозна в това лице с треперещи устни якия Кола отпреди три години. Студентът придърпа за ръкава един прислужник, който му поднасяше бонбони, и научи, че Анри-Жюст отказал да изслуша жалбите на тъжителите, но пък им разрешил да спят на една от поляните и готвачите им подхвърлили едно-друго за ядене от кухнята. Слугите цяла нощ наглеждали хранилищата, сребърните прибори, избата и кръстците. Но клетниците изглеждаха кротки като овце на стрижба — те смъкнаха капи, най-плахите коленичиха.

— Милост за Томас, бащице! Милост за Томас, на когото моите разбои помътиха главата — занарежда Кола Хейл. — Много е млад да намаже въжето!

— Какво? — подскочи Зенон. — Ти защитаваш този окаяник, посегнал на нашия труд? Твоят Томас обичаше танците: да потанцува сега в небето.

Препирнята на фламандска разсмя скупчените благородни девойки. Обърканият Кола заблеци наоколо избледнелите си зеници и се прекръсти, щом разпознаха огнището младия студент, когото някога наричаше свой брат в свети Йоан.

— Господ ме подложи на изкушение — заплака човекът с превързаните ръце, — лостовете и предавките като детска игра ми бяха. Един демон ми подшушна мерките и цифрите и аз със заслепени очи стъкмих бесило, от което се люшка въже.

И той отстъпи крачка назад, облегнат върху рамото на мършавия чирак Перотен.

Дребен и пьргав като живак мъж, в когото Зенон разпозна Тиери Лон, се провря до Наместничката и ѝ връчи прошение, което тя с явно нехайство подаде на един от благородниците. Великият ковчезник любезна я побутваше към съседната зала, където музикантите бяха подготвили за дамите концерт от инструменти и глас.

— Всеки отстъпник от църквата рано или късно вдига ръка и срещу господаря си — вече права заключи тя с присъда над Реформацията своята добросъвестно проведена беседа с каноника.

Подканени с поглед от Анри-Жюст, тъкачите тържествено поднесоха на вдовствуващата владетелка общити с бисери началните букви на името ѝ. С крайчеца на пръстите — истински наниз от пръстени — тя изящно пое приношението на занаятчиите.

— Виждате ли, госпожо — полунашега каза търговецът, — каква ми е ползата, задето от милосърдие още държа отворени тъкачници, работещи на чиста загуба. Тия простаци занимават слуха ви с кавги, които с една дума ще разреши всеки селски съдия. Ако не ми лежеше на сърцето честта на нашите кадифета и везаните ни тъкани...

Попрегърбена леко, както всеки път, щом върху плещите ѝ се стоварваше бремето на обществените грижи, Наместничката с прочувствен глас подчерта колко е важно да бъде обуздавано народното буйство сега, когато светът и без друго е достатъчно разбунен от свадите на владетелите, от напредването на турчина и ереста, загризала отвътре църквата. Зенон не чу шепота на каноника, който го караше да пристъпи към госпожата. Разпяващи се гласове, стържене на размествани столове заглушаваше вече ропота на работниците сукнари.

— Не — каза търговецът, когато затвори зад себе си вратата на залата и се изправи срещу хората като овчарски пес срещу стадото. — Няма милост за Томас, вратът му ще бъде преломен, както той поломи моите разбои. Вие ще търпите ли, ако някой дойде у вас и вземе да чупи креватите ви?

Кола Хейл измуча като вол на заколение.

— По-тихо, приятелю — презрително изръмжа дебелият търговец. — От твоята музика не се чува другата, с която забавляват дамите.

— Ти си учен, Зеноне! Латинският и френският по хващат ухото от нашата фламандска приказка — обади се Тиери Лон, повел

останалата част от просителите, както добър псалт направлява хора си. — Кажи им, че работата става повече, а надницата намалява, от прахта около тези чудесии храчим кръв.

— Ако тези разбои плъзнат из Равната земя, нашата е свършена — надигна глас един сукнар. — Не сме родени, за да се блъскаме между две колелета като катерици в клетка.

— Да не мислите, че си губя ума по всичко ново, като някой французин? — каза банкерът, притуряйки добродушие към строгостта, все едно захар към оцета. — Колко струват всичките колелета и лостове пред ръцете на работния майстор? Аз да не съм човекодец! Стига сте заплашвали, стига сте се оплаквали от глобата за недовършените парчета и за възлите, престанете вече е глупавите молби за повече пари — златото не се въргаля като фъшкии по пътя, — и аз ще хвърля тия дървета да събират паяжини на тавана! Договорите за догодина ще сключим както лани.

— Както лани! — неуверено възнегодува един глас. — Както лани, когато яйцето сега струва по-скъпо от кокошката миналия Никулден! Че то по-добре да нарамим просешки тояги и да хващаме пътя.

— Да мре Томас, аз се главявам пак — изръмжа един стар тъкач, комуто заваленият френски придаваше още по-див изглед. — Селяните насъскват кучетата си по нас, гражданите ни пъдят с камъни. По-добре на сламеника в колибата, нежели в някой ров.

— Тези разбои, върху която се нахвърляте сега, можеха да направят от вуйчо ми крал, а от вас велможи — ядно се обади студентът. — Но тук виждам само един богат скот и бедни глупаци.

Глухо роптание се надигна от двора, където остатъкът от тълпата зяпаше изотдолу факлите на празненството и дъната на изкачваните подноси. Камък проби лазура на едно изписано с гербове стъкло и търговецът побърза да прикрие глава от градушката сини стъкълца.

— По-добре пазете камъните си за онзи развейпрах там! Този непрокопсаник ви завъртя главите и вие повярвахте, че ще си клатите краката, а макарата сама ще върши работа за четири чифта ръце — подигравателно викна дебелият Лигр, сочейки племенника си, сврян в огнището. — Той изяде моите пари и на Томас главата. Така става тя, щом се водите по ума на един вчерашен хлапак, дето освен книгите си друго не знае!

Другарят на огъня плю, без да каже нищо.

— Когато Томас видя, че разбойт не спира ни денем, ни нощем и сам насмогва колкото четирма, нищо не рече — нададе глас Кола Хейл, — но се тресеше като лист и се обливаше в пот, сякаш го беше страх. И един от първите го изволниха, щом взеха да разпъждат моите чираци. И колелетата все тъй скърцаха, а железните пръти не спираха самички да тъкат платното. И Томас седеше ли, седеше в дъното на спалнята с жената, която си взе напролет, и аз чувах как им тракат зъбите, а не беше студено. И разбрах, че нашите направи са бич, също като войната, като поскъпването на хляба и като чуждоземските платове... И ръцете ми си заслужиха раните... И казвам ви: човек трябва здраво да работи, както дедите ни преди нас, и да не гледа погоре от двете си ръце и десетте си пръста.

— А ти самият какво друго си? — побеснял изкрещя Зенон. — Лошо смазан стан: похабяват го и го изхвърлят на сметицето, но за съжаление преди това зачева други! Аз те мислех за човек, Кола, а сега виждам само една сляпа къртица! Скотове сте вие и ни огън ще имате, ни светлина, ни даже пукната паница, ако друг не си напруга мозъка наместо вас. Та вие от един рудан се плашите, когато го видите за пръв път! Връщайте се във вашите дупки, гнийте по пет и по шест под една завивка, мрете над гайтаните и сукното, както са мрели бащите ви!

Чиракът Перотен грабна една метална чаша от масата и се хвърли върху Зенон. Тиери Лон стисна десницата му, чиракът заскимтя, забълва закани на пикардийско наречие, затърчи се като смок. В този миг гръмовният глас на Анри-Жюст, току-що изпратил един домоуправител долу, възвести, че на двора разпечатват бъчви в чест на сключения мир. Човешкият поток увлече Кола Хейл, който размахваше превързаните си юмруци, Перотен се изскубна с рязко тръсване от пръстите на Тиери Лон и се изниза навън. Останаха само неколцина корави глави с надеждата да качат един-два пършиви гроша върху надниците в бъдещия договор. Томас и страшната му участ бяха забравени вече. Никому и през ум не минаваше да се моли повторно на Наместничката, разположена удобно в съседната зала. Търговецът беше единствената позната, вдъхваща страхопочитание сила за работниците — госпожа Маргарита стоеше твърде нависоко за тях и те едва я различаваха — смътно, издалече, като сребърните блюда,

накитите, а и изтъканите от тях самите платове и ширити, покрили стените и телата на хората наоколо.

Анри-Жюст се подсмихна самодоволно от успеха на своята реч и на своята щедрост. Цялата бъркотия в края на краищата бе траяла по-кратко от един мотет. Тези механични станове, за които се сещаше от дъжд на вятър, без особени разходи бяха дошли като додатък в един пазарлък — може би щяха да влязат в работа някога, но само ако, недей боже, работната ръка поскъпне прекомерно или започне да не достига. Зеноновото присъствие в Дранутр отдавна безпокоеше търговеца като факел в плевня — и ето че се намери сгода другаде да разкарва своите блянове и огнените си очи, които объркват жените: Анри-Жюст можеше начаса да се похвали пред властниците с уменията си да направлява в тези смутни времена простолюдието и да дава вид, че прави отстъпки, без всъщност да отстъпва нищо.

Облегнат на един прозорец, Зенон наблюдаваше одрипаните сенки долу, размесени със слугите и стражите на госпожата. Окачени по стените факли осветяваха угощението. По рижите коси и белите превръзки студентът разпозна сред тълпата Кола Хейл. Пребледнял като бинтовете си, той лежеше проснат върху една бъчва и жадно пресушаваше голяма халба.

— Налива се с пиво, докато неговият Томас душа бере в затвора — презрително процеди семинаристът. — А аз обичах този човек... Племе от Симонопетровци!

— По-спокойно — обади се до него Тиери Лон. — Не знаеш ти какво е страх и глад — и го сръга с лакът:

— Зарежи Кола и Томас, за нас мисли отсега нататък. Нашите ще тръгнат подир тебе, както нишката следва совалката — зашепна той. — Те са бедни и неуки, но са безчет — пъплят като червеи, жадни са като плъхове, надушили сирене... Твоите разбои ще им се харесат, ако останат само техни. Отпърво ще подпалим някоя лятна къща, после ще превземаме градове.

— Върви да се наливаш с останалите, пияницо! — каза Зенон.

Той излезе от залата и хукна надолу по пустото стълбище. На прага в тъмното налетя върху Жаклин, която се качваше запъхтяна с връзка ключове в ръка.

— Заклучих вратата на избата — задъхана рече тя. — Знае ли човек...

И улови ръката на Зенон, за да му покаже как се е разтупкало сърцето ѝ:

— Стойте с мен, Зенон! Страх ме е.

— Я по-добре идете при войниците да ви пазят — грубо я отблъсна младият семинарист.

На другия ден каноникът Кампанус потърси питомника си, за да му съобщи, че преди да се качи в каляската, госпожа Маргарита попитала за знанията на ученика по гръцки и еврейски и изразила желание да го приеме сред слугите от свитата си. Но стаята на Зенон бе все празна. От думите на прислужника се разбра, че излязъл още призори. Няколко часа вече не спираше да вали и това отложи за известно време тръгването на Наместничката. Работниците тъкачи си заминаха за Уденове не чак толкова недоволни — Великият ковчезник бе склонил да им даде увеличение от половин су на ливра. Кола Хейл изтрезняваше под едно чергило. А Перотен бе изчезнал още в ранни зори. По-сетне се разбра, че цяла нощ бълвал закани срещу Зенон. Освен това наляво и надясно се хвалел колко добре върти ножа.

ЗАМИНАВАНЕ ОТ БРЮЖ

Вивине Кауверсин живееше в една обкован с излъскани дъбови дъски стаичка у своя чичо, свещеника на Йерусалимската черква в Брюж. Вътре се виждаха тясно легло, саксия розмарин на прозореца и рафтче с требник: всичкото чистичко, спретнато и смирено. Сутрин преди служба младичката драговолна клисарка изпреварваше най-ранобудните богомолци и просяка, избрал си удобно местенце в един ъгъл на притвора, ситнеше, обута в терлици, по плочите пред олтара, сменяше водата на цветята, чистеше сребърните свещници в потирите. Острият ѝ нос, измитото лице, несръчността ѝ от никого не изтръгваха неприличните подмятания, които сами избликват при минаването на някоя хубавица, но леля ѝ Ходеливе умилено сравняваше русите ѝ коси със златистия цвят на изпечен симид, на нафора, а и беше кротка, благочестива, грижовна. Дедите ѝ, налягали в излъскани медни ковчези покрай стените, навярно се радваха на нейното смирение.

Защото тя беше от старинно потекло. Баща ѝ, Тибо Кауверсин, като оръженосец на госпожа Мария Бургундска, бе придържал носилката, с която сред плач и молитви донесоха смъртноранената млада херцогиня в Брюж. Той така и не можа да се отърси от спомена за този злощастен лов, през целия си живот съхрани към своята без време заминала господарка нежно почитание, един вид любов. После пътува, беше на служба при император Максимилиан в Регенсбург и накрая се върна да доживее дните си във Фландрия. Вивине си го спомняше — един дебел човек, който я вдигаше на обутите си в кожа колене и ѝ пееше със задъхващ се глас тъжни германски песни. Сирачето отгледа леля му Клейнверк. Тя беше добра, тлъста женица, сестра и прислужница на свещеника от Йерусалимската черква, ненадмината във варенето на подсилващи сиропи и благи сладка. Каноникът Бартоломе Кампанус с охота навестяваше тази къща, ухаеща на християнско смирение и вкусни гозби. Доведе и своя питомец. Лелята и племенницата гоцаваха ученика с парещи, току-що извадени от фурната курабии, промиваха коленете и лактите му, обелени при падане или сбиване, с възхита слушаха за неговия

напредък по латински. По-сетне, при редките завръщания на лувенския студент в Брюж, свещеникът му затвори вратата си, понеже долови опасен полъх на безбожие и ерес. Но тази сутрин Вивине научи от една клюкарка, че видели Зенон, целия изкалян и мокър, да крачи под дъжда към дюкянчето на Жан Мюерс, и сега търпеливо го очакваше в църквата.

Той се мушна безшумно през ниската врата. Стиснала олтарните покрови, Вивине се завтече насреща му, простодушно загрижена като слугинче.

— Тръгвам, Вивине — каза той. — Стегнете във вързоп тетрадките, които мушнах във вашия скрин, ще дойда да си ги прибера нощес.

— Но на какво сте заприличали, приятелю!

Трябва да бе газил под дъжда в калта на Равната земя, защото обувките и полите на дрехата му се губеха под засъхнала кора. Изглежда го бяха ударили с камък или пък беше паднал: цялото му лице представляваше оток, а по подгъва на единия му ръкав личаха спечени браздулици кръв.

— Нищо ми няма. Сбих се. Дори бях забравил вече.

Но я остави старателно да изчисти с влажна кърпа калта и мръсотията. На разтревожената Вивине ѝ се струваше хубав като тъмния Христос от боядисано дърво, легнал в нишата до тях, и тя се суетеше край него, досущ непорочна Магдалена.

Искаше да го отведе в кухнята на леля Ходеливе, за да му изпере дрехите и да го нагости с топли сладки.

— Тръгвам, Вивине — повтори Зенон. — Ще погледам дали невежеството, страхът, глупостта и суеверното дрънкане се ширят навсякъде, както тук.

Яростният му изблик я изплаши, нея изобщо я плашеше всичко необичайно. И все пак този мъжки гняв ѝ спомни избухванията на ученика, така както калта и засъхналата кръв ѝ връщаха опърпания подир уличните сбивания Зенон — милия приятел и нежен брат от детските години. С ласкав упрек в гласа каза:

— Колко високо говорите в черква!

— Господ нищо не чува — горчиво отвърна Зенон.

Той не каза откъде идва, закъде заминава, от каква схватка или клопка се е измъкнал, нито какво отвращение го кара да зарязва

докторското битие, подплатено с хермелин и почести, не спомена какво скрито предопределение го тласка пеш по несигурните друмища, задръстени със скитници, завръщащи се от война, и разбойници от кол и въже, които малобройната дружина на свещеника, леля Ходеливе и неколцина слуги предпазливо заобикаляше на идване от селата.

— Времената са лоши — каза тя, подемайки обичайната тъжба от къщи и от пазара. — А ако пак налетите на лош човек...

— Откъде знаете, че няма да го надвия — сопна се той. — Не е толкова трудно да изпратиш някого на оня свят...

— Кретиен Мерхелинк и моят братовчед Жан де Бехахел също учат в Лувен и се канят да заминават — настоя тя. — Защо не тръгнете с тях, в странноприемница „Лебед“ са...

— Нека Кретиен и Жан залягат над същината на божествения творец, щом това са си избрали — презрително каза студентът. — И ако чичо ви, свещеникът — нали ме подозира в неверие, — още се тревожи какво мисля аз, кажете му, че вярвам в бог, който не е роден от дева, не ще възкръсне на третия ден, а царството му е тук, на земята. Разбрахте ли?

— Ще му го предам, без да разбирам — отговори тя и дори не направи опит да запомни непонятните за нея слова. — Леля Ходеливе заключва веднага след вечерна и крие ключа под дюшека си, затова ще оставя тетрадките ви отвън под навеса-, с малко храна за из път.

— Недейте — каза той. — За мен сега е време на бдение и пост.

— Защо? — учуди се тя и напразно се помъчи да се сети чий празник е по календара.

— Сам си го предписах — шеговито каза той; — Не сте ли виждали поклонници, преди да потеглят?

— Щом такава е волята ви — каза тя и от мисълта за това странно пътуване сълзи избиха в очите ѝ. — Аз пък ще броя часовете, дните и месеците, както винаги, щом заминете за някъде.

— Каква песен ми пеете? — поусмихна се той. — Никога няма да се върна от пътя, който сега хващам. Не ще се отбия заради което и да е момиче.

— Тогава — повдигна тя към него малкото си упорито чело — един ден аз ще ви последвам, наместо вие да идвате при мен.

— Няма смисъл — като на шега отвърна той. — Ще ви забравя.

— Скъпи господарю — каза Вивине, — под тези плочи лежат дедите ми и върху възглавниците им е изписано тяхното верую. *Повече можеш*. Аз мога повече, отколкото да отвърщам на забравата със забрава.

Стоеше пред него — блудкаво, незамърсено изворче. Не я обичаше ни най-малко: това глуповато девойче; без съмнение беше най-тънката връзка между него и краткото му минало. Но после в него се надигна някакво смътно умиление, примесено с гордостта, че някой го жали. Изведнъж, с неудържимия порив на мъж, който на раздяла дарява, хвърля или обрича нещо, за да се сдобие с някаква несигурна власт, или обратно — за да се отърси от нея, той свали тъничката си сребърна халка, спечелена при игра на пръстени от Жанет Фоконие, и я положи като пара в протегнатата длан. Изобщо не мислеше да се връща. Друго няма да получи това момиче от него, освен една мъждукаща мечта.

Вече по тъмно си прибра изпод навеса тетрадките и ги отнесе на Жан Мюерс. Това бяха главно извадки от произведения на езически философи, преписвани в голяма тайна по времето, когато още учеше в Брюж под надзора на каноника — вътре имаше известен брой възмутителни твърдения за естеството на душата и несъществуването на бога, освен това откъси от Светите отци с нападки срещу кумиропоклонничеството, отклонени от първоначалното им значение, за да се покаже с тяхна помощ суетата на смирието и християнските обреди. Зенон беше твърде неопитен още и не придаваше значение на тези първи школки волнодумства. Той обсъди кроежите си за бъдещето с Жан Мюерс: хирургът бръснар държеше на Медицинския факултет в Париж, който сам бе посещавал, без да достигне до защита и квадратна шапка. Зенон се палеше за по-далечни пътешествия. Жан скъта грижливо тетрадките на ученика в долапа при празните шишета и чистото бельо. Студентът така и не забеляза, че Вивине беше пъхнала между страниците една разцъфнала шипкова клонка.

ХОРСКИ ПРИКАЗКИ

След време се чу, че останал отпърво в Гент, при митрополита на „Свети Бавон“, посветен на алхимията. После май го видели в Париж, на улица „Бюшри“, където студентите тайно разрязват мъртъвци, а пиронизмът и ереста се прихващат направо от заразенния въздух. Сигурни хора твърдяха, че получил грамота от университета в Монпелие, на което пък други отвърщаха, че само постъпил в тази прочута школа, а след това се отрекъл от званията, изписани върху пергамент, и всецяло потънал в опити, че се изказвал с презрение както за Гален, така и за Целз. Някой си то бил разпознал в Лангдок в лицето на заклинател-сластолюбец и, кажи-речи, по същото време друг — из Каталония, но там бил облечен като поклонник, идващ от Монсерат: приписвали му убийството на някакво момче в една странноприемница, навестявана от опасни хайти — моряци, търгаши, подозирани в жидовство лихвари, недопокръстени араби. Разчу се, че изследвал работата и строежа на тялото, затова случката със закланото дете за простоватите и лековерните бе просто магия и нечувано блудодеяние, но по-начетените виждаха в нея операция, за да се влее млада кръв в жилите на болен евреин богаташ. Още по-късно хора, завърнали се от далечни пътешествия с пълни торби лъжи, се заричаха, че го зърнали в страната на агатирсите, при берберите, дори в двора на Великия даир. Течен огън, използван в Алжир от пашата Хайредин Барбароса, нанесе около 1541 година тежко поражение на няколко испански кораба — страшното изобретение веднага свързаха с него, говореше се, че натрупал много пари. Един францискански монах, изпратен с тайна заръка в Унгария, срещнал в Буда някакъв фламандски лекар, който не пожелал да си каже името той, разбира се. От верни уста се знаеше, че в Генуа го повикал за съвет Йосиф Хакоен, личен физик на дожа, а после той предизвикателно отказал да заеме мястото на изпратения в заточение евреин. Понеже — много често с основание — се смята, че разпътството на духа върви ръка за ръка с разпътство на плътта, приписваха му наслади, още по-безсрамни от проучванията му, и плъзнаха какви ли не слухове,менящи се

съобразно наклонностите на онези, които ги разгласяваха или измисляха. Но сякаш най-смайващата му дързост беше, че както се зачу, оставил хубавото си лекарско поприще, за да се отдаде изцяло на презрения хирургически занаят, цапайки ръцете си с гной и кръв. Накъде върви светът, щом един неспокоен дух се опълчва така срещу затвърдения ред и отколешните обичаи. След една дълго затишие някому се стори, че го мярва в Базел, на времето, когато върлуваше черната чума: един-двама ненадейно оздравели му създадоха в тези години име на чудотворец. После мълвата отново заглъхна. Изглежда, този човек странеше от литаврите на славата.

Около 1539 година до Брюж стигна кратичък трактат на френски, отпечатан от Доле в Лион, носещ Зеноновото име. Това беше най-подробно описание на сухожилните тъкани и пръстенчатите клапи на сърцето, допълнено с изследване за влиянието на левия клон от блуждаещия нерв върху неговото действие: според Зенон изтласкването съответствувало на свиването — обратно на онова, което се твърдеше в университетите. Той се занимаваше освен това със стесняването и удебеляването на кръвоносните съдове при някои болести, свързани със старческото изнемощяване. Каноникът — не особено вещ в тази област — чете и препрочита тънката книжка, сякаш разочарован, задето не намира подкрепа за мълвата, че бившият му ученик се е отдал на безбожие. Вероятно всеки лечител можеше да напише такова съчинение, дори неразкрасено с хубави латински изречения. Бартоломе Кампанус често срещаше из града качения на една яка ослица хирург бръснар Жан Мюерс, все повече хирург и все по-малко бръснар, откак възрастта го бе окръжила с известна почит. Този Мюерс комай единствен в Брюж научаваше от дъжд на вятър нещо ново за ученика, станал вече учител. Понякога каноникът се изкушаваше да подпита нехранимайкото, но, изглежда, не бе прието първи да направи крачката, а и господинчото се славеше като тарикат и подигравчия.

Всеки път, щом случаят доведеше до него някакъв отглас, свързан с едновременния му ученик, каноникът се упътваше при своя стар приятел, свещеника Клейнверк. Двамата по цяла вечер обсъждаха вестите в приемната на енорийския дом, където от време на време се

появяваха леля Ходеливе и нейната племенница с лампа или поднос в ръце, но нито едната, нито другата се заслушваха: нямаха обичай да надават ухо за приказките на свещенослужителите. Вивине беше надрасла детските влюбвания — още пазеше тъничкото пръстенче, украсено с един цветец, в кутията със стъклени мъниста и игли за шев, но си знаеше, че леля ѝ е заета със сериозни кроежи за нейното бъдеще. Докато жените скатаваха покривката и подреждаха съдините, Бартоломе Кампанус отново и отново прехвърляше със стария свещеник оскъдните новини, които се отнасяха спрямо целия живот на Зенон така, както нокътят спрямо човешкото тяло. Свещеникът поклащаше глава — той си знаеше, че само злини ще донесе този дух, подлудял от нетърпение, празно знание и вироглавство. Каноникът плахо бранеше ученика, изкласил под негов надзор. Но малко по малко Зенон преставаше да бъде за тях човешко създание, образ, душа, жив обитател на някаква точка от повърхността на света: превръщаше се в име, в нещо по-малко и от име, излиняло листче с надпис върху стъкленица, където бавно гният шепа откъслечни и мъртви спомени от собственото им минало. Все още говореха за него. Всъщност го забравяха.

СМЪРТ В МЮНСТЕР

Симон Адриансен старееше. Забелязваше го не толкова по умората, колкото по някаква нарастваща яснота на духа. Беше като кормчия, чийто слух все повече отслабва и той едва дочува рева на бурята, но продължава ловко да използва силите на теченията, приливите и ветровете. През целия си живот бе прекрачвал от по-малко богатство към по-голямо, златото само прииждаше в ръцете му; напуснал бе семейното огнище в Миделбюрх, за да се премести в дом, изграден под негов надзор върху един от новопостроените кейове на Амстердам, когато придоби пълномощничество за търговия с подправки в това пристанище. В долепеното досами Шрайерсторен жилище бяха подредени като в съкровищница всякакви отвъдморски богатства. Но Симон и жена му живееха откъснати от този разкош в една гола като корабна каюта стаичка на последния етаж и цялото имане служеше само за утеха на бедните.

За тях портите бяха ден и нощ отворени, хлябът току-що опечен, лампите — запалени. Сред дрипльовците имаше не само неплатежоспособни длъжници или болни, върнати от претъпканите приюти, но и гладуващи актьори, оскотели от ракията моряци, приборани от позорните стълбове тюрмаджии с нашарени от бича рамене. Подобно на бог, който желае всички да стъпват по земята му и да се радват на слънцето му, Симон Адриансен не подбираше, или по-точно, от презрение към човешките закони се спираше на обявените за най-лоши. Преоблечени в топли дрехи лично от ръцете на стопанина, смаяните голтаци сядаха край трапезата, иззад вратите скрити музиканти изпълваха ушите им с предугаждане на райското блаженство, за своите гости Хилзонда слагаше най-скъпите си рокли и така още повече издигаше цената на своите подаяния, а чиниите пълнеше собственоръчно със сребърен черпак.

Подобно на Аврам и Сара, на Яков и Рахил дванадесет години Симон и жена му живяха в благополучие. Но и те си имаха грижи. Няколко рожби, посрещнати с нежна обич и внимание, им умряха една след друга. Всеки път Симон свеждаше глава и казваше:

— Бог е отецът. Той знае дела на всяко дете.

И този истински набожен човек учеше Хилзонда на сладостта от смирението. Но в дъното на душата му се утайваше горчивина. Най-накрая им се намери момиченце и оживя. Оттук насетне Симон Адриансен заживя с Хилзонда като брат със сестра.

От всички краища на света неговите кораби пореха водите към амстердамското пристанище, но Симон мислеше за голямото пътуване, което неизбежно завършват за всеки един от нас, богат или беден, с крушение пред незнаен бряг. Мореплаватели и географи свеждаха с него глави над портуланите, съставяха карти, но не те му бяха мили, а всякакви нехранимайковци, търсачи на път към друг един свят, одрипани апостоли, подигравани и освирквани по стъгдите пророци, някой си Ян Матис, побъркан хлебар, един скитащ смешник на име; Ханс Боколд, когото Симон веднъж бе прибрал вечерта полузамръзнал от прага на някаква кръчма — той пък призоваваше Царството на духа с панаирджийски глуми. Най-смирнен от всички, криещ огромните си знания, драговошно оглупял, за да го осени свободно божественото вдъхновение, сред тях се мяркаше в охлузени кожени дрехи и Бернард Ротман, едновременният любим ученик на Лутер, който сега бълваше огън и жупел срещу витенбергския лъжеправедник, задето гали с едната ръка зелката на богатата, а с другата козата на бедняка и безводно се люшка между истината и заблудата.

Безсрамието на Светците, нагласата, с която изтръгваха в словата си богатството на гражданина и първенството на велможата, за да ги преразпределят посвоему, бяха привлекли върху главите им хорския гняв — наплашени от смърт или незабавно изгнание, Милостивите се събираха на съвет в дома на Симон, подобно на моряци върху потъващ кораб. Но ето че в далечината като платно се замярка надеждата: Мюнстер, където Ян Матис бе успял да пусне корен, след като изгонил епископа и управниците му, ставаше истински Божи град — за пръв път агнетата се сдобиваха с подслон на тази земя. Всуе се заричаха императорските кълчища да сравнят със земята новия Йерусалим на низвергнатите: бедняците от целия свят ще се скупчат около своите братя, от град на град ще плъпнат тълпите, за да разграбят срамните черковни богатства и да съборят кумирите, ще окачат червен гердан на дебелия Мартин в неговата тюрингийска кочина и на папата в неговия Рим. Симон слушаше тези речи и поглаждаше бялата си брада —

навикнал бе с опасните начинания и приемаше, без да трепне, гибелните заплахи на благочестивите изпитни: ведрината на Ротман, лакърдиите на Ханс изличаваха и последните му съмнения, успокояваха го, както бяха го успокоявали невъзмутимият глас на капитана и смеховете на моряците върху някой от собствените му кораби, опъващ платна в бурните месеци. С леко сърце се загледа той една вечер подир своите окаяни гости, докато газеха рамо до рамо калта и лапавицата — нахлупили шапки до очите, придърпващи около вратовете си разбриданите краища ща вълнени шалове, готови да се завлекат така до своя бленуван Мюнстер.

Най-после един ден, или по-точно една нощ, в сивото февруарско утро той се изкачи до стаята, където осветена от мъждиво кандилце Хилзонда лежеше изпъната и неподвижна в постелята. Позова я с тих глас и щом се увери, че не спи, отпусна се тежко в краката ѝ и също като търговец, който прехвърля със стопанската си сметките от деня, я осведоми за събранията в малката стаичка долу. Не ѝ ли е омръзнал и на нея животът в този град, където парите, плътта и суетата се пъчат глупашки по площадите, а човешката мъка, изглежда, се е втвърдила в камъни, в тухли, в ненужни и обременяващи вещи, неосенени от Духа? Затова той е намислил да остави, или по-точно да продаде (бива ли да се пилее без плод едно благо, принадлежащо богу?) къщата и другите имоти в Амстердам, за да идат, докато е време, в мюнстерския ковчег — вече пълен до пръсване, където техният приятел Ротман все още може да им намери покрив и храна. Даваше на Хилзонда две седмици, са да обмисли това предложение, от чието дъно надничаха сиромашията, изгнанието, може би и смъртта, но също и щастието да са сред първите, пристъпващи в небесното царство.

— Две седмици, жено — повтори той. — Но нито час повече, времето не чака.

Хилзонда се повдигна на лакът, разтвори изведнъж широко очи и ги вторачи в него:

— Двете седмици изтекоха, съпруге — каза тя със спокойно пренебрежение към всичко, което загърбваше.

Симон я похвали, че за лишен път го е изпреварила с един разкрач по пътя към бога. Почитта към неговата другарка бе надделяла похабяването на всекидневния живот. Старият човек сам извърщаше очи от несъвършенствата, сенките и недъзите, явно прозиращи под

повърхността на душите, за да запази от избраниците си само онова, което те може би представляваха в най-чистата си същина или пък се стремяха да бъдат. Под жалката външност на своите посетители той припознаваше светци. Затрогнат още при първата среща от светлите очи на Хилзонда, отклоняваше поглед от почти лукавата гънка на скръбната ѝ уста. Тази слаба и морна жена си оставаше за него един голям ангел.

Разпродажбата на дома и покъщнината бе последната успешна сделка на Симон. Както винаги безразличието по паричните въпроси помама щастие, спести му грешките, предизвикани от страха да не загуби, както и другите, докарани от алчността да спечели колкото може повече. Доброволните изгнаници напуснаха Амстердам, заобиколени от почитта, която всякога съпътствува богатите, дори и за срамотите да вземат страната на голтаците. Една ладия ги откара до Девентер, оттам с кола продължиха през току-що раззеленените хълмове на Гелд्रे. Отбиваха се във вестфалските гостилници да си хапнат пушен бут — за тези градски чеда пътят до Мюнстер бе като че някакъв излет сред полето. Една слугиня на име Йохана, уважавана от Симон, задето някога бе изтърпяла мъчения за анабаптистката вяра, се грижеше за Хилзонда и детето.

Бернард Ротман ги посрещна пред портите на Мюнстер, сред стълпотворението от коли, чували и бурета. Подготовката за обсадата напомняше трескава предпразнична суетня. Докато двете жени разтоварваха от колата люлката и другите партушини, Симон слушаше обясненията на Великия възобновител: Ротман бе спокоен — подобно на посветената от него тълпа, помъкнала из улиците зеленчука и дървата от околните поля, той се уповаваше на божията десница. При все това Мюнстер имаше нужда от пари. А още по-голяма нужда имаше от подкрепата на дребните, на посеяните из целия свят недоволни и роптаещи, които чакат само първата победа на новия Христос, за да отхвърлят всякакво кумиропоклонство. Симон си оставаше богат човек: раздавал бе заеми от Любек и Елбинг чак до Ютландия и далечната Норвегия и сега трябваше да прибере тези полагащи се единствено на всевишния пари. А по пътя си ще намери начин и да предаде на благочестивите сърца посланието на

разбунтуваните Светци. Името му на разсъдлив и имотен човек, дрехите му от хубаво сукно и мека кожа ще отворят ушите за гласа му там, където един окъсан проповедник се натъква само на залостени врати. Новооглашеният богаташ бе най-добрият пратеник, на който можеше да се надява Съветът на нищите.

Симон се съгласи. Трябваше да бърза, за да избегне клопките на властниците и поповете. Той целуна набързо жена си и дъщеря си и потегли начаса, яхнал най-запазената ослица от онези, които го бяха докарали пред вратите на Ковчега. Ден-два по-късно кръгозорът настръхна от железните остриета на наемниците: войските на княза епископ се разположиха на стан край града, без да нападат, но решени да стоят колкото трябва, докато изморят от глад дрипльовците.

Бернард Ротман настани Хилзонда и детето ѝ в къщата на градоначалника Книпердолинг, най-отдавнашния защитник на Чистите в Мюнстер. Сърдечният и кротък дебелак я прие като своя сестра. Под наставленията на Ян Матис, който месеше един нов свят, както някога бе месил хляба в харлемската си изба, нещата ставаха по-различни — лесни, опростени. Плодовете на земята бяха общо достойние, подобно на въздуха и божията виделина; притежателите на бельо, съдини и покъщнина ги изнасяха на улицата, за да бъдат поделени. Всички се обичаха със сурова любов, помагаша си, поправяха се, дебнеха се един друг, за да си обаждат грешките; гражданските закони бяха премахнати заедно с църковните тайнства: въжето бе наказание за богохулство и за плътско общуване; забулени жени се мярваха тук-там като големи тревожни ангели, а площадът кънтеше от риданията на общи покаяния.

Малката твърдина на Добрите, впримчена от католическите пълчища, живееше в неистово общение с бога. Всяка вечер повдигаха духовете с проповеди на открито: Боколд, любимият светец, се нравеше най-много, защото подслаждаше кървавите картини от Апокалипсиса с панаирджийски смешки. Налягали под сводовете около площада в хладната лятна нощ, болните и първите ранени от обсадата притуряха стенанията си към кресливите гласове на жените, които измолваха подкрепата на всевишния. Хилзонда беше от най-разпалените. Права, висока, източена като пламък, майката на Зенон клеймеше римското безчестие. Ужасяващи видения кръжаха пред замъглените ѝ от сълзи очи и сгърчвайки се надолу, превита изведнъж

одве като дълга, прекалено тънка свещ, Хилзонда ридаеше от покрусата, от умилението и надеждата за скорошна смърт.

Първата всеобща жалейка бе по повод гибелта на Ян Матис, убит при един набег срещу епископските войски, начело на тридесет мъже и цяло войнство ангели. С нахлупена на главата кралска корона, възседнал кон, покрит с епитрахил наместо с чул, Ханс Боколд набързо бе провъзгласен за цар пророк в преддверието на църквата; издигнаха скеле и всяка сутрин новият Давид заседаваше върху него, съдеше без право на обжалване земните и небесните дела. Няколко успешни излаза прекатуриха епископските казани, докараха плячка от прасета и кокошки, на скелето засвириха цафари, народът празнуваше. Хилзонда се смя заедно с останалите, когато пленените помощник-готвачи на противника бяха заставени да сготвят яденето, а после убити от тълпата с юмруци и ритници.

Малко по малко вътре в душите наставаше промяна, подобна на онази, която нощем неусетно превръща сънищата в кошмари. От самозабрава Светците залитаха като пияни. Новият Христос вседържател нареждаше пост подир пост, за да се пестят припасите, натрупани по зимници и хамбари из целия град — все пак от време на време, когато се случеше каче с херинга да замирише нетърпимо или върху заоблената страна на някой бут да избият петна, започваше пиршество. Изнемощял и болен, Бернард Ротман не излизаше от стаята си, безгласно подкрепяше решенията на новия цар и се задоволяваше да проповядва на скупчението под прозорците му народ Любовта, която помита всичката земна смет, както и търпеливо очакване на царството божие. Книпердолинг тържествено бе повишен: наместо премахнатата длъжност градоначалник получи друга — палач; новите задължения очевидно изпълваха със задоволство дебелия червенорват мъж, сякаш цял живот тайно бе мечтал за касаплък. Убиваха много: царят нареждаше да се премахват страхливците и умерените, за да не плъпне заразата по останалите, а и всяка смърт пестеше по една дажба. В къщата, където бе настанена Хилзонда, се говореше за изтезания, както някога в Брюж — за цената на вълната.

Ханс Боколд смирено се съгласяваше при земните събрания да го наричат Йоан Лайденски, по името на родния му град, но пред своите поклонници приемаше едно неизразимо име, от което се излъчваше свръхчовешка сила и жар. Седемнадесет съпруги бяха живото

потвърждение за несекващото мъжество на бога. Страхът или суетата караха еснафите да поднасят на живия Христос жените си, така както бяха отдали златото си; на блудници, измъкнати от тъмни вертепи, бе оказана честта да доставят съпружески наслади на царя. Той пристигна в дома на Книпердолинг, за да склони Хилзонда. Тя пребледня от докосването на дребния мъж с неспокойни очи, чиито тършуващи длани разтваряха с шивашки похват дантелите на пазвата ѝ. Пряко волята си се сещаше как още в Амстердам, докато беше само един гладуващ панаирджия, пуснат на трапезата ѝ, бе издебнал момента, когато тя се навеждаше над него с чиния в ръка, за да ѝ препипа бедрата. С погнуса отстъпваше сега пред целувките на тази влажна уста, но погнусата се обръщаше в изстъпление: последните остатъци от благоприличието на живота се смъкваха като дрипи или като мъртвата кожа, изстъргвана в баните, и окъпана в този зловонен и горещ дъх, Хилзонда преставаше да съществува, а заедно с нея и страховете, задръжките и горчивините на Хилзонда. Притиснат към нея, царят се любуваше на това тънко тяло, чиято слабост — казваше той — като че още повече изтъква благословените женски окръглености — продълговатите увиснали гърди и изпъкналия корем. Свикнал с продажни жени и недодялани матрони, мъжът се дивеше пред изтънчеността на Хилзонда: със слабите си ръце, положени върху нежното руно на скута, тя му напомняше господарка, небрежно заплела пръсти в своя маншон или в къдрите на кученцето си. Разказваше ѝ за себе си: на шестнадесет години разбрал, че е бог. Натъртил се зле, когато паднал отвисоко в дюкянчето на някакъв кърпач на дрехи — станал чирак, после го изгонили и тогава, сред крясъците и пръските слюнка, небесата се разтворили пред него. Отново почувствувал шемета, който е бог, зад кулисите на пътуващия театър, където играел ролята на вечно бит смешник; в една плевня, когато за пръв път лежал с жена, прозрял, че бог е тази шаваща плът, тези голи тела — еднакво отдалечени както от бедността, така и от богатството — тази могъща струя живот, отнасяща и смъртта, изтичаща като ангелска кръв. Той изнасяше речите си на витиеват панаирджийски език, изпъстрен със селски грешки в правоговора.

Няколко вечери поред я води да седне сред Христовите невести на празничната трапеза. Масите се огъваха от натиска на тълпата наоколо, гладниците ловяха във въздуха кокошите шийчици и крака,

милостиво подхвърляни от царя, и го молеха да ги благослови. Пестниците на младите пророци, телохранителите на царя, сееха страхопочитание сред сганта; Дивара, първата сред всички царици, довлечена от един амстердамски бардак, дъвчеше невъзмутимо и при всяка хапка показваше зъбите и езика си — приличаше на ленива, пращяща от здраве телица. Царят ненадейно вдигаше ръце за молитва и тогава театрална бледнина покриваше напомадените му скули. Или пък духваше в носа на някой сътрапезник, за да му предаде Светия дух. Една вечер той вкара Хилзонда в задната стаичка и запретна полите ѝ, за да покаже на младите пророци Църквата в бялата ѝ голота. Свада избухна между новата царица и гордата с двадесетте си години Дивара, която я нарече бабичка. Двете жени се изтърколиха на плочите, заскубаха си кичури коса — царят ги помири, като стопли тази нощ и двете върху сърцето си.

Пристъпи на деятелност разтърсваха сегиз-тогиз тези замаяни, объркани души. Ханс нареди незабавно да се съборят кулите, камбанариите и онези покриви, които с ръста си надменно превишават останалите и оскърбяват задължителното пред бога равенство. Чети мъже и жени, повлекли със себе си пискливи дечурлига, плъзнаха по стълбите на кулите; градушка от керемиди и купища тухли полетя надолу, счупи главите на неколцина минавачи и проби покривите на ниските къщурки; успяха да смъкнат наполовина от върха на „Свети Маврикий“ бакърените светци и те останаха да се кривят между земята и небето; изтръгваха греди и в домовете на бившите богаташи зейваха дупки, откъдето свободно нахлуваха дъжд и сняг. Една старица се оплака, че жива замръзва в отворената си отвсякъде стаичка и бе изгонена извън града: епископът отказа да я приеме в своя стан и няколко нощи поред от рововете наоколо долитаха виковете ѝ.

Привечер тружениците спираха работа и с увиснали над бездната крака източваха вратове, за да търсят по небето белези за свършека на вековете. Но аленият заник бледнееше, сумракът и този ден изсивяваше, после почерняваше и изнурените разрушители се спускаха в своите коптори, за да легнат и да заспят.

Някаква тревога, напомняща веселие, тласкаше хората да скитат по затрупаните с отломки улици. От върха на укрепленията хвърляха любопитен взор към разпростряното наоколо, недостъпно за тях поле, също както пътниците оглеждат развълнуваното море край кораба — а и прималяването от глада напомняше гаденето, което изпитва излезлият в открито море. Хилзонда неуморно бродеше напред-назад по едни и същи улички, по едни и същи засводени преходи, изкачваше се по едни и същи стълби в стражевите кули — понякога сама, понякога помъкнала и детето. Камбаните на глада кънтяха в празната ѝ глава, тя се чувствуваше лека и пъргава като птичките, които се стрелкат между островърхите черковни камбанарии — с омекнали крака, но сякаш току преди мига на върховна женска наслада. Случваше се да отчупи дълга ледунка, провиснала от края на някоя греда, да отвори уста и да засмуче свежата прохлада. Хората наоколо изглеждаха обладани от същата гибелна омая и с изключение на свадите за коричка хляб или за една изгнила зелка някаква нежност струеше от сърцата, слепяше в общ калъп тези прегладнели клетници. Все пак от известно време насам недоволните се осмеляваха открито да роптаят — вече не убиваха умерените: твърде много бяха станали.

Йохана предаваше на господарката си зловещите слухове за произхода на раздаваното месо. Хилзонда продължаваше да дъвче, сякаш думите не стигаха до слуха ѝ. Някои се хвалеха, че ядат таралежи, плъхове и още по-лоши неща, също както други, довчера смятани за порядъчни еснафи, ни в клин, ни в ръкав започваха да се перчат с невъобразими блудства, очевидно извън възможностите на тези призрачни скелети. Вече не се криеха, за да облекчават нуждите на болните си тела, от умора спряха да погребват мъртвите, но мразът превръщаше струпаните из дворищата трупове в чистички неща, без мирис. Никой не говореше за чумата, която несъмнено ще плъзне с първото априлско затопляне: не се надяваха да доживеят дотогава. Никой не говореше и за приготовленията на врага, зает с последователно засипване на рововете, нито пък за скорошното, както смятаха всички, настъпление. Лицата на верните бяха придобили лукавото изражение на подгонени кучета, които се правят, че не чуват пляска на камшика зад ушите си.

Един ден някакъв човек, изправен до Хилзонда върху укреплението, посочи с ръка в далечината. Сред гънките на равнината

се мяркаше дълга върволица — наредени един след друг коне газеха размякнатата от топенето земя. Прокънтят ликуващ вик, химнически припеви се надигнаха от изнемощелите гърди: нима това не беше събраното в Холандия и Гелдре анабаптистко войнство, чието пришествие Бернард Ротман и Ханс Боколд неуморно вестяха — братята, стекли се да помогнат на своите братя? Но скоро новодошлите полкове се смесиха с епископската войска, задушаваша Мюнстер, стяговете плющяха на мартенския вятър, сред тях разпознаха и знамето на хесенския княз — значи този лутеранец се присъединява към кумиропоклонниците, за да изтребва племето на Праведните. Мъжете успяха да откъртят от върха на стената голям камък и смазаха двама-трима войници на врага, които работеха в подножието на кулата. Един от стражите се прицели и улучи някакъв хесенски вестоносец. Обсаждащите отвърнаха с нестройна стрелба от аркебузите си и убиха неколцина. Никой не предприе нищо повече. Но очакваният пристъп не дойде нито тази нощ, нито следващите. Пет седмици се изнизаха в сънно бездействие.

Бернард Ротман отдавна бе раздал и последния къшей хляб, както и стъкълцата си с лекарства, царят продължаваше, според обичая си, да хвърля през прозорците шепи зърно на народа, но не посягаше към скритите припаси под дюшемето си. Спеше по много. Прекара две нощи и един ден в мъртвешки сън, преди да излезе и да изнесе последната си проповед на полупразния площад. От някое време насам бе спрял да навестява нощем ложето на Хилзонда, на мястото на седемнадесетте си позорно изритани съпруги прибра едно още съвсем невръстно девойче, малко пелтечещо, надарено с прорицателски дар, което той нежно зовеше своя бяла птичка и ноева гълъбица. Изоставената от царя Хилзонда не изпитваше нито мъка или негодувание, нито изненада: за нея границата между бивалото и небивалото се изтриваше, тя, изглежда, дори не си спомняше, че по някое време Ханс я бе имал като наложница. Но всичко беше позволено: случи й се посред нощ да чака завръщането на Книпердолинг от любопитство дали ще успее да разнежи този чувал с плът — той мина с мърморене покрай нея, без дори да я погледне, твърде погълнат от други грижи, за да се занимава с жени.

Нощта, когато епископските войски нахлуха в града, Хилзонда се събуди от писъците на един заклан страж. Двеста наемници, водени от

предател, се бяха вмъкнали през таен проход. Предупреден с първите, Бернард, Ротман изскокна от болнишкото си легло и се втурна по улиците, като полите на ризата се оплитаха смешно в мършавите му крака — уби го милостиво един маджарин, който не бе разбрал епископската заповед водачите на метежа да бъдат заловени живи. Изненадан в постелята, царят се сражаваше от стая в стая, от пруст в пруст със смелостта и пъргавината на сгасена от песове котка; призори Хилзонда го видя да пресича площада, лишен от панаирджийската си позлата, съблечен до кръста, превит на две под ударите на камшика. С ритници го вкараха в една голяма клетка, където самият той обикновено затваряше негодуващите и умерените, преди да бъдат изведени на съд. Ни жив, ни умрял, Книпердолинг бе оставен на една пейка като труп. Целия ден из града кънтяха тежките стъпки на войниците и техният отмерен тропот означаваше, че обичайният ред отново завладява крепостта на побърканите в лицето на тези мъже, които продават живота си срещу твърдо уговорена плата, ядат и пият под час, при сгода грабят и насилват, но си имат някъде стара майчица, пестовна стопанка, дребен имотец, където ще се върнат сакати и остарели да доживеят дните си; ходят на черква, щом ги заставят, и вярват умерено в бога. Изтезанията се подновиха, но този път по заповед на законната власт, благословени и от папата, и от Лутер, За добре хранените наемници тези мършави дрипльовци, с гноясали от глада венци, бяха нещо като гнусни гниди, които е лесно и справедливо да смажеш.

Мина ли първата суматоха, на площада пред катедралата, в подножието на скелето, където бе заседавал царят, се разположи правосъдието. Умиращите смътна долавяха, че обещанията на техните пророци се сбъдват по-другояче, както е винаги с пророчествата: светът на терзанията свършваше и те с една крачка се озоваваха в необятно червено небе. Малцина проклинаха човека, който ги бе докарал до този изкупителен танец. Някои вътре в себе си бяха наясно, че отдавна са желаели да умрат, също както прекалено изопнатото въже несъмнено желае да се скъса.

Хилзонда изчака реда си до вечерта. Облякла бе най-хубавата от останалите й рокли, сребърни игли прихващаха плитките й. Най-сетне се зададоха четирима войници — почтени колачи, съвестно гледащи

занаята си. Тя стисна за ръката малката Марта, която се разпищя, и ѝ каза:

— Ела, рожбо, ще ходим при бога.

Единият от мъжете изтръгна невинното отроче и го хвърли в обятията на Йохана — а тя го притисна до черния си елек. Хилзонда тръгна с тях, без да каже думица повече. Крачеше толкова бързо, че палачите ѝ трябваше да ускорят ход. За да не се спъне, придържаше с две ръце дългите поли на зелената си копринена рокля и сякаш стъпваше по вълни. Щом стигнаха до скелето, тя като през мъгла разпозна неколцина от мъртъвците, една бивша царица. После се свлече върху неизстиналия още куп и проточи шия.

Пътуването на Симон се превръщаше в голгота. Главните му длъжници го отпратиха, без да платят, от страх да не напълнят джоба и дисагите на анабаптистите — наложи се да изслушва укори от устата на измамници и скъперници. Шурейт му Жюст Лигр заяви, че не бил в състояние веднага да наброи значителните средства, вложени от Симон в анверското му представителство: той беше убеден, че по-добре стопанисва имуществото на Хилзонда и детето от този празноглавец, тръгнал да се побратимява с враговете на царщината. Симон излезе с наведена глава, досущ напъден просяк, през резбованата и варакосана като мощехранилница врата на тази търговска къща, в чието основаване бе вложил своя дял. Провали се и в събирането на помощи: само неколцина бедняци склониха да жертвуват нещичко в полза на своите братя. Задържан на два пъти от църковните власти, той плати, за да избегне затвора. Така до края си оставаше богаташът, закрилян от своите флорини. Една част от събраните оскъдни средства отмъкна някакъв любекски гостилничар, при когото изпадна, засегнат от вътрешен кръвоизлив.

Здравето му го принуждаваше да пътува с кратки преходи и той достигна Мюнстер едва няколко дни преди настъплението. Напразна остана надеждата да се вмъкне в обсадения град. Приет враждебно, но не и тормозен в стана на княза епископ, комуто навремето бе правил услуги, той съумя да се настани в един чифлик току до рововете и сивите стени, които скриваха от него Хилзонда и детето. Сядаше край чамовата маса на стопанката заедно с някакъв съдия, привикан заради

предстоящия верски съд, с един военачалник на епископа и неколцина измъкнали се от Мюнстер бегълци, чиито уста не се уморяваха да хулят безумията на верните и злодеянията на царя. Но Симон едва надаваше ухо за празнословията на тези предатели, които позоряха мъчениците. На третия ден след превземането на града най-сетне получи разрешение да влезе в Мюнстер.

Едва се влачеше по задръстените с войска улици, мъчеха го слънцето и сухият вятър на юнското утро и той налучкваше слепешком пътя из този град, познат само от описания. Под някакъв свод на Пазарния площад зърна Йохана, седнала върху един праг с детето на колене. Момиченцето започна да пищи, когато непознатият се доближи, за да го целуне; Йохана, без да каже думица, се поклони на господаря си. Симон бутна вратата с разбитите резета, обиколи пустите стаи на приземието, после и горните катове.

Излезе отново на площада и се запъти към лобното място. Ивица зелен брокат висеше от скелето и по нея отдалече разпозна Хилзонда, затисната под грамада трупове. Без да се задържа с излишно любопитство при това тяло, от което душата се бе отделила, той тръгна обратно при слугинята и детето.

От улицата се дочуха виковете на един кравар, затеглил добичето си, с ведро и столче за доене в ръка; в къщата отсреща отново разтваряше вратите си кръчма, Йохана употреби няколкото петака, дадени ѝ от Симон, за да напълни калайдисаните менчета. В огнището запука огън, скоро в ръчичките на малката звънка лъжичка. Домашният живот постепенно се възвръщаше около тях и изпълваше полека-лека опустошената къща, също както приливът покрива песъчливия бряг с разхвърляните по него отломки, изпадалите съкровища и допълзелите от дълбините раци. Прислужницата постла за господаря си леглото на Книпердолинг, та да му спести уморителното качване по стъпалата. Отпърво посрещна с настръхнало мълчание въпросите, които ѝ задаваше старецът, докато отпиваше от стопленото пиво. Когато проговори най-накрая, устата ѝ забълва поток от жлъч, с дъх на помия и Библия едновременно. За старата хуситка царят си бе останал най-обикновен голтак, когото пускат да яде в кухнята, а той се намъква в кревата на господарката. Когато каза каквото имаше да казва, тя нарами всевъзможни четки и ведра и се запретна да търка дъските с шумно пляскане на мокрия парцал.

Тази нощ той спа малко, но чувството, което го разкъсваше, не бе, както предполагаше слугинята, негодувание или срам, а онази по-сладка болка, жалостта. Симон се задушаваше в хладната нощ и в мислите си виждаше Хилзонда като изгубена без време дъщеря. Кореше се, задето я бе оставил самичка в труден час, после си казваше, че всеки е с частта си, всекиму се пада отделен, само негов пай от погачата на живота и смъртта и право е, дете Хилзонда е изляла къшея си по свое желание, когато ѝ е дошло времето. Още един път тя го изпреварваше — преди него бе преминала върховните изпитания. Той продължаваше да държи страната на праведните срещу Църквата и държавата, които ги бяха смачкали: Ханс и Книпердолинг бяха пролели кръв, но можеше ли друго да се очаква в един кървав свят? Вече над петнадесет века Божието царство на земята, зърнато навярно от Йоан, Петър и Тома с очите на живи хора, се отлагаше лениво за края на времената от страхливите, равнодушните, ловките. Пророкът бе дръзнал да обяви тук, на място, пришествието на Горното царство. Той сочеше правия път, дори и сам да бе кривнал случайно по невярна диря. Симон продължаваше да вижда в Ханс един Христос, както всеки човек може да бъде Христос. Неговите безумства не изглеждаха така скверни, както благоразумните прегрешения, на фарисеи и мъдреци. Това, че Хилзонда бе потърсила в обятията на царя наслади, които сам той отдавна вече не можеше да дарява, не възмущаваше вдовеца: оставени сами на себе си, Светците бяха пили до пресита от щастието на телесното сливане, но и тези разкъсали земните връзки тела, вече мъртви за всичко, без съмнение бяха познали в сплитането си едно по-горещо общение на душите. Пивото отпускате гърдите на стареца и улесняваше опрощението, дял в което имаше изнемогата, а също и една чувствена, разкъсваща доброта. Поне Хилзонда бе намерила покой. Привлечени от запалената свещ до главата му, по постелята лазеха мухи — тия дни в Мюнстер гъмжеше от тях: може би бяха кацали и върху нейното бяло лице и той усещаше съгласие с това гниене. Изведнъж мисълта, че всяка сутрин плътта на новия Христос става плячка на щипците и нажеженото желязо, го завладя целия и преобърна вътрешностите му — свързан като с верига за своя смешен великомъченик, той наново се сгромоляса в пъкъла на телата, орисани на толкова малко радост и на толкова мъка. Отдаваше се с Ханс на страданието, както Хилзонда се бе отдавала на удоволствията с него.

Цялата нощ под завивките, в тази жалка стая, той се блъскаше в образа на затворения в клетката си на площада цар, също както човек със забрал крак непрекъснато удря нараненото място. Молитвите му вече не правеха разлика между болката, която малко по малко отново стягаше неговото сърце, плъзваше по жилите на рамото, спускаше се до китката на лявата ръка, и клещите, впити в мишците и гърдта на Ханс.

Щом се посъвзе дотолкова, че да ходи криво-ляво, той се потътри до клетката на царя. Мюнстерци бяха обръгнали на зрелището, но залепените за решетките хлапетии неуморно хвърляха вътре топлийки, фъшкии и остри парченца кост, върху които пленникът бе принуден да стъпва с боси крака. Както някога в залата за празненства, стражите небрежно разпъждаха сганта. Негово преосвещенство Фон Валдек държеше царят да бъде запазен жив до деня на смъртното наказание, предвидено най-рано за средата на лятото.

Тъкмо бяха върнали затворника след последните изтезания: сгушен в един ъгъл на клетката, той още трепереше. От късата му дреха и язвите се носеше смрад. Но очите на дребния мъж все така шареха, гласът му още звучеше затрогващо.

— Шия, кроя, вдявам — подпяваше си страдалецът. — Сирото шивашко чираче съм аз... Дрехи от кожа... Подгъв на неръкотворна дреха... Не разпаряйте делото ха...

Спря внезапно и се огледа крадешком като човек, на когото хем не му се иска да разкрие тайната си, хем му се ще да намекне за нея. Симон Адриансен разбута пазачите и успя да провере ръка между железата.

— Господ да те закриля, Ханс — каза той и му подаде десница.

Симон се прибра капнал като след дълго пътуване. От последното му излизане бяха настъпили големи промени и Мюнстер малко по малко възвръщаше обичайния си плосък лик. Катедралата кънтеше от черковни песнопения. Епископът отново бе настанил на две крачки от владишкия дворец любовницата си, хубавата Юлия Алт, но тази сдържана жена не вдигаше шум около себе си. Симон приемаше всичко с безразличието на човек, който се готви да отпътува

от един град и събитията наоколо вече не го засягат. И само голямата му едновременшна доброта пресъхна като извор. Щом си стигна у дома, той ядно нахока Йохана, задето не бе изпълнила нареждането му да намери перо, шишенце с мастило и хартия. Когато всичко това бе доставено, седна и написа писмо до сестра си.

От петнадесетина години не се бяха виждали. Благодушната Саломе водеше един от по-малките синове на известните банкери Фугерите. Лишен от наследство, Мартин бе натрупал самичък богатство и от началото на века живееше в Кьолн. Симон ги молеше да поемат грижата за детето.

Писмото намери Саломе в полската ѝ къща в Лулсдорф, където наглеждаше изпъването на платната. Тя остави постилките и долното бельо на слугините, поръча незабавно да приготвят колата ѝ, без дори да попита банкера, чиято дума не тежеше кой знае колко у дома му, натовари завивки, храна и потегли за Мюнстер през опустошените от размириците земи.

Свари Симон на легло, с глава, положена върху сгъната на четири стара наметка и начаса му подпъхна една възглавница. С плиткоумната женска добронамереност, която се старае да сведе болестта и смъртта до обикновено навървяне на безобидни болезки, повод за разгръщане на майчински грижи, гостенката и слугинята подеха разговор за храненето, чаршафите и издънения стол. Хладният поглед на умирация бе разпознал сестрата, но Симон се възползуваше от положението си на болен, за да отложи за малко досадата на задължителните приветствия. Накрая се повдигна, замени обичайната целувка със Саломе. След това отново възвърна трезвостта си на търговец и започна да изброява принадлежащото на Марта, както и онова, което незабавно трябваше да се прибере за нея. Завити в мушама, ценните книжа лежах до главата му. Синовете му се бяха наредили — кой в Лисабон, кой в Лондон, кой собственик на печатница в Амстердам — и не се нуждаеха нито от тези раздробени земни блага, нито от благословията му: Симон оставяше всичко за детето на Хилзонда. Старецът сякаш бе забравил обещанията си пред Великия възобновител, за да преклони отново глава пред обичаите на света, който напускаше и вече не се опитваше да преобрази. Или може би, отхвърляйки начала, по-свети за него и от самия живот, той до дъно излизаше горчивата наслада да изостави всичко.

Саломе гушна детето и изпадна в умиление от слабите му пищялки. Тя не можеше да изрече и три думи, без да призове на помощ, Божията майка и всичките къолнски светии: Марта щеше да бъде отгледана от кумиропоклонници. Това беше тежко, но не по-тежко от яростта на едните и вцепенението на другите, не по-тежко от старостта, която пречи на мъжа да ощастливява съпругата си, не по-тежко от това да оставиш някого жив, а да го намериш мъртъв. Симон се опита да мисли за царя, издъхващ в своята клетка, но днес мъките на Ханс нямаха същото значение, каквото бяха имали вчера: те ставаха поносили, както поносима ставаше в гърдите на Симон болката, умираща ведно с него. Той се молеше, но нещо му нашепваше, че Вечният не желае молитвите му. Направи усилие да види Хилзонда, но образът на мъртвата оставаше размит. Трябваше да се върне по-назад, към времето на брачното тайнство в Брюж, към хляба и виното, поделени скритом, към изрязаната на дъга пазва, из която надничаше дългата чиста гръд. И това изчезна, той зърна за миг първата си съпруга, тази добросърдечна жена, излязла с него на разходка в градината им във Флесинг. Сепнати от една дълга въздишка, Саломе и Йохана дотичаха. Погребаха го в черквата „Свети Ламбрехт“ с тържествено опело.

КЪОЛНСКИТЕ ФУГЕРИ

В Къолн Фугерите обитаваха една малка къщичка току до „Свети Герен“, лишена от великолепиe, но обзаведена така, че да доставя на стопаните си удобство и покой. Вътре винаги ухаеше на сладкиши и черешова ракия.

Саломе обичаше да се застоява на масата подир продължителните, изкусно подобрани обеда, бършейки устни с везана кърпа, а също и да опасва широкия кръст и дебелия си розов врат със златни верижки, да се облича в хубави платове, чиято разчепкана и изтъкана с благоговейни грижи вълна пазеше нещо от меката топлина на живата овца. Скромно подпретнатите краища на забрадката без прекалена строгост подчертаваха благоднието ѝ на почтена жена. Яките ѝ пръсти пробягваха по малкия преносим орган в приемната, на младини кръшният ѝ глас често се включваше в мадригали и мотети — тя обичаше тези плетеници от звуци, както обичаше бродерията. Но главното си оставаше яденето: благочинно спазваният черковен календар се допълваше от кухненски календар, съставен от месеци на краставиците или сладката, на бялото сирене или прясната херинга. Мартин, дребен мършав човечец, така и не успяваше да надебелее от гозбите на своята жена. Страшен в сделките, у дома този булдог се превръщаше в безобидно пале. Най-голямата му смелост беше да подхвърли от време на време на масата някоя по-солена закачка на слугините. Семейството имаше един син, Сигизмунд, отплавал на шестнадесет години с Гонсало Писаро за Перу, където банкерът бе вложил значителни капитали. Изобщо не се надяваха да го видят отново — напоследък нещата в Лима не вървяха добре. Една невръстна дъщеря смекчаваше загубата: Саломе разказваше със смях за тази закъсняла бременност, причинена от някакви десетини, които трябвало да изнася, и донякъде — от капаровия сос. Девоичето беше почти на една възраст с Марта и двете братовчедки делеяха постелята, играчките, здравословния пердах от време на време, а по-късно — уроците по пеене и труфилата.

Ту врагове, ту съдружници, дебелият Жюст Лигр и мършавият Мартин, фламандският глиган и рейнската невестулка, се дебнеха взаимно, разменяха си отдалеч съвети, помагаха си или си вредяха вече тридесет години наред. Те знаеха точната си цена, за разлика от мухльовците, заслепени от богатствата им, или от владетелите, на които служеха и с които си служеха. Мартин бе наясно до петаче колко може да се вземе в брой от фабриките, работилниците, складовете, почти господарските имения, поели златото на Анри-Жюст, и често се шегуваше с просташкия разкош на фламандеца, както и с двете или трите закърпени хитрини, все едни и същи, използвани от стария Жюст при затруднение. От своя страна Анри-Жюст, верноподаникът, коленопреклонно поднасящ на нидерландската наместничка сумите, нужни за покупка на италиански картини и за благочестивите ѝ начинания, потъркваше ръце при новината, че Пфалцкият курфюрст или Баварският херцог залагат при Мартин скъпоценностите си и просят от него заем с лихва, достойна за евреите лихвари; той възхваляваше, но не без капчица подигравателно пренебрежение, плъха, загризал плахо плътта на света, наместо да ухапе с пълна уста; хилавото човече, подозрително настроено към блага, които се виждат, пипат и изземват, чийто подпис в долния край на листа обаче струва толкова, колкото и подписът на Карл V. Много щяха да се изненадат тези люде, толкова раболепни пред властниците, ако някой им кажеше, че са по-опасни за съществуващия ред от турчина неверник или от селяка бунтовник: заровени, подобно на всички свои събрата, в непосредственото и в дреболиите, сами не съзнаваха разрушителната сила на чувалите със злато и на тефтерите си. Все пак, докато наблюдаваха иззад тезгяха тъмно очертания в насрещната светлина изпъчен рицар, прикрил зад напереността страха си да не бъде върнат с празни ръце, или пък благия лик на епископа, примиращ от желание да довърши без много разходи кулите на катедралата си, случваше им се да се подсмихнат.

Други да се опиват от гърма на камбани и бомбарди, от буйни коне и голи или накипрени в брокат жени — на тях им стигаше презряното и възвисявано вещество, на глас кълнато, скритом обожавано и кътано, подобно на срамните части с това, че за него рядко се говори, но непрекъснато се мисли: жълтият метал, без който госпожа Империя не ще разтвори нозе в ложето на повелителя, а

негово високопреосвещенство няма да получи лъскави камъчета за митрата си. Златото, от чиято липса или наличие зависеше ще потегли или не Кръстът срещу Полумесеца. Тези доставчици на средства се чувствуваха ненадминати в житейския занаят.

Както на Мартин с неговия Сигизмунд, така и на дебелия Лигр не му провървя с първородния син. За десет години от Анри-Максимилиан не дойде друга вест, освен няколко молби за пари и томче стихове на френски, измътено нейде из Италия между два похода. Само ядове можеха да се очакват от него. За да си спести нови разочарования, деловият мъж държеше изкъсо по-малкия. Щом Филибер, любимецът, порасна дотолкова, че да удря една в друга топките на сметалото, той го прати да учи лихварски хватки при коравия Мартин. На двадесет години Филибер беше тлъст и дървениящината, която носеше по рождение, избиваше под старателно заучените обноски и малките му сиви очички проблясваха в цепките на вечно притворените клепачи. Синът на великия ковчезник на Малинския двор можеше да живее като княз, а наместо това, дай му да издирва грешки в сметките на чиновниците; сутрин и вечер в тъмната стаичка, където писарите си вадеха очите, той проверяваше D-тата, M-овете, X-овете и C-тата, които, прибавени към L-овете и I-тата, образуват числата — Мартин не понасяше арабските цифри, макар да признаваше, че са удобни за дългите сметки. Банкерът привикна с мълчаливия юноша. Когато задухът или болките на подаграта му навяваха мисли за края, казваше на жена си:

— Този тлъст негодник ще ме замести.

Филибер изглеждаше изцяло погълнат от търговските тefтери и ножчетата за острене на пера. Но под клепките му проблясваше насмешлива искрица — случваше му се навремени, докато преглеждаше делата на господаря, да си каже, че след Анри-Жюст и Мартин, по-гъвкав от единия и по-неумолим от другия, един ден ще зацарува ловкият Филибер. Не ще го накарат него да поеме португалските дългове срещу мижавата печалба от шестнадесет на сто, платими на части, при четирите големи панаира.

Той присъствуваше на неделните сбирки, лятно време под асмата, зиме — в гостната. Един прелат четеше на латински, Саломе

играеше табла със съседката и пускаше при всеки успешен ход някоя рейнска поговорка; Мартин се бе разпоредил двете девойки да изучат френския, така подхождащ на жените, и сам си служеше с тези език, за да изрази някоя мисъл, по-проницателна или по-възвишена от делничните съждения. Беседата засягаше войната в Саксония и нейното отражение върху шконтото, разпространението на ереста и, според годишното време — гроздобера или карнавала. Често подмятаха закачки към дясната ръка на банкера; един надменен женевец на име Заведей Крет, заради ненавистта му към лулите и виното. Този Заведен не отричаше съвсем, че напуснал Женева, когато се разкрило, че поддържа игрален дом и незаконно произвежда карти за игра, но винеше за тези прегрешения разпътни другари, постигнати от заслужено наказание, и не криеше желанието си да се завърне един ден в люлката на Реформацията. Прелатът клатеше укорно показалец, украсен с лилав пръстен, някой на шега започваше да рецитира шеговити стихчета от Теодор дьо Без, галеника на безукорния Калвин. Завързваше се спор благоприятно ли е настроен или не Консисторият към правата на търговците, но вътре в себе си всеки приемаше за естествено един добър гражданин да се подчинява на догмите, провъзгласени от управниците на родния му град. След вечеря Мартин се оттегляше настрани с някой придворен съветник или таен пратеник на френския крал. Парижанинът, любител на женско общество, скоро предлагаше да се завърнат оттатък.

Филибер подхващаше лютнята, Бенедикта и Марта се изправяха, хванати за ръка. В научените от „Книга на влюбените“ мадригали се говореше за агънца, цветя и господарката Венера, но тези обичани напеви бяха нагодени сега към словата на химните от анабаптистката и лютеранската паплач, анатемосвана в неделните проповеди на свещеника. Бенедикта неволно набъркваше стиховете на някой псалм в любовната песен. Разтревожената Марта я дръпваше да млъкне, двете момичета си сядаха пак една до друга и вече не се чуваше друг припев освен вечерната камбана на „Свети Гергеон“. На дебелия Филибер му се удаваха танците и от време на време той канеше Бенедикта, за да ѝ покаже някоя нова стъпка — тя отказваше отначало, после танцуваше с детински захлас.

Двете братовчедки се обичаха с чиста ангелска любов. На Саломе ѝ дожаля да отнеме от Марта дойката Йохана и старата хуситка предаде на Симоновата рожба своя трепет и строгостта си. Йохана се бе уплашила, страхът я превръщаше наглед в старица като всички други, която приема светената вода в църквата и целува Агнеца божи. Но в дъното на душата ѝ все така тлееше омразата към нечестивците в сърмени стихари, към златните телци и кумирите от плът. Тази мършава бабичка, която банкерът изобщо не отличаваше от останалите беззъби миячки на съдините му в мазето, изръмжаваше в отговор на всичко своето вечно „Не!“ Според нея злото се ширеше в тази натъпкана с охолство и разкош бърлога, като котило мишки в меката вътрешност на пухеник. То се гушеше в скрина на госпожа Саломе и в железния сандък на Мартин, в бъчвите долу в зимника и в сосовете по дъното на тенджерите, в леконравните звуци на неделната свирня, в хаповете на аптекаря и в мощите на света Аполина, които помагали при зъбобол. Старицата не смееше открито да се захване с Божията майка в една ниша на стълбището, но я чуваха да гълчи, че на вятъра се хабяло масло в кандилата пред разни каменни кукли.

Саломе тревожно гледеше как шестнадесетгодишната Марта учи Бенедикта с презрение да се отвърща от сандъчетата на продавачите, натъпкани със скъпи дрънкулки, донесени от Париж и Флоренция, или да не зачита Коледа — това смешение от музика, нови премени и гъска, пълнена с трюфели. За добрата женица нищо скрито нямаше в небесата и на земята. Литургията е повод да се поучиш и зрелище, сгоден случай да се покажеш с кожена наметка през зимата или копринен елек лете. Мария с Младенеца, разпнатият Исус, Бог-Отец на своя облак господствуваха в рая и върху стените на църквите — от опит се знаеше коя богородица за какво помага. При домашни тревоги тичаха да търсят съвет от игуменката на урсулинките, известна като разумна жена, макар че това не пречеше на Мартин да се подиграва с монахините. Вярно, продажбата на индулгенции бе напълнила незаслужено гушата на Светия отец, но тегленето на вересия от Божията майка и светците, за да се покрие преразходът на грешника, си беше в реда на нещата, както и сделките на банкера. Странностите на Марта се обясняваха с нездраво предразположение: направо чудовищно бе да се мисли, че отхранено с такива грижи същество може да поведе милата си дружка по криви пътища, да я увлече със

себе си на страната на изтезаваните и изгаряни неверници, да забрави подобаващото девическо смирение, за да се набърка във верските разпри.

Йохана можеше единствено да изобличава пред младите си господарки пътищата на злото със своя малко безумен глас: тази неuka светица не бе в състояние да разлисти Писанието и повтаряше на своя нидерландски само няколко научени наизуст изречения — не на нея се падаше да укаже вярната посока. Щом свободното образование, отредено от Мартин, разви ума им, Марта тайно се нахвърли върху книгите, където се говореше за бога.

Залутана сред гъсталака от секти, сащисана без водач, дъщерята на Симон се боеше да не би, отказвайки се от стари грешки, да изпадне в нови заблуди. Йохана не беше скрила от нея нито падението на майка ѝ, нито тъжния край на подиграния ѝ, предаден баща. Сирачето помнеше, че след като обърнали гръб на римската измама, родителите му тръгнали по път, който не извежда до небето. Тази добре пазена девица никога не излизаше на улицата без придружител и трепереше от мисълта, че може да се влее в потока хленчеши измамници и налудничави дрипльовци, които скитат от град на град, хулени от порядъчните люде, за да свършат върху сламата: в затворническата килия или на кладата. Кумиропоклонството беше Харибда, но метежът, беднотията, премеждията и отритването — Сцила. Благочестивият Заведей внимателно я изведе от задънената улица: едно писание на Жан Калвин, предадено с обещание за пълна тайна от недоверчивия швейцарец и погълнато нощем на свещ с толкова предпазни мерки, колкото други девойки влагат за разчитането на любовно послание, откри пред Симоновата рожба образа на една изчистена от всякакви отклонения вяра, отърсена от слабостта, последователна въпреки свободата си — бунт, превърнат в Закон. Според писаря в Женева евангелската чистота върви ръка за ръка с еснафската съдържаност и предпазливост: танцьорите, които се кривят като езичници зад затворени врати, лакомите хлапета, безсрамно засмукали по време на проповед захарче или бонбон, биваха бичувани до кръв, инакомислещите — прогонвани, комарджиите и развратниците — усмъртявани, неверниците — справедливо качвани на кладата. За разлика от дебелия Лутер, безсилен пред похотливия нагон на кръвта, който, едва излязъл от манастира, тича да се хвърли в

обятията на някаква монахиня, мирянинът Калвин бе изчакавал дълго, преди да сключи с една вдовица възможно най-непорочния брак и наместо да дебелее по трапезите на владетелите, учителят Жан смайваше с въздържанието си своите гости на Канонишката улица: всекидневната му дажба се състоеше от хляб и евангелската риба, взела образа на пъстърва и ферата от езерото — съвсем нелоши между другото.

Марта посвети и своята приятелка, която я следваше безпрекословно в духовните начинания, но пък сама ѝ показваше какво се крие в сърцата. От Бенедикта сякаш струеше светлина — един век по-рано тя би се опивала в някой манастир от блаженството да принадлежи безостатъчно богу, но в тези времена агнето намери своята зелена паша, солта и бистрата вода в евангелистката вяра. Скупчили глави нощем в студената стая, презрели поканата на завивката и възглавницата, Марта и Бенедикта препрочитаха наум Библията. Душите им като че се докосваха през слепените бузи. За да отгърне, Марта изчакаваше Бенедикта в края на страницата и ако малката случайно заспеше над священото четиво, лекичко я скубеше за косата. Вцепенен в благополучието си, домът на Мартин спеше тежък сън и само в стаята горе, досущ като лампата на мъдрите девици, сияеше в сърцата на две притаени девойчета студеният пламък на Реформацията.

При все това дори Марта не се осмеляваше още даzakлейми на глас папистките безчестия. Тя все гледаше да се измъкне от неделната литургия и липсата на смелост я мъчеше като най-тежък грях. Заведей одобряваше нейното благоразумие: учителят Жан учеше следовниците си да избягват излишните разпри и пръв би порицал Йохана, ако тя духнеше кандилото на стълбите в краката на Богородица. Душевната мекота не позволяваше на Бенедикта да причини болка или тревога на родителите си, но вечерта на Задушница Марта отказа да прочете молитва за душата на баща си — където и да се намираше, той не се нуждаеше от нейното „Отче наш“. Тази твърдост смути Саломе, тя не можеше да проумее отказа да се пожертвува за горкия мъртвец петака на една молитва.

Мартин и жена му отдавна се бяха накатали да съберат своето дете с наследника на Лигр. Разговаряха за това в постелята, излегнати спокойно в богато обшитите чаршафи. Саломе броеше на пръсти какво е готово от чеиза — кожата от златка, везаните покривала. Или пък се опасяваше, че срамежливата Бенедикта ще вземе да се дърпа от брачните радости и се мъчеше да си спомни съставките на един възбудителен мехлем, с който в добрите семейства мажат младоженките преди първата нощ. И за Марта щеше да се намери някой личен къолнски търговец или дори задлъжнял до гуша благородник, комуто Мартин щедро ще отсрочи падежа на заложените земи.

Филибер нашепваше в ухото на банкерската наследница обичайните ласкателства. Но братовчедките носеха едни и същи шапки, едни и същи накити — често ги бъркаше, а и самата Бенедикта, изглежда, се забавляваше дяволито да го мами. Той ругаеше на висок глас: дъщерята струваше собственото си тегло в злато, племенницата — най-много шепа флорини.

Когато договорът беше почти готов, Мартин повика дъщеря си в своя кабинет и определи деня на сватбата. Нито зарадвана, нито натъжена, Бенедикта се измъкна от прегръдките и нежните излияния на майка си и изтича в стаичката горе, за да шие с Марта. Сирачето заговори за бягство: може би щяха да склонят някой лодкар да ги отведе до Базел и там вече милосърдни християни ще ги поемат нататък. Бенедикта разстла върху масата пясъка от писалището и замислено очерта с показалец браздата на една река. Вече се съмваше, когато тя бавно прокара длан по нарисуваната карта, пясъкът отново се изравни върху гладката повърхност и годеницата на Филибер се изправи с въздишка:

— Много съм слаба.

Марта не отвори повече дума за бягство и само посочи с пръст библейския стих, където се говори да оставим близките си, за да тръгнем по пътеките божи.

Студът на ранното утро ги накара да се мушнат в постелята. Непорочно прегърнати, те се утешаваха една друга и сливаха сълзите си. После младостта си каза своето и двете започнаха да се подиграват с малките очички и увисналите бузи на бъдещия младоженец. Отредените за Марта годеници не бяха по-свестни: Бенедикта я

разсмя, като ѝ описа плешивеещия търговец, селския рицар, навлякъл за турнир дрънкащата си железария, или сина на градоначалника — този глупчо, накипен като чучелата, които шивачите получават от Франция, с пера на шапката и копчелък на черти. През нощта Марта сънува, че Филибер, този садукей, този Амелевк с необрязано сърце, откарва Бенедикта в един сандък и тя отплава самичка нагоре по Рейн.

Годината 1549 започна с дъждове, които отнесоха разсада на градинарите, Рейн придойде и наводни мазетата, по мътната вода плуваха ябълки и наполовина пълни бурета. През май черешите изгниха още зелени в горите, както и ягодите в лехите. Мартин нареди да се раздава чорба на бедните в преддверието на „Свети Геренон“ — християнско милосърдие и опасение от безредици вдъхновяваха еснафите за подобни подаяния. Но тези неволи бяха само предвестници на страшната беда. От изток, през Бохемия, в германските земи нахлу чумата. Напредваше, без да бърза, съпроводена от камбанен звън като императрица. Свеждаше се над чашата на пияницата, духаше свецта на заровения в книгите си учен, служеше литургията на свещеника, завираше се като въшка в ризата на продажната жена: чумата внасяше в живота на всекиго някакво безочливо равенство, стипчив и опасен привкус на премеждие. Погребалният звън изпълваше въздуха с всепроникващата гълчавица на зловещ празник: стълпените в подножието на камбанариите зяпачи до премала се взираха най-горе, в сянката на звънаря — ту приклепнал, ту увиснал, натезал с цяло тяло на голямата камбана. Църквите не можеха да се оплачат от липса на посетители, както и кръчмите.

Мартин се укрепил в своя кабинет като срещу разбойници. Според него най-доброто предпазно средство бе умерено да се пие отлежало йоханисбергско вино, да се избягват блудниците и другарите по чашка, да не се вдишва миризмата на улицата и най-вече — да не се разпитва за броя на умрелите. Йохана все така обикаляше пазара и изхвърляше сметта навън — нейното покрито с белези, сякаш изкърпено лице, чуждоземският ѝ говор винаги бяха отблъсвали съседите, а през тези злокобни дни недоверието се превръщаше в омраза и подир нея се зачуваха приказки за сеячки на чумата и вещици. Дали го признаваше или не, старата прислужница тайно се

радваше от присъствието на бича божи и тази мрачна радост се четеше по лицето ѝ: тя напразно се нагърбваше край тежко болната Саломе с най-опасните грижи, които другите слугини отказваха — господарката със стенания я отпъждаше, сякаш наместо стомната, слугинята ѝ поднасяше коса и пясъчен часовник.

На третия ден Йохана не се яви вече до постелята на болната и Бенедикта се зае да ѝ дава лекарствата и да вдига непрекъснато изпадащата от ръцете ѝ броеница. Бенедикта обичаше майка си или по-точно не си и представяше, че може да не я обича. Но тя бе страдала от нейната глуповата и плитка набожност, от каканиженето ѝ на сваха, от веселието ѝ на дойка, която намира удоволствие да припомня на пораслите деца времето на ломотенето, на гърнето и пелените. Срамът от тези непризнати раздражения удвояваше милосърдното ѝ прилежание. Марта носеше подносите и сгънатото бельо, но намираше начин никога да не влиза в стаята. Така и не успяха да докарат лекар.

Нощта подир смъртта на Саломе, както лежеше до братовчедка си, Бенедикта на свой ред почувствува първите пристъпи на болестта. Изгаряше я люта жажда, но тя съумя да я потисне, като си представи библейския елен, потопил уста в извора с жива вода. Суха разтърсваща кашлица дращеше гърлото ѝ, тя я сподавяше, доколкото може, за да не събуди Марта. Вече се носеше с молитвено събрани ръце, готова да полети от леглото с колоните, да се въземе към светлия просторен рай, при бога. Евангелистките химни се изличиха от паметта ѝ, между завесите занадничаха приветливите лица на светиите, горе от небето Мария протягаше ръце под небесносините гънки, а отзад и пухкавият младенец с розовите пръстчета. Бенедикта безгласно се разкайваше за грешките си: спречкване с Йохана заради една скъсана забрадка, усмивки в отговор на момчешките закачки под прозореца ѝ, желание да умре, в което влизаха леност, нетърпение да се изкачи час по-скоро на небето и стремеж да се освободи от избора между Марта и родителите си, между два начина да говориш на бога. Марта извика сутринта, когато в светлината на първите лъчи съзря измъченото лице на братовчедка си.

По обичая Бенедикта спеше гола. Тя помоли да приготвят тънката, току-що ушита риза и напразно се мъчеше да приглади косите си. Марта я обслужваше с кърпа на носа, вцепенена от ужаса, който ѝ

вдъхваше това заразено тяло. Нездрава влага изпълваше стаята и болната зъзнеше — Марта напали печката въпреки топлината. С прегракнал глас, също както добрата му майка предишния ден, девайчето поиска една броеница и Марта ѝ я подаде с върха на пръстите. Изведнъж Бенедикта забеляза с детинско лукавство ужасените очи на приятелката си над напоената с оцет кърпа и каза беззлобно:

— Не бой се, братовчедке, твой ще е дебелият годеник с неговите бретонски танци.

И се обърна към стената както всеки път, щом се наканеше да спи.

Банкерът се таеше в стаята си, Филибер бе отпътувал за Фландрия да прекара август с баща си: изоставена от слугините, които не смееха да се качат на горния кат, Марта им извика да доведат поне Заведей, отложил с няколко дена заминаването за родния си град поради неотложни дела. Той храбро пристъпи чак до прага и прояви благопристойна загриженост. Местните лекари или съвсем изнемогнаха, или сами бяха приковани на легло, или твърдо не желяеха да заразят обичайните си болни и отдалеч заобикаляха постелята на чумавите, но се говореше за някакъв изкусен лечител, който пристигнал наскоро в Кьолн, за да изучава на място проявленията на заразата. Трябваше да се направи всичко възможно, за да го докарат при Бенедикта.

Помощта доста се забави. А момичето отиваше. Подпряна о рамката на вратата, Марта я наблюдаваше издалече. Все пак на няколко пъти се доближи и с трепереща ръка ѝ даде да пие. Болната едва преглъщаше, съдържанието на чашата се разливаше по леглото. От време на време кашляше сухо и отсечено, сякаш джавкаше малко кутре, и всеки път Марта неволно се оглеждаше, за да зърне в полите си домашното псе, понеже все не можеше да осъзнае, че това животинско рикание излиза от нежната уста насреща. Накрая седна отвън пред вратата, за да не го чува. Няколко часа поред воюва срещу ужаса от смъртта, която извършваше приготовленията си пред очите ѝ, и срещу страха сама да не се зарази от чумата, както човек се заразява от греха. Онова там не беше вече Бенедикта, а някакъв враг, звяр, опасен предмет, до който не бива да се докосва. Привечер тя не можа да издържи повече и слезе да изчака лекаря долу на прага.

Той попита това ли е къщата на Фугерите и влезе, без да се двоуми. Беше висок слаб мъж, с дълбоко поставени очи, облечен с червения клашник на лекарите, приели да лекуват чумави и поради това избягващи обикновените болни. От смуглата му кожа личеше, че е чужденец. Той изтича бързо по стъпалата, докато Марта неохотно влачеше крака подир него. Изправен до кревата, отметна завивките и откри изнемоцялото тяло, разтърсвано от спазми върху изпоцапания дюшек.

— Всички слугини избягаха — каза Марта, за да оправдае състоянието на постелята.

Той кимна неопределено с глава, зает да опипва подутините под мишниците и на слабините. Малката мърмореше или подпяваше едва чуто между два пристъпа на сипкавата кашлица: на Марта ѝ се стори, че различава думите на една лекомислена песничка, а също и скръбен химн за пришествието на добрия Исус.

— Не е на себе си — с някаква досада каза тя.

— Естествено — бегло отвърна той.

Облеченият в червено мъж придърпа обратно завивката и сякаш между другото отмери ударите на сърцето в основата на дланта и горе на шията. След това наля една-две капки от някаква отвара в една лъжичка и сръчно я напъха между полуоткрехнатите устни.

— Не се насилвайте да се правите на по-смела — измърмори той, когато забеляза, че Марта с отвращение повдигна тила на болната. — Не е нужно сега да я държите за главата или за ръцете.

Той изтри избилата по устните кървава гной с парче марля и побърза да го хвърли в печката. След марлята полетяха и лъжичката, както и ръкавиците, с които си бе послужил.

— Няма ли да пробиете тези отоци? — попита тя, опасявайки се да не би в бързината си лекарят да пропусне нещо важно и най-вече загрижена да го задържи по-задълго край постелята.

— Не, разбира се — полугласно каза той. — Лимфатичните възли са едва подути и тя сигурно ще издъхне, преди да се налят. Non est medicamentum^[1]... Жизнената сила на вашата сестра съвсем е отслабнала. Можем единствено да облекчим страданията ѝ.

— Аз не съм ѝ сестра — рязко възрази Марта, като че това уточнение ѝ даваше право да трепери единствено за себе си. — Казвам се Марта Адриансен, а не Марта Фугер. Братовчедки сме.

Той ѝ хвърли само един кос поглед и задебна признаците на очакваното въздействие. Болната се поуспокои, дори сякаш се усмихваше. Той отля за през нощта втора мярка от отварата. Въпреки че не обещаваеше нищо, с присъствието си този човек превръщаше в обикновена стая мястото, където от сутринта Марта беше изживяла такъв ужас. Отвън на стълбите свали задължителната край леглото на чумавите маска. Марта го съпроводи до долу.

— Споменахте, че се казвате Марта Адриансен — ненадейно се обади той. — Навремето познавах един доста възрастен човек със същото име. Имаше жена на име Хилзонда.

— Това са баща ми и майка ми — като че ли с нежелание отвърна Марта.

— Живи ли са още?

— Не — снижи глас тя. — Бяха в Мюнстер, когато епископът превзе града.

Той заотваря външната врата с многобройните като на ковчеже резета. Струйка въздух проникна в претрупаното, потискащо преддверие. Навън се бе спуснал дъждовен и сив здрач.

— Връщайте се горе — с някакво хладно благоразположение каза той. — Изглеждате яка по природа, а и чумата вече се насити на жертви. Съветвам ви да слагате под носа си парче плат, натопено в спирт — нямам много вяра във вашия оцет — и да останете докрай при умиращата. Опасенията ви са естествени и разумни, но срамът и угризението също са болест.

Тя се извърна с пламнали бузи и затършува в кесията, увиснала на пояса ѝ, докато най-накрая напипа една златна монета. Плащането възстановяваше разстоянието, издигаше я над този скитник, който броди от град на град и изкарва хляба си покрай ложето на чумави. Без да погледне монетата, той я пусна в джоба на кланника си и излезе.

Щом остана сама, Марта изтича в кухнята, за да потърси стъклото със спирта. Нямаше никой: слугините сигурно мрънкаха молитвите си в църквата. Тя намери върху масата парче сладкиш и го изяде бавно, твърдо решена да пази силите си. От предпазливост съдвка и няколко скилидки чесън. Когато се престраши най-сетне да се

качи горе, Бенедикта изглеждаше заспала, но чемширените топчета час по час потракваха в пръстите ѝ.

От втората мярка отвара видимо ѝ олекна. Призори един нов пристъп я довърши.

На другия ден Марта гледаше как я погребват заедно със Саломе в обителта на урсулинките, сякаш удряха отгоре ѝ клеймото на една лъжа. Никой никога нямаше да узнае, че Бенедикта за малко не бе хванала тясната пътечка, в която искаше да я увлече братовчедката ѝ, за да стигнат двете Божия град. Марта се чувствуваше ограбена и предадена. Чумата отшумяваше, но докато крачеше по пустеещите улици, тя все така боязливо придърпваше полите си. Смъртта на малката само бе засилила яростното ѝ желание да остане жива, за нищо на света да не се отказва от онова, което е, и от онова, което притежава, да не се превръща в един от студентите вързопи, напъхвани под плочите в църквата. Бенедикта умря уверена в спасението си, с „Отче наш“ и „Аве“ — Марта в никакъв случай не можеше да бъде така спокойна за себе си; струваше ѝ се понякога, че е от осъдените още преди раждането им по божия повеля, че дори добродетелите ѝ са един вид вироглавство и само дразнят бога. А и можеше ли изобщо да се говори за добродетели? Пред лицето на бедствието тя се оказа малодушна — съвсем не беше сигурно, че пред клещите на палача ще остане по-предана на всевишния, отколкото в чумавото време — на невинното създание, което уж от все сърце обичаше. Значи, имаше още една причина да отлага колкото може повече крайната присъда.

Хвърли всичките си сили да намери същата вечер нови прислужнички — избягалите или изобщо не се върнаха, или бяха уволнени начаса, щом се появиха. Предприеха голямо миене, поръсиха миризливи билки и борови иглици по подовете. При чистенето се разбра, че и Йохана е издъхнала, забравена от всички в таванската си дупка — на Марта не ѝ остана време да я оплаче. Отново се появи и банкерът — сдържано опечален, но решен да си подреди мирно битие на вдовец, като остави къщата в ръцете на някоя грижлива стопанка — в никакъв случаи бърбреца или свадлива, не прекалена млада, но пък и не някое плашило. Всички — дори и той самият — бяха наясно, че скъпата му съпруга го бе тормозила цял живот. Оттук нататък сам

щеше да решава кога ще става, кога ще яде, в кой ден ще взема лекарство и никой нямаше вече да го прекъсва, ако се поразпали да разказва на някоя слагиня смешната история за момата и славея.

Искаше му се час по-скоро да се отърве от тази племенница, превърнатата от чумата в едничка негова наследница, чието лице обаче нямаше никакво желание да гледа срещу себе си на трапезата. Сдобил се с разрешение за женитба между първи братовчеди — името на Марта щеше да замени върху брачния договор това на Бенедикта.

Когато разбра за намеренията на чичо си, Марта слезе при затрупания от работа Заведей. Ударил бе и часът на швейцарца: войната с Франция не можеше да се избегне и от Женева той щеше да посредничи на Мартин в сделките му с неговите височайши френски длъжници. През чумавото Заведей сам бе припечелил нещичко и сега щеше да се яви в родния край като почтен гражданин, чиито младежки лудории са забравени. Марта го свари потънал в разговор с един еврейн лихвар, който прекупуваше тихомълком за Мартин паричните вземания и движимото имущество на измрелите и при нужда трябваше да понесе целия позор на тези изгодни далавери. Заведей го отпрати, щом зърна наследничката.

— Вземете ме за жена — неочаквано изрече тя.

— Чакайте малко — каза писарят, като се чудеше каква лъжа да измисли.

Той беше женен — на младини се бе обвързал с една никаквица, фурнаджийка в Паки, зашеметен от плачовете на момата и клетвите на рода ѝ след единствената любовна невъздържаност през живота си. Още навремето гърчове довършиха едничкото им детенце; той пращаше на жена си някакви дребни пари, колкото да не е без нищо, и се изхитряше да държи на разстояние повлеканата с вечно зачервени очи. Но двуженството не е престъпление, на което човек се решава с лека ръка.

— Ако ме послушате, по-добре ще е да оставите на мира вашия покорен слуга и да не прекалявате с покаянието... Толкова ли ви се иска да видите парите на Мартин разпилени за манастирски трапези?

— До края на дните си ли ще трябва да живея в Ханаанската земя? — с горчивина попита сирачето.

— Дори въведена в обиталището на нечестивия, силната жена е в състояние да докара царството на справедливостта — обори я писарят,

не по-малко вещь от нея в езика на Писанието.

Ясно личеше, че не желае в никакъв случай да се спречква с могъщите Фугери. Марта сведе глава: благоразумието на писаря ѝ предлагаше онова основание, което тя несъзнателно търсеше. Тази смръщена девойка притежаваше старчески порок: обичаше парите заради сигурността, която носят, и заради достойнството, което възпльщават. Сам бог я бе набелязал да живее сред могъщите на тази земя — тя знаеше много добре, че зестра като нейната ще умножи тежестта на съпружеската ѝ дума, а разумната девойка не бива в никакъв случай да отбягва един дълг, какъвто безспорно е съединяването на две богатства.

Държеше поне да разсее всякакви недоразумения. Още при първата среща с фламандеца му каза:

— Вие може би не знаете, че аз приех светата евангелистка вяра.

Сигурно очакваше градушка от укори. Дебелият ѝ годеник само поклати глава:

— Извинете ме, но аз съм твърде зает. Богословските въпроси са прекалено сложни за мен.

И никога по-късно не пророни думица за това признание. Трудно беше да се разбере дали е извънредно проникателен или само недодялан.

---

[1] Не подлежи на лечение (лат.) — Б.пр. ↑

ИНСБРУКСКИЯТ РАЗГОВОР

Анри-Максимилиан гледаше как вали над Инсбрук.

Императорът бе отседнал тук, за да надзирава пренията на събора в Тренто, който като всички подобни сборища, натоварени да вземат някакво решение, заплашваше да свърши безплодно. В двора за друго не се говореше освен за богословие и права вяра; ловът по разкаляните склонове на планините не беше никакво изкушение за този мъж, свикнал да преследва елени из тучните ломбардски поля, и воинът се вираше в неспирния, затъпяващ поток по стъклото и тешеше сърцето си с изречени наум италиански псувни.

По цял ден се прозяваше. Обвеният със слава цезар Карл напомняше на фламандеца някакъв унил луд, а испанското великолепие в очите му беше като онези неудобни, лъскави доспехи, душещи човека при прегледите, пред които всеки стар воин предпочита бронята от биволска кожа. Когато се впускате във военното поприще, Анри-Максимилиан не бе сложил в сметката отегчението на престоите и сега с ругатни чакаше войната да замени този разсъхнат мир. За щастие, императорската трапеза се огъваше от пилета, печено сърнешко, пастет от змиорки и за разтуха той ядеше до пръсване.

Веднъж в кръчмата, докато се мъчеше да побере някак в сонет белите, гладки като атлаз гърди на своята мила неаполитанска приятелка Ванина Ками, реши, че то е закачила ножницата на един унгарец, и скочи да се разправя. Тези препирни, разрешавани със сабя накрая, бяха част от неговата личност, толкова необходими на горещия му нрав, колкото боят с пестници и ритници на някой занаятчия или селянин. Но сега единоборството, започнало с ругатни на развален латински, приключи набързо: унгарецът излезе страхопъзльо и се скри зад пищната снага на гостилничарката — всичко свърши с шумен женски плач и трясък на счупени чинии; воинът си седна погнусен и се опита наново да потъне в дооглаждане на своите четиристишия и тристишия.

Но поетическият му жар бе отлетял. Болеше го една драскотина на бузата, макар че не му се искаше да си признае, а бързо напоената с кръв кърпа около главата му придаваше смешния вид на човек, мъчен от зъбобол. И когато сложиха отпреде му яхния с пипер, установи, че няма желание дори да яде.

— Идете на хирург — каза му кръчмарят.

Анри-Максимилиан отвърна, че на всеки хирург трябва да се сложи самар.

— Знам един, който си го бива — рече кръчмарят. — Не е особняк, не иска никого да лекува.

— Такъв ми е късметът — каза пълководецът.

Валеше непрекъснато. Изправен на прага, кръчмарят гледаше как от улучите шуртят потоци. После изведнъж се обади:

— За вълка говорим...

Покрай вадата притичваше един мъж, зиморничаво увит в клашник, сгущен в бозава качулка. Анри-Максимилиан извика:

— Зеноне!

Човекът се обърна. Двамата се заразглеждаха над тезгяха с натрупаните сладкиши и варените пилета. На Анри-Максимилиан му се стори, че по лицето на Зенон се мярка тревога, доста напомняща страх. Когато разпозна воина, алхимикът се поуспокои. Пристъпи в ниското помещение.

— Ранен ли сте? — попита той.

— Нали виждате — отговори онзи. — Щом небето на алхимиците не ви е прибрало още, смилете се над мен с една превръзка и малко целебна вода — жива май нямате.

Шегата беше горчива. Той с болка установяваше колко остарял изглежда Зенон.

— Не съм вече по тази част — каза лекарят.

Но недоверието му се бе разсеяло. Той влезе в стаята, като придържаше с ръка вратата зад себе си, да не я затръшне вятърът.

— Извинете ме, братко Анри. Хубаво ми е да видя отново вашето честно лице. Не съм принуден да се пазя от натрапниците.

— Кой ли ги няма? — каза воинът, сещайки се за лихварите.

— Да идем у дома — след кратко колебание предложи алхимикът. — По-удобно ще ни е, отколкото в тази кръчма.

Двамата излязоха. Дъждът плющеше на талази. Случила се бе такава време, когато, разбунтувани, водата и въздухът сякаш превръщат света в безкраен гнетящ хаос. На воина му се струваше, че алхимикът е угрижен. Зенон бутна с рамо вратата на една ниска къщурка със схлупен покрив.

— Вашият гостилничар ми смънва доста за тази изоставена ковачница, където намерих що-годе подслон от нахалниците — каза Зенон. — Злато добива той, не аз.

Заревото на мъждив огън, върху който къкреше гърне от огнеупорна глина, едва-едва осветяваше помещението. Наковалнята и клещите, оставели от предишния обитател на съборетината, придаваха на това мрачно място вид на стая за изтезания. Една стълба водеше към горния кат — там навярно спеше Зенон. Младичък слуга с рижи коси и къс нос се суетеше в един ъгъл. Зенон го отпрати, но му нареди да донесе преди това нещо за пиене. После затърси платно. Когато превръзката на Анри-Максимилиан бе готова, алхимикът попита:

— С какво се занимавате в този град?

— С дебнене се занимавам — незабавно отвърна воинът. — Господин Д'Естрос ме води тук тайно да душа не се ли забърква нещо около Тоскана: работата е, че не се е отказал от Сиена, не може да си намери място, че са го изгнали от Флоренция, и се надява да си възвърне един ден загубеното. Аз опитвам уж разни бани, вендузи и германски лапи, а всъщност ухажвам нунция, който твърде много обича Фарнезе, за да обича и Медичи, и сам ухажва без особена надежда за успех цезаря. По-забавно е на това да играе човек, отколкото на бохемски тарок.

— Знам го нунция — каза Зенон, — аз съм му малко лекар и малко — съветник: само от мен зависи да претопя парите му в жаравата на моето огнище. Забелязали ли сте, че тези с козите брадички имат нещо пръчовско и нещо от древната Химера в себе си? Негово преосвещенство реди палави стихчета и глези, както може, младичките си оръженосци. Да имах дарбата, щях много да спечеля, като стана негов сводник.

— Ами аз какво друго правя, освен да своднича? — каза воинът. — А и всичките с това се занимават: кой жени доставя или друго нещо, кой правда, кой господ. По-почтен е все пак онзи, който търгува с плът, а не с вятър и мъгла. Аз поне не вземам много насериозно предмета на

моята покупко-продажба: десетократно преотстъпените градове, блудната преданост, червясалите предложения. Там, където някой майстор на сплетните ще натъпче джоба си, аз едва покривам разноските си за коне и подслон. Така ще си умрем бедни.

— Амин — каза Зенон. — Сядайте.

Анри-Максимилиан остана прав до огъня, от дрехите му се вдигаше пара. Зенон се разположи върху наковалнята с увиснали между коленете ръце, вторачен в пламтящата жарава.

— Остана си другар на огъня, Зеноне — каза му Анри-Максимилиан.

Младичкият риж слуга донесе вино и побърза да излезе с подсвиркване. Воинът си наля и каза:

— Спомняте ли си що страхове бра каноникът на „Свети Донациан“? Вашите „Предвиждания на бъднините“ сигурно са потвърдили най-черните му опасения, книжицата ви за природата на кръвта, която така и не прочетох, му се е сторила достойна за бръснар, не и за философ, а от „Изследване върху физическия свят“ се е разплакал. Ще ви избие дяволите от главата, ако вятърът ви отвее наново в Брюж.

— О, и по-лоши неща ще направи — смръщи вежди Зенон. — При това се погрижих да забуля мисълта си с всевъзможни увъртания. На едно място поставих главна буква, на друго — Име, дори склоних да задръстя речта си с обременяващи труфила от Свойства и Същности. Подобно многословие напомня нашите ризи и гащи — те предпазват оногова, който ги е навлякъл, и не му пречат спокойно да си ходи гол под тях.

— Пречат му — каза рицарят на слуката. — Всеки път, щом зърна някой Аполон в папските градини, му завиждам, че се показва, както майка му Лето го е родила. Човек се чувства добре само когато е свободен, а да прикриваш убежденията си, е още по-неприятно, отколкото да увиваш кожата си.

— Военни хитрости, пълководецо! — каза Зенон. — Ние се таим, както вие във вашите окопи и ровове. Накрая човек е горд от някой намек, който преобръща всичко, подобно на знак за отрицание, уж небрежно изпуснат пред аритметичен сбор — изхитряме се да посеем тук-там по-смела дума, все едно намигане, лекичко повдигане на лозовия лист или смъкване на маската, преди набързо да я върнем

обратно, като че нищо не е било. Така сред читателите ни става отсяване: глупците ни вярват, други глупци ни мислят за по-глупави от тях самите и ни захвърлят, само най-издръжливите се оправят някак из лабиринта, учат се да прескачат или да заобикалят препятствията на лъжите. Няма да се изненадам, ако и в най-пресветите скрижали се открият същите извъртания. Така четена, всяка книга се превръща в тайнопис.

— Преувеличавате лицемерието на хората — повдигна рамене капитанът. — Повечето от тях мислят недостатъчно, за да мислят двойно.

И докато пълнеше чашата си, замислено добави:

— Колкото и невероятно да е, цезар Карл победоносец в този миг е убеден, че желае мир, а и Негово преблагочестиво величество — също.

— Не са ли грешката и нейният заместител лъжата — поде отново Зенон — един вид *Caput Mortuum*^[1] пълнеж, без който твърде летливата истина не ще може да бъде стрита в човешкото хаванче?... Тесночелите умувачи величават подобните на себе си и с пяна на устата се нахвърлят върху инакомислещите, но съвсем им убягва, че нашето гледище е от наистина различно естество — те изобщо не са в състояние да го видят, също както кръвожадният звяр скоро престава да забелязва необичайния предмет, подхвърлен в клетката му, ако не може просто да го разкъса или да го изяде. Така човек има възможност да стане невидим.

— *Aegri somnia*^[2] — каза капитанът. — Не ви разбирам.

— Да не съм магаре като Сервет — яростно извиси глас Зенон, — че да се оставям на опасността да ме горят на бавен огън заради не знам какво тълкувание на някаква догма, когато ме чакат много по-важните за мен изследвания върху свивателните и разпускателните движения на сърцето? Нима не мога, когато твърдя, че три е равно на едно и че светът е бил спасен в Палестина, да вложа в тези думи и таен смисъл, скрит под външния, и така да си спестя дори срама, че съм излъгал? Познавам и кардинали, действащи по същия начин, така са постъпвали и църковни отци, за които сега със сигурност се предполага, че седят увенчани с нимби горе на небето. И аз като всички изписвам трите букви на светото име, но зависи какво влагам в него. Всичко или неговия Разпоредител? Това, което Е, или онова,

което не е, а може би другото, което Е, без да бъде, като празното и нощният мрак? Между Да и Не, между За и Против по този начин се откриват необятни подземия — и най-преследваният може да намери убежище в тях.

— Вашите надзорници не са толкова глупави — каза Анри-Максимилиан. — Господата в Базел и Светият престол в Рим ви разбират дотолкова, че да ви осъдят. В техните очи вие сте просто един безбожник.

— Във всичко различно от тях виждат нещо враждебно — горчиво се съгласи Зенон.

Той си напълни едно канче с киселото германско вино и го обърна жадно като своя гостенин.

— Слава богу! — възкликна воинът. — Никой от всевъзможните лицемери няма да седне да си пъха носа в моите любовни стихчета. Винаги съм бил изложен само на обикновени беди: рани на война, треска в Италия, срамна болест при блудниците, въшки в странноприемниците и навсякъде лихвари. Толкова ме занимава всевъзможната измет с тоги или наметала, със или без тонзури, колкото и ловът на бодливи свинчета. Дори не си направих труда да отговарям на онзи тъпак Робортело от Удине, който реши, че е открил грешки в моя превод на Анакреон, а е неук в гръцкия, както и във всички езици впрочем. И аз обичам науката, но не примирам от желание да разбере слиза ли, или се изкачва кръвта по кухата жила, достатъчно ми е да зная, че след смъртта ми ще изстине. И ако земята се върти...

— Върти се — каза Зенон.

— И ако земята се върти, никак не ме е грижа, щом ходя отгоре ѝ, а още по-малко ще ме е грижа, когато легна в нея. По въпроса за вярата ще приема решеното от събора, ако той изобщо реши нещо, така както довечера ще изям забърканото от гостилничаря. Посрещам бог и времето каквито дойдат, макар че по ми се иска да бях живял във вековете, когато са почитали Венера. Дори не бих отказал утехата да се обърна към спасителя наш Исус Христос на смъртното си ложе, ако сърцето ми подскаже така.

— Приличате ми на човек, съгласен да повярва, че в съседната стая има маса и две пейки, понеже му е все едно.

— Братко Зеноне — каза капитанът, — намирам ви измършавял, наплашен и грохнал, облечен в някаква охлузена дреха, която слугата

ми няма и да погледне. Струва ли си човек да се блъска двадесет години, за да стигне накрая до съмнението, кълнящо от само себе си във всяка здраво сложена глава?

— Как да не си струва — отвърна Зенон. — Вашите съмнения и вашата вяра са мехурчета въздух по повърхността, но истината, която се утаява в нас, както солите в дъното на ретортата при някой слепешком започнат опит, е отвъд обясненията и привидностите, твърде гореща или твърде студена за човешката уста, неуловима за писмото и по-скъпоценна от него.

— По-скъпоценна от Свещеното слово?

— Да — каза Зенон.

Той неволно бе снижил глас. В този миг на вратата почука някакъв просещ монах и отнесе един-два петака, отпуснати от щедрия воин. Анри-Максимилиан се върна да седне при огъня, сега и той говореше тихо.

— По-добре ми разкажете за пътешествията си — подметка той.

— Че за какво? — каза философът? — Няма да ви говоря за тайнствата на Изтока — такива няма, а и вие не сте лапнишаран, та със зяпнала уста да слушате приказките за сарая на великия султан. Бързо разбрах, че различията в климата, чието значение толкова се преувеличава, са нищо пред истината, че човекът навсякъде е с два крака и с две ръце, един член на мъжеството, един стомах, една уста и две очи. Приписват ми небивали пътешествия и аз самият хитро си приписах други, за да мислят, че съм тук, та да имам мира другаде. Предполагаше се, че съм стигнал чак до Татария, докато си правех на спокойствие опитите в Пои Сент Еспри, в Лангдок. Но да се върнем по-назад: малко след като пристигнах в Леон, монасите изгониха моя игумен от манастира с обвинение в жидовство: Вярно, че старата му глава гъмжеше от чудновати предписания, извлечени от „Зохар“ — за съотношенията на металите, за небесните зависимости, за звездите. Бях се научил в Лувен да нямам вяра на иносказанията, защото преди това до премала се упражнявах да изразявам със символи истината, а после да градя постройки от символите, като да са истини. Но дори у най-лудия има мъничко мъдрост. От дългото виране във връщи реторти моят игумен бе открил някои полезни тайни и аз ги наследих от него. Школата в Монпелие след това неми даде почти нищо: там бяха възвеличили Гален в кумир и жертвуваха пред него природата —

колчем надигнех глас срещу някои твърдения, за които вече и бръснарят Жан Мюерс знаеше, че са почерпени от строежа на тялото у маймуните, а не у човека, моите многознайници бяха готови по-скоро да приемат, че гръбначният стълб се е изменил от Христа насам, отколкото да припишат опущение или заблуда на своя пророк.

Но и там се намериха неколцина неустрашими мозъци... Липсваха ни трупове, понеже хорските предразсъдъци, както знаете, не са шега. На някой си Рондле^[3], дребен трътлест лекар, смешен като името си, му умря синът, отнесен една вечер от червен вятър — двадесет и две годишен момък, с когото бях събирал билки из. Гро дю Роа. Разрязахме този мъртвец и там, в умирираната на оцет стая, когато онова пред нас беше вече не синът или приятелят, а само един хубав образец на човешкото устройство, за пръв път ме завладя усещането, че механиката, от една страна, и Великото изкуство, от друга, само прилагат към изучаването на вселената истините, поднесени от нашите тела, повтарящи градежа на Цялото. Един живот не ще ми стигне да сравнявам света наоколо и света вътре в нас. Белите дробове са духалото, за да се разпалва жарта, членът — оръжие за стрелба, кръвта с нейното лъкатушене из тялото е водата от поточетата в някоя източна градина, сърцето, в зависимост от възприетото гледище, е помпа или мангал, а мозъкът — аламбик, в който се оцежда душата.

— Пак иносказания — каза капитанът. — Ако с това намекувате, че тялото е най-непоклатимата даденост, кажете го.

— Не съвсем — каза Зенон. — Понякога това тяло, нашето царство, ми изглежда направено от също такава неустойчива и рехаватъкан като сянката. Не би ме учудила повече появата на мъртвата ми майка, отколкото това, че на един уличен ъгъл пред мен изниква вашето повехнало лице, чиято уста все още знае името ми, но пък веществото му вече неведнъж се е сменило за тези двадесет години — с подправен от времето цвят и омекнали черти. Колко пшеница е избуяла, колко добитък се е родил и умрял, за да изхранят този Анри, същия и все пак друг, не онзи отпреди двадесет години. Но да се върнем на пътешествията... Пон Сент Еспри, с неговите жители, дебнещи иззад капациите на прозорците всяка стъпка на новия лекар, не винаги беше ложе от розов цвят, а после и преосвещенството, на чиято помощ се надявах, замина от Авиньон за Рим... Късметът ми тогава взе образа на един родоотстъпник, доставчик на нови попълнения за

конюшните на френския крал от Алжир: този почтен разбойник си счупи крака на две крачки от прага ми и в замяна на моите грижи ми предложи да ме прекара с гемията си. Още съм му благодарен. Заради балистичните ми изследвания се сдобих в Берберия с покровителството на тамошното височество, както и със случай да изуча свойствата на нефта и свързането му с негасената вар при правенето на ракети за неговите кораби. *Ubi cumque idem*^[4]: владетелите искат пушкала, за да усилят или съхранят мощта си, богатите — злато, и заради него са готови да поемат за някое време разходите по нашите пещи, страхливците и честолубивите желаят да надникнат в бъдещето. Възползувах се, доколкото можах, от всичко това. Най-доброто си оставаше все пак някой болнав дож или пък недъгав султан: тогава парите потичаха, от земята на бърза ръка израстваше къща в Генуа, до „Сан Лоренцо“, или в Пера, в християнската махала. Доставяха ми сечивата на моето изкуство, а сред тях най-рядкото и най-скъпоценното: пълномощието да мисля и да действувам по своя воля. След това не закъсняваха сплетните на завистниците и нашепванията на глупаците с обвинение, че съм хулел техния Коран или тяхното Евангелие, после някой дворецов заговор, със заплахата да бъда набъркан и аз, и накрая денят, когато най-добре е да похарчиш последния си цехин, за да купиш кон или да наемеш лодка. Двадесет години прекарах в такива дребни патила, наричани в книгите приключения. Убих някои от моите болни със същата безогледна смелост, която помогна на други. Но повторното заболяване или оздравяването им бяха важни за мен преди всичко като сбъждане на едно предвиждане или доказателство за правилността на някой подход. Знанието и наблюдението не са достатъчни, братко Анри, ако не прераснат във власт: народът с право вижда в наше лице обладатели на бялата или черната магия. Да задържиш отлитащото, да ускориш или да отложиш предречения час, да се сдобиеш с тайните на смъртта, за да се бориш срещу нея, да си служиш с природни предписания, за да помогнеш на природата или да я надхитряш, да господствуваш над света и над хората, да ги преправяш, може би и да ги създаваш...

— Някои дни, когато препрочитам любимия ми Плутарх, си казвам, че е много късно, че човекът и светът вече са били — каза капитанът.

— Измама — отговори Зенон. — И вашият златен век е като Дамаск и Константинопол, така прекрасни отдалеч: трябва да походиш из улиците им и да налетиш на прокажените и на кучешките трупове. Нали същият Плутарх пише, че Хефестион упорствувал да се тъпче и през постните дни, сякаш умираше от глад, а Александър се наливал като германски наемник. Малко двукраки от Адама насетне са заслужили името човеци.

— Вие сте лекар — обади се военачалникът.

— Да — каза Зенон. — Между другото.

— Вие сте лекар — настоя фламандецът. — Мисля си, че човек навярно се уморява да кърпи хората, както се уморява да ги разпаря. Не ви ли е омръзнало да ставате нощем, за да лекувате тази паплач?

— Sutor, ne ultra^[5]... — отговори Зенон. — Аз проверявах ударите на сърца, преглеждах езици, изследвах урини, а не души... Не ми е работата да решавам дали онзи скъперник с болните черва трябва да изкара още Десет години и не е ли справедливо еди-кой си потисник да умре. Има какво да научим дори от най-злобния и най-глупавия болен, тяхната гной не е по-заразна от тази на умния или на праведника. Всяка нощ, прекарана до възглавницата на берящ душа нещастник, отново ме изправяше пред същите въпроси без отговор: болката и нейното предназначение, добронамерена ли е природата или безразлична, надживява ли душата крушението на тялото? Отпърво ми се струваше, че едни обяснения осветляват тайните на всемира, а после и те ми изглеждаха чревати с възможности за грешка, понеже се опитвах да надарят загадъчната Природа с предварителен умисъл, приписван от други на бога. Не казвам, че се съмнявах: съмнението е нещо по-друго — продължавах изследването до точката, когато всяко понятие се изкривяваше в ръцете ми, подобно на силно натегнатата пружина, и щом изпълзвах по стълбата на някое стройно учение, чувствувах как неизбежното АКО не издържа тежестта ми... Парацелз с неговия способ на белезите помислих за началото на победоносен път, отворен пред нашето изкуство, а излезе, че води до селски суеверия. Изучаването на хороскопите вече не ми изглеждаше полезно при избора на лековете и предсказването на гибелните злощастия — готов съм да приема, че сме от същото вещество като звездите, но от това не следва, че те ни предопределят или могат да ни подтикнат за нещо. Колкото повече мислех, толкова повече представите и кумирите

ни, обредите, приети за свещени, а също и онези наши видения, в които единодушно познаваме явяването на неизразимото, ми се струваха чисто и просто родени от действието на човешката направа, също както вятърът от ноздрите и другият, от долните части, както потта и солената вода на сълзите или бялата кръв на любовта, както слугата и изпражненията на тялото. Негодувах, че човек пропилява така собственото си вещество за почти винаги злополучни начинания, че говори за целомъдрие, преди да е проумял действието на пола, споря за свобода на волята, наместо да изследва хилядите неясни причини, които го карат да мига, щом някой замахне с тояга към очите му, или пък за ада, преди да се е вгледал по-отблизо в смъртта.

— Знам я аз смъртта — прозя се военачалникът. — Между изстрела от аркебуза в Черизоле и глътката ракия, която ме свести, зее черна яма. Без манерката на сержанта още щях да съм в нея.

— Съгласен съм — каза алхимикът, — макар че много може да се говори както в полза на безсмъртието, така и срещу него. Мъртвите биват лишени най-напред от движение, после от топлина и накрая, повече или по-малко бързо, в зависимост от въздействията, на които са изложени — и от образ: дали и душата не губи движението и образа, но не и веществото си при смъртта?... Бях в Базел по време на черната чума...

Анри-Максимилиан го прекъсна, за да каже, че той тогава живеел в Рим и чумата го сварила в дома на една блудница.

— Бях в Базел — продължи Зенон. — Преди това в Пера за малко се разминах с негово височество Лоренцо ди Медичи Убиеца, наричан на подбив от народа Лорензачо. Този прокуден княз сводничеше като вас, братко Анри, изпълняваше някаква заръка на Франция при Високата порта. Искаше ми се да опозная сърцатия мъж. Четири години по-късно в Лион, където бях отишъл, за да предам на книжаря си, горкия Доле, моето „Изследване върху физическия свят“, го зърнах, печално подпрял глава в задната стаичка на една кръчма. По не са такива, че да надживеят хартията, върху която ги печата книжарят ми на мои разноски, щом се случи да посъбере някоя и друга пара, за да си позволя и аз украсена заглавка и измислена титла. Лаврите на Хипокрен не са за мен: няма да мина през вековете, подвързан в телешка кожа. Но като гледам колко малко хора четат Омировата „Илиада“, е по-леко сърце приемам участието си на рядко

прелистван поет. Обичали са ме жени, но почти винаги не онези, за чиято любов бих пожертвувал живота си... (И в същото време пред огледалото си казвам: каква наглост е да си въобразявам, че муцуната ми ще привлече някоя от хубавиците, предметна моите възжелания...) Ванина от Неапол, почти моя съпруга, си я бива, но уханието ѝ не е на амбра, а рижите ѝ къдрици не са всичките нейни. Върнах се за известно време в родния край: майка ми вече е покойница — господ да я съхрани, горката женица беше с добро чувство към вас. Баща ми, предполагам, стиска в ада торбите си с жълтици. Добре ме посрещна брат ми, но подир седмица разбрах, че е време да си обирам крушите. Понякога съжалявам, че не съм се сдобил с наследник, но не искам племенниците си за синове. И аз също съм честолюбив, но случи ли се някое величие да ми откаже поръчителство или издръжката си, каква радост е да изскочиш от преддверието, без да трябва да благодариш на негово високопреосвещенство, и да тръгнеш напосоки из улиците с ръце в празните джобове... Много наслади съм изживял: благодаря на всевишния, че всяка година въвежда нов набор от съзряващи девизи, и че всяка есен в бъчвите наливат вино — понякога си казвам, че много ми отива животът на безстопанствено псе: чести битки и от време на време кокал. Въпреки всичко рядко съм се разделял с някоя любовница без въздишка на облекчение, досущ като ученик на излизане от училище — мисля си, че със същата въздишка накрая ще напусна и живота. Споменахте за статуи: едва ли има удоволствие, по-възвишено за мен от съзерцанието на мраморната Венера, онази от неаполитанската галерия на моя приятел кардинал Карафа — белият ѝ образ е толкова чист, че премахва от сърцето всякакви долни щения и ме изпълва с желание да заплача. Но опитам ли се да я гледам десет минути поред, и очите, и съзнанието ми престават да я виждат. Почти във всяко земно нещо, братко, има не знам точно каква утайка и блудкавина, която в крайна сметка те отблъсква, а редките предмети, достигнали съвършенство, навяват смъртна скука. Философията не е моя работа, но понякога си казвам, че Платон е прав, а също и каноникът Кампанус. Неиде на друго място не може да няма нещо, посъвършено от нас, някакво Добро, чието присъствие ни изпълва със смут, а отсъствието му не можем да понесем.

— Sempiterna Temptatio^[6] — каза Зенон. — Често си мисля, че с нищо на света, освен с някаква извечна разпоредба или неясна

прищявка на веществото да надскача само себе си, не може да се обясни защо всеки ден се силя да разсъждавам по-ясно от предишния.

Той седеше, свел брадичка в изпълнената с влажен сумрак стая. Червеното зарево на огнището осветяваше ръцете му, нашарени от киселините, дамгосани тук-там от бледите белези на изгаряния — виждаше се, че е погълнат да съзерцава тези причудливи продължения на душата, големите сечива от плът, чрез които се влиза в допир с всичко.

— Благословен да съм аз — извика той накрая с жар, по която Анри-Максимилиан позна онзи някогашен Зенон, опиянен от механически мечти заедно с Кола Хейл. — Не мога и не мога да се начудя, че тази плът, крепена от своите прешлени, този ствол, съединен с главата чрез провлака на врата, разположил равномерно наоколо членовете си, съдържат, а може би и произвеждат дух, използват очите ми, за да вижда, и движенията ми, за да опипва... Зная пределите му, зная, че не ще му стигне време да отиде по-нататък или пък сили, ако случайно му е отредено достатъчно време. Но той е, и в този миг той е Този, който Е. Зная, че се заблуждава я лута, че често тълкува погрешно уроците, получени от всемира, но зная също, че сам разполага с възможност да познае, понякога и да поправи собствените си грешки. Обиколил съм поне една част от това кълбо, нашето местонахождение, изучавал съм точката на топене на металите и възпроизвеждането на растенията, наблюдавал съм звездите и съм надничал във вътрешността на телата. В състояние съм да извлека ето от тази главня в ръката ми понятието тегло, а от пламъците ѝ — понятието топлина. Зная, че не зная онова, което не зная — завиждам на онези, които ще знаят повече, — но зная също, че и те като мен ще трябва да мерят, да теглят, да заключават и да се вглеждат с недоверие в заключенията си, да предполагат наличието на нещо точно в невярното и да държат сметка за неизбежната неточност във вярното. Никога не съм притурял към една истина подправката на лъжата, за да я преглътна по-безболезнено. Никога не съм изкривявал доводите на противника си, за да го сразя по-лесно — дори тези на Бомбаст при нашия спор за антимоно: благодарност, разбира се, не дочаках. Не, все пак съм се хващал от време на време и всеки път съм се хокал, както се хока нечестен слуга, и отново съм възвръщал доверие в себе си само след като съм се заричал да внимавам занапред. Моите блянове аз сам

съм ги сънувал и не си въобразявам, че са друго освен блянове. Пазех се да не превърна истината в кумир и я наричах с по-скромното име точност. Тържествата и бедите ми не са точно там, където ги търсят: има и друга слава освен славата и други клади освен кладите. Почти успях да се отърся от доверието в думите. Ще умра мъничко по-малко глупав, отколкото съм се родил.

— Чудесно — прозина се пълководецът. — Но мълвата ви приписва по-осезаема сполука. Вие добивате злато.

— Не — каза алхимикът, — но други ще добиват. Въпрос на време и на подходящи уредби, за да се изведе опитът до успешен край. Какво са няколко века?

— Доста, ако става дума да се плати сметката в „Златното агне“ — шеговито подметна воинът.

— Да се добива злато един ден ще бъде толкова лесно, колкото да се духа стъкло — продължи Зенон. — Ако достатъчно дълго гризем със зъбите си обвивката на нещата, ще стигнем най-сетне до скритата причина за привличанията и отблъскванията... Едно механично вретено или един самонавиващ се рудан не са кой знае какво, но низ от подобни дребни находки може да ни отведе по-далече, отколкото стигнаха Магелан и Америго Веспучи. Побеснявам, като си помисля, че човешката изобретателност се е спряла след първото колело, след първия струг и първата ковачница — ние едва-едва сме си направили труда да разнообразим приложението на откраднатия от небесата огън. А е нужно само малко да залегнем, за да изведем от няколко прости закономерности цяла поредица хитроумни направи, способни да умножат човешката мъдрост и мощ: приспособления за получаване на топлина чрез движение, тръби, които ще пренасят огън, така както сега се пренася вода — тогава уредби като на древните хипокаусти и източните хамами ще се нагодят за пречистване и топене... Ример от Регенсбург вярва, че ако опознаем законите на равновесието, ще можем да построим за нуждите на войната и мира летящи във въздуха и плуващи под водата коли. А нали и вашият топовен барут, обърнал на детска игра подвизите на Александър, се е родил така, от главоблъсканиците на един мозък...

— Чакайте! — прекъсна го Анри-Максимилиан. — Когато бащите ни за пръв път доближили пламъка до фитила, някой може да си е помислил, че това гръмливо откритие ще преобърне с главата

надолу военното изкуство и ще съкрати сраженията, защото няма да останат сражаващи се. Нищо подобно, слава богу! Войните станаха покръвопролитни (а и в това се съмнявам) и моите хора стрелят с аркебузи наместо с арбалети. Но старата храброст, старото малодушие, старата хитрост, старата съгласуваност и старото неподчинение си остават и до ден-дневен същите, както и изкуството да настъпваш, да отстъпваш, да оставаш на място, да внушава страх и да изглеждаш безстрашен. И сегашните предводители все така подражават на Анибал и изучават Вегетий. Ние още се влачим в коловоза на учителите.

— Отдавна съм разбрал, че унция душевна леност тежи повече от крина мъдрост — с горчивина каза Зенон. — Известно ми е, че за вашите владетели науката е само средство, по-несигурно от техните конни шествия, перушини и почести. Но аз познавам, братко Анри, тук-там, пръснати из разни кътчета на света, пет-шестима дрипльовци, по-луди, по-гладни и по-опасни от мен, мечтаещи тайно за власт, пострашна от тази, която някога ще притежава цезар Карл. Ако Архимед имаше опорна точка, не само щеше да повдигне света, но и да го катурне в бездната като строшена черупка... И честно казано, в Алжир, когато се сблъсках с турските безчинства и зверства, или пред лицето на яростта и безумието, развихрени навсякъде из нашите християнски кралства, съм си казвал понякога, че да тикаш средства в ръцете на човешкия род, да го поучаваш, обогатяваш или въоръжаваш, е може би най-лошото в нашия вселенски хаос и че не от непредпазливост, а съвсем съзнателно един ден Фаетон ще подпали земята. Кой знае дали накрая от аламбиците ни няма да излети някоя комета? Дам ли си сметка докъде ни довежда умуването, братко Анри, не се чудя толкова, че ни горят на кладата.

И като скочи внезапно, каза:

— Дочух, че гонението срещу моите „Предвиждания“ отново започва. Засега още няма заповед, но в близките дни всичко може да се случи. аз рядко спя в тази ковачница, предпочитам за през нощта по-закътани убежища. Да излезем заедно, но ако се опасявате от любопитно око, по-разумно ще е да се разделим още на прага.

— За какъв ме мислите? — възрази воинът, може би с повече безгрижие, отколкото притежаваше.

Той закопча дрехата си, бълвайки ругатни срещу доносниците, които си пъхат носа в чуждите работи. Зенон отново се загърна в поизсушения клашник. Преди да излязат, двамата мъже си поделиха малкото вино, останало в стомната. Алхимикът затвори вратата и окачи огромния ключ под една греда, за да го намери слугата. Вече не валеше. Нощта припадеше, но бледите отблясъци на залеза още сияеха по скорошния сняг върху планинските склонове, над плочата от сиви покриви. Пътьом Зенон проучваше с поглед напластения по ъглите мрак.

— Не че съм много добре с парите — каза воинът. — Все пак сте в такова затруднение...

— Оставете, братко — прекъсна го алхимикът. — При нужда нунцията ще ми даде колкото да си плюя на петите. Пазете си жълтиците, могат на вас да потрябват в беда.

С пълен ход в тясната уличка навлезе една каляска, придружавана от стражи — вероятно някаква високопоставена особа отиваше към императорския дворец в Амбра. Те се отдръпнаха, за да й сторят място. Когато трясъкът позатихна, Анри замислено попита:

— Нострадамус в Париж предсказва бъдещето и никой не го закача. Вас в какво ви обвиняват?

— Той твърди, че получавал помощ отгоре или пък отдолу — отвърна философът, докато изтриваше с ръкав пръските кал. — А на господата, изглежда, голото предположение им се струва нечестиво, както и липсата на целия панаир от бесове и ангели в пеещи котлета... И после, четиристишията на Мишел Нотрдамски, за когото нищо лошо не казвам, държат в напрежение любопитството на тълпите с пророчество за всеобщи беди и кралска гибел. Мен самия сегашните грижи на крал Анри II не ме вълнуват толкова, че да се опитвам да предскажа бъдещия им изход... Но ми хрумна нещо при моите пътешествия: не може ли след толкова път през пространството, щом Тук знам, че ме очаква Там, макар още да не съм стигнал, да опитам някакъв начин за бродене и през времето. Да запълня бездната между сигурното предвиждане на затъмнение от звездоброеца и значително по-неувереното предсказание на лекаря, предпазливо да потърся поздрава връзка между предчувствието и състоянието на нещата, да очертая в континента, на който още не сме стъпили, картата на океаните и на изплувалите вече земи... Измориха ме тези опити.

— И вас ще сполети съдбата на кукления доктор Фауст от панаирите — на шега подметна военачалникът.

— Нищо подобно — каза алхимикът. — Оставете на бабичките тази глупава приказка за съглашения и за погубената душа на някакъв доктор-многознайко. Истинският Фауст другояче би гледал на човешката душа и на ада.

Оттук нататък внимаваха само да избягват локвите. Вървяха покрай реката — Анри-Максимилиан се бе настанил близо до моста. Изведнъж воинът попита:

— Къде ще спите тази нощ?

Зенон погледна изпод вежди спътника си.

— Не зная още — каза той предпазливо.

Отново се възцари мълчание: и двамата бяха изприказвали словата си. После Анри-Максимилиан се спря, извади от джоба си тефтер и зачете пред някакво златарско дюкянче. Собственикът се бе забавил до късна тази нощ и през прозорчето струеше светлината на една свещ иззад стъклено кълбо, пълно с вода.

— ... Stultissimi, inquit Eumolpus, tum Encolpii, tum Gitonis aerumnae, et precipue blanditiarum Gitonis non im-raemor, certe estis vos qui felices esse potestis, vitam tamen aeruranosara degitis et singulis diebus vos ultro novis torquetis cruciatibus. Ego sic semper et ubique vixi, ut ultimam quamque lucem tanquam non redituram consumarem, id est in summa tranquillitate...

— Разрешете ми аз да ви го превода на френски — каза воинът, — струва ми се, че от аптекарския латински сте забравили другия. Старият негодник Евмолп отправя към двамата хубавци Енколпий и Гитон думи, които ми се сториха достойни за моя молитвеник: „Празноглавци — рече Евмолп, припомняйки си патилата на Енколпий и на Гитон и особено прелестите на последния, — вие можете да сте щастливи, а водите жалък живот и всеки ден ви спохождат нови беди. Аз всеки ден живея така, сякаш той ми е последен — ще рече, *в пълен покой*.“ Петроний — поясни той — е един от моите свети застъпници.

— Добре е — съгласи се Зенон, — че вашият любим писател дори не си представя последния ден на един мъдрец другояче освен изпълнен с покой. Хубаво ще е да си го припомним, когато дойде и нашият ред.

След един завой двамата се озоваха пред някаква църква, озарена от светлини за бдение. Зенон се устреми към нея.

— Какво ще правите сред тия лицемери? — попита воинът.

— Нали ви казах — отвърна Зенон. — Ще стана невидим.

Той се промъкна през кожената завеса, препречила входа. Анри-Максимилиан се помая за малко, тръгна, върна се обратно, после потегли решително, с отколешната си песничка на уста:

*Тръгнахме двама другари, две момчета,
далече — през девет планини в десета.
Големи кошници нарамили...*

У дома си намери писмо от синьор Строци, слагащо край на тайните преговори по сиенските дела. Анри-Максимилиан си помисли, че мирише на война или че някой го е наклеветил пред флорентинския пълководец и е убедил негово височество да си вземе друг посредник. През нощта отново заваля дъжд, после го обърна на сняг. На другия ден воинът си стегна нещата и тръгна да търси Зенон.

Къщите, забулени в бяло, напомняха лица, които крият помислите си под еднообразни качулки. Анри-Максимилиан с удоволствие прекрачи прага на „Златното агне“ — тук виното си го биваше. Докато му наливаше, кръчмарят каза, че още на разсъмване Зеноновият слуга върнал ключа от ковачницата и платил наема. Към обед пристигнал един от хората на Инквизицията със заповед за задържането на Зенон и заставил кръчмаря да му окаже помощ. Но явно някакъв демон предупредил навреме алхимика. Нищо подозрително не открили в бърлогата му освен купчина старателно начупени стъкленици.

Анри-Максимилиан стана бързешката и остави върху масата стойността на изпитото. Няколко дена по-късно се добра до Италия през Бренер.

---

[1] Мъртва глава (лат.), безполезният остатък при алхимическите операции — нещо мъртво, лишено от смисъл — Б.пр. ↑

[2] Неясни сънища (лат.) — Б.пр. ↑

[3] Кръгличък (фр.) — Б.пр. ↑

- [4] Навсякъде едно и също (лат.) — Б.пр. ↑
- [5] Обущарю, не по-горе (от обувките) (лат.) — Б.пр. ↑
- [6] Вечното изкушение (лат.) — Б.пр. ↑

ПОПРИЩЕТО НА АНРИ-МАКСИМИЛИАН

Той се бе отличил при Черизоле и обичаше да казва, че е разгърнал за защитата на няколко милански коптора толкова гений, колкото покойният Цезар за покоряването на света; Блез дьо Монлюк му бе признателен заради горещите слова, с които палеше сърцата на войниците. Животът му минаваше в последователна служба ту при преблагочестивия крал, ту при негово католическо величество, но френската веселост сякаш: повече прилягаше на нрава му. Като поет извиняваше пропуските в своето стихосложение с негодите на походите, като воин обясняваше тактическите си грешки е поезията, която все не му излизала от главата — впрочем, ценяха го и в единия, и в другия занаят, а знайно е, че двата, взети заедно, никому не са напълнили кесията. Скитанията му из Полуострова разпръснаха онази Авзония от неговите блянове, той се научи да реже изкъсо римските блудници, след като си е платил каквото трябва, както и да избира внимателно пъпешите из дюкянчетата на Трастевере — после нехайно хвърляше в Тибър зелените им кори. Наясно беше, че кардинал Маурицио Карафа вижда в негово лице само един недотам глупав стар воин, комуто в мирно време може да се подхвърли тъничко платеният чин капитан на стражата; любовницата му, неаполитанката Ванина, хубаво го бе одрала за едно дете, вероятно не негово — и какво от това? Госпожа Ръоне дьо Франс, чийто дворец бе същински приют за всякакви непрокопсаници, на драго сърце би му предложила някое топло местенце в своето ферарско херцогство, но тя бе готова да прибере всеки от улицата, стига да споделя нейното пристрастие към накиселяващото вино на псалмите Давидови. Не бяха по вкуса на воина тези хора. Той все повече и повече живееше със своите пешаци, като тях намъкваше с радост сутрин закърпената куртка, както човек се вижда със стар приятел, на смях признаваше, че го мият само дъждовете, и делеше със своята сбирщина от пикардийски нехранимайковци, албански наемници и флорентински бегълци гранясалата сланина, изгнилата слама и гальовното отъркване на жълтото куче, лепнало се за войската. Но суровото му битие не бе

лишено от наслади. Все така го изпълваше любовта към звучните древни имена, които хвърлят върху стената на последната италианска съборетина златния прах или багрения отблясък на някой велик спомен — можеше ли нещо да се сравни с удоволствието да скиташ по улиците, кога от сенчестата, кога от слънчевата страна, и да подвикваш на тоскански след някоя хубавица, очаквайки я целувка, я поток ругатни, да пиеш от чешмите и от дебелите ти пръсти да се оцедат капчици върху прахта на плочите, или да разчиташ с крайчеца на окото си остатък от латински надпис, докато пикаеш разсеяно на някой граничен камък покрай пътя.

От бащиното имане му се бе паднал неголям дял от фабриката в Матрихт, чиито приходи рядко намираха пътя към джоба му, както и едно от по-малките парчета семейни земи, наречено Фламандска Ломбардия, чието име всеки път размиваше този мъж, пребродил нашир и надлъж истинската Ломбардия. Петлите и връзките дърва от имението завършваха във фурните и камините на неговия брат, но така и трябваше — нали на шестнадесетгодишна възраст с леко сърце бе продал първородството си за войнишката паница леща. Вярно е, че кратките, увъртени писма от брат му, писани по повод на някоя смърт или женитба, накрая винаги изразяваха готовност за услуги, но Анри-Максимилиан си знаеше — никому и през ум не е минавало, че той наистина ще се възползува от тези предложения. А и Филибер Лигр не пропускаше да намекне за безкрайните си задължения и огромните разходи като член на Фламандския съвет и накрая излизаше, че големият брат, живеещ като птичка божия, е богаташ, докато другият, потънал в злато, направо бедствува и е срамно да посегнеш към сандъците му.

Един-едничък път воинът на сполуката се завърна у дома. Разкарваха го насам-натам, сякаш за да видят всички, че чудото невиджано все пак може да бъде показано. Това, че не се знаеше точно каква служба заема довереникът на маршал Д'Естрос, нито какъв е чинът му, но окръжаваше с някакво сияние, като че самата неяснота го издигаше в хорските очи. Няколкото години разлика с по-малкия брат го превръщаха в отломка от други времена — той ясно долавяше това и се чувствуваше наивен до предпазливия, леденостуден младеж. Малко преди да си тръгне, Филибер му подшушна, че на императора разните дрънкулки нищо не струват и на драго сърце би притурил

титла към имението в Ломбардия, стига воинските и дипломатическите дарби на ратника отсега нататък да минат изцяло в служба на Свещената империя. Отказът му се прие като обида: да речем, на Анри-Максимилиан не му се щеше да се развява с подобна опашка, но защо не помисли и за славата на рода? В отговор Анри-Максимилиан посъветва брат си да прати на майната ѝ славата на рода. Бързо му опротивяха разкошните обковки на двореца в Стенберх, които по допадаха на малкия от овехтеля разкош на Дранутр; стенописите, почерпени от древната история, се струваха недодялани на този мъж, привикнал към тънкото изящество на италианското изкуство. Дойде му до гуша да гледа смръщената си, отрупана с лъскави камъчета снаха, както и сюрията сестри и зетьове, настанени из съседните имения, с техните непоносими хлапета, държани на каиш от възпитатели треперковци. Дребничките дразги, сплетните, блудкавите сметки издигаха в очите му братството на войниците и лавкаджиите — при тях човек може да псува и да се оригва на воля и е наясно, че си има работа с измет, но поне не му подлагат капан.

От Модена, където неговият приятел Ланса дел Васто му бе предложил служба, тъй като мирът се проточваше твърде дълго за кесията на война, Анри-Максимилиан държеше под око преговорите за тосканските дела: хората на Строци най-сетне убедиха сиенците да въстанат срещу Империята от любов към свободата и първата работа на тези родолюбци бе да повикат в града си френски полкове, за да ги закрилят от негово величество германския император. Анри отново се записа при господин Дьо Монлюк — една обсада не е за изпускане. Зимата се случи сурова, топовете по укрепленията се покриваха с тънък слой скреж, маслините и жилавите солени меса бунтуваха френските стомаси. Господин Дьо Монлюк не се показваше на населението, без да е разтъркал с вино бледите си бузи като актьор, плескаш се с мазила, преди да излезе на сцената, и криеше зад шепите си в грижливо опънати ръкавици прозевките на глада. Анри-Максимилиан се заканваше с подигравателни стихчета този път да опече на шиш императорския орел: всъщност всичкото си беше перчене и театрални закачки като Плавтовите или онези, които се чуват от скелето на бергамските комедианти. И този път орелът ще разкъса италианските пиленца и ще пораздърпа перушината на надутия френски петел, неколцина храбри мъже ще загинат — но това си им е

занаятът; императорът ще поръча тържествена служба за победата при Сиена и нови заеми, уговаряни с такава вещина както споразумението между двама независими владетели, още повече ще оплетат негово величество в мрежите на банката Лигр — между другото, скромно прикрита от няколко години под друго име — или на съперничаща къща от Анверс или Германия. Двадесет и пет години война и въоръжен мир бяха отворили очите на воина за опаката страна на нещата.

Но недохраненият фламандец се опиваше от игрите и смеховете, от гиздавите шествия на благородните сиенки, които минаваха през площада, облечени като нимфи или амазонки, в поли от розова коприна. Тези панделки и изрисувани хоругви, фустите, приятно издувани от вятъра, бръскащ покрай ъглите на мрачните, извити като сърпове улички, веселяха сърцата на войската и не чак толкова — на гражданите, стреснати от замирането на сделките и скъпотията на храните. Кардиналът на Ферара превъзнасяше синьора Фауста въпреки настръхналата кожа на налетите ѝ разголени рамене, пощипвани от алпийския полъх; господин Дьо Терн провъзгласи за своя избраница синьора Фортингуера, която от върха на укрепленията кипреше пред врага дългите си крака на Диана; Анри-Максимилиан се насочи към русите плитки на синьора Пиколомини, горда красавица, която обаче щедро се възползуваше от блажената си вдовишка участ. Завладя го изтощителната страст на зрялата възраст към тази богиня. Дойдеше ли часът на хвалбите или изповедите, воинът не пропускаше да приеме пред господата сдържано победоносния вид на ощастливен любовник — всеки знае колко струват тези несръчни преструвки, но щеш не щеш, трябва да ги изслушаш приятелски, та да нададат благосклонно ухо и за твоите приказки, дойде ли ред и ти да се похвалиш с въображаеми победи. При това Анри-Максимилиан знаеше, че хубавицата и любовниците ѝ се присмиват зад гърба му. Но той никога не се бе отличавал с особена красота, не беше вече и млад, а от слънцето и вятъра лицето му бе добило препечения цвят на сиенска тухла. Случваше се, приседнал в краката на своята избраница като прехласнат обожател, да си помисли, че целият този панаир с въздишките от едната страна и превземките от другата е не по-малко глупав от онзи, който разиграват две противникови войски, и че май ще му е по-добре да я погледа как се целува гола: с някой гол и млад

Адонис или палува с някоя слугиня, вместо да затиска това красиво тяло под противната тежест на своето собствено. И все пак нощем, изтегнат под протритото си одеяло, изведнъж си припомняше някой незначителен жест на дългата, блеснала от пръстени ръка — как приглаждаше косите си, как, запалваше, свещта — и с разкъсваща ревност в гърдите сядаше, да реди сложни стихове.

Един ден, когато хранилицата на Сиена като че бяха поизпразнени от всякога, той се осмели да поднесе на своята руса нимфа няколко резена шунка, придобити по сравнително честен път. Младата вдовица бе полегнала на кревата си, завита заради студа с подплатено покривало, и си играеше разсеяно със сърмения пискюл на една възглавница. Тя се изправи, ресниците ѝ бърже-бърже затрепкаха и с мигновено, почти неуловимо движение се наведе, към, своя дарител и му целуна ръка. Той почувствува такова шеметно опиянение, каквото не биха му доставили и най-всеотдайните ласки на хубавицата. Оттегли се на пръсти, за да се нахрани тя спокойно.

Често си бе задавал въпроса къде точно и как ще настъпи неговата смърт: изстрел от аркебуз, който ги просва безжизнен, кървящ, после тържествено носят тленните му останки върху испански пики, владетели жаят за него, оплакват го другарите по оръжие, погребват го накрая под благозвучен латински надпис в подножието на някоя черковна стена; удар от сабя вря дуел за честта на дама или нож в гърба на тъмна уличка; пробуждане на едновременната срамна болест или сърдечен пристъп на шестдесетгодишна възраст в някое имение, където ще доживява като коняр дните си. Навремето, разтърсван от маларията върху одъра на някаква римска странноприемница досами Пантеона, се бе утешил с мисълта, че ще умре в трескава страна и че тук покойниците си имат по-достойна дружина от където и да е: във въображението си покриваше подножието на сводовете, зърнати през прозорчето, с орли и обърнати надолу снопчета, с просълзени стари воители и факли, озарили погребението на някакъв император — не точно той самият, а въплъщение на вечния велик мъж, в което влизаше и той. Сред

камбанния звън на тройната треска сякаш долови пронизителните цафари и медногласите тръби, известяващи на света кончината на предводителя, в собственото си сърце усети пламъка, който изпепелява героя и го възнеся в небесата. Тази смърт и това погребение бяха истинската негова смърт, истинското му изпращане. Той падна при някакъв набег, когато конниците му се опитваха да плячкосат един зле пазен хамбар на две крачки пред стените. Конят на Анри-Максимилиан весело пръхтеше върху застланата с изсъхнала трева земя, приятно беше подир ветровитите, усойни улички на Сиена да дишаш хладния февруарски въздух върху слънчевите склонове на хълма. Неочаквано нападение на императорските войници разпръсна дружината и хората търтиха обратно към крепостта. Анри-Максимилиан препусна след тях с поток псувни на устата. Куршумът го уцели в рамото, при падането главата му се блъсна в един камък. Успя да почувствува удара, но не и смъртта. Разтовареният му кон заобикаля в кръг из полето, после го улови един испанец и бавничко го поведе към стана на цезаря. Двама-трима германски наемници си поделиха оръжието и дрехите му. В джоба на куртката му имаше ръкопис, „Венец на женското тяло“ — сборник игриви любовни стихчета, от които очакваше мъничко слава или поне известен успех пред хубавиците: той свърши в дъното на ямата, заровен с него под няколко лопати пръст. Един издълбан криво-ляво надпис в чест на синьора Пиколомини дълго още личеше върху стубела на Фонтебранда.

ПОСЛЕДНИ СТРАНСТВУВАНИЯ НА ЗЕНОН

Беше през ония времена, когато огнен обръч стяга човешкия разум. След като избяга от Инсбрук, Зенон се притаи за няколко месеца във Вюрцбург, при своя съмишленик Бонифаций Каstel, упражняващ херметическото изкуство в една къщурка до Майн — хладните му зеленикави отблясъци играеха в стъклата. Но бездействието и животът на едно място му дотегнаха, а и Бонифаций не беше човек, който дълго ще излага на опасност кожата си за изпаднал в беда приятел. Зенон мина в Тюрингия, после продължи за Полша и се записа хирург във войската на крал Зигмунд, канещ се с помощта на шведите да прогони московеца от Курландия. След втората зима в походи жаждата да опознае нови билки и нови краища го отведе по море до Швеция с хората на някой си капитан Гулденстар, който го представи на Густав Ваза. Кралят си търсеше лечител за болките, посадени в старото му тяло от влагата на стануването и студените нощи върху леда през буйната му младост, пробудените едновременни рани и французката болест. Зенон бе погледнат благосклонно, след като предложи подсилваща отвара на самодържеца, отпаднал след коледните празници, които бе прекарал с младата си трета поред съпруга в белия дворец на Вадстена. Облегнат пред един висок прозорец между мразовитото небе и ледената равнина на езерото, той цяла зима пресмята положението на звездите, вестители на благополучие или беда за рода Ваза, подпомаган и от младия престолонаследник Ерик, у когото пламтеше болезнен жар към опасните науки. Напразно му припомняше Зенон, че звездите могат да повлияят върху съдбата ни, но не и да я решат, че не по-малко могъща и загадъчна, подчинена на закони, по-сложни от нашите собствени, водителка на участта ни, е алената звезда, туптяща в нощта на тялото, заключена в клетката си от кости и плът. Но Ерик беше от онези, които предпочитат отвън да получават предопределението си — било от гордост, понеже му се струваше красиво самото небе да се занимава с бъдещето му, било от нехайство, за да не отговаря сам нито за доброто, нито за злото, вкоренени в него. Вярваше в звездите, така както напук

на приетата от баща му реформистка вяра се молеше на светци и архангели. Изкушението да направлява кралски потомък караше философа да му подсказва от време на време някое заключение или съвет, но чуждите мисли затъваха в младия мозък; дремещ зад бледите сиви очи, като в блато. Станеше ли студът нетърпим, ученикът и философът пристъпваха до пленения в камината огън и Зенон все не можеше да се начуди, че тази благотворна топлина, опитоменият демон, който послушно сгрява заровеното в пепелта гърне с пиво, е същото, кръжащо по небосвода, обвито в пламъци божество. Други вечери князът не идваше — пиянствуваше с братята си и тайфа уличници из кръчмите — и ако същата нощ се случеха неблагоприятни знамения, Зенон свиваше рамене и ги подправяше.

Няколко седмици преди Еньовден помоли да го пуснат и потегли на север, за да наблюдава с очите си проявленията на полярното слънцестояние. Пеша, с кон или лодка, взети назаем, обхождаше енория след енория, като викаше за преводачи местните пастори, все още незабравили църковния латински: тук-там из селата научаваше съставките на някоя лековита отвара от церители — познавачи на горските билки и мъхове, или пък от чергарите, лекуващи болните с бани, кадене и тълкуване на сънищата. Когато се присъедини към двора в Упсала — там негово величество откриваше есенното събрание, — разбра, че козните на един германски събрат са го погубили в очите на краля. Старият самодържец се опасяваше да не би с изчисленията на Зенон синовете му да преброят прекалено точно колко години му остават. Зенон се надяваше на престолонаследника, негов приятел, кажи-речи, съмишленик, но случайно срещна Ерик в двореца и младият княз мина край него, без да го погледне, като че философът ненадейно бе станал невидим. Зенон се качи тайно в една рибарска гемия на езерото Малар и замина за Стокхолм, оттам се добра до Калмар и отплава за Германия.

За пръв път през живота си изпитваше странната необходимост да стъпи в собствените си дири, като че битието му следваше отнапред установена крива, подобно на блуждаещите звезди. В Любек му потръгна, но се задържа само няколко месеца. Искаше му се да отпечата във Франция своите „Протеории“, дело на целия му живот с известни прекъсвания. Нямахше намерение да излага някакво учение, а да подреди човешките гледища, да покаже техните сблъсъци и сглобки,

скритите им допирателни, потулените връзки. Пътъом се отби в Лувен, там никой не го позна под името Себастиан Теус, което си бе закачил. Както атомите на едно тяло непрекъснато се обновяват, но то самото докрай запазва същите очертания и същите израстъци, преподавателите и студентите неведнъж се бяха сменяли, но чутото в една от залите не му се стори много по-различно от онова, което той самият бе изслушвал някога с досада или с жадно внимание. Дори не си направи труда да разгледа наскоро издигнатата тъкачница в околностите на Оденард и нейните станове — радост за собствениците, — досущ като онези, които на младини сам бе майсторил заедно с Кола Хейл. Но с любопитство изслуша подробното им описание от един факултетски алгебрист. Този професор по изключение не пренебрегваше главоблъсканиците на живота. Той покани на вечеря чуждоземския учен и му предложи подслон за през нощта.

В Париж Руджери, с когото Зенон се бе виждал на времето в Боляна, го посрещна с отворени обятия: дясната ръка на кралица Екатерина си търсеше помощник — от една страна, сигурен, а от друга, с разклатено положение, за да го държи в ръцете си при нужда, — който да му помага за лечението на младите престолонаследници и предсказването на бъдещето им. Италианецът отведе Зенон в Лувъра и го представи на господарката си: заговори скорострелно на родния им език, без да забравя ниските поклони и угодливите усмивки. Кралицата огледа странника с искрящите си очи, като умело ги въртеше, а в същото време и ръцете ѝ не спираха нито за миг — диамантите, осеяли пръстите ѝ, изпускаха пламъчета. Напомадените, леко подпухнали длани шаваха като кукли в скута ѝ от черна коприна. После сякаш спусна върху лицето си жалейно було и заговори за гибелната злополука, отнела три години преди това живота на покойния владетел:

— Защо не се вгледах по-внимателно във вашите „Предвиждания“, където някога ми се мярнаха изчисления за броя на годините, отредени на владетелите! Може би щяхме да отклоним горкия крал от острието на копиеото, което ме направи вдовица... Вие, струва ми се — добави тя с пленителна усмивка, — не сте съвсем непричастен към това съчинение, вредоносно, според мнозина, за слабите мозъци, приписвано на някой си Зенон.

— Да приемем, че съм същият този Зенон — каза алхимикът. — Speluncam exploravimus^[1]... Ваше величество знае не по-зле от мен, че бъдещето е заченало много повече обстоятелства, отколкото може да роди. И не е съвсем невъзможно да бъдат чути някои как помръдват в утробата на времето. Но единствено събитията решават коя от тези ларви е годна за живот и ще бъде износена докрай. Никога не съм изкарвал на пазара бедствия или благополучия, вреди време изтръгнати.

— И пред негово величество шведския крал ли принизявахте по същия начин науката си?

— Не виждам никакви основания да лъжа най-изкусната жена на Франция.

Кралицата се усмихва.

— Parla per divertimento^[2] — обади се италианецът, разтревожен да не би неговият събрат да подбие прекалено цената на занаята. — Questo honorato viatore ha studiato anche altro che cose celesti; sa le virtudi di vele-ni e piante benefiche di altre parti che possano sanare gli accessi auricolari del Suo Santissimo Figlio.^[3]

— Аз мога да пробия един цирей, но не и да излекувам младия крал — сдържано каза Зенон. — Зърнах отдалече негово величество отвън, преди да ме приемете: не е необходимо кой знае какво умение, за да се разпознаят кашлицата и потенето на гръднболните. Слава богу, небето ви е дарило и с други синове.

— Дано господ ни го съхрани! — неволно се прекръсти кралицата... — Руджери ще ви въведе при краля и ние много се надяваме на вас да облекчите поне малко страданията му.

— А моите кой ще облекчи? — горчиво каза философът. — Сорбоната се заканва да изземе „Протеориите“, които тъкмо сега печата един книжар от улица „Сен Жак“. Не ще ли каже кралицата своята дума, та пушекът от изгорените на площада писания да не ме безпокои в моята лувърска стаичка?

— Господата от Сорбоната не са много склонни да ме допускат до своите прения — отвърна неопределено италианката.

Преди да го отпрати, тя го разпита надълго и нашироко за състоянието на кръвта и вътрешните органи на шведския крал. Минавало ѝ бе през ум да ожени един от синовете си за някоя северна княгиня.

Веднага след прегледа на болния невръстен крал двамата мъже излязоха заедно от Лувъра и тръгнаха покрай реката. Италианецът сипеше вървешком забавни случки из дворцовия живот. Умисленият Зенон го прекъсна:

— Нали ще се погрижите пластирът да бъде налаган пет дена поред на горкото момче.

— Кан, няма ли да се върнете? — сепна се измамникът.

— От къде на къде! Не виждате ли, че тя пръста си не помръдва, за да ме измъкне от ямата, до която ме докараха моите писания? А не ме блазни особено честта да стоя вързан за постелята на престолонаследниците.

— *Reccato!*^[4] — каза италианецът. — Вашата грубоватост се хареса.

После изведнъж се спря напред тълпата, хвана спътника си за лакътя и снижи глас:

— *E questi veleni? Sara vero che ne abbia tanto e quanto?*^[5]

— Карате ме да вярвам в приказките, че пращате на оня свят враговете на кралицата.

— О, хората преувеличават — ухили се Руджери. — Но пък защо нейно величество да не разполага с отрови, както разполага с аркебузи и бомбарди? Не забравяйте, че е вдовица, чужденка в тази страна, че лутераните я заклеймяват като Йезавел, нашите католици — като Иродиада, а на ръцете ѝ лежат пет невръстни деца.

— Господ да я поживи! — отвърна неверникът. — Но дойде ли време да употребя отровите си, то ще е за моя собствена сметка, а не за сметка на кралицата.

Все пак се настани у Руджери, чиято бърливост, изглежда, го забавляваше. Откак Етиен Доле, първият му книжар, бе удушен и качен на кладата за опасни гледища, Зенон не бе издавал във Франция. Затова сега сам наглеждаше грижливо отпечатването на книгата си в малката работилничка на улица „Сен Жак“, поправяше тук-там някоя дума или понятие зад думата, отстраняваше промъкнала се неяснота или напротив, с въздишка прибавяше нова. Една вечер, докато

вечеряше сам у Руджери — италианецът се бе забавил в Лувъра, — дотича изплашен майстор Ланжелие, сегашният му книжар, и каза, че със сигурност била издадена заповед за изземването на „Протеориите“ и предаването им на палача. Търговецът оплакваше отишлата нахалост хартия, върху която едва-що бе изсъхнало мастилото. Само едно благодарствено посвещение на кралицата майка можеше да оправи нещата в последния миг. Цяла нощ Зенон писа, задрасква, отново писа и пак задрасква. На разсъмване етапа от стола, протегна се, прозя се и хвърли в огъня листовите и перото.

Не беше трудно да събере малкото си дрехи и докторската чанта — останалите неща предвидливо бе оставил в мазето на една странноприемница в Санлис. Долу Руджери хъркаше в обятията на някаква блудница. Зенон мушка под вратата бележка, че заминава за Лангдок. Всъщност бе решил да се завърне в Брюж и там да потъне в забрава.

Една донесена от Италия вещ висеше на стената в малкото преддверие. Това беше флорентинско огледало в седефена рамка, съставено от двадесетина изпъкнали огледалца, подобни на клетките в пчелна пита, всяко от която на свой ред бе вградено в тъничко кръжило — някогашна коруба на жива твар. Зенон се огледа в сивата виделина на парижкото утро. Съзря двадесет сплеснати и умалени от законите на оптиката лица, двадесет образа на мъж с кожена шапка, с блед, жълтеникав цвят на лицето и бляскащи очи, самите те огледала. Този бягащ човек, затворен в някакъв негов свят, отделен от себеподобните си, които по същия начин бягат в други успоредни светове, му припомни предположението на гърка Демокрит за безконечния низ еднакви вселени, с живеещи и умиращи в тях безчет пленени мъдреци. От тази приумица на лицето му се появи горчива усмивка. Двадесетте образа от огледалото също се усмигнаха, всеки за себе си. После ги видя да обръщат наполовина глави и да се насочват към вратата.

---

[1] Надзърнахме в пещерата (лат.) — Б.пр. ↑

[2] Шегувате се (итал.) — Б.пр. ↑

[3] Този почитаем пътешественик е учил и други неща освен небесните науки; той познава свойствата на отровите и полезните билки от разни краища и може да излекува ушните болки на вашия августейши син (итал.) — Б.пр. ↑

[4] Жалко (итал.) — Б.пр. ↑

[5] А онези отрови? Вярно ли е, че притежавате толкова много от тях? (итал.) — Б.пр. ↑

ЧАСТ ВТОРА УСЕДНАЛ ЖИВОТ

*Obscurum per obscurius
Ignotum per ignotius.*

*Към неясното — през още по-неясно,
към незнайното — през още по-незнайно.*
Алхимическо правило

ЗАВРЪЩАНЕ В БРЮЖ

В Санлис го качи в колата си игуменът на брюжките корделиери, който се прибираще от Париж, от общ събор на своя орден. Този игумен беше по-образован, отколкото можеше да се допусне за човек в расо, изпълнен с любопитство към хора и явления, натрупал известни познания за света — двамата спътници разговаряха свободно, докато конете едва напредваха срещу режещия вятър на пикардийските поля. Зенон премълча само истинското си име и преследванията срещу книгата, но игуменът беше толкова проникателен, че кой знае дали не бе разбрал много повече за доктор Себастиан Теус, отколкото любезността позволяваше да покаже. В Турне ги задържа една тълпа, задръстила улиците: поразпитаха и излезе, че хората отивали на площада да гледат как ще бесят някакъв шивач на име Адриан, изобличен в калвинизъм. И невястата му била виновна, но понеже е неприлично една женска да се люшка в небесата и фустите ѝ да се веят над главите на минувачите, по стар обичай щели да я заровят жива. От това кръвожадно скудоумие на Зенон му се повдигна, но той прикри отвращението си зад каменно лице — приел бе като правило никога да не показва чувствата си по въпроси, засягащи разпрата между Требника и Библията. Игуменът изрази пристойна ненавист към ереста, като намери все пак наказанието за прекалено, и Зенон почувствува, че едва не се задавя от прилив на топлота към своя спътник, както всеки път, щом у човек с расо и такъв пост доловеше и най-малката — нечакана — въздържаност.

Колата отново бе излязла в открито поле и игуменът вече говореше за друго, а на Зенон още му се струваше, че се задушава под лопатите пръст. Изведнъж се сети, че петнадесет минути са минали и онова същество, чиито мъчения не му даваха покой, вече е престанало да чувствава.

Край тях се занизаха запуснатите зидове и стобори на имението в Дранутр и игуменът спомена с няколко думи Филибер Лигр, за когото се чувало, че колел и бесел в Брюксел, в съвета на новата наместничка или губернаторка на Фландриите. Потъналият в охолство род Лигр

отдавна се бил изселил от Брюж — Филибер и жена му прекарвали почти цялото време в брабантското си имение Прадел, откъдето полесно угаждали на чуждоземските господари. Тази родолюбива неприязън към испанците и пасмината около тях накара Зенон да наостри ухо. Малко по-нататък навлечени с желязо и кожа валонски стражи грубо поискаха от пътниците разрешителното им. Игуменът го подаде с ледено презрение. Явно нещо се беше променило във Фландрия. На големия площад в Брюж двамата мъже най-сетне се разделиха с любезности и взаимни обещания за помощ. Игуменът продължи с наетата кола към своя манастир, докато Зенон, доволен, че ще се поразтъпче след дългото стоене на едно място, нарами под мишница вързопите си. Той се почуди, че без всякакво затруднение намира пътя си в този град, където кракът му не бе стъпвал повече от тридесет години.

Пратил бе вест за пристигането си на Жан Мюерс, който на няколко пъти го бе канил в хубавата си къща на Стария дърварски кей. Една слугиня с фенер в ръката посрещна госта на прага. Смръщената едра жена не се отдръпна да му стори път и Зенон се отърка плътно о нея.

Жан Мюерс седеше в едно кресло, удобно изтегнал подутите си от подаграта крака на безопасно разстояние от огъня. И двамата — стопанинът и гостът — умело прикриха изненадата си: сухият Жан Мюерс се бе превърнал в дребно тлъсто старче, живите му очички и подигравчийската усмивка се губеха в гънки от розова плът, а на мястото на неукротимия някогашен Зенон в стаята стоеше тревожен, посивял мъж. След четиридесет години занаят градският лекар бе събрал всичко необходимо за един безгрижен живот: трапезата и зимникът му си ги биваше, даже малко прекалено за болен от подагра. Слугинята Катрин, която навремето пощипваше, беше доста загубена, но пък грижовна, вярна, не си отваряше много-много устата и не вкарваше в кухнята мазни обожатели на крехките мръвки и старите шишета. На масата Жан Мюерс подметна една-две от любимите си закачки за духовенството и догмите. Зенон си спомни, че някога му бяха забавни: сега му се сториха плоски, но после се сети за шивача Адриан в Турне, за Доле в Лион, за Сервет в Женева и си каза, че в тези времена, когато вярата избива в бяс, грубоватите глуми на стареца не са за изхвърляне; на него самия обаче — задълбал много по-навътре

в отхвърлянето на всичко, за да видиш дали все пак ще остане нещо, върху което да се облегнеш; в разрушаването, за да наблюдаваш после как нещата се въздигат наново в друга плоскост, по друг образ и подобие — вече не му лепнеха на устата тези евтини подигравки. У Жан Мюерс суеверията причудливо се смесваха с остроезичието на хирург бръснар. Той се перчеше с херметични находки, но изследванията му по тези въпроси бяха детинщини и Зенон едва успя да се изплъзне от пространните му обяснения за неизразимото триединство и Лунния Меркурий — прекалено дълги, както му се стори, за тази първа вечер. Старият Жан надаваше жадно ухо за всичко ново в докторските науки, но сам продължаваше да лекува по изпитаните едновременни способности и много се надяваше Зенон да облекчи подаграта му с някакъв неவிждан цар. Според стареца опасните писания на неговия гост и шумът около тях не можеха да му навредят тук, дори да се разбере кой е всъщност доктор Себастиан Теус. В този град, затънал до гуша в спорове за межди, мъчен от засипването на пристанището като болен от пясък в бъбреците, никой не отделяше време за четене на книги.

Зенон се мушна в леглото, застлано за него в горната стаичка. Октомврийската нощ беше студена. След малко влезе Катрин с една затоплена в огнището и увита във вълнени парцали тухла. Тя коленичи де постелята, напъха горещия вързоп под завивките, докосна ходилата, после и прасците на странника, заразтвава ги продължително и изведнъж, без да обели дума, се нахвърли с жадни целувки върху голото му тяло. В светлината на кандилцето, поставено върху един сандък, лицето на жената изглеждаше без възраст, не много по-различно от онова на слугинята, която преди четиридесет години за пръв път му бе показала как се прави любов. Той я пусна да се изтегне тежко до него под одеялото. Това едро създание бе като хляба и пивото — човек си взема, колкото му трябва, без да се гнуси, но и без особена наслада. Когато се събуди на сутринта, тя вече потракваше с чиниите на долния кат.

През деня не повдигна очи към него, но на масата му препълваше лицата с някакво недодялано внимание. Вечерта той заключи стаята си и чу как стъпките ѝ се отдалечиха, след като безшумно опипа резето. На другия ден в държанието ѝ нямаше промяна — изглежда, тя го беше наредила веднъж завинаги сред

предметите, запълващи съществуването ѝ, при покъщнината и съдините в докторския дом. Десетина дена по-късно по невнимание забрави да заключи вратата, тя влезе, ухилена до ушите, и запретна пол и, за да покаже тромавите си прелести. Нелепостта на това изкушение сломи съпротивата му. Никога не беше изпитвал с такава сила първичната мощ на самата плът, без връзка с личността, с лицето, с извивките на тялото и дори със собствените му любовни наклонности. Тази жена, която стенеше до него на възглавницата, беше лемур или ламя, една от бесиците-мори от черковните сводове, почти неспособна, види се, да си служи с човешка реч. И все пак, когато се разгорещи съвсем, от дебелите ѝ бърни като въздушни мехури заизлиза такъв поток мръсотии, каквито не бе чувал на фламандски още от школските си години, и той ѝ затисна устата с длан. На заранта погнусата надделя — яд го беше, че се е овъргалял с това същество, както човек се ядосва, че е склонил да заспи върху някоя нечиста постеля в странноприемницата. Вече не забравяше нощем да залоства вратата.

Решил бе да остане у Жан Мюерс само докато отмине бурята, предизвикана от изземването и изгарянето на книгата му. Но понякога му се струваше, че тук, в Брюж, ще доживее дните си: било защото този град му изглеждаше като клопка, зейнала под краката в края на неговите странствувания, било защото някаква леност го задържаше да потегли. Отпадналият Жан Мюерс му повери неколцината си постоянни болни — тази мършава клиентела не бе такава, че да предизвиква завистта на останалите лекари от града, както някога в Базел, където Зенон препълни чашата на възмуцението, заемайки се да показва уменията си пред отбран кръг студенти. Този път отношенията му със събратята лечители се ограничаваха до търсене на съвет от време на време, при което господин Теус винаги любезно даваше право на по-възрастния и по-именития, или до кратки подмятания за времето и дъжда, за някое местно събитие. Разговорите с болните, разбира се, винаги се насочваха към самите болни. Мнозина от тях не бяха и чували за някой си Зенон, за други името му беше само смътен отглас от старовремски мълви. Философът някога бе написал една книжица за естеството и свойствата на времето и сега сам установяваше, че пясъкът му бързо заглажда човешката памет. Тридесет и петте години можеха да бъдат половин век. Предписания и

правила, току-що въведени и оспорвани през неговото ученичество, днес изглеждаха дошли от паметивека. Никой не се и сещаше за събития, разклатили устоите на света. Мъртъвци отпреди двадесет години вече се бъркаха с други, от предходните поколения. Охолството на стария Лигр бе оставило някакъв спомен, но се водеха спорове само един син ли е имал или двама. Мяркаше се май и някакъв племенник или копеле на Анри-Жюст, хванало после лош път. За бащата на банкера се говореше, че бил хазнатар на Фландриите като сина си или заседател в съвета на наместничката, както сега Филибер. Приземието на отдавна необитаемия Лигров дом бе дадено под наем на занаятчий и Зенон отиде до работилницата — в едновременната ковачница, царството на Кола Хейл, сега плетяха въжета. Никой от работниците не помнеше онзи бързо оскотял от пивото мъж, който обаче преди безредиците в Уденове и обесването на неговия любимец бе нещо като предводител и княз. Каноникът Бартоломе Кампанус още беше жив, но почти не се показваше навън, прикован у дома от недъзите на старостта — за щастие, никога не бяха викали Жан Мюерс да го лекува. Все пак Зенон предпазливо заобикаляше „Свети Донациан“, където бившият му учител още ходеше да се черкува, седнал на един трон до олтара.

Пак от предпазливост бе заключил в сандъчето на Жан Мюерс дипломата си от Монпелие, надписана с истинското му име, и пазеше в себе си една грамота, купена за всеки случай навремето от вдовицата на един германски врач на име Гот, което побърза да преведе на гръцко-латински: Теус, за да обърка още повече дирите. С помощта на Жан Мюерс си съчини около непознатия смътно и безлично житие, напомнящо онези убежища, чието главно достойнство е, че можеш да влезеш и да излезеш през няколко врати от тях. За повече достоверност добави едно-друго от собствения си живот, грижливо подбрано така, че да не учудва, да не привлича вниманието и ако някой се заеме да го проучва, да не стигне много надалеч. Доктор Себастиан Теус бе роден в Зютфен, във владенията на Утрехтския епископ, като незаконен сия на някаква тамошна женица, и един лечител от Бурк ан Брес, на служба в двора на госпожа Маргарита Австрийска. Отгледали го в Клеве, с иждивението на неизвестен попечител, който докрай не пожелал да разкрие името си; отпърво мислел да се подстриже в един августиински манастир в същия град, но после влечението към

бащиното поприще надделяло. Записал се в Инголщадския университет, после в Страсбургския и останал някое време да упражнява занаята си в този град. Оттам един савойски пратеник го взел със себе си в Париж и Лион — така понаучил нещо за Франция и за дворцовия живот. Върнал се после в земите на империята и се канел да се установи в Зютфен, при добрата си, все още жива майчица, но макар че не му се говорело за това, много го мъчили привържениците на иженазозаната реформистка вяра, от които нямал мира там. Тогава вече приел това място на заместник, предложено от Жан Мюерс, който пък още навремето се знаел с баща му от Малин. Признаваше, че е бил военен хирург във войската на негово католическо величество полския крал, но отпращаше службата си с десет години назад. Накрая добавяше, че е вдовец — жена му била дъщеря на един лекар от Страсбург. Тези измислици, разказвани само когато някой го притискаше с настойчиви въпроси, много забавляваха стария Жан. Но философът чувствуваше понякога как измитите черти на доктор Теус прилепват към лицето му. Този въображаем; живот можеше спокойно да бъде негов. Попитаха го веднъж дали не е срещал един Зенон при своите пътешествия. Почти нямаше чувството, че лъже, когато отговори отрицателно.

Малко по малко от сивотата на тягостните дни изплуваха очертания, открояваха се грапавини. Вечер на масата Жан Мюерс се впускаше надълго и нашироко да разправя историите на домовете, посетени от Зенон същата сутрин, припомняше си смешни или зловещи случки, незначителни сами по себе си, но от тях излизаше, че в този заспал град има не по-малко домогвания, отколкото във Високата порта, не по-малко похот, отколкото в някой венециански вертеп. Нрави и наклонности се надигаха от еднаквите съществувания на заемодавци и черковни епитропи, изпъкваха сговори, скрепени, както навсякъде, от обща стръв към печалбата или сплетните, от обща почит към един и същ светец, от общи болести и пороци. Подозрителността на бащите, лудориите на децата, натякванията на старите съпрузи не се различаваха особено от онова, което може да се види в дворците на Ваза или при италианските владетели, но съпоставени с незначителните залози, страстите изглеждаха чудовищно развихрени. Тези оковани битиета даваха възможност на философа да почувствува стойността на един необвързан живот. И с

гледницата бе като с хората: бързо се прибираха в отнапред установени подразделения. Личаха си онези, които ще стоварят всички злощастия на века върху гърба на волнодумците и вероотстъпниците и ще превъзнасят всяка дума, излязла от устата на госпожа наместничката. Той можеше вместо тях да довърши изказванията им, да измисли от тяхно име лъжливото обяснение за пипнатата на младини италианска болест, увъртането или засегнатото подскачане, когато им поискаше от името на Жан Мюерс някое забравено плащане. Готов бе да се обзаложи и никога не грешеше какво ще излезе от калъпа.

Невероятно, но единственото място в този град, където му се стори, че блещука някаква свободна мисъл, бе игуменската килия в манастира на корделиерите. Той продължи да се отбива при обитателя ѝ отначало като приятел, а скоро и като лекар. Посещенията бяха от дъжд на вятър — нито единият, нито другият имаха много време. Зенон се спря на игумена за изповедник, когато му се стори, че е наложително да си вземе такъв. Този свещенослужител не обичаше да се разпростира в благочестиви поучения. Изисканият му френски галеше ухото след фламандското ломотене. Разговаряха за всичко, с изключение на верските въпроси, но, изглежда, духовникът се интересуваше най-вече от обществените дела. Близко свързан с някои благородници, които се опитваха да воюват срещу чуждото иго, той одобряваше делото им, но в същото време се боеше да не би кървава баня да удави белгийския народ. Когато Зенон споменаваше пред стария Жан тези опасения, той повдигаше рамене: нищите винаги са били подлагани на стрижба, властниците винаги са прибирали вълната. И все пак не е хубаво, дете испанецът се кани да въвежда нов данък върху храните и налог от едно на сто върху глава.

Себастиан Теус се прибираше късно в дома на Стария дърварски кей, понеже предпочиташе пред задушната всекидневна влажния въздух на улиците и продължителното ходене извън градските стени, покрай сивите нивя. Една вечер — беше по времето, когато се мръква рано — завари Катрин в преддверието да прехвърля чаршафите от големия сандък под стълбата. Тя не спря работа, за да му освети пътя както обикновено, възползувайки се всякога от една и съща извивка на пруста, та да се отърка крадешком в полите на дрехата му. В

готварницата огнището не грееше и Зенон запали пипнешком една свещ. Неизстиналото още тяло на стария Жан Мюерс лежеше, спретнато нагласено, върху масата в съседната стая. Катрин влезе с бялото платно, избрано за покров.

— Господарят умря, дамла му падна — каза тя.

Напомняше му забулените в черно оплаквачки, които миеха умрелите из константинополските къщи, докато той служеше при султана. Смъртта на стария лекар не беше особена изненада. Жан Мюерс сам си знаеше, че един ден подаграта ще се качи до сърцето му. Няколко седмици преди това бе направил пред енорийския нотариус завещание, забъркано с надлежните благочестиви изрази, като оставяше имуществото си на Себастиан Теус, а на Катрин — една таванска стаичка в къщата, докато е жива. Философът се вгледа по-отблизо в разкривеното, подпухнало лице на мъртвия. Подозрителна миризма и някакво кафяво петно в ъгълчето на устните го накараха да се усъмни, после изтича в своята стая и затършува в сандъчето. Съдържанието на едно малко стъкълце бе слязло с около пръст надолу. Зенон си спомни, че веднъж бе показал на стареца тази смес от змийски отрови и растителни сокове, купена от една венецианска аптека. Лек шум го накара да обърне глава — Катрин го дебнеше от прага, както без съмнение го бе дебнала през прозорчето на готварницата си, докато той вадеше пред нейния господар нещата, донесени от пътуванията. Стисна я за ръката, тя се смъкна на колене и забълва неразбираем поток от думи и хленчове:

— Voor u heb ik het gedaan! Заради вас го направих — повтаряше тя между два хлипа.

Той я блъсна грубо и слезе долу да бди над мъртвия. Стариият Жан умееше посвоему да се наслаждава на живота — болежките му не бяха чак такива, че да не може още някой и друг месец да се порадва на благото си съществуване: година може би или дори две, ако не се случеше нещо. Това безмозъчно злодеяние му отнемаше така, за нищо, кротката радост да се любува на белия свят. Зенон бе видял само добро от стареца и сега чувствуваше горчива, разкъсваща жал. Към отровителката усещаше безсилна ярост, самият мъртвец едва ли би я изпитал в същата степен. Жан Мюерс винаги бе пускал в ход неизчерпаемата си находчивост, за да обръща на подбив човешката глупост: тази разгонена слугиня, хукнала да обогатява мъж, който пет

пари не дава за нея, щеше де го накара да развърже торбата с приказките, ако беше оживял. Излегнат спокойно върху масата, той бе сякаш безкрайно отдалечен от собственото си злополучие, а и старият хирург и бръснар винаги се бе надсмивал над онези, които си въобразяват, че човек може още да мисли и да страда, когато е престанал да крачи и да храносмила.

Погребаха стареца в енорийската църква „Свети Яков“. На връщане Зенон видя, че Катрин е пренесла дрехите му и докторската чанта в господарската стая, камината бе напалена, широкото легло — грижливо застлано. Без да каже дума, той върна нещата в кътчето, което заемаше от самото си идване. Веднага, щом стана собственик, се освободи от имуществото си, като го прехвърли с нотариално заверена грамота на стария приют „Свети Козма“ от Дългата улица, долепен до корделиерската обител. В този град, изоставен от едновременните големи богатства, благочестивите дарения ставаха все по-редки и щедростта на господин Теус, както и бе предвидил, се посрещна с възхита. Отсега нататък къщата на Жан Мюерс се превръщаше в старопиталище за сакати старци, а Катрин оставаше да живее там като прислужничка. Сухата пара щеше да бъде употребена, за да се потегнат част от постройките на доста занемарения приют „Свети Козма“; игуменът на корделиерите, под чието началство се намираше това учреждение, възложи на Зенон да обзаведе във все още обитаемите стаи лечебница за бедните от махалата и за прииждащите в пазарен ден селяни. Към него се придаваха и двама монаси, за да му помагат при изготвянето на лековете. Мястото отново не беше кой знае какво, та да привлече върху доктор Теус завистта на неговите събрата — засега поне прибежището беше сигурно. Настаниха старата ослица на Жан Мюерс в обора на „Свети Козма“ и натовариха манастирския градинар да се грижи за нея. Сковаха легло за Зенон в една от стаите на горния кат и той замъкна там част от книгите на хирурга бръснар. Храна му носеха от магерницата.

Зимата изтече в тези промени и в пренасянето. Зенон убеди игумена, че трябва да се построи германска баня, и му даде да прочете някои записки за лекуването на ревматизъм и сифилис с гореща пара. Познанията му по механика влязоха в работа, когато дойде време да се

прекарват тръбите и да се гради по-икономична печка. На улица „Вълнарска“ един ковач заемаше сега старите конюшни на Лигр. Зенон се отбиваше там привечер и пилеше, занитваше, спояваше и ковеше, съветвайки се постоянно с майстора и неговите калфи. Махленските хлапета, които се помайваха наоколо, за да им минава времето, зяпаха в захлас сърчната игра на костеливите му ръце.

Тъкмо в тези безбурни месеци за пръв път го познаха. Въртеше се в задната стаичка, както всяка вечер, щом двамата монаси си тръгнаха. Беше пазарен ден и обичайната върволица бедняци се бе заточила от деветия час на деня. Още някой почука на вратата и влезе една бабичка — всяка събота идвала да продава масло в града, та сега ѝ дошло наум да поиска от доктора цяр за ишиаса си. Зенон взе от полицата глинено гърненце със силно сгряващ мехлем и пристъпи към жената, за да ѝ обясни как да го разтрива. Ненадейно зърна в сините ѝ избелели очи радостно учудване и на свой ред веднага я позна. Тази старица беше работила в готварницата на Лигр в ранното му детство. Грейте (и за името ѝ се сети веднага) беше жена на слугата, който го върна у дома след първото му бягство. Спомни си, че винаги се бе отнасяла ласкаво към него, когато се вреше между тенджерите и паниците, оставяше го да си отчупи от топлия хляб и да си гребне от суровото, приготвено за печене тесто. Тя зяпна и сигурно щеше да извика, ако той не беше сложил пръст на устните си. Синът на старата Грейте бил каруцар и от време на време пренасял скришом по нещичко до Франция, а старецът ѝ съвсем се схванал и на това отгоре си имал разпавии с тамошния господар заради няколко чувала картофи, отмъкнати от нивата до техния двор. Тя знаеше, че понякога човек трябва да се крие, дори да е богат и благородник — все още слагаше Зенон към тези две човешки разновидности. Замълча си, но на тръгване му целуна ръката.

Случката би трябвало да го разтревожи, защото му подсказваше, че всеки ден се излага на опасността и други да го познаят, но за почуда на самия себе си се зарадва. Казваше си, че каквото и да стане, недалеч от градските стени към Сен Пиер дьо ла Диг има едно малко стопанство, където ще го приберат да пренощува, и един каруцар, който може да бъде от полза с конете и талигата си. Но това бяха само доводи за пред него самия. Изтритото от съзнанието му дете, невръстното същество, чиято връзка с днешния Зенон се

подразбираше-, но беше и някак нелепа, се бе запазило все пак в нечия памет дотолкова, че да го разпознаят в него и това като че укрепваше увереността му в собственото съществуване. Ето че между него и друг човек се завързваше някаква макар и тъничка връзка и тя не минаваше през разума, както в отношенията му с игумена, нито през плътта — както при редките случаи на телесно общуване, които все още си позволяваше. Грейте продължи да се отбива почти всяка седмица, за да облекчава старческите си мъки, и винаги му носеше по нещо: бучка масло, увита в зелев лист, половинка пита, печена от нея самата, небетшекер или шепа кестени. И не откъсваше от него старческите си засмени очи, докато той ядеше. Една грижливо пазена тайна свързваше двамата.

БЕЗДНАТА

Малко по малко, досущ като човек, който лен след ден поема само една определена храна и накрая се оказва преобразен от нея в съставното вещество и дори в образа си, дебелее или отслабва, извлича от погълнатото сила или напротив — нови, непознати дотогава недъзи, — в него се извършваха почти неуловими промени, плод на новодобити привички. И все пак границата между вчера и днес се губеше, щом обърнеш поглед към нея: продължаваше да лекува хора както всякога и никакво значение нямаше дрипльовци ли ще са те или крале. Името Себастиан Теус беше измислено, но не много по-ясни бяха правата му и над другото, Зенон. *Non habet nomen proprium*^[1]: той беше от хората, които до края не могат да се начудят, че имат някакво име, както чудна изглежда на минаване пред огледалото връзката между теб и едно лице, и то точно това отсреща. Живееше потайно, спъван от известни ограничения: другояче никога не бе живял. Премълчаваше най-важните според самия него мисли, но открай време знаеше, че е глупаво да се подлагаш на опасност с речи — толкова е просто другиму да отстъпиш употребата на гърлото и езика за издаване на звуци. Случаите, когато думите му излизаха навън, напомняха редките разпускания на целомъдрен човек. Почти бе зазидан в своя приют „Свети Козма“: затворник в един град, в една махала от този град и вътре в махалата — в пет-шестина стаи, обърнати от едната страна към манастирска зеленчукова градина и стопанство, а от другата, към някакъв гол зид. При редките излизания, за да търси растителни образци, краката го водеха неизменно по едни и същи пътеки: покрай разорани ниви, покрай канали и дюни, през едни и същи горички и той всеки път се усмихваше с горчивина на тези буболечи дири, необяснимо заплетени върху педя земя. Но това ограничаване в пространството тези почти несъзнателни повторения на същите действия се проявяваха всеки път, когато уменията се впрягат за постигането на набелязана, потребна цел. Животът на място го мъчеше като заповед за затваряне, издадена от предпазливост срещу самия себе си, но пък присъдата подлежеше на обжалване: вече

неведнъж из други краища бе засядал така за малко или, както му се струваше, завинаги — подобно на човек, комуто е дадено правото да пребивава навсякъде и никъде. Не се знаеше дали още утре няма да хване отново пътя — жребий и избор за него. И все пак съдбата му не стоеше застинала: някакво измятане наставаше, без самият той да го съзнава. Като човек, заплувал срещу течението в тъмна нощ, липсваха му белези, по които да изчисли точно отклонението.

Не толкова отдавна, докато налучкваше пътя си из кривите улички на Брюж, той бе решил, че тази спирка, встрани от широкия друм на честолюбието и знанието, ще му позволи да си поеме за малко дъх след тридесет и пет годишни терзания. Смяташе, че ще изпита тревожното отпускане на звяр, успокоен от теснотата и мрака в избраната бърлога. Не излезе така. Това неподвижно битие кипеше на място, усещането за някаква почти застрашителна дейност бучеше като подземна река. Този път душешцото го безпокойство не бе на философа, преследван заради своите книги. Представял си бе времето като оловен слитък, чиято тежест опъва ръцете, а то бягаше и се делеше като зрънцата на живака. Часовете, дните и месеците престанаха да се свързват с белезите по часовника и дори с движението на звездите. Веднъж му се струваше, че цял живот не е излизал от Брюж, друг път — че едва снощи е пристигнал. И пространствата не стояха на място: разстоянията се стапяха също като дните. Оттук ли бяха или от Авиньон, а може би и от Вадстена, касапинът и уличният продавач; този пребит кон той вече го беше виждал да се сгромолясва на една адрианополска уличка; псувнята и потокът бълвоч бяха започнали да излизат от устата на онзи пияница още в Монпелие; пеленачето, надуло гърло в ръцете на своята дойка, беше родено двадесет и пет години по-рано в Болоня; ето и неделната служба, най-редовно посещавана сега — чул бе въведението ѝ преди пет зими в една краковска църква. Рядко мислеше за промеждията от изминалите години, вече размити като сънища. Понякога, неизвестно защо, пред очите му се изправяше бременната жена, на която въпреки Хипократовата клетва бе склонил да премахне плода в едно лангдокско градче, за да я спаси от позорна смърт при завръщането на ревнивия съпруг, или смръщеното лице на негово величество шведския крал, докато поглъща някакъв прах; или слугата му Алей, затеглил оглавника на мулето през брода на някаква река между Улм и Констанц; или

братовчедът Анри-Максимилиан, може би вече склопил очи. Усойният път с неизсъхващи и в най-жаркото лято локви му припомняше Перотен, който го бе дебнал в дъжда край една усамотена пътека на сутринта след някаква свада, чиито подбуди се губеха. Той виждаше съвсем ясно как двете тела се включват в калта, бляскавото острие изпада на земята и намушканият със собствената си кама Перотен се отпуска, превръща се сам в кал и пръст. Тази отколешна случка нямаше вече значение, нямаше да има и ако омекналият топъл труп беше на едно двадесетгодишно студентче. Докато крачеше по хлъзгавия калдъръм на Брюж и дошлият от незнайни простори вятър пронизваше изтърканите му дрехи, сегашният Зенон чувствуваше как през тялото му минава поток от безброй създания, които вече са били върху тази точка от кълбото, или ще дойдат по-сетне, чак до голямото сгромолясване, наричано край на света — без да го виждат, призраците пресичаха тялото на този мъж, който още не е бил, докато тях ги е имало, или няма вече да бъде, когато се появят те. Непознатите, срещнати миг преди това на улицата, обгърнати с един поглед и незабавно отпратени към неясната съвкупност на миналото, непрестанно се прибавяха към това гъмжило от ларви. Времето, мястото, веществото губеха свойствата си, отграничаващи ги едно от друго за нас — образът се превръщаше в разпокъсана обвивка на веществото, веществото се оцещдаше в празнота, която преставаше да бъде негова противоположност, времето и вечността бяха едно и също като поток от черна вода през застинало блато от черна вода. Зенон пропадеше в тези видения както някой християнин в размисли за бога.

И представите също се измятаха. Самото мислене сега го занимаваше повече от несигурните плодове на мисълта. Той наблюдаваше себе си, докато мисли, по същия начин, както отмерваше с пръст в основата на дланта туптенето в радиалната си жила или под ребрата — сноването на дъха. Цял живот бе онемявал пред способността на понятията да се събират като кристалите в хладни купове — причудливи и безполезни, — да нарастват като тумори и да поглъщат породилата ги плът; или пък да приемат уродливо изкривени човешки черти, подобно на безжизнените образувания, излизащи понякога от утробата на жените, които като че ли не са нищо друго, освен мечтания на веществото. Немалко от рожбите на съзнанието са същите бълнувания. Други понятия, по-чисти и по-недвусмислени,

сякаш изковани от ръката на майстор, напомнят онези прекрасни отдалече вещи — окото ненаситно се наслаждава на пресечните им точки и успоредните прави, а накрая излиза, че са само решетки, зад които се е самозатворило съзнанието, и вече се вижда как ръждата на заблудата разяжда тези умозрителни железни скели. Навремени дъхът спираше пред прага на истинско видоизменение: зрънце злато сякаш проблясваше в тигела на човешкия разум. Но накрая пак излизаше равностойност — също както при лъжливите опити на придворните алхимици, с цел да докажат на царстващите си клиенти, че са открили нещо, златото в дъното на ретортата се оказваше обикновен дукат, опипан от безброй ръце, подпъхнат от чирака преди топенето. И възгледите умираха като хората: за половин век той бе наблюдавал не едно поколение представи да се разпаднат на прах.

Завладяваше го един по-летлив образ, подсказан от едновременните му пътувания по море. Мъдрецът, запътил се да обгърне човешката мисловност в нейната цялост, зърва в дълбините ѝ някакво наслоение, разклацано в изчислими криви, набраздявано от течения, чиято карта може да бъде начертана, слягащо се в хлътнатини под напора на въздуха и тромавия натиск на водите. Родените от съзнанието образувания напомнят гигантските рожби на безликата вода, които връхлитат една срещу друга или се гонят отгоре, върху пропастта: всяко понятие в крайна сметка преминаваше в собствената си противоположност, както две сблъскващи се вълни унищожават себе си в единни пръски бяла пяна. Зенон наблюдаваше как този нестроен прибой отнася като отломки малкото доловими, уж сигурни за нас истини. Понякога му се струваше, че под прилива се мярка неподвижна утайка, готова да заема спрямо съжденията мястото, което те самите заемат спрямо думите. Но нищо не доказваше, че това естество е най-долният пласт, нито пък, че застиналоста му не съдържа прекомерно бързо за човешкия ум движение. Отказът да излага гласно мисълта си и да я предлага във вид на изписани листа по книжарските сергии го принуждаваше да се спусне по-надолу от когато и да било в търсенето на чисти понятия. Сега, в името на едно по-дълбоко проучване, той временно бе отхвърлил и самите понятия. Задържаше ума си, както се задържа дъх, за да долови по-ясно този шум от колела, които се въртят с такава бързина, че въртенето им не се вижда.

От света на понятията се прехвърляше в по-непроницаемия свят на веществото, съдържано в образа и ограничавано от него. Затворен в стаята си, вече не прекарваше нощите в дирене на по-точен поглед към връзките между нещата, а в отърсен от определения размисъл за самата им природа. Така избягваше един от пороците на познанието — да овладяваме предметите, за да си служим с тях, или обратно, да ги отхвърляме, без да проникнем навътре в особеното им градиво. Например във водата винаги бе виждал напитка, утоляваща жаждата, миеща течност, за която говореше каноникът Бартоломе Кампанус, когато споменаваше духа, понесен над водите, ъглов камък в хидравликата на Архимед или във физиката на Талес, накрая алхимически знак за една от силите, устремени надолу. Изчислявал бе изместения обем, отсипвал бе мери, изчаквал бе в долната част на аламбика да набъбнат капчици. Сега за някое време се отказваше от външното наблюдение, чиято цел е да отдели и разграничи, потъваше във вътрешното съзерцание на философа херметик и оставяше вездесъщата влага да залее стаята му като вълната на потопа. Сандъкът и столчето се полюшваха отгоре, стените рухваха под напора ѝ. Той се отдаваше на този прилив, който се съшава с всички калъпи, но не им позволява да му наложат отпечатъка си, изживяваше превръщането на локвите в пара и на дъжда в сняг, възплъщаваше се във временната застиналост на леда или в криволенето на прозрачната капка върху стъклото, чиято браздулица е истинско предизвикателство към рвението на изследваните. Отхвърляше усещането за хладина или студ, присъщо на тялото, водата отнасяше неговия труп, безчувствен като водорасло. После се връщаше в собствената си плът и наново съглеждаше течния елемент — пикочта в мехура, слюнката в ъгълчето на устните, включената в кръвната течност влага. След това стигаше до елемента, от който винаги се бе чувствувал частица, насочваше съзерцанието си към огъня, различаваше в себе си умерената, благотворна топлина, общо достойние за нас, за крачещите зверове и летящите в небето птици. Спомняше си разяждащия огън на треската, който толкова пъти се бе мъчил напразно да угаси. Привиждаше му се жадният скок на новородения пламък, алената радост на жаравата, краят ѝ в черна пепел. Осмеляваше се да отиде и по-далече, сливаше се с безмилостния зной, гибелен за всичко, до което се докосне, мислеше си за зърнатите кладни, например онази по случай някакъв молебен в

едно градче на Леон, когато загинаха четирима евреи, обвинени, че лицемерно са приели християнската вяра, а в същото време тайно продължили да спазват обичаите на своите бащи, и един еретик, отричащ светостта на тайнствата. Представяше си тази непосилна за човешкия език болка, влизаше в кожата на мъжа, задушаван от миризмата на собственото му изгоряло месо, кашляше забулен в пушека, чието разпръскване не ще дочака. Наблюдаваше как пламъкът облизва ставите и един черен крак се изпружва напред, също като клонката, сгърчена под свода на камината, и едновременно, се разтваряше за мисълта, че огънят и дървата са невинни. Сещаше се, че на другия ден след молебена в Асторга двамата със стария монах алхимик дон Блас де Вела крачеха по обгорелия харман, напомнящ въглищарския, и многоученият якобит се навеждаше, за да прибере сред угасналите главни леките бели костици, търсейки сред тях онзи люз от израилтянските предания, който излизал непокътнат от пламъците и служел за посев при прераждането. Навремето се бе присмял над тези кабалистични суеверия. Целият облян в пот от ужас, надигаше сега глава и ако нощта беше ясна, с някаква хладна любов се вторачваше през прозорчето в недостижимите огньовете на звездите.

Каквото и да правеше, мисълта му се завръщаше към тялото, неговото главно поле за изучаване. Наясно беше, че лекарското му умение се състои по равно от ловкост на ръцете и заучени предписания, допълвани с находки, които също трябва да се изпитват и водят отново до временни обобщения: тук една унция смислено наблюдение струваше повече от цели планини блянове. Но след толкова години изследване на човешкото устройство го беше яд на себе си, че не се е впускар по-смело в проучването на това кралство с граници от кожа, за чиито владетели се мислим, а всъщност сме само пленници. В Еюб се беше побратимил с дервиша Дарази и той му предаде своите умения, донесени от един еретически манастир в Персия, понеже и Мохамед си има свои отстъпници, подобно на Христос. В стаичката си в Брюж той подновяваше издирванията, започнати някога в дъното на един двор, където бликаше извор. Те го отвеждаха по-далеч от всякакви опити *in anima vili*^[2]. Излегнат по гръб, свиваше коремните мускули, издуваше гръдния си кош, където снове на място плахото зверче, наречено от нас сърце, изпълваше докрай дробовете си, впрягаше цялото си старание, за да се превърне в

чувал с въздух, уравновесен с небесните сили. Дарази го беше научил да диша така, чак до корените на съществуването. Беше се подлагал с дервиша и на противоположния опит — да изчаква първите признаци на бавното задушаване. Вдигаше ръка и не можеше да се начуди как точно бива издадена и приета заповедта, какъв е този неизвестен господар, по-влиятелен от него самия, който приподписва нарежданията му: и наистина, хиляди пъти се бе уверявал, че не е в състояние само с вътрешното изразяване на волята си, дори ако е призовал за това всичката мощ на мисълта, да застави клепачите си да мигнат или веждите си да помръднат, както и детето не може да повдига камъни само със закани. Необходимо беше мълчаливото одобрение на друга част от него самия, по-близкостояща до бездната на тялото. Грижливо, както се разчепкват влакната на стъбло, отделяше едно от друго тези различни проявления на волята.

Нагаждаше, доколкото може, сложните движения на своя мозък към творението, но несмело, като майстор, внимателно опипващ колелцата на стъкмена от друг предавка, която той не ще съумее сам да поправи: Кола Хейл беше по-наясно със своите разбои, отколкото той под черепа си с неуловимите помръдвания на направата за претегляне на нещата. Туптенето на сърцето, което усърдно бе изучавал, оставаше глухо за заповедите на разумното начало, но пък се зашурваше под въздействието на пренебрегвани от съзнанието опасения и болки. Оръдието на пола се отзоваваше на ръкоблудството, но това волево действие го отправяше за някое време в състояние, изплъзващо се от надзора му. По същия начин един-два пъти досега възмутително, пряко волята му бяха руквали сълзотворните изворчета. По-вещи в алхимията от него самия, червата му преобразяваха животинските трупове и растенията в дишащо вещество, без негова помощ отделяха полезното от излишното. *Ignis inferioris Naturae*^[3]; тези майсторски завити намотки кафява кал, още димящи от претапянето в калъпа, глиненото гърне с плискащата се в него амонячна, солена течност, са видимите, зловонни доказателства за свършеното в недостъпни за нас работилници. На Зенон му се струваше, че отвращението на изтънчените и мръснишкото подсмиване на простаците са предизвикани не толкова от това, че тези отпадъци обиждат сетивата ни, колкото от нашия ужас пред неизбежната и скрита дейност на тялото. Правеше още няколко стъпки навътре сред мъждивия здрач и

насочваше погледа си към забуленото под плътта устойчиво скеле на костите, които ще просъществуват по-дълго от него и подир няколко века ще бъдат единственото свидетелство, че е живял. Всмукваше се в сърцевината на близкото до камъка вещество, неподатливо за човешките му страсти и вълнения. После мятеше отгоре му като покров краткотрайната плът и се наблюдаваше, изтегнат в цял ръст върху грубия чаршаф, като ту се опитваше да разтегне представата, която си бе създал за това островче живот в негово владение, за недостатъчно изучения материк, чиито антиподи са краката, ту обратно — смаляваше себе си до една точица от необхватното Цяло. Пускаше в ход предписанията на Дарази и се опитваше да премести съзнанието си от мозъка в други части на тялото, горе-долу както се пренася в някой отдалечен край столицата на едно кралство. Мъчеше се да хвърли тук-там малко светлинна в тези тъмни подземия.

Едно време с Жан Мюерс се подиграваха на вярващите, за които човешката направа представлява очевидно доказателство за наличието на господ-творец, но сега благоговеенето на безбожниците пред това произволно съвършенство, каквото е за тях човешкото естество, също му се струваше достойно за присмех. Много не достигаше на това тяло, макар и пълно с неизучени възможности, и в мигове на въодушевление той си мечтаеше сам да построи самоуправляваща се уредба, не толкова първобитна като нас самите. След като обръщаше оттук и оттам петогълника на сетивата пред вътрешния си взор, той се осмеляваше да ламти за по-друга нагласа, която по-пълно ще отразява всемира. Някога, свивайки един подир друг жълтеникавите си пръсти, Дарази му беше изброил деветте врати на възприятията, отворени към нощта на тялото, и тогава това му се стори недодялан, полуварварски опит за някаква докторска подредба, но после го накара да се замисли от какви несигурни улеи зависим, за да опознаваме света и да живеем. Такава е нашата сила, че стига да се запушат две дупчици, и светът на звуците изчезва, два други входа — и настава мрак. Затъкнат ли се три отвора, толкова близки един до друг, че дланта спокойно ги покрива, свършено е с тази твар, чийто живот се държи на едно дихание. Обременителната обвивка, която се налагаше да мие, да пълни, да топли до огнището или под руното на някое умряло животно, вечер да полага в кревата като дете или оглупял старец, беше заложник за него пред цялата природа и още по-лошо —

пред общността на хората. С тази плът и с тази кожа може би ще изтърпи болките на изтезанията, отслабването на същите пружини ще му попречи един ден да доведе докрай започнатата мисъл. Ако понякога посрещаше с недоверие заключенията на своя дух, когото за удобство отделяше от останалата част на веществото си, причината бе, че този недъгав зависеше от услугите на тялото. До гуша му беше дошла сплавта от мимолетен огън и черна пръст. Exitus rationalis^[4]: теглеше го изкушение, неудържимо като плътски копнеж; някакво отвращение може би, или суета, го подтикваше с един удар да приключи всичко. Тогава поклащаше укорно глава, като пред болен, който няма търпение по-бързо да му се даде лекарство или храна. Винаги има време да погинеш заедно с тази тромава подпора или да продължиш без нея нетленен и незнаен живот, не непременно благополучен от този в плътта.

Неохотно, почти пряко волята си този пътник пред края на петдесетгодишен преход за пръв път през живота си се заставяше да хвърли поглед към изминатото и да отдели случайното от намисленото или необходимото, да сложи на една страна мъничкия дял на онова, което сякаш бе дошло от него самия, и на друга — останалото, неотделимо изобщо от човешката участ. Нищо не беше станало точно според първоначалното му желание и предварителния замисъл, нито пък им противоречеше изцяло. Грешката се раждаше или от действието на някоя неподозирана съставка, или от опущение в изчисляването на времето, излязло накрая по-сбито или по-разтеглено, отколкото върху часовниците. На двадесет години се смяташе напълно освободен от отъпканите пътища и предразсъдъците, истински наочници за ума, но после животът му бе минал грош по грош да събира тази свобода, чието богатство мислеше наготово връчено. Човек не е толкова свободен, докато изпитва желания, копнежи, страх... може би изобщо, докато живее. Лекар, алхимик, барутчия, звездоброец: къде по-добре, къде по-зле бе носил премяната на своето време, оставил се бе векът да наложи на разума му някои принуди. От омраза към неистините, но също и от осъдителна невъздържаност се бе намесил в един-два разпалени спора, когато на суетното Да отвръща празноглаво Не. Вечно нащрек, този мъж с изненада бе установявал, че

прекалено остро приема грозните изстъпления и предубедената глупост на републиките или царете, които застрашават живота му, горят книгите му, както и обратно — преувеличава заслугите на някоя кратуна, окичена с митра корона или тиара, от чието благоволение зависи ще превърне ли замислите си в дела. Желанието да насочва, да преобразява и да направлява пане един отрязък от естеството на нещата го бе карало да се влачи подир световните властници, да гради въздушни кули и да язди вятър. Сега слагаше чертата под тези блянове. Във Високата порта покровителството на могъщия и нещастен Ибрахим, велик везир на негово величество, му бе вдъхнало надеждата, че ще успее да изведе докрай пресушаването на блатата около Адрианопол; оживяло му бе на сърцето едно разумно преустройство на еничарската лечебница, по негово настояване бяха започнали да откупват тук-там скъпоценни ръкописи на гръцките лечители и звездобройци, прибрани някога от арабските мъдреци, в които сред многото пустословия излизаше на бял свят и някоя забравена истина. Очите му останаха в едни писания на Диоскорид с включени по-стари откъси от Кратеас — те принадлежаха на израилтянина Хамон, негов събрат при султана... Но кървавото сгромолясване на Ибрахим отнесе всичко и отвращението от тази нова повратност подир толкова други изличи дори спомена за злополучните му недовършени начинания. С безразличие бе приел крайния отказ на малодушните базелски еснафи да му дадат катедра, наплашени от слуховете, че е содомит и магьосник. (Случвало му се бе да бъде и едното, и другото, но думите не се покриват с нещата, те предават само отношението на стадото към тях.) И все пак дълго време му се повдигаше само при споменаването на тези хора. В Аугсбург много го беше яд, че е закъснял — мястото на рудничен лекар при Фугерите щеше да е удобно, за да наблюдава болестите на подземните работници, подложени на мощно метално излъчване от Сатурн и Меркурий. Бе зърнал отворен път към нечувани дотогава церове и съчетания. И сега можеше със сигурност да каже, че стремленията му са били полезни с това пренасяне на духа от едно място на друго: по-добре е да не се пристъпва много рано към извънвременните неизменности. Все пак погледнати отдалече, тези лутания му напомняха пясъчна вихрушка.

Така беше и с объркания свят на чувствените наслади. Неговите бяха от най-потайните и най-опасните, поне на християнска земя, във времената, отредени му от провидението: вероятно бе избрал тъкмо тях, защото криенето и забраните ги превръщаха в яростно разчупване на обичаите, потапяне в долния свят, кипящ под видимото и позволеното. Или може би изборът му се определяше от толкова простички и необясними предпочитания като онези, които ни карат да посегнем към този плод, а не към онзи: имаше ли значение? Главното бе, че също като пристъпите на честолюбие и блудствата му бяха редки и краткотрайни — изглежда, естеството му бързо изчерпваше каквото може да се научи и вземе от страстта. Тази чудновата огнена каша, назовавана доста точно от проповедниците разпуснатост (защото, изглежда, наистина става дума за разпускане на плътта, която пилее своите сили), се изплъзваше от окото с пъстротата на съставките си, разпадащи се от своя страна на съвсем не прости сами по себе си части. И любовта влизаше вътре, макар не толкова често, колкото се говори, но тя също не е неделимо понятие. Всемирът, наречен долница, се свързва с най-извисеното от човешката природа. Както и гнусното попълзновение все пак е порив на съзнанието да насочва и да преобразява нещата, така тялото въплъщава в своите прищевки любопитството на ума и мечтае по свой начин: виното на разпуснатостта извлича силата си от соковете на плътта, но и от тези на духа. Неведнъж и дважд бе бленувал и смесвал желанието си към едно младо тяло с напразния опит да се сдобие някога с безупречен следовник. Притуряха се и други човешки чувства, които хората не крият. Фрай. Хуан в Леон И Франсоа Рондле в Монпелие бяха за него рано изгубени братя, към слугата си Алей и Герхарг от Любек бе изпитвал грижовността на баща към своите синове. Тези всепоглъщащи страсти му се струваха някога неотменима част от човешката му свобода — сега се чувствуваше свободен без тях.

Същите изводи прилягаха и към няколкото жени, с които бе имал плътски допир. Не го занимаваха особено първопричините за тези краткотрайни връзки, оставили като че ли по-дълбоки следи, защото по-трудно им се бе поддал. Внезапно влечение пред особените извивки на едно тяло ли беше това, копнеж по дълбокия покой, даряван понякога от женското създание, робско завръщане в руслото на общоприетото или може би дълбоко скрито под порива и похотта, не

докрай осъзнато, желание да изпита херметичните поуки върху съвършения чифт, олицетворение на древния двупол? Най-добре е просто да се каже, че този ден случаят бе приел женски облик. Преди тридесет години, умилюстивен от покрусената му младост, бе откупил едно девойче от чиста кръв, което морските разбойници наскоро бяха отвлекли някъде около Валенсия: мислеше при удобен случай да го прати обратно в Испания. Но в тясната хижа на варварския бряг помежду им се бе събудила близост, много напомняща брачната. Само тогава бе имал работа е девица: спомняше си не някаква победа, а едно същество, което се наложи да успокоява и превързва. Няколко седмици бе прекарала с него в постелята и на софрата тази малко смръщена хубавица, изпълнена с признателност, като към църковен светец. Без съжаление я повери на един френски монах, отплаващ за Пор Вандрес с неколцина пленници от двата пола, върнати на своите семейства, на страната си. Даде ѝ малко пари, за да стигне без затруднения до родната Гандия... По-късно под стените на Буда му се падна като дял от плячката една млада и яка унгарка — прие я, за да не се отличава още повече в този стан, където името и видът му без друго насочваха погледите към него и той немалко бе унижаван заради друговерството си, каквото и да мислеше за църковните догми. Нямахше да се сети за правото си на победител, ако тя самата не бе така жадна да изживее участта си на плячка. Като че никога не бе вкусвал с подобна наслада от плодовете на Ева... Сутринта влезе в Буда с тайфата султански военачалници. На връщане научи, че докато го нямало, пристигнала заповед да се освободят от робите и разграбеното имущество, бreme за войската — по реката още се полюшваха лешове и топове плат... Образът на тази пламенна, така бързо изстудена плът задълго го отклоняваше от всякакво телесно общуване. После се завърна в опалената равнина, населена със стълпове от сол и дългокоси ангели...

На север господарката на Фрьосьо го бе приела царски на връщане от странствованията му до полярните предели. Всичко у нея беше красиво: кръшното тяло, бялата кожа, ръцете, които изкусно превързваха рани и изтриваха трескавата пот от челата на болните, плавната походка по меките горски пътеки, непринуденото повдигане на дебелия сукнена пола, когато трябваше да прегази някое поточе и

показваше голите си крака. Посветена бе в уменията на лапландските броднички и то заведе в някакви колиби до блатата, за да наблюдава кадене и заклинателско къпане, съпроводено с баене... Вечерта в неголемия господарски дои на Фрьосьо му поднесе ръжен хляб и сол, плодове и сушено месо върху маса с покривка от бяло платно, посее го придружи в широкото легло, застлано в просторната стая — спокойно и без свян, като съпруга. Беше вдовица и мислеше наесен да си вземе за мъж един незадомен чифликчия от околността, за да не попадне имението под попечителството на по-големите ѝ братя. Само от една негова дума зависеше да остане и да упражнява изкуството си в тази обширна колкото кралство област, да пише на топло до печката съчиненията си, нощем да се качва в куличката и да наблюдава звездите... И все пак след седем-осем летни дни, които там се сливат в едно-едничко дълго пладне без сенки, той продължи пътя си за Упсала, където се пренасяше по това време дворът, с надеждата да се присъедини към обкръжението на владетеля и да направи от младия Ерик свой царстващ ученик — върховен блян на всеки философ.

Но самото усилие да извика тези образи преувеличаваше мястото им, прекалено надценяваше чувствените изживявания. Лицето на Алей не се явяваше по-често, отколкото лицата на непознатите войници, замръзващи по пътищата на Полша, които не бе направил опит да спаси по липса на време и средства. Жалката еснафка прелюбодейка от Пон Сент Еспри го бе отвратила с издутия си корем, скрит под диплите и дантелите, с къдричките си покрай изтерзаното, прежълтяло лице, с глупашките недодялани лъжи. Кипна от намиганията, които му отправяше, ни жива, ни умряла, понеже не знаеше друг начин да привлече един мъж. И въпреки всичко бе изложил на опасност името си на лекар, а бързането да свърши, преди да се е върнал ревнивият съпруг, заравянето на окаяния остатък от човешкото съединение под маслината в двора, необходимостта да се запушат със злато устите на слугините заради бдението около госпожата и прането на прогизналото в кръв бельо — всичко това бе създадо между него и тази нещастница съзаклятническа близост и той я опозна по-дълбоко, отколкото мъж познава любовницата си. От господарката на Фрьосьо бе видял само добро, но не по-малко добро му стори и една сипаничава фурнаджийка

от Залцбург, когато веднъж по мръкнало приседна под стряхата на дюкянчето ѝ. Беше подир бягството му от Инсбрук и той трепереше от студ и умора след убийственото ходене под снега по; лошите пътища. Тя наблюдаваше през капациите настръхналия мъж на каменната пейчица пред прага ѝ, сигурно го взе за просяк, и му подаде един още топъл самун. После грижливо залости кепенците. Той знаеше, че неговата недоверчива благодетелка можеше при нужда да стовари върху главата му тухла или лопата пепел. И все пак това не ѝ пречеше да бъде едно от лицата на добронамереността. Отвореното сърце или студенината струват в крайна сметка толкова малко, колкото и милувките на плътта. Без да губят нищо от неповторимостта си, лицата, съпътствували или прекосили живота му, се смесваха оттук в едно безименно цяло, както, погледнати отдалече, дърветата на гората се губят едно в друго. Каноникът Кампанус се сливаше с алхимика Ример, от чието учение щяха да му настръхнат косите, и дори с Жан Мюерс, който също щеше да кара осемдесетия лазарник, ако беше жив. Братовчедът Анри с кожената си броня и Ибрахим с кафтана, престолонаследникът Ерик и онзи Лоренцо Убиеца, с когото някога бе прекарал в Лион една-две паметни вечери, бяха само различните образи на една и съща твърда сплав — човека. Принадлежностите на пола нямат такова значение, каквото очите или може би заслепението на копнежа откриват в тях: господарката на Фрьосьо можеше да бъде негов побратим, а Герхард притежаваше моминска нежност. Срещнатите и отминати в земния път същества са като мимолетните, но ужасяващи с яркостта си видения, които просветват в мрака под клепачите преди унасянето и съня, и ту профучават и се изгубват като падащи звезди, ту се стапят сами в себе си под втрещения вътрешен взор. Математически закони, по-сложни и по-неведоми от тези на разума и сетивата, направляват призрачното им хоро.

Но и обратното беше вярно. Събитията са всъщност неподвижни точки, въпреки че принадлежащите на миналото са зад гърба ни, а завоят пред нас крие заложените в бъдещето — същото е и с хората. Споменът е само поглед, отправян от време на време към тези създания, превърнати в част от нас самите, но независещи от паметта ни, за да продължат съществуването си. В Леон, където дон Блас де Вела го бе помамил да навлече за някое време расото на якобитски послушник, за да му помага в алхимическите науки, той бе делил

сламеника с фрай Хуан, защото в претъпкания манастир на двама-трима от новодошлите се падаха наръч сено и една завивка. Зенон бе пристигнал с раздираща кашлица, а виелицата и снегът свободно проникваха между стените. Фрай Хуан се стараяше да облекчи мъките на болния си другар, крадеше за него топла чорба от брата магер. *Amor perfectissimus*^[5] се зароди за известно време между двамата младежи, макар че Зеноновите богохулства и отрицания не намираха почва в това всеотдайно сърце, белязано от извънмерна обич към любимия Вестител. Когато монасите изгониха дон Блас заради опасните му кабалистични заклинателства и той се запуска надолу по склона с проклетия на уста, фрай Хуан го настигна и тръгна с него, за да укрепва десницата му, макар че нито беше близък на стария, нито пък негов ученик. Зенон, напротив, видя в манастирския преврат случай завинаги да скъса с този омразен занаят, другаде и вече в мирски дрехи да търси науки, не така затлачени с тинята на бълнуванията. Все едно му беше на младия монах омърсил ли се е или не наставникът му с еврейски обреди, защото в неговите очи, според дръзката приказка, прошепвана на ухо от не едно школко поколение, християнският закон, юдейският закон и мохамедовият закон са само три образа на самозванството. Дон Блас сигурно бе умрял по пътищата или в килиите на някое черковно съдилище и тридесет и пет години потрябваха на неговия бивш ученик, за да види в лудостта му някаква необяснима мъдрост. А фрай Хуан, ако живее още, скоро ще изпълни шестдесет лета. Умишлено бе отмахнал образите им от себе си, заедно с няколкото месеца, прекарани под власеницата и расото. Но фрай Хуан и дон Блас продължаваха да се препъват по каменистия път под острия априлски ветреца и не бе необходимо той да си ги спомня, за да остават все там. Франсоа Рондле пристъпваше сред крайморските храсталаци и разискваше със своя събрат бъдещето и пак той лежеше гол върху мраморната маса на университетската зала, а доктор Рондле показваше строежа на лакътната става, обърнат сякаш не толкова към учениците, колкото към мъртвия пред себе си, и през годините спореше с един остарял Зенон. *Unus ego et multi in me.*^[6] Нищо не променяше тези посеяни тук-там като стражи статуи, завинаги приковани към една гладка равнина — вечността може би. Времето беше пътечката помежду им. Връзка имаше: доброто, несторено на единия, се бе насочило към друг — той не помогна на дон Блас, но

измъкна от бедата Йосиф Хакоен в Генуа, макар че той продължи да го обругава като християнско куче. Нищо не се свършваше: учители и събратя, от които бе взел някаква мисъл или бе достигнал до друга, противоположна на тяхната, продължаваха неразрешимия си спор, всеки застинал във възгледа си за света като заклинател в начертания си кръг. Дарази търсеше бог, по-близък до човека от вратната му жила, и нямаше докрай да се съгласи с дон Блас, за когото бог бе неизявеното Единство, а през това време Жан Мюерс все така се кискаше безгласно при думата бог.

Кажи-речи, от половин век вече използваше разума си като клин, за да разшири, доколкото може, процепите в стената, издигната навсякъде около нас. Пукнатините растяха, или по-скоро стената от само себе си губеше своята плътност, но си оставаше все така непроницаема, като че бе иззидана от пушек, а не от камъни. Предметите преставаха да изпълняват предназначението си на полезни вещи. Както пълнежът на сламеника, така и тяхното естество се подменяше. Стаята обрастваше с гора. Столчето, премерено по отсека между пода и задника на седящ човек, масата за писане и за ядене, вратата, която отваря един преграден куб въздух към съседния куб въздух, губеха основанията да съществуват, вложени от майстора им, и се превръщаха в обелени стволове и клони, като апостол Вартоломей от църквите, отрупани с призрачни листа и невидими птици; още проскърцваха от отдавна стихнали бури, а тук-там личаха оставени от рендето съсиреци смола. Завивката и онази дреха, окачена на един пирон, дъхтяха на пот, мляко и кръв. Обущата, зейнали до леглото, се бяха надигали с диханието на някой вол, излегнат в тревата, заклана свиня квичеше в маста, с която ги бе намазал кундурджията. Навсякъде присъствуваше насилствена смърт, като в кланица или на лобно място. Гъска с настъпена шия грачеше в перото, с което се записват върху стари дрипели мисли, предназначени уж да останат завинаги. Всяко нещо е друго: тази риза, избелвана за него от сестрите бернардинки, е ленена нива, по-синя от небето, а също и наръч гръсти, накиснати в някой канал. Флорините в джоба му с образа на покойния император Карл са били разменяни, дарявани и крадени, теглени и подправяни безброй пъти, преди той да си въобрази за миг, че са

негови, но това прескачане от ръка в ръка — ръце стисливи или прахоснически — е нищо, сравнено с безстрастните хилядолетия на метала, утаен в жилите на земята още преди явяването на Адама. Тухлените стени се разпадаха на пръст, каквато един ден ще станат. Метохът на корделиерската обител, където разумът го бе подтикнал да потърси покрив и топлина, преставаше да бъде дом, това разчертано човешко място, подслон повече за духа, отколкото за тялото. Най-много да беше горска колиба, шатра край пътя, късче плат, захвърлено между нас и вечността. Керемидите пропускаха мъглата и неразгадаемите звезди. Стотици мъртъвци го обитаваха, а също и живи, изгубени и те като умрелите: десетки ръце бяха поставяли прозорците, майсторили тухлите и рязали дъските, ковали, кърпили и замазвали — толкова трудно бе да се намери живият работник, изтъкал това парче шаяк, колкото и да се призове мъртвец. Вътре бяха живели хора, както червеят в пашкула си, и щяха да живеят пак. Добре потулени, даже съвсем невидими, плъхът зад преградата и дървоядът, загризал отвътре една червясала греда, виждаха съвсем различно от него тези кухни и пълноти, които той зовеше своя стая... Повдигаше очи нагоре. На тавана, върху едно бичме, използвано повторно, личеше надпис: 1491. По времето, когато е бил издялан, за да запечата една година, без значение за никого днес, него самия още го е нямало, нито пък жената, от която е излязъл. Той обръщаше на шега цифрите: лето 1941 от Рождество Христово. Опитваше се да си представи тази година, несвързана с неговото съществуване — знаеше само, че ще бъде. Стъпваше върху собствения си прах. И времето е като дървесината на дъба: не чувствава издълбаните от човешката ръка дати. Земята се върти, без да знае за Юлианския календар и християнската ера, затваря своето кръжило, безначално и безкрайно като гладък пръстен. Зенон си спомни, че при турците сега е година 973 от Хеджира, но пък Дарази скришом смяташе по хосройското летоброене. Минавайки от годината към деня, той си помисли, че сега в Пера слънцето едва се показва над покривите. Стаята се накланяше като кораб, ремъците стенеха като изпънати въжета, леглото се плъзгаше от заход към изгрев, срещу видимото движение на небесата. Увереността, че лежи върху кътче белгийска земя, бе най-голямата заблуда: точката от пространството, в която се намира, след миг ще побере морето с вълните му, а малко по-подир — двете Америки и

Азиатския материк. Тези земи, в които кракът му няма да стъпи, се наслаждава в бездната над приюта „Свети Козма“. Самият Зенон се разпиляваше като пепел на вятъра.

Solve et coagula^[7]... Той знаеше какво означава това скъсване на представите, тази дупка в самата сърцевина на нещата. Като студент беше чел описанието на Никола Фламел за *opus nigum*, опита за разтваряне и съсирване на образите — най-трудната част от Великото творение. Дон Блас де Вела много пъти тържествено го бе уверявал, че, искаш или не искаш, тайнството ще настане от само себе си, щом бъдат изпълнени всички условия. Ученикът настървено бе размишлявал над тези поуки, които му се струваха извлечени от някакви злокобни, може би достоверни писания. Това алхимическо делене, толкова опасно, че философите херметици го назовават само със заобиколни думи, толкова мъчно, че не един човешки живот бе погаснал в напразни опити да бъде постигнато, някога той го бе объркал с едно лесно бунтарство. После отхвърли мътилката от видения, стари колкото човешките копнежи, и запомни от учителите си алхимици само някои полезни предписания, зае се да разтваря и да утаява веществото като опит с телесната същност на нещата. Сега двете части на кривата се съединяваха, *mors philosophica*^[8] се бе осъществила: изгореният от киселините на търсачеството майстор се превръщаше в творец и творение едновременно, крехък аламбик и черна утайка в дъното на съда. Опитът, който трябваше да остане вътре в стените на работилницата, се бе прострял върху всичко. Значеше ли това, че последователните степени на алхимичното начинание не са само сънища, че един ден той ще познае и пречистата отреченост на Творението в бяло, а после — съвместното тържество на разума и сетивата, белег на Творението в червено? От пролуката надничаше един Блян. Той казваше Да от дързост, както някога от дързост беше казал Не. Тук заковаваше на място, рязко опъваше собствените си юзди. Първата степен от Творението бе погълнала целия му живот. Времето и силите нямаше да му стигнат, за да продължи, ако изобщо някакъв път водеше нататък и бе възможно човешки крак да мине по него. Или подир изтляването на представите, отмирането на вродените привички, разчупването на образите — почти

непосилни за човешката природа — веднага ще последва истинската смърт: забавно ще е да проследи пътя ѝ; а може би духът, слязъл от шеметни висини, ще се върне към обичайните си лутания, само че сподобен с по-голяма свобода и сякаш пречистен. Чудесно ще е да се видят плодовете му.

Започваше да ги вижда. В лечебницата беше неуморим: никога ръката и окото му не бяха действували така уверено. Дрипльовците, наредени всяка сутрин на търпелива редичка пред вратите на приюта, бяха лекувани със същото изкуство, както по-рано световните властелини. Отърсен от всякакво честолюбие и страх, сега прилагаше с по-голяма свобода церовете си и почти винаги успяваше: всепоглъщащото вживяване изключваше дори съжалението. Получената по рождение възлеста и жива нагласа като че укрепваше с годините: нямаше сякаш студ за него, не усещаше зимния мраз и лятната влага; прихванатият в Полша ревматизъм бе престанал да го мъчи. Изчезнаха последиците от тройната треска, донесена навремето от Изтока. Поглъщаше с безразличие каквото му донесе от магерницата един от братята, придадени към приюта по нареждане на игумена, или си избираше в гостилницата поевтини ястия. Месото, кръвта, вътрешностите — всичко, което е пърхало и живяло, го отблъскваше в тези времена от живота му, защото звярът също умира в болка като човека и противно му бе да преживя нечия гибел. Откак бе колил с ръцете си свиня у един касапин в Монпелие, за да провери съвпада ли туптенето в жилите със свиването на сърцето, ненужна му се струваше употребата на различни думи за клането на добитъка и убийството на човека, за животинското приритване и човешката смърт. Засищаше се с хляб, пиво, каша, запазила нещо от гъстия вкус на пръстта, сочен зарзават, свежи плодове, подземни сладки корени. Гостилничарят и братът магер се дивяха пред този пост, чиито подтици им се струваха благочестиви. Но от време на време той се заставяше да съдъвче замислен парче шкембе или хапка кървящ дроб, за да си докаже, че отказът му идва от духа, а не от прищявка на вкуса. Открай време му бе все едно какво язди и сега от немара и безразличие не сменяше старата ослица. В чувствените отношения си оставаше някогашният доктор, предписващ на болните любовни утехи, както в други случаи им препоръчваше да пият вино. Пламтящите тайнства все така му се струваха единственият отворен път за мнозина от нас до

онова огнено царство, чиито мънички искрици може би сме всички, но пък този върховен подем трае кратко, а и се съмняваше в себе си дали преживяване, дотолкова водено от навиците на плътта, така зависимо от оръдията на телесното продължение, представлява за мъдреца нещо повече от опит, който трябва да премине, за да го отхвърли след това от себе си. В целомъдрието някога бе виждал възмутително суеверие, сега то му се струваше едно от лицата на ведростта: радваше го хладното, незатъмнено от страст познание за съществата. Все пак изкуши го една среща, той се отдаде отново на тези забави и сам се зачуди на мощта си. Веднъж навика един крадлив монах, който продаваше из града мехлемите от лечебницата, но гневът му бе по-скоро нарочен, не извираше отвътре. Дори си позволяваше да се поперчи пред себе си след някоя добре свършена операция, както човек оставя кучето си да се повъргала в тревата.

Една сутрин, докато обикаляше да търси билки, незначителна, почти нелепа случка го накара да се замисли: въздействието ѝ бе като на знамение, разкрило пред вярващия някое свято тайнство. За да стигне по-рано до дюните, беше излязъл по тъмно от града; със себе си носеше стъклена леща, изработена по негови чертежи от един тукашен очилар — трябваше му за по-подробно изследване на коренчетата и семенцата от събраните растения. Към обед заспа по корем, с глава на лакътя, в една падинка сред пясъците — изпуснатата леща лежеше под него върху китка сухи треви. Когато се събуди, стори му се, че току до лицето му в сянката шава някакво необикновено пъргаво зверче, буболечка или мекотело. Беше кръгло — лъскаво, черно и влажно в средата, отстрани белезникаво, мътно червенеещо, с щръкнали косъмчета по края, израсли от някаква мека, ситно сбръчкана и кафеникава обвивка, тук-там с малки издутинки. Почти плашещ живот лъхаше от това крехко нещо. За някакъв много кратък миг, преди още видяното да бъде облечено в мисъл, той позна, че му се е явило собственото му око, отразено и увеличено от лещата, зад която тревата и пясъкът заместваха белия метал на огледалото. Изправи се замислен. Бе видял себе си да вижда: освободен от навика на обичайното отдалечаване, бе погледнал съвсем отблизо дребничкото и огромно сетиво, толкова близко и все пак чуждо, живо, но уязвимо, надарено с

несъвършена, но така или иначе чудна сила, от което зависеше, за да вижда всемира. Никакво умозаключение не можеше да извлече от явлението, увеличило така ненадейно познанието му за самия него, както и за многобройните негови съставки. Подобно на божията зеница от някои изображения човешкото око се превръщаше в символ. Главното е да не прахосва мъничкото, процедено оттам, преди да настане нощ, да претегля свидетелствата и ако е възможно, да изправя заблудите им. В някакъв смисъл окото ставаше противотежест на бездната.

Вече излизаше от черното усое. Всъщност и досега не един път бе излизал от него. И пак щеше да излиза. Съчиненията, които разглеждат пътя на разума, бъркат, като му приписват последователни преходи: напротив, всички те се преплитат един с друг, всичко се подлага на нови и нови, безкрайни повторения. Питането на духа обикаля в кръг. Едно време в Базел, а и на много други места, бе преброждал същата нощ. По няколко пъти научаваше едни и същи истини. Но опитът се трупаше: с времето крачката ставаше по-сигурна, тук-там окото проникваше по-надълбоко в мрака, мозъкът установяваше поне някои закономерности. Подобно на пътник, който се изкачва, а може би слиза по планински склон, той се издигаше и пропадеше на място, а след всеки завой същата бездна се откриваше ту отдясно, ту отляво. Изкачването се усещаше само по разреждения въздух и нови върхове се показваха зад предните, заключили досега кръгозора. Но представата за изкачване и слизване беше лъжлива: и отдолу блестяха звезди както отгоре, той беше в дъното на пропастта, но беше и в средата ѝ. Бездната зееше отвъд небесната черупка, зееше и под костния свод. Сякаш всичко бе разположено в сърцевината на безкрайно кълбо от затворени криви.

Пак започна да пише, но без намерението да издава. От всичките древни трактати по медицина винаги особено му бе допадала третата книга от Хипократовите „Епидемики“ заради точното описание на случаите с техните проявления, развитието им ден по ден, изхода им накрая. По същия начин и той отбелязваше в един тефтер заболяванията, лекувани в приюта „Свети Козма“. Може би някой доктор след него ще съумее да извлече полза от този дневник на един фламандски лечител от времето на негово католическо величество Филип II. После му хрумна смелата мисъл да създаде Liber

Singularis^[9], съвестно да запише всичко известно нему за човека, когото наричаше „аз“ — природните дадености, поведението, признатите или скритите, случайните или съзнателните постъпки, мислите, а също и сънищата. След това стесни прекалено обширното начинание и го сведе до една година от живота на този човек, накрая и до един-единствен ден: необхватният замисъл отново му се изплъзваше и той скоро разбра, че от всичките му развлечения това е най-опасното. Отказа се. Понякога за разтуха пишеше мними порицания, които всъщност осмиваха заблудите и грозотите на времето, като им придаваше непривичното звучене на небивалици или чудеса. Случваше се за забава да изрече на глас пред органиста на „Свети Донациан“, с когото дружаха, откак бе извадил на жена му един доброкачествен тумор, някоя от тези странни главоблъсканици. Органистът и половинката му си напругаха мозъците да проумеят смисъла на гатанките, после простодушнo се смееха.

През тези години много го занимаваше и един доматен корен, растителна рядкост, която с големи мъчнотии бе успял да завъди от издънката на единствения образец, донесен от Новия свят. Скъпоценното растение, съхранявано в задната стаичка, го подтикна наново да започне старите си изследвания върху движението на мъзгата: стъклен похлупак не позволяваше на сипаната върху пръстта вода да се изпари, той всяка сутрин внимателно теглеше и успя да измери колко течни унции може да поеме на ден поглъщателната способност на растението. По-късно се опита алгебрично да пресметне до каква височина тази способност е в състояние да изкачи влагата вътре в един ствол или стъбло. По този въпрос си пишеше с учения математик, който го бе приютил преди шест години в Лувен. Разменяха си изчисления. Зенон нетърпеливо чакаше отговорите. Освен това замисляше нови пътешествия.

---

[1] Няма собствено име (лат.) — Б.пр. ↑

[2] Над непълноценни същества (лат.) — Б.пр. ↑

[3] Огънят на долната природа (лат.) — Б.пр. ↑

[4] Разумен край (лат.) — Б.пр. ↑

[5] Идеална любов (лат.) — Б.пр. ↑

[6] Един съм и много са в мен (лат.) — Б.пр. ↑

[7] Разтваряй и утаявай (лат.) — Б.пр. ↑

[8] [Философска смърт \(лат.\) — Б.пр. ↑](#)

[9] [Лична книга \(лат.\) — Б.пр. ↑](#)

БОЛЕСТТА НА ИГУМЕНА

Един майски понеделник — беше празникът на Светата кръв — Зенон както обикновено хапваше надве-натри в кръчмата „Големият елен“, седнал самичък в своя обичаен тъмен ъгъл. За сметка на това масите и пейките до прозорците към улицата, откъдето добре се виждаше шествието, бяха претъпкани. На една от тях се бе разположила шишкава сводница, съдържателка на известен вертеп в града, наречена заради снагата си Тиквата, а отстрани — дребно човече с пепеляво лице, представяно за неин син, и две хубостници от заведението. Зенон знаеше Тиквата от клетвите на една охтичава блудница, която идваше в лечебницата да му иска цяр за кашлицата си. Създанието непрекъснато разправяше за безобразията на господарката си, за това как я грабела, как ѝ крадяла бельото.

Нахълтаха неколцина изгладнели валонски стражи, удържали досега тълпата пред входа на черквата. Масата на Тиквата се хареса на капитана и той заповяда на всички от нея да се омитат. Синчето и продажниците тозчас се изнизаха, но Тиквата излезе с горделив нрав и отказа да помръдне. Един от стражите я задърпа, затегли я от мястото ѝ, тя се хвана за масата и прекатури паниците. Изплющя шамар и върху жълтото ѝ лице цъфна белезникав белег от ръката на капитана. Тя пицеше и хапеше, вкопчваше се в пейките и в рамката на вратата, докато стражите я влачеха и я изритваха навън, а един от тях на смях я бодеше през цялото време с връхчето на сабята си. Капитанът, вече разположен на завоюваното място, смръщено даваше нарежданията си на слугинята, докато тя бършеше пода.

Никой от останалите в кръчмата не помръдна. Неколцина се подхилваха злорадо, но повечето извъръцаха очи или мърмореха със забити в чиниите носове. Зенон проследи цялата разправия с отвращение: нямаше човек, който да каже добра дума за Тиквата, а дори и да се изправеше срещу въоръжените насилници, мястото беше много неподходящо: защитникът на дебеланата щеше да стане за посмешище. По-късно се разбра, че сводницата била нашибана с камшик и затворена за нарушаване на реда. След една седмица отново

приемаше посетители в своя бардак и показваше на всеки нашарения си гръб.

Когато Зенон отиде да прегледа изморения след продължителното ходене игумен в килията му, той вече бе чул за случката и лечителят му разказа всичко, както го бе видял с очите си. Свещеникът въздъхна и остави чашата чай пред себе си.

— Това създание е една отрепка на пола си — каза той — и аз не ви коря, че не сте си помръднали пръста. Но щяхме ли да се опълчим срещу поругаването, ако там бе стояла светица? Тиквата е измет, но днес правдата е била на нейна страна, а то значи бог и ангелите му.

— Бог и ангелите му не е намесиха, за да я защитят — предпазливо се обади лечителят.

— Аз последен ще се усъмня в светите чудеса, за които разказва Писанието — разпали се свещеникът, — но до днес, приятелю (а аз минавам вече шестдесетте), не съм чувал бог да се е намесвал пряко в земните ни дела. Бог възлага себе си. Той действа само чрез нас, горките люде.

Игуменът измъкна от чекмеджето на едно шкафче два ситно изписани листа и ги подаде на доктор Теус.

— Ето вижте. Господин Витхем, родолюбец и мой кръщелник, ми съобщава за жестокости, които ние обикновено научаваме твърде късно, след като е отминало вълнението, или веднага, но подсладени с лъжа. Нашето въображение е немошно, лечителю. Терзаем се, и то с право, от подигравката с една сводница, понеже гаврата става пред очите ни, но зверства, извършени на десет левги оттук, не ни пречат да допием спокойно отварата си от слез.

— Въображението на негово преподобие все пак е достатъчно силно, за да се разтреперат ръцете му и да разлеят чая — отбеляза Себастиан Теус.

Игуменът бършеше с кърпа полите на сивото си вълнено расо.

— Близо триста мъже и жени били обявени за бунтари срещу бога и краля и избити в Армантиер — неволно сякаш промълви той. — Четете нататък, приятелю.

— Бедняците, които лекувам, вече много добре знаят как са били потушени размириците в Армантиер — каза Зенон, докато връщаше писмото на игумена. — А другите издевателства, споменати тук, се препредават от уста на уста по пазарища и кръчми. Мълвата снове

ниско долу — до вашите еснафи и дворяни, затворени в топлите им домове, стигат само отгласи.

— Така е — с горчив яд потвърди игуменът. — Вчера след службата, докато стояхме с моите събратя духовници в притвора на „Света Богородица“, се осмелих да заговоря за обществените дела. Светите люде, събрани там, до един се изказаха с одобрение за целите и дори за средствата на извънредните съдилища, само тук-там се зачу приглушено мърморене срещу най-кървавите им изстъпления. Слагам настрана свещеника на „Свети Егидий“: той заяви, че ние и сами сме годни да горим еретиците си и няма нужда чуждоземецът да ни учи как става това.

— Здрава глава — усмихна се Себастиан Теус.

— Аз по-малко ревностен християнин и католик ли съм? — извиси глас игуменът. — Не можеш цял живот да плаваш на един хубав кораб, без да мразиш плъховете, загризали черупката му. Но огънят, мечът и трапът само вкоравяват сърцата на тези, които ги прилагат, на другите, стичащи се като на панаир, и на онези, върху чиито рамене се стоварват. И твърдоглавите се превръщат в мъченици. Беззаконието се шири, лечителю. Потисникът избива нашите родолюбци, уж че мъсти за бога.

— Негово преподобие ще одобри ли смъртните наказания, ако реши, че спомагат за единството на църквата?

— Не ме изкушавайте, приятелю. Знам само, че нашият баща Франциск загина, докато се опитваше да разреши обществени разпри, и че сега щеше да благослови тукашните фламандски благородници в търсенето на някакво споразумение.

— Същите велможи си позволиха да искат от краля сваляне на надписите с анатемата срещу ереста, произнесена на Трентския събор — колебливо каза лекарят.

— Защо не? — възкликна игуменът. — Тези надписи, пазени от войска, обиждат гражданските ни права. Те обявяват всеки недоволен за протестант. Прости ми, господи — нищо чудно и онази сводница да набедят в евангелистки уклон!... А за събора вие по-добре и от мене знаете колко натежа върху решенията му скритом изречената воля на властелините. Император Карл се тревожеше, то се знае, преди всичко за единството на империята. На крал Филип в главата му е само господството на испанците. Уви! Да не бях разбрал толкова рано, че

дворцовите дела са само измама и противоизмама, блудство с думи и блудство със сила, може би нямаше да намеря в себе си достатъчно смирение, за да заменя света със служба на спасителя.

— Ваше преподобие сигурно щеше да изживява големи притеснения — забеляза доктор Теус.

— О, не! — отвърна игуменът. — Аз бях ценен от господаря си придворен, посредник по-щастлив, отколкото скромните ми заложби заслужаваха, честит съпруг на благочестива и достойна жена. Щях да бъда от помазаните в този пълен със злини свят.

Пот се стичаше по челото му и той се стори на лекаря отпаднал. После обърна към доктор Теус угриженото си лице:

— Нали споменахте, че простите хора, които церите, с одобрение следят хода на иженазованата Реформация?

— Нито съм казвал, нито съм забелязвал подобно нещо — предпазливо отговори Себастиан. — Ваше преподобие знае, че привържениците на опасни гледища обикновено умеят да държат езика си зад зъбите — с лека насмешка добави той. — Истина е, че евангелисткото въздържание допада на някои от бедняците. Но повечето си остават смирени католици, дори просто по навик.

— По навик — с горчивина повтори свещеникът.

— Аз пък — сдържано се обади доктор Теус, който реши да вземе думата, за да се поуталожии вълнението на игумена — във всичко това виждам само вечното объркване на човешките дела. Доблестните мъже ненавиждат потисника, но никой не отрича, че негово величество законно владее Равните земи, получени в наследство от една прабаба, приемница на трона и кумир за Фландриите. Оставям настрана доколко е справедливо цял един народ да бъде завещаван като покъщнина — такива са нашите човешки закони. Благородниците, лицемерно кичещи се с прозвището Голтаци, са като Янус: предатели за краля, чиито васали са, юнаци и родолюбци за тълпата. От друга страна, домогванията на велможите и разприте из градовете дотам са стигнали, че мнозина по-предпазливи умове предпочитат все пак обирничествата на чужденеца пред безредиците, които ще последват неговото изгонване. Испанецът коли и беси иженазованите реформисти, но пък голямата част от поборниците са верни католици. Същите реформисти изтъкват въздържаните си нрави, докато техният водач във Фландрия, господин Бредероде, е разпътен сластолюбец. На

Наместничката и се ще да запази мястото си и обещава премахване на инквизиторските съдилища, като в същото време прогласява създаването на други, които ще изпращат еретиците на кладата. Църквата милосърдно настоява каещите се *in extremis*^[1] да бъдат усмъртявани бързо и по този начин подтиква клетниците към светотатство и злоупотреба с тайнствата. Евангелистите пък не пропускат да режат главите на нещастните отломъци от анабаптистите, щом им попаднат в ръцете. Архиепископският град Лиеж, по право държащ страната на Светата църква, трупа пари, като продава открито оръжие на кралската войска и тайно — на Голтаците. Всеки мрази наемниците, на плата при чужденеца, още повече че и платата е постничка и те си я доземват от гърба на гражданина, но разбойниците, които обикалят из полето в тези смутни времена, карат еснафите да търсят закрилата на алебардите и пиките. Еснафите, от своя страна, ревностно бранят свободите си, открай време гледат изпод око дворянството и царщината, но еретиците в по-голямата си част излизат от простолюдието, а всеки еснаф ненавижда дрипльовците. Сред цялата тази бръмчилка от думи, дрънкане на оръжие и навремени — сладък звън на пари — най-слабо се чуват писъците на онези, които кълцат и режат на парчета. Така върви светът, господин игумен.

— В края на светата литургия — унило промълви председателят — се помолих, както е обичаят, за преуспяването на Наместничката и на негово величество. За Наместничката както и да е, госпожата не е лоша жена и търси някак да спогоди брадвата с дръвника. Но защо да се моля за Ирод? Трябва ли да искам от бога и благополучието на кардинал Дьо Гранвел, който уж се е отдръпнал, но продължава да се зъби като куче срещу нас. Религията ни задължава да почитаме утвърдената власт и аз го приемам. Но и властта също се възлага и колкото по-надолу слиза, толкова по-зверски и грозен лик има, чудовищно поел белезите на нашите злодеяния. Нима трябва да искам в молитвата си и блаженството на валонските стражи?

— Ваше преподобие винаги може да моли бога да просветли очите на управниците ни — каза лекарят.

— Най-много се нуждае той да просветли моите — съкрушено каза корделиерът.

Зенон обърна разговора към нуждите и задълженията на приюта, понеже обсъждането на обществените дела прекалено вълнуваше

свещеника. Беше стигнал вече прага, когато игуменът го повика обратно, като му кимна да затвори за по-сигурно вратата на килията.

— Не е нужно да ви казвам, че трябва да сте предпазлив. Сам виждате — никой не стои толкова горе или толкова долу, че да е защитен от подозренията и поруганията. Нека ниchie ухо да не чува за нашите разговори.

— Освен ако разказвам за тях на сянката си — отвърна доктор Теус.

— Вие сте тясно свързан с този манастир — напомни му свещеникът. — Знайте, че немалко хора в града и дори между тези стени охотно биха обвинили игумена на корделиерите в размирничество и еретизъм.

Оттогава подобни разговори зачестиха. Игуменът жадно ги търсеше. Този окръжен с всеобща почит човек се стори на Зенон толкова самотен, колкото и той самият, и дори още по-заstrasен от него. При всяко отбиване лекарят все по-ясно различаваше върху лицето на свещеника печата на някакво неизвестно страдание, което подкопаваше силите му. Свитото сърце и жалостта, навявана на игумена от тези злосчастни времена, бяха може би едничката причина за необяснимото отпадане, както бе възможно и обратното — те да са външно проявление и последица от една разклатена природа, неспособна вече да посреща световните злини с могъщото безразличие, присъщо на почти всички хора. Зенон убеди негово преподобие да пие всеки ден подсилващ прах, разтворен във вино — свещеникът се съгласи, за да не го обиди.

Лекарят също свикваше с тези беседи — любезни и все пак почти напълно лишени от лъжа. И въпреки това винаги се връщаше от тях със смътното усещане за някакво изкривяване. Както в Сорбоната си длъжен да говориш на латински, така и сега, искаше ли да го чуят, трябваше да приеме един чужд език, преиначаващ мисълта му, макар той отлично да владееше неговите наклонения и обрати: езика на смирен, дори ревностен християнин, разтревожен от хода на мирските дела. За сетен път, съобразявайки се с гледището на игумена не толкова от предпазливост, колкото от уважение към него, той се съгласяваше да тръгне от предварителна основа, върху която вътре в

себе си не би градил каквото и да е; оставаше настрана собствените си грижи и внимаваше да показва от духа си само едно лице, все същото — огледало за неговия приятел. Присъщото на всяка човешка връзка подправяне, станало втора природа за него, сега го дразнеше в свободния обмен между двама отърсени от предумисъл мъже. Игуменът много щеше да се изненада, ако знаеше колко малко място заемат дълго разнищваните помежду им въпроси в самотните размисли на доктор Теус. Не че бедствията на Равните земи не вълнуваха Зенон, но той вече твърде отдавна живееше до гуша натопен в свят от огън и кръв, за да почувствува пред тези нови доказателства за човешкия бяс съкрушението и мъката на корделиерския игумен.

А опасността, надвиснала над неговата собствена глава, му изглеждаше по-скоро намалена, отколкото увеличена от обществените беди. Никой не се сещаше за незначителния Себастиан Теус. Тази потайност, която посветените в магьосничеството се заклеват да пазят заради преуспяването на тяхната наука, сега от само себе си се спускаше върху него; той наистина бе станал невидим.

Него лято една вечер както винаги заключи портата при биенето на камбаната и се прибра в стаичката си. Приютът благочинно затваряше веднага след вечерня само веднъж, когато бе плъзнала зараза и болницата „Йоан Кръстител“ преливаше от болни, той се съгласи да постеле сламеници и да бди над трескавите в долната стая. Брат Лука бе измил прозорците и си бе заминал с ведрата и парцалите. Изведнъж Зенон чу барабаненето на шепа камъчета по стъклото и си припомни далечните времена, когато се промъкваше при Кола Хейл по тъмно. Облече се набързо и слезе.

Долу го чакаше синът на ковача от улица „Вълнарска“. Йос Касел — така му беше името — разказа, че един негов братовчед от Сен Пиер ле Брюж тръгнал да подковала коня си при своя чичо, но по пътя конят го ритнал и сега момчето лежало със счупен крак в една пристройка зад ковачницата и много страдало. Зенон си взе каквото му трябваше и закрачи след Йос по улиците. На един кръстопът налетяха на стражата, но Йос обясни, че водел хирург, понеже баща му си премазал два пръста с чука, и ги пуснаха да минат. Лъжата се заби в ухото на лекаря.

Раненият лежеше върху набързо стъкмена постеля беше към двадесетгодишен селянин, рус юначага със слепена от потта коса, ни

жив, ни умрял от болките и загубата на кръв. Зенон веднага му даде успокоително и прегледа крака: на две места костите стърчаха от раздраната плът. По нищо не личеше да е бил ритан от кон, никъде не се виждаха следи от копита. В такива случаи предпазливостта изискваше кракът да се отреже, но когато раненият видя лекаря да нагорещява триона на огъня, се свести дотолкова, че да завие с пълно гърло, а ковачът и синът му се тревожеха да не би, ако работата свърши зле, на главата им да дойде и разправията с мъртвец. Зенон промени намерението си и реши първо да опита може ли да се намести счупеното.

На момчето не му стана по-леко: когато Зенон изпъна крака и доближи краищата на костите, то закрепя като в стая за изтезания. Лечителят трябваше да отвори плътта с бръснач и да бръкне вътре с ръце, за да извади отчупените парченца. После проми раната със силно вино — за щастие, у ковача се намери една стомна. Бащата и синът приготвиха превръзките и шините. В пристройката не можеше да се диша — двамата стопани грижливо бяха запушили всички отвори, та да не се чуват навън виковете.

Зенон излезе от улица „Вълнарска“ съвсем неуверен в крайния изход. Момъкът беше много зле, само младостта и силата му оставяха някаква надеждица. Оттогава наминаваше всеки ден, ту рано сутрин, ту след затварянето на приюта, и промиваше гнойта с оцет. По-късно започна, да пръска раната с розова вода, за да не изсъхне плътта и да не се възпалят ръбовете. Избягваше, доколкото може, нощните часове, гледаше идването му да става незабелязано. Бащата и синът продължаваха да държат за историята с конския ритник, но безгласно се бяха разбрали да мълчат за случилото се.

Към десетия ден започна възпаление, мястото около раната подпухна и треската, която никога не бе преставала, лумна като пламък. Зенон бе предписал строг пост, Хан викаше в несвяст да му донесат ядене. Една нощ мишците се сгърчиха с такава сила, че кракът счупи дъсчиците. Зенон се укори вътрешно, че от милозливост не е стегнал достатъчно шините: сега трябваше наново да се изпъва и да се намества счупеното. Болките щяха да бъдат още по-страшни, отколкото първия път, но лекарят окади ранения с опий и той ги понесе по-леко. След седем дена гнойта се изцеди по тръбичките и треската приключи с обилно потене. Зенон излезе от ковачницата с олекнала

душа, с усещането, че слуката, без която всяко умение е напразно, този път е била на негова страна. Три седмици наред му се струваше, че покрай другата си работа и грижи е впрегнал всичките си сили за това изцеряване. Неговото продължително вглъбяване твърде много напомняше молитвения унес, за който говореше игуменът.

Но в бълнуването някои признания се изплъзнаха от устата на ранения. Йос и ковачът също си развързаха езиците, потвърдиха и допълниха разказа за опасното премеждие. Хан идвал от едно бедно селце при Зевекот, на три левги път от Брюж — там наскоро бяха станали кървави размирици, за които се разчу. Всичко започнало с един проповедник, чиито слова възпламенили селото, и хората, разлютени на свещеника заради неотстъпчивостта му при събирането на десятъка, нахълтали в църквата с чукове в ръце, разбили статуите на олтара и богородицата, изкарвана навън при молебени, разграбили везаните покрови, наметката и пиринчената нимба на Дева Мария, както и оскъдните дарове в хранителницата. Веднага се явил военен отряд, начело с някой си капитан Хулиан Варгас, за да потуши безредиците. У майката на Хан се намерила ивица коприна, обшита със ситен маргарит, и тя била убита подир обичайното насилване, макар и попреминала възрастта. Останалите жени и деца били напъдени и се пръснали из полето. Докато бесели на площада неколцина мъже, куршум от аркебуза ударил капитан Варгас в челото и той рухнал на земята. Изстрелът дошъл от прозорчето на един плевник — войниците ръгали и преобръщали сеното, но не намерили никого и накрая подпалили постройката. След като се уверили, че убиецът се е опекар жив, те си заминали с трупа на своя началник, метнат през седлото, и няколко глави добитък.

Хан скочил от покрива и си счупил крака при падането. Стиснал зъби и припълзлял до едно бунцище край блатото, заровил се там и зачакал да си тръгнат войниците, като през цялото време треперел да не стигне огънят до миризливото му скривалище. Към залез-слънце се задали селяните от един съседен чифлик на оглед какво още може да се задигне от опустялото село и го открили по виковете, които вече не удържал. Плячкаджиите излезли хора, скрили Хан под покривалото на една каруца и го откарали в града при чичо му. Пристигнал там в

несвяст. Пейтер и синът му се хвалеха, че никой не видял талигата, когато влизала в двора на улица „Вълнарска“.

Историята с изгарянето в плевника осигуряваше безопасност за Хан, но тази безопасност зависеше от мълчанието на селяните, а те всеки миг можеха да проговорят — по своя воля и най-вече насила. Пейтер и Йос залагаха главите си, давайки подслон на един бунтовник и иконоборец, не по-малка опасност грозеше и лечителя. След месец и половина раненият подскачаше облегат на една патерица, но болките от нарастващата рана още го мъчеха немилостиво. Бащата и синът молеха лекаря да ги отърве от момъка, който между другото не беше и стока: от дългото лежане бе станал мърморко и вечно хленчеше; на всички до гуша им беше дошло от неговата единствена храброст, повтаряна до втръсване, ковачът не можеше да му прости, че е изсмукал хубавото му винце и бирата, и съвсем побесня, когато научи, че негодникът искал от Йос да му доведе някоя мома. Зенон се убеди, че за Хан ще е по-добре да се скрие в големия град Анверс и после, щом се оправи съвсем, да мине Шелда, за да се присъедини към някоя от малките чети на капитан Хенри Томасзоон в капитан Соной, които се таяха с корабчетата си тук-там по зеландските брегове и не пропускаха случай да нападат кралската войска.

Сети се за сина на старата Грейте — нали всяка седмица откарваше нататък вързопи и чували. Поразказа това-онова на коларя и той се съгласи да вземе със себе си момчето и да го остави при верни хора, но за да стане работата, трябваше да се плати нещичко. На Пейтер Касел много му се искаше племенникът му нас по-скоро да си обере крушите и в същото време се кълнеше, че нямам пукната пара за харчене, а и джобовете на Зенон бяха празни. След известно колебание той се запъти към игумена.

Светиня му тъкмо довършваше службата в параклиса, долепен до неговата килия. След *Its*, *Missa* и молитвата за благослов Зенон го помоли за разговор и му разказа случилото се, без да крие нищо.

— Изложили сте се на голяма опасност — угрижен каза игуменът.

— В този объркан свят съществуват все пак няколко съвсем ясни предписания — отвърна философът. — Занаятът ми е да лекувам.

Игуменът кимна.

— Никой не жали за Варгас — продължи той. — Спомняте ли си, господине, че при пристигането ви във Фландрия улиците гъмжаха от безочливи войскари? Под един или друг предлог две години след края на войната с Франция кралят ни натрапваше полковете си. Две години! Същият Варгас постъпи на служба тук, за да продължава на наш гръб злодеянията си, които го бяха направили черен в очите на французите. Човек не може да славослови Давид от Писанието, а да не спомене с добра дума лекувания от вас отрок.

— Наистина го бива в стрелбата — каза лекарят.

— Ще ми се да вярвам, че господ е направлявал десницата му. Но светотатството си е светотатство. Този Хан признава ли, че е участвувал в чупенето на светите ликове?

— Той го твърди, но за мен неговото перчене е изкълчен израз на вътрешни угризения — предпазливо отговори Себастиан Теус. — По същия начин тълкувам и някои думи, изпуснати насън. Една-две проповеди не са съумели да изличат от главата на момчето спомена за някогашните Ave Maria.

— Безоснователни ли са за вас неговите угризения?

— Нима ваше преподобие ще ме изкара лутеранин? — с тънка усмивка попита философът.

— Не, приятелю, опасявам се, че твърде малко вярвате, за да сте еретик.

— Всичко живо подозира властта, че изпраща по селата проповедници, истински и лъжливи — побърза лекарят да отклони приказката от правоверието на Себастиан Теус. — Нашите управници сами подклаждат безредици, за да вилнеят на воля след това.

— Известни са ми, разбира се, козните на Испанския съвет — с някакво нетърпение извиси глас свещеникът. — И все пак нужно ли е да ви обяснявам задръжките си? Аз последен ще пожелаая този клетник да изтлее на кладата заради богословски тънкости, които не проумява. Но от това изстъпване срещу Богородица лъха на преизподня. По-друго щеше да е, ако ставаше дума за някой свети Георги или света Катерина, в чието съществуване се съмняват нашите учени — те залъгват невинно вярата на простия народ... Дали защото орденът ни с особено коленопреклонение почита тази сияйна богиня — така я наричаше един поет от моите младини — и я смята за неопетнена от Адамовия грях или повече, отколкото трябва, ме разнежда споменът за

горката ми съпруга, която с благодарност и смирение носеше това хубаво име... Никакво богохулство не ме разтърсва така, както обидата, нанесена на Мария, държателката на световната надежда, на това създание, изгряло в зората на времето, нашата небесна закрилница.

— Струва ми се, че ви разбирам — каза Себастиан Теус, когато видя сълзи в очите на игумена. — Бие страдате, че един невежа е вдигнал ръка срещу най-чистото въплъщение според вас на божие милосърдие. Евреите (общувал съм с лечители от този народ) по същия начин са ми говорили за своята Шехина, което значи умиление господне... Вярно е, че за тях тя остава невидима... Но щом даваме на Неизразимото човешки изглед, не виждам причината да го лишаваме и от женски черти: без тях същността на нещата ще бъде отразена само наполовина. Ако горските зверове имаха усет за светите тайнства — а знае ли някой какво става вътре в създанията? — сигурно щяха да съзират до божествения Елен и една непорочна кошута. Обижда ли това сравнение ваше преподобие?

— Не повече от образа на неопетнения Агнец. А не е ли Мария и пречистият Гълъб?

— Такива обозначения не са съвсем безопасни — замислено каза Себастиан Теус. — Моите събрата, алхимиците, си служат с изображения като Богородично мляко, Черен гарван, Световен зелен лъв и Съвкупление на металите, за да посочат онези превращения от своето изкуство, чиято бурност или неуловимост не се поддават на човешки думи. Накрая става така, че по-тромавите умове се оплитат в тези заместители, а по-изострените, напротив, презрително отхвърлят едно знание, което води надалече, понеже им се струва безнадеждно затънало в блатото на бляновете... Нека спра дотук със сравненията.

— Трудността ми изглежда неразрешима, приятелю — каза игуменът. — Ако обявя пред нещастниците, че златната нимба на Богородица и синьото ѝ наметало са само несръчен символ на небесното великолепие и че небето на свой ред е блед образ на Невидимата благодат, начаса всички ще протръбят, че не вярвам нито в Богородица, нито в небесата. А това ще е скверна лъжа, нали? Обозначаваното прави знака истински.

— Да се върнем към момчето, което лекувах — настоя Зенон. — Ваше преподобие навярно не мисли, че този Хан се е опълчил срещу

вечната застъпница, дадена ни от висшето милосърдие? Той е строшил един пън, навлечен с кадифени одежди, обявен за кумир от някакъв проповедник, и се осмелявам да твърдя, че това светотатство, което справедливо възмущава игумена, му се е сторило правилно според някакъв плитък здрав разум, уж спуснат отгоре. Както не е мислил този селянин, че мъсти за белгийската татковина, докато се е целил във Варгас, така и през ум не му е минавало, че поругава оръдието на световното спасение.

— И все пак е сторил и едното, и другото.

— Питам се дали е така — каза философът. — Ние двамата с вас се мъчим да видим смисъл в яростния изблик на един двадесетгодишен селяк.

— Много ли държите това дете да се изплъзне от преследванията, господин учителю! — внезапно попита игуменът.

— Да оставим настрана, че и собствената ми безопасност зависи от това: не ми се иска да предават на огъня най-добре свършената ми работа — шеговито отвърна Себастиан Теус. — Но не е онова, за което ваше преподобие може да помисли.

— Толкова по-добре — каза свещеникът, — по-спокойно ще посрещнете събитието. И аз не желая да затривам произведението ви, приятелю Теус. В онова чекмедже ще намерите каквото ви трябва.

Зенон измъкна кесията, скрита под белъто, и скъпернически отброи няколко сребърни пари. Докато я връщаше на мястото ѝ, закачи края на някаква груба дреха и се помъчи веднага да я напъха отдолу. Беше власеница, напръскана тук-там с черни петна засъхнала кръв. Игуменът извърна глава, като че изпитваше свян.

— Здравето на ваше преподобие не е дотам добро, че да си позволявате такива сурови изпитания.

— А на мен ми се иска да ги умножа — възрази духовникът. — Вашите занимания, Себастиан, навярно не ви оставят време да се замислите за обществените беди. Слуховете излизат верни. Кралят е събрал в Пиемонт една войска, начело с херцог Алва, победителя при Мюлберг, познат в Италия като неумолим човек. Двадесет хиляди души прекосяват в този миг Алпите заедно с конете и товарите си, за да нахлуят в нашите многострадални земи... Може скоро да зажалим за капитан Хулиан Варгас.

— Бързат, преди снегът да е затрупал пътищата — каза човекът, който някога бе бягал от Инсбрук по планински пътеки.

— Синът ми е кралски пълководец и истинско чудо ще е, ако не е с херцога — изрече игуменът, сякаш правеше мъчително признание. — Всички сме замесени в злото.

Кашлицата на няколко пъти го бе прекъсвала и сега пак го задави. Себастиан Теус се върна към лекарските си задължения и измери ударите на сърцето му.

— Тази бледност може и да е от вечната угриженост — след като помълча малко каза той. — Но мой дълг е да разбера причините за постоянната кашлица от някое време насам и за нарастващата отпадналост. Ще ми разрешите ли, ваше преподобие, да прегледам утре гърлото ви с един направен от мен самия уред?

— Каквото трябва, приятелю — каза игуменът. — Гърлоболът може и да е от дъждовното лято. Както виждате, треска нямам.

Хан замина същата вечер с каруцаря като негов помощник. Лекото куцукане не му пречеше. Водачът му го остави на пристанището в Анверс, у един представител на Фугерите, тайно клонящ към новите вейния, който то взе да кове и да отковава сандъците с подправки. Към Коледа се разбра, че кракът му съвсем се оправил и той се главил дърводелец на един кораб за търговия с роби, отплаващ за Гвинея. На тези кораби винаги имаше нужда от чевръсти момци, годни не само да поправят счупеното, но и да стъкмяват и да разместват прегради, да майсторят пранги и букаи, и в случай на бунт — да стрелят точно. Плащаха добре и Хан бе предпочел тази работа пред несигурното възнаграждение при капитан Томасзоон и неговите морски Голтаци.

Настъпи нова зима. Заради постоянната си пресипналост игуменът сам бе отказал да изнася проповедта преди Коледа. Себастиан Теус накара болния да му обещае, че ще пази силите си и следобед ще прекарва по един час в постелята или поне в креслото, което наскоро се бе съгласил да внесат в килията. Според устава вътре нямаше нито камина, нито печка и Зенон едва го склонил да си вземе един мангал.

Веднъж го намери привечер да проверява сметки с очила на носа. Манастирският управител Пиер де Хамарт изслушваше прав забележките на предстоятеля си. Макар да бе разменил само десетина

думи с този монах, Зенон изпитваше неприязън към него, а изглежда му отвърщаха със същото: Пиер де Хамарт целуна ръката на негово преподобие с някакво хем високомерно, хем угодливо раболепие и си излезе. Този ден вестите бяха особено тревожни. На граф Егмонт и неговия съратник граф Хорн, затворени от близо три месеца в Гент, бе отказано делото им да се гледа от техните събрата в съвета, които вероятно щяха да запазят главите им. Целият град роптаеше срещу съдебното решение. Зенон се въздържа да заговори за неправдата, понеже не знаеше дали игуменът вече е научил. Но му разказа как нелепо са завършили премеждията на Хан.

— Великият Пий II навремето осъди търговията с роби, но кой да чуе? — уморено каза свещеникът. — И тук не ни липсват вопиющи безобразия. Какво се говори за града за несправедливостта спрямо графа?

— Ожалват го, задето е повярвал на кралски обещания.

— Ламорал е сърцат мъж, но не много прозорлив — каза игуменът по-спокойно, отколкото Зенон очакваше. — Седнеш ли да преговаряш, вяра нямай никому.

Той послушно глътна свиващите капки. Лекарят го наблюдаваше със скрита болка: не вярваше в достойнствата на тази безобидна отвара и напразно търсеше за болното гърло на игумена някакъв по-силен цяр. Треска нямате и той отхвърли вероятността за охтика. Някакъв вътрешен израстък трябва да предизвикваше това прегракване, упоритата кашлица, все по-трудното дишане и преглъщане.

— Благодаря ви — рече игуменът, докато връщаше празната чаша. — Останете малко повече при мене днес, приятелю Себастиан.

Заговориха отначало за това-онова. Зенон седна съвсем наблизко, за да не си напряга игуменът гласа. Свещеникът се върна изведнъж към главната си грижа.

— Неправда като тази, сполетяла Ламорал, води след себе си цяла верига не по-малко гнусни беззакония, но те отминават така, между другото — поде той едва чуто, за да пази дъха си. — Прибрали вратаря на графа малко след господаря му и го пребили с железни пръти: надявали се да изтръгнат някакво признание. Тази сутрин вмъкнах в литургията имената на двамата графове и сигурно няма фламандски дом, където да не се молят на тяхното спасение — на този свят или на другия. Но на кого му минава през ум да се помоли за

душата на клетника, който нямал какво да признае, защото не бил посветен в тайните на благородника. Здрава кост и жила не му останали...

— Разбирам мисълта ви — рече Себастиан Теус. — Ваше преподобие слани смирената вярност.

— Не, не точно това — каза игуменът. — Разправят, че този вратар не бил от най-почтените и натрупал немалко за сметка на господаря си. Освен това, изглежда; криел някаква картина, която херцогът имал заповед да изпрати на негово величество — една от нашите фламандски бесотии с разкривени дяволи, мъчещи грешниците. Кралят ни обича живописиста... Дали онзи човечец е щял да признае или не, нямало впрочем никакво значение: присъдата над графа била вече прочетена. Но същият граф, казвам си, ще загине чистичко от един удар с брадва върху облечен с черно дръвник, утешен от жалейката на цял народ, който справедливо вижда; в него поборник за белгийската родина; преди да замахне, палачът ще му се извини, а молитвите на изповедника ще го придружат до небесата...

— Сега разбрах — каза лекарят. — Ваше преподобие мисли, че каквото и да си говорят философите, санът и положението осигуряват на притежателите им непоклатими предимства. Не е малко да си испански гранд.

— Зле се изразявам — промърмори игуменът. — Спирам се да погледам гибелта на този човек, защото е дребен, незначителен, без съмнение недостоен, само с едно тяло, отворено за болката, и душа, за която сам бог е пролял кръвта си. Казват, че след три часа още се чували виковете му.

— Пазете се, господин игумен — каза Себастиан Теус и стисна в ръката си дланта на свещеника. — Клетникът е страдал три часа, но колко дни и нощи ваше преподобие ще вижда края му? Сам се измъчвате повече, отколкото палачите са мъчили този нещастник.

— Не казвайте това — поклати глава игуменът. — Болката на вратаря и ожесточението на мъчителите му изпълват света и преливат извън времето. Нищо не може да отрече, че и те са миг от вечния поглед на бога. Всяко страдание и всяка злина са безкрайни в същността си, а безкраен е и броят им.

— Казаното от ваше преподобие за болката в същата степен се отнася и за радостта.

— Зная... Ликувал съм и аз... Невинната радост е остатък от Едем... Но радостта не се нуждае от нас, Себастиан. Едничко страданието зове милосърдието ни. От деня, в който болката на създанията се разкрие най-сетне пред нас, радостта става невъзможна, както е невъзможно за Добрия самарянин да се отбие в някоя кръчма с вино и жени, докато там някъде лежи неговият болен с отворените язви. Вече не проумявам дори увереността на светците тук, на земята, и блаженството им горе...

— Ако разбирам нещо от езика на благочестието, игуменът прекосява своята черна нощ.

— Заклевам ви, приятелю, не свеждайте тази скръб до някакво изпитание на вярата по пътя към усъвършенствуването, още повече, че аз съвсем не се имам за крачещ по този път... По-добре да обърнем очи към черната нощ на човеците. Уви — от страх да не сгрешим, ле се оплакваме от порядъка на нещата! И все пак как се осмеляваме, господине, да изпращаме при бога души, към чиито заблуди с наложените на телата изтезания притуряме отчаянието и богохулството? Защо оставихме инатът, наглостта и ожесточението да се промъкнат в спорове за вярата, когато те, подобно на онзи за причастието, изрисуван от Санцио в покоите на Светия отец, трябва да стават само горе в небесата?... Та ако кралят лани бе благоволил да изслуша жалбата на нашите сановници, ако в детските ни години папа Лъв бе приел по-спокойно един неук августинец... Какво искаше той толкова, освен промените, от които така се нуждаят нашите учреждения... Този селяк се е почувствувал обиден от излишествата — те и мен сепнаха, когато се озовах в двора на Юлий III — и прав е да кори нашите ордени за охолството, което ни отрупва, и не всичкото е в божа угода...

— Игуменът никого не може да смае с разкош — прекъсна го усмихнат Себастиан Теус.

— Нищо не ми липсва на мен — протегна духовникът ръце към посивелите въглени.

— Негово преподобие от великодушие прекалено издига противника — след като поразмисли малко, каза философът. — *hominem unius libri*^[2]: проповядването от Лутер възвеличаване на Писанието е по-лошо от повечето обреди, които отхвърли като

суеверия, а учението за спасението чрез вярата подронва човешкото достойнство.

— Съгласен съм — зачуден каза игуменът, — но в края на краищата всички благоговеем като него пред Писанието и разпиляваме дребните си заслуги в нозете на Спасителя.

— Вярно е, ваше преподобие, и точно това права ожесточените разпри неразбираеми за един безверник.

— Не ми натрапвайте онова, което не искам да чуя — прошепна игуменът.

— Млъквам — каза философът. — Само ще отбележа, че реформистките князе от Германия, които си подритват главите на разбунтуваните селяни, са от една пасмина с наемниците на херцога и че Лутер играе по свирката на коронованите глави също като кардинал Дьо Гранвел.

— И той наклони към реда като всички нас — уморено промълви игуменът.

Навън вятърът носеше облаци сняг. Лекарят се изправи, за да се прибира в приюта, но игуменът изрази, съмнение, че някой болен ще тръгне в такова време, а и братът помощник сигурно може да се оправи сам.

— Нека ви призная онова, което не бих споделил, е друго духовно лице, както и вие по-скоро на мен, отколкото на ваш събрат, ще разкажете за някоя смела анатомична догадка — с мъка започна игуменът. — Не мога вече, приятелю... Себастиан: скоро ще станат хиляда и шестстотин лета от явяването на Христа, а ние още спим върху кръста като върху възглавница... Сякаш изкуплението е било веднъж завинаги и не ни остава нищо, освен да се нагодим към света, какъвто е, или най-много всеки в уединение да търси спасението си. Вярно е, че славим вярата, разхождаме я и я киприм по улиците, жертвуваме ѝ, ако трябва, хиляди живота, заключително и нашия собствен. Величаем и надеждата — знаем да я продаваме на вярващите срещу злато. Не кой се сеца за милосърдието, освен няколко свети люде, а и всеки път ме побиват тръпки, като си помисля в какви тесни граници го упражняват... Дори на теза години и под това расо често виждам в моето разпалено съчувствие само недъг на природата ми, с който трябва да се преборя... И си казвам, че ако един от нас приехме мъченията — не за вярата, тя вече има достатъчно застъпници, а за

едничкото милосърдие, — ако увисне на бесилото, ако се изкачи на кладата вместо или поне рамо до рамо с най-отблъскващата жертва, ние може би ще се намерим на друга земя и под друго небе... И най-лошият негодник, и най-ожесточеният еретик никога не ще са от мен по-долу толкова, колкото съм аз от Исус. Христос.

— Въжделението на ваше преподобие много напомня онова, което нашите алхимици наричат сух или още бърз път — замислено каза Себастиан Теус. — С една реч, целта е всичко да се преобрази наведнъж, само с нашите слаби сили... Тази диря е опасна, ваше преподобие.

Засрамена усмивка се появи върху лицето на болния:

— Няма от какво да се боите. Аз съм само един клет човек, повел, къде добре, къде зле, шестдесет монаси... Нима ще ги въвлека по своя воля в някое съмнително начинание? Не може който си поиска да отвори с едно обричане небесните врати. Жертвоприношението, ако се състои, ще стане другояче.

— То се извършва от само себе си, когато просфората е готова — каза на глас Себастиан Теус, като мислеше за тайните предупреждения на философите херметици.

Игуменът го погледна зачуден.

— Просфората... — с благоговение изрече той, като се наслаждаваше на хубавата дума. — Чувал съм, че вашите алхимици виждат в Исус философски камък, а светата литургия уподобяват на Великото творение.

— Някои го твърдят — каза Зенон, докато придърпваше към коленете на игумена падналата на земята завивка. — Но какво друго можем да извлечем от тези сравнения, освен че човешкият дух следва известна обща нагласа?

— Ние се съмняваме — гласът на игумена внезапно се разтрепери, — винаги сме се съмнявали... Колко ноци съм отблъсвал мисълта, че бог над нас е само един потисник или некадърен владетел и че отхвърлящият го безверник единствен е чист от светотатство... После ми дойде просветление — болестта е като прозорец. А ако ние бъркаме, като провъзгласяваме всесилието му и твърдим, че мъките ни са проявление на неговата воля? Ако нам самите се пада да постигнем пришествието на царството му? По-преди казах, че бог възлага себе си, сега ще отида по-далече, Себастиан. Може би той е едно пламъче в

шепите ни и от нас зависи да го подклаждаме, да не го оставим да угасне: може би ние сме най-крайната точка, достигната от него... Колко ли нещастници, объркани от обявеното му всемогъщество, ще отхвърлят обезсърчението си и ще дотичат, щом ги призоват да помогнат на божията немощ?

— Ето нещо, което не схожда особено добре с догмите на Светата църква.

— Не, приятелю, аз предварително отмахвам всичко, което може още повече да разре неръкотворната одежда. Бог е всемогъщ, приемам това, в царството на духовете, но ние тук сме в царството на телата. Той е стъпвал по тази земя, но виждали ли сме го ние на нея освен в образа на някой невинен върху сламата, същия като пеленачетата, захвърлени върху снега в опустошения от кралската войска Кампин, като скитника, който и камък няма да подложи под главата си, като обесения на някой кръстопът мъченик, който също се пита защо господ го е изоставил? Всеки от нас е немощен, но утеха е да си мислиш, че той е още по-слаб и по-обезсърчен и че наш дълг е да го добием и да го спасим в създанията... Простете ми — закашля се той, — излиза, че вече не мога да изнасям проповеди от амвона и ти казвам пред вас.

Той облегна назад върху креслото едрата си глава, сякаш изведнъж олекнала от мисли. Себастиан Теус се надвеси съчувствено към него, като в същото време закопчаваше клашника си:

— Ще размисля над нещата, милостиво споделени от негово преподобие. Мога ли, преди да си тръгна, и аз да изложа едно предположение? Повечето философи в днешно време твърдят, че съществува някаква Anima Mundi^[3], способна да усеща, повече или по-малко да съзнава, и всички неща са частица от нея — аз самият съм си мечтал за немия размисъл на камъните... И все пак единствените известни нам истини сочат, че страданието, а значи и радостта, оттам доброто и онова, което наричаме зло, правдата и другото, което приемаме за неправда, и накрая, в един или друг образ разумът, позволяващ ни да различаваме тези противоположности, съществуват единствено в света на кръвта и може би на растителния сок, на плътта, набраздена с плетеницата от нерви като с мрежа от светкавици и — кой знае? — на устремения към светлината, неговото висше благо, леторасъл, който крее от липсата на вода и се сгърчва от студа,

противи се с всички сили срещу несправедливия натиск на други растения. Всичко останало, ще рече, царството на камъните и това на духовете, ако съществуват, вероятно е неусещащо и безстрастно, над радостите и мъките или под тях. Нашите терзания, ваше преподобие, може би са едно съвсем незначително изключение във всемирната работилница и така навярно се обяснява безразличието на неизменната същност, благочестиво назовавана от нас бог.

Игуменът овладя потръпването си.

— Вашите думи плашат — каза той. — Но ако е така, повече от всякога се оказваме впримчени в този свят, където косят житото и колят агнеца. Вървете в мир, Себастиан.

Зенон се върна обратно по сводестия проход между манастира и приюта „Свети Козма“. Наметеният от вятъра сняг се трупаше тук-там на големи бели преспи. Щом си стигна, той веднага се качи в малката стаичка, където по рафтовете бе наредил книгите, получени в наследство от Жан Мюерс. Старият притежаваше и едно анатомично съчинение, отпечатано преди двадесет години от Андреас Везалий, противник като Зенон на Галеновото русло, устремен към едно попълно познание за човешкото тяло. Зенон се бе срещал само веднъж с известния учен, който по-сетне се издигна до придворен лекарь, преди да го умори чумата на Изток: затворен в лекарските си занимания, Везалий бе избягнал преследванията, тормозен само от нападите на многознайниците. И той също бе крал трупове, изяснявал си бе строежа на вътрешния човек по събирани от бесилките или кладите кости, или още по-недостойно: при балсамирането на короновани особи бе отмъквал някой бъбрек или съдържанието на семенната торбичка, натъпкана после с парцали: нима личеше по нещо, че образците идват от техни величества?

Зенон разтвори големия том под лампата и потърси рисунката на хранопровода с гръкляна и дихателната тръба: тя му се стори една от най-несъвършените, излезли изпод ръката на големия изследовател, но той знаеше, че също като на него и на Везалий често му се е налагало да бърза, защото е работел с полуразложени трупове. Постави пръст на мястото, където предполагаше, че се отлага налепът, който скоро щеше да задуши игумена. Случвало му се бе в Германия да разрязва един

скитник, умрял от същата болест, и споменът за това, както и прегледът с помощта на *speculum oris*^[4] го караха да различава под неясните признаци на болестта пагубния ход на ядката плът, изгриваща малко по малко съседните части.

Като че безогледният стремеж и яростта, така неприсъщи на духовната му природа, се бяха стаили тук в засада, за да повалят накрая този благ човек. Ако не се лъжеше съвсем, Жан Луи дьо Берлемон, игумен на корделиерския манастир в Брюж, бивш главен пазител на горите при двора на вдовстващата кралица Мария Унгарска, пълномощник при преговорите в Крепи, ще умре до няколко месеца, удушен от този възел, набъбващ в гърлото му, освен ако преди това налепът не прекъсне някоя жила и тогава нещастникът ще загине удавен в собствената си кръв. Като се изключи вечната възможност от ненадейна смърт при злополука, която да изпревари болестта, участва на светия човек бе запечатана, сякаш бе извървял вече пътя си.

Болестта бе много навътре, за да се стигне до нея с резец или да бъде прогорена. Единственият начин да продължи дните на другаря си беше да поддържа силите му с грижливо подобрени храни: отсега трябваше да се помисли за укрепващо и леко, полутечно ядене, та да може той да го поглъща, когато нарастващото свиване препречи пътя на манастирските гозби; ще внимава освен това да му спести обичайното кръвопускане и прочистване, защото в три четвърти от случаите те само варварски източват човешкото вещество. Дойде ли времето да се облекчават нетърпимите болки, ще потрябват опиващи средства, уместно ще е и да продължи с безобидните отвари, за да се разсейва той, да не го завладява ужасът, че е изоставен на болестта си. Засега лекарското изкуство стигаше дотук.

Духна лампата. Снегът вече не валеше, но студената му мъртвешка белота изпълваше стаята, скосените покриви на манастира лъщяха като стъкло. Една самотна жълта звезда блещукаше мътно на юг в съзвездие То Телец, недалеч от прекрасния Алдебаран и неуловимите Плеяди. Зенон отдавна се бе отказал от звездобройски занимания — твърде объркани му се струваха нашите връзки с тези далечни светила, за да се извлекат сигурни заключения, макар че от време на време се стигаше до смайващи съвпадения. Но този път, облегнат на прозорчето, той се отдаде на мрачно съзерцание. Не беше

тайна за него, че според дните на рождеството им и двамата с игумена не можеха да очакват нищо добро от това разположение на Сатурн.

- [1] В последния миг (лат.) — Б.пр. ↑
- [2] Ненавиждам хората на едната книга (лат.) — Б.пр. ↑
- [3] Световна душа (лат.) — Б.пр. ↑
- [4] Огледало за гърлото (лат.) — Б.пр. ↑

БЕЗУМСТВАТА НА ПЛЪТТА

От няколко месеца Зенон бе случил с помощник — един осемнадесетгодишен корделиер бе заменил пияницата, крадец на мехлеми, от когото се бяха отървали. Брат Киприан си беше селянче, постъпило на петнадесет години в манастира, поназнайваше нещо от латинския, колкото да приглася по време на службата, а иначе говореше на недодялания фламандски от родното си село. Често го чуваха да подпява някоя воловарска песничка. И вкусовете му бяха още съвсем детски — току гледаше да бръкне тайно в стъкленницата със захарта за сиропите против кашлица. Но това безгрижно момче нямаше равно по сръчност, когато трябваше да се наложи мушамичка или да се стегнат превръзки: никакви язви и циреи не го плашеха и не го отвращаваха. Децата, които идваха в лечебницата, се успокояваха от засмяното му лице. Зенон го пращаше да подкрепя до дома им прекалено немощните болни, неспособни да вървят сами: и зяпащ насам-натам, опиянен от движението и шума по улиците, Киприан тичаше от приюта до болницата „Йоан Кръстител“, носеше едни лекарства и получаваше други, търсеше легло за дриплъто, когото не можеха да оставят да пукне на пътя, и ако не се намереше нещо по-добро, убеждаваше някоя набожна бабичка от околните къщи да прибере клетника. В началото на пролетта, преди още да е нацъфтяла манастирската градина, го нахокаха, че е откраднал няколко стръка глог, за да накичи всеопрощаващата дева под сводовете.

Неуката му глава бе пълна с какви ли не суеверия, чути от селските свахи: колко пъти му казваха да не лепи върху раните на болните евтини картинки с образа на някой светец церител. Все налиташе на върколаци, залаяли из пустите улици, навсякъде му се привиждаха вещици и вещири. Да го слуша човек, излизаше, че не минава света литургия, без да се довлече тайно и някой от Сатанаиловите угодници. Случеше ли се сам да отслужва в пустата черква, гледаше изпод око псалта и му се струваше, че в тъмните ъгли се мяркат невидими магьосници. Нищо не можеше да го разубеди, че някои дни от годината свещениците били длъжни да заклеват бъдещи

баятели и то ставало, като са четат отзад напред молитвите за кръщение — разказваше, че неговата собствена кръстница го била измъкнала набързо от купела, когато видяла, че отчето държи требника наопаки. За да се предпазиш, гледай да минаваш по-далеч от съмнителните, а пипне ли те човек, свързан с нечистите сили, ти го допри по-високо, отколкото той тебе. Един ден Зенон, без да иска, го закачи по рамото и малко след това Киприан се изхитри да го докосне по лицето.

Сутринта след Томина неделя двамата останаха сами в задната стаичка на лечебницата. Себастиан Теус допълваше дневника си, Киприан чукаше нехайно кардамон. От време на време спираше и се прозяваше.

— Вие спите прав — обади се лекарят. — Трябва ли да разбирам, че цялата ви нощ е минала в молитви?

Юношата се усмихна лукаво:

— Нощем се събират Ангелите — каза той, след като хвърли поглед към вратата. — Каната с вино обикаля от ръка в ръка, казанът се топли за къпането. Ангелите коленичат пред Хубавицата и тя ги прегръща и ги целува, после прислужницата разплита дългите и плитки и двете са голи като в рая. Ангелите смъкват вълнените си одежди и се радват един на друг в дрехите от кожа, дар от бога, свещите се палят и гаснат и всеки следва желанието на сърцето си.

— Бабини деветини — троснато рече лекарят.

Но го завладя глухо безпокойство. Той познаваше тези ангелски назовавания, гальовно-сладните образи: те съставляваха езика на една забравена вече секта, уж изкоренена от Фландрия с огън и меч преди повече от петдесет години. Спомняше си, че още съвсем дете беше дочувал изпод свода на камината в къщата на улица „Вълнарска“ да се шушука за тези сборища, при които оглашените се познавали един друг в плътта.

— Откъде измъдрихте тези опасни дивотии? — строго каза той. — Не можете ли да сънувате нещо по-добро?

— Това не са дивотии — засегна се момчето. — Щом менер пожелае, Киприан ще го поведе за ръка и той ще види и ще пипне Ангелите.

— Шегувате се — рязко отсече Себастиан Теус.

Киприан продължи да стрива кардамона. Час по час поднасяше към носа си някое черно зърно, за да вдъхне сладкия мирис на

подправката. По-сигурно беше да се прави, че изобщо е забравил за думите на момчето, но любопитството надделя у Зенон.

— Къде и кога точно стават тези ваши среднощни сборища? — троснато попита той. — Не е толкова лесно да се излезе от манастира нощем. Зная, че някои монаси прескачат зида...

— Те са гламави — заяви надменно Киприан. — Брат Флориан е открил една зирка, оттам влизат и излизат Ангелите. Брат Флориан обича Киприан.

— Дръжте си езика — сурово му отвърна лекарят. — Откъде знаете, че няма да ви издам?

Момчето поклати леко глава.

— Менер не ще стори зло на Ангелите — със заговорническа безочливост настоя той.

На вратата се почука. Зенон така се сепна, както не му се беше случвало от инсбрукските гонения насам. Беше едно девойче с охтика на кожата, винаги забулено в черно — не защото се срамуваше от болестта си, а понеже Зенон бе забелязал, че от светлината тя се влошава. После заприихдаха и други болни. Няколко дена лекарят и помощникът все не намираха сгода да продължат опасния си разговор. Но Зенон гледаше вече дякончето с други очи. Под това расо обитаваха тяло и душа — на изкусител и размирник. И едновременно му се струваше, че в пода на приюта е зейнала пукнатина. Без да признава пред себе си, той търсеше случай да научи нещо повече.

Случаят се представи следващата събота. Двамата седяха до масата и почистваха сечивата след затварянето на приюта. Ръцете на Киприан сновяха леко сред острите щипци и наточените резци. Изведнъж се облакът сред железата и тихичко поде старо неразгадаемо песнопение:

*Зова и ме зоват,
пия и ме пият,
гълтам и ме гълтат,
играя и всички пеят,
пея и всички играят.*

— Какъв е пък този тропар сега? — сопнато попита лекарят.

А всъщност бе разпознал запретените слова на едно апокрифно евангелие — неведнъж ги бе чувал от устата на херметиците, които им приписваха скрита мощ.

— Това е ектенията на свети Йоан — простичко отвърна момчето.

И като се наведе през масата, додаде с тих доверителен глас:

— Пукна пролетта и гълъбът гука, марна е банята на Ангелите. Те се хващат за ръце и пеят тихичко, да не ги чуе зло ухо. Снощи брат Флориан донесе лютня и кротко свиреше такива умилни песни, че всички плакаха.

— Много ли сте се хванали в тази щуротия? — пряко волята си попита Себастиан Теус.

Момчето започна да изброява на пръсти:

— Първо, Квирин, моят приятел, и послушникът Франциск от Бюр, който има чисто лице и чист меден глас. Матей Артс идва понякога — после изброи две непознати за лекаря имена и додаде: — Брат Флориан рядко пропуска събрание на Ангелите. Пиер де Хамарт никога не се вестява, но той ги обича.

Зенон не очакваше да чуе името на строгия наглед монах. Двамата не се понасяха, откак управителят се бе възпротивил срещу възстановяването на „Свети Козма“ и на няколко пъти се опита да намали издръжката на приюта. За миг му се стори, че несвързаните признания на Киприан са клопка, заложена от Пиер за него. Но момчето продължи:

— И Хубавицата не се явява всякога, а само когато не я е страх от лошите. Нейната арапка донася в бохча светен хляб от бернардинките. Няма у Ангелите ни свян, ни ревност, ни забрана спроти сладката служба на телата. Хубавицата теши всекиго, който си поиска, с целувки, но мил ѝ е само Киприан.

— Как се казва тя? — попита лекарят и за пръв път някакво име и лице му се привидяха иззад онова, което дотогава вземаше само за разпалени желаня на това момче, непознато жена, откак е трябвало да остави игрите с крварките из върбалаците.

— Казва се Ева — замечтано отговори Киприан.

На полицата пред прозореца в едно мангалче горяха шепа въглени. Там топяха смола против очно възпаление. Зенон сграбчи ръката на момчето и го повлече към огъня. Един дълъг-дълъг миг

държа пръста му над купчината жарава. Дори устните на Киприан пребледняха и той ги прехапа, за да не извика. Зенон също усети, че кръвта се дръпва от лицето му, и пусна ръката.

— А когато тези пламъци заиграят по цялото ви тяло? — тихо процеди той. — Намерете си по-безопасни забавления от разни ангелски сборища.

С лявата ръка Киприан докопа от рафта гърненце с криново масло и намаза изгореното. Зенон безмълвно му помогна да превърже пръста.

В този миг влезе брат Лука с подноса за игумена — всяка вечер му носеха успокояваща отвара. Зенон го пое от ръцете му и се качи сам при свещеника. На другата сутрин случката му изглеждаше като лош сън, но в стаята се натъкна на Киприан, който промиваше крака на едно ранено детенце. Превръзката си стоеше на пръста му. По-късно Зенон все със същия неудържим ужас извъръщаше поглед от белега върху изгорения пръст. А Киприан през цялото време се изхитряше закачливо да му го пъха под носа.

Алхимичните проникновения в килията на „Свети Козма“ се замениха с настръхналото сноване на човек, който е зърнал бедата и търси изход. Малко по малко, както нещата изплуват от мъглата, иззад бръщолевенето на Киприан се очертаваше истината. Къпането на Ангелите и разпасаните им сборища се обясняваха много лесно. Долу под Брюж минаваше истинска мрежа от подземни проходи, разклонени от склад до склад и от изба до изба. Само една изоставена къща делеше корделиерския метох от манастира на бернардинките. Брат Флориан, малко зидар и малко художник, докато е потягал параклиси и дворове, навярно бе попаднал на някоя изоставена баня или пералня и тя се е превърнала в скривалище и подслон за тези луди глави. Флориан беше един вечно засмян двадесет и четири годишен развейпрах, който прекарал юношеството си в безгрижно скитосване по друмищата, изписвал из замъци и градски къщи образите на благородници и еснафи срещу покрив през нощта и място на трапезата. Заради анверските размирици опразнили манастира, където

по някое време се подстригал, и есента пристигна в тукашната обител на корделиерите. Беше обичлив, похватен и гиздав, около него по стълбата вечно пърхаше сонм чирачета. Този смахнат ум трябва да бе срещнал из пътищата някакви последни издънки от онези сподвижници или братя в Светия дух, изтребени в началото на вена, и бе прихванал като зараза от тях картинния език и ангелските назовавания, усвоени после и от Киприан. Освен ако селянчето самичко не бе донесло опасния говор заедно с другите селски суеверия като забравени зародиши на чумата, пъкащи скришно в дъното на някой скрин.

Откак се бе разболял игуменът, Зенон забелязваше в манастира склонност към отпускане и безредие: чуваше се, че някои братя не изнасяли с предишното усърдие нощните служби, неколцина роптаеха няма срещу промените, наложени от игумена съгласно предписанията на Събора; най-разхайтените от братята ненавиждаха Жан-Луи дьо Берлемон поради самоналожените лишения, за които даваше пример, по-коравите, напротив, го презираха за неговата благодост — прекалена в техните очи. Тук-там заговорничеха във връзка с избора на нов игумен. Дързостта на Ангелите несъмнено бе улеснена от това междуцарствие. Чудното беше, че предпазлив човек като Пиер де Хамарт ги оставяше да се излагат на гибелна опасност с тези среднощни сборища, още повече, като замесват и момичета, но, изглежда, Пиер нищо не можеше да откаже на Флориан и Киприан.

Самите момичета отначало се сториха на Себастиан Теус само хитроумни прякори или просто видения. После си спомни, че съседите много говореха за някаква госпожица от именит род, която около Коледа се настанила при бернардинките, докато баща ѝ, доверен човек във Фламандския съвет, отишъл да представя сметките си във Валядолид. Хубостта ѝ, скъпите ѝ труфила, черната ѝ слугиня с увиснали от ушите халки оживено се обсъждаха по дюкянчетата и на улицата. Госпожица Де Лос излизаше със своята арапка, за да отиде на черква, на покупки при гайтанджията или бакалина. Нищо чудно Киприан да е разменил някой поглед, а после и закачка с хубавиците, докато го пращаха насам-натат, или пък Флориан, зает с подновяването на някой стенопис, да ги е прилъгал за себе си или за

своя другар. Какво по-лесно от това две безстрашни момичета да се промъкнат нощем по плетеницата от проходи до тайното събрание на Ангелите и да представят на претрупаното им с библейски образи въображение една Суламит и една Ева.

Няколко дена след откровенията на Киприан Зенон отиде при сладкаря на Дългата улица, за да купи лековито вино, една от трите съставки в цяра на игумена. Идлет де Лос си избираше курабии и мекички на тезгяха. Беше едва петнадесетгодишно девойче, тъничко като фиданка, с дълги и съвсем светли плитки, с кладенчово сини очи. Сламенорусата коса, очите като бистра вода напомниха на Зенон за онзи момък в Любек, неговия неразделен другар. По същото време двамата с бащата, многоучения Егидий Фридохф, богат златар от Брайтенщрасе и като него изкусен в огнените науки, се бяха впуснали в изпитания за свързването и подреждането на благородните метали. Замисленото момче бе за него скъпоценна находка и схватлив ученик едновременно... Герхард така бе запленил от алхимика, че настояваше да тръгне с него към Франция и бащата склони той да започне по този начин обиколката си на германските земи, но философът се побоя, че трудността на пътя и другите опасности ще се сторят тежки на това отхранено с нежни грижи дете. Любекската връзка, циганското лято на скитнишкия му живот, сега се завръщаше не като изсушен образец на паметта, подобен на плътските спомени, призовавани преди, докато размисляше за самия себе си, а примамлива като силно вино, с което трябва да внимаваш, за да не се опиеш. Тя волю или неволю го подтикваше към безумните Ангели. Но и други възпоменания кръжаха около дребното лице на Идлет: нещо дръзко и немирно у госпожица Де Лос изваждаше от забравата Жанет Фоконие, онази спътница на лувенските студенти, неговото първо мъжко завоевание — и перченето на Киприан вече не му се струваше детинско пустословие. Паметта му се напрегна, за да стигне още по-назад, но нишката се скъса — както хрускаше бонбони, арапката се изсмя, а Идлет на излизане стрелна към непознатия със сивеещите кичури една от усмивките, които отправяше на всеки срещнат. Широките ѝ поли запречиха прихлупения вход на дюкянчето и сладкарят, поклонник на жените, кимна на своя купувач да види как умело госпожичката придърпва с една ръка няколкото ката

фусты и показва глезените си, докато хубавият лъскав плат прилепва за миг към бедрата ѝ.

— Щом една мома си показва краката, значи за друго е гладна вече, не за банички — смигна той на лекаря.

Това беше обичайна мъжка шега. Зенон се засмя добросъвестно.

Пак се занизаха безсънни нощи: осем крачки от сандъка до леглото, дванадесет крачки от прозорчето до вратата — това търкане на дъските вече напомняше разходката на затворник. Винаги бе знаел, че някои от наклонностите му, смятани за ерес на плътта, можеха да го отведат на кладата — орисията на еретиците. Човек се нагажда към кръвожадните закони на своето време, както се нагажда към войните, плод на човешката глупост, към неравенството, към несигурността по пътищата и немарата из градовете. От само себе си се знаеше, че може да го изгорят, задето е обичал Герхард, както можеха да го изгорят, задето чете Библията на простонароден език. Тези закони, обезсилени от самото естество на онова, което уж изправят, не засягаха богатите и големците на този свят: в Инсбрук нунцият четеше наляво и надясно мръснишки стихове, а някой нещастен монах щеше да се гърчи в пламъците заради тях; не се бе чувало благородник да бъде изгорен за това, че е прелъстил оръженосеца си. Законите вилнееха върху главите на не толкова именити люде, но пък липсата на име беше и един вид убежище: покрай кукички, мрежи и факли повечето риби продължават в черните дълбини незнайния си път, без да ги е грижа за другарите им, които се мятат окървавени горе в лодката. Но той не забравяше също, че е достатъчно ожесточението на един враг, пристъп на ярост и умопомрачение у тълпата или просто тъпашкото заинатяване на някой съдия, за да погубят набедени, по всяка вероятност невинни клетници. Безразличието лесно се превръща в бяс, а полусъучастничеството — в омраза. Цял живот бе долавял в себе си този страх, редом с останалите опасения. Но по-мъчно се изтърпява за другите онова, което с лека ръка приемаш за себе си.

Смутните времена благоприятствуваха издайничеството от всякакъв вид. Простолудието, тайно подмамвано от иконоборците, настървено срещу могъщите монашески ордени заради богатството и влиянието им, жадно се нахвърляше върху всяко произшествие, което можеше да ги опръска с кал. Преди няколко месеца в Гент шестима монаси августинци, с право или без право заподозрени в содомитско

общуване, бяха изгорени след невиджани мъчения, за да се укроти възбудата на настръхналата срещу духовенството тълпа: страхът да не излезе, че се потулва случаят, стана причина да не се ограничат с вътрешни наказания, наложени от самия орден. Работата с Ангелите беше още по-опасна. Наместо да разпръснат в очите на сганта най-черните облаци около случката, любовните веселби с двете девойки допълнително утежняваха положението на горките момчета. Госпожица Де Лос се превръщаше в прицел за нечистото любопитство на простолюдието и отсега нататък тайната на нощните събирания зависеше от женска бърливост, както и от някоя ненадейна бременност. Но най-голямата опасност идваше от тези ангелски имена, от свещите и детинските представления с вино и осветен хляб, припяването на апокрифни стихове, неразбираеми за никого, дори за онези, които са ги писали, и накрая от голотата, въпреки че тя в края на краищата не беше нещо по-различно от гоненицата на хлапетиите покрай някоя вада. Бели, за чието наказание стигаха един-два плесника, щяха да откарат на оня свят тези луди сърца и замаяни глави. Никой нямаше да прояви достатъчно благоразумие, за да приеме като естествено това, че онемят ли пред ликуването на плътта, тези неуки деца ще прибегнат до свещените слова и образи, с които открай време са им тъпкали главите. Също както болестта на игумена почти с точност определяше деня и естеството на неговата смърт, така Киприан и другарите му изглеждаха на Зенон отишли — все едно че бяха вече изпищели в пламъците.

Докато седеше пред масата и драскаше разсеяно по полетата на един тефтер цифри и рисунки, си каза, че самият той е твърде уязвим. Киприан бе пожелал да го превърне в довереник, ако не и в съучастник. Почти нямаше начин при един малко по-упорит разпит да не излязат наяве истинското му име и самоличност, а не беше кой знае каква утеха вместо за содомия да те съдят за безверие. Не забравяше и лекуването на Хан, както и укриването му от ръцете на закона: днес-утре можеше да увисне заради тях на бесилката, като прост бунтовник. Най-разумно беше да замине, и то веднага. Но и дума не можеше да става, че точно сега ще остави игумена.

Жан-Луи дьо Берлемон гаснеше бавно, съгласно онова, което се знаеше за болестта му. Беше станал само кожа и кости и мършавината още повече биеше на очи у този човек с могъщо телосложение.

Преглъщаше с все по-голяма мъка и Себастиан Теус караше старата Грейте да му цеди сокове от варено месо и плодове, умело подправяни както едно време в готварницата на Ливр. Болният правеше усилие да им се наслади, но едва отпиваше с върха на устните и Зенон подозираше, че го мъчи постоянен глад. Гласът почти съвсем се бе изгубил и игуменът пазеше думите си за най-неотложните разговори със своите подчинени и с лекаря. Останалото време пишеше желанията или нарежданията си на листчета хартия, поставени до леглото му, но както един ден подхвърли на Себастиан Теус, нямаше вече много нещо за писане и за казване.

Лекарят бе помолил колкото може по-малко да говорят на болния за събитията отвън — искаше да му спести разказа за зверствата на вилнееция в Брюксел Кървав съд. Но новините като че се процеждаха до игумена. Към средата на юни послушникът, натоварен да се грижи за него, заспори веднъж със Себастиан Теус кога за последен път са му правили разтривка с трици, от която кожата се освежаваше и изглежда, за някое време му поолекваше. Игуменът извърна към тях пепелявото си лице и с усилие промълви:

— Беше понеделник, шести — когато обезглавиха двамата графове.

По хлътналите му страна безгласно се стичаха сълзи. Зенон научи по-късно, че Жан-Луи дьо Берлемон бил сродник на Ламорал от страна на покойната си жена. Един-два дена след това той предаде на своя лечител няколко утешителни слова за Сабина Баварска, вдовицата на графа: казваха, че била с единия крак в гроба, съсипана от тревогите и отчаянието. Себастиан Теус взе писмото, за да го връчи на вестоносец, но пред вратата се сблъска с Пиер де Хамарт, който пожела да го види, защото се опасяваше да не би някоя непредпазлива стъпка на игумена да докара неприятности на манастира. Зенон подаде листчето с презрение. Управителят хвърли един поглед и го върна: нищо опасно нямаше в съболезнованията до именитата вдовица и в обещанията за молитви. Към госпожа Сабина и самите кралски военачалници се отнасяха с почитание.

Зенон дълго си блъска главата над онова, което не му даваше мира, и се убеди, че за да се избегне най-лошото, достатъчно бе да

пратят Флориан другаде да подновява стенописи. Оставени сами, Киприан и послушниците не ще посмеят да продължат нощните сбирки, а можеше и да се подшушне на бернардинките по-изкъсо да наглеждат двете моми. Само игуменът бе в състояние да реши преместването на Флориан и философът се накани без много приказки да му обясни каквото трябва, за да го накара незабавно да действа. Зачака ден, в който болният ще се почувствува малко по-добре.

Това стана един подиробед в началото на юли, когато епископът сам бе дошъл да навести болния игумен. Негово преосвещенство току-що си бе заминал. Жан-Луи дьо Берлемон лежеше с расото върху постелята и усилието да приеме подобаващо госта си като че го бе пооживило за малко и му бе вдъхнало сили. Зенон хвърли един поглед към почти непокътнатия поднос върху масата.

— Предайте благодарността ми на онази добра жена — каза свещеникът с малко по-звучен глас от обикновено. — Вярно, не ядох много — добави той почти развеселен, — но за един монах не е зле и да попости.

— Епископът сигурно щеше да разреши смекчаване на изпитанието за господин игумена — продължи шегата му лекарят.

Игуменът се усмихна:

— Негово преосвещенство е доста начетен и аз го смятам за сърцат мъж, макар да бях от онези, които се възпротивиха срещу ръкополагането му от краля, понеже не е според нашите стари обичаи. Голяма радост беше за мен да му препоръчам моя лекар.

— Но аз не си търся друго място — засмян отвърна Себастиан Теус.

Умората вече беше засенчила лицето на болния.

— Не ми се иска да се оплаквам, Себастиан — търпеливо продължи той, смутен, както винаги, че ще трябва да говори за страданията си. — Мъките ми са поносими... Но понякога е трудно... Затова се двоумя да приема ли свето причастие... Не бива някой пристъп на кашлица или задавяне... Ако може, с успокоително да понамалим тези болки в гърлото...

— Болките в гърлото се лекуват, господин игумен — излъга лекарят. — Много се надявам на топлото лято...

— Така е — разсеяно каза игуменът. — Така е...

Той протегна костеливата си длан. Монахът пазител се бе дянал някъде и Себастиан Теус каза, че случайно срещнал брат Флориан.

— Да — обади се игуменът, сякаш държеше да покаже, че още помни имена. — Ще го накараме да поднови стенописите в черквата. Парите не стигат да поръчаме нови...

Изглежда мислеше, че монахът с четките и тасчетата е пристигнал едва вчера. Въпреки че в манастира се шушукаше по ъглите, Зенон смяташе, че Жан-Луи дьо Берлемон не е изгубил разсъдъка си, но сега той просто е обърнат навътре. Изведнъж игуменът го повика с пръст да се наведе, за да му каже някаква тайна на ухото, но не за брата образописец ставаше вече дума.

— ... Жертвоприношението, за което си говорихме един ден, приятелю Себастиан... Нищо няма вече за жертвуване... Все едно е старец на моите години жив ли е или ще умре...

— За мен е важно игуменът да живее — с твърд глас отвърна лечителят.

Но не пожела да извика други свои събрата. Всяка помощ можеше да завърши с донос. Не се знае дали в немоцта си тази уста няма да изтърве някоя тайна или пък, останал без сили, човекът да бъде обладан изведнъж от неприсъща иначе на природата му строгост. А и случката с писмото показваше, че игуменът вече не е господар у дома си.

Зенон още един път се опита да сплаши Киприан, Разказа му за злочастията на гентските августинци, макар дякончето сигурно и самичко да бе дочуло нещо. Очакванията му обаче не се сбъднаха.

— Августинците са животни — отсече младият корделиер.

Но след три дена сам пристъпи разтревожен към лекаря:

— Брат Флориан си е изгубил муската, дето му я дала една египтянка — смутено промърмори той. — Може да стане нещо много лошо. Дали менер, с неговите знания, няма да...

— Да не съм продавач на заклинания — троснато го пресече Себастиан Теус и му обърна гръб.

На другата вечер, петък срещу събота, философът работеше затънал в книгите, когато през прозореца влетя нещо леко. Беше една лескова клонка. Зенон погледна навън. Някаква сивкава сянка, от която

с голотата си смътно се отделяха лицето, ръцете и краката, стоеше долу подканящо. Киприан почака малко, после тръгна и се изгуби под сводовете.

Зенон се върна разтреперан при масата. Горещо желание го бе обзело, но той знаеше, че няма да му се поддаде — както друг път, въпреки заричането, от самото начало е бил наясно, че ще отстъпи. За нищо на света не ще потегли подир този луд към жалкия му разврат и нощните магии. Но сред постоянната напрегнатост, пред лицето на разрухата, която бавно напредваше в тялото, може би и в душата на игумена, така му се искаше да се притисне до някое младо топло тяло и да забрави силите на студа, гибелта и мрака. Дали упорството на Киприан се дължеше на грижата да привлекат на своя страна един полезен съучастник, подозиран отгоре на всичко в тайна власт? Или за сетен път се проявяваше прастарото прелъщаване на Сократ от Алкивиад? Една по-безумна мисъл проблесна в главата на алхимика. Възможно ли бе собствените му желания, задушени заради проникновения, по-дълбоки от плътските, да са приели извън него този детински и пакостлив образ? *Extinctis luminibus*^[1]: той духна лампата. Напразно се опитваше като анатом, а не като любовник, с омерзение да си представи игрите на лъстивите деца. Повтаряше си, че устата, съссъдът на целувките, е дупка за преживяне, че отпечатъкът на устни, които сме смукали, е отблъскващ върху ръба на чашата. Напразно викаше в съзнанието си образите на преплетени една с друга бледи гъсеници и на мушици, омазани в мед. Каквото и да правеше, Идлет и Киприан, Франциск от Бюр и Матей Артс оставаха прекрасни. Старата потилия наистина беше магьосническа стаичка, големият чувствен пламък преобразяваше веществото както онзи от атанора на алхимиците и струваше си заради него да се изложи на опасността от другия, на кладите. Телесната белоса проблясваше като искриците, които издават тайните заложи на камъните.

На заранта дойде отърсването. Най-низката похот в някой вертеп беше по-достойна от кълченето на Ангелите. Долу, в сивата стая, пред една бабичка, която всяка събота идваше да сменят компресите на подутите ѝ крака, той жестоко скастри Киприан, че е разпилял кутията с превръзките. Лицето с малко подпухнали клепачи изглеждаше не по-различно от друг път. Нощният призив може и да бе станал насън.

Но знаците, идващи от малобройното братство, сега бяха пропити с неприязън и присмех. Една сутрин още с влизането в задната стаичка философът зърна на видно място върху масата някаква рисунка, твърде изкусна за Киприан, който едва дращеше с перото, колкото да си изпише името. В купчината тела се чувствуваше немирният дух на Флориан. Беше една от градините на наслажденията, срещани от време на време в картините на художниците — за простодушните хорица това беше бичуване на греха, докато други, по-проницателни, виждаха в тях панаир на плътските прищевки. Една хубавица влизаше да се къпе в дълбоко корито, придружавана от любовниците си. Два чифта боси крака издаваха влюбени, прегърнати зад една завеса. Момък нежно раздалечаваше с ръка коленете на съществото, към което бяха устремени помислите му, а то му приличаше, като да бе негов брат. От устата и скришния отвор на легналото момче излизаха нагоре крехки растения. Арапка мъкнеше на поднос огромна малина. Представено така, в иносказание, удоволствието се превръщаше в магьосническа игра, в опасна глума. Замислен, философът скъса листа.

След два-три дена го очакваше нова похотлива подигравка: бяха измъкнали от един скрин няколко стари обуца, с които прецапваха градината в дъжд и киша: наредени така, че да бият на очи, челиците се яхаха един друг на пода с мръснишка безочливост. Зенон ги пръсна с един ритник: задявката беше просташка. Една вечер намери в стаята си още по-предизвикателна вещ. Беше камъче с несръчно очертано лице и женски части — или може би на двата пола, — омотано с кичур руси коси. Философът изгори къдрицата и с презрение захвърли в едно чекмедже тази кукла заклинание. После закачките спряха, той така и не се унижи да спомене за тях на Киприан. Почна да мисли, че щуротиите на Ангелите ще минат от само себе си, както всичко минава.

Всеобщите беди заливаха приюта „Свети Козма“ е тълпи от хора. Към обичайните болни се притуриха такива, които рядко се мяркаха втори път: селяни, понесли каквото им падне, грабнато набързо, преди да побегнат, или измъкнато от горящата къща — опърлени одеяла,

пухеници с пръсната перушина, котлета и нащърбени чирепи. Жени мъкнеха деца, увити в мръсни дрипи. Прокудени от разбунените села, опразвани едно подир друго от войската, тези хора бяха целите нашарени със синини и рани, но главната им болест си оставаше гладът. Някои прекосяваха града като натирени стада и не знаеха къде ще нощуват утре, други оставаха из тези не толкова препатили краища у роднини, които все още имаха добитък и покрив над главата. Подпомаган от брат Лука, Зенон винаги гледаше да му се намира хляб, за да раздава на най-закъсалите. Не така хленчеци, но по-неспокойни, тръгнаха самички или по двама-трима, веднага си личаха хората със занаят и препитание от градовете из вътрешността, явно подгонени от Кървавия съд. Бежанците носеха хубави градски дрехи, но по разпраните обуца, по отеκληте крака, целите в мехури, се виждаше, че тези уседнали люде не са се спирали за миг. Те не казваха за къде са тръгнали, но Зенон знаеше от старата Грейте, че гемиджиите почти всеки ден потеглят от пущинаците по брега и отвеждат тези родолюбци до Англия или Зеландия — според кесиите им или според посоката на вятъра. В приюта ги лекуваха, без да ги разпитват.

Себастиан Теус не се отделяше от игумена, но имаше вяра на двамата монаси — те вече разбираха нещо от лечителското изкуство. Брат Лука беше разсъдлив човек, отдаден в работата, умът му не отиваше по-далеч от онова, което трябва да се свърши. От Киприан — не можеше да се отрече — бликаше приветлива доброта.

Престана да дава на игумена упойващи средства, за да притъпява болките му. Една вечер той сам отблъсна чашата.

— Разберете ме, Себастиан — разтревожен промълви свещеникът, защото, изглежда, очакваше лекарят да настоява. — Не ми се ще да дремя в онзи миг... Et inve-nit dormientes^[2]...

Философът кимна с глава. Службата му до постелята на умирация оттук нататък се сведе до това да му дава от време на време лъжичка отвара или да помага на брата болногледач, щом трябваше да се повдигне едрото измършавяло тяло, лъхащо вече на гроб. Връщаше се късно в „Свети Козма“ и си лягаше с дрехите — всеки миг очакваше пристъпа на задух, който ще го завлече.

Една нощ му се счу, че бързи стъпки приближават килията му по каменните плочи отвън. Скочи веднага и отвори. Пред вратата — никой и нищо. Въпреки това той изтича при игумена.

Жан-Луи дьо Берлемон седеше изправен в леглото, облегнат върху подпъхнатите възглавници. Широко отворените му очи се обърнаха към лекаря и на него му се стори, че в тях прочита безкрайна загриженост.

— Бягайте, Зенон — и рече той. — След като умра...

Остра кашлица прекъсна думите му. Зенон изтръпна целият и неволно се обърна, за да види дали болногледачът, който седеше на столчето си в ъгъла, не е чул. Старецът спеше, главата му се люшкаше насам-натам. Изнемощелият игумен бе полегнал на една страна върху възглавниците, изпаднал в някакво тревожно вцепенение. Зенон се наведе над него с разтуптяно сърце — страшно се изкушаваше да го събуди, за да получи поне една думичка още, един поглед. Не вярваше на сетивата си, дори на разсъдъка. След миг обаче приседна до постелята. Напълно бе възможно игуменът през цялото време да е знаел името му.

Болният помръдваше, раздрусван от слаби трепети. Зенон се зае дълго да му разтрива стъпалата и прасците, както някога го бе научила господарката на Фрьосьо. Това беше по-добро от всякакви упойки. Накрая сам заспа в единия ъгъл на кревата, подпрял глава на ръцете си.

На сутринта слезе в трапезарията, за да изсърба една студена чорба. Там беше и Пиер де Хамарт. От стона на игумена всичките страхове на алхимика почти суеверно се бяха събудили. Той дръпна настрана Пиер де Хамарт и предизвикателно му каза:

— Надявам се, че сте усмирили бесуването на вашите приятели.

Канеше се да приказва за честта и сигурността на манастира. Управителят му спести смешното положение.

— Не разбирам за какво говорите — студено каза той.

И си тръгна, като шляпаше шумно със сандалите.

Тази вечер миросаха за трети път игумена. В тясната килия и прилежащия параклис нямаше къде да се обърнеш от монаси със свещи в ръцете. Някои плачеха, други просто благочинно наблюдаваха причестяването. Полувдървен, болният като че се мъчеше да диша

колкото може по-леко и гледаше с невиждащи очи жълтите пламъчета. Щом свършиха с последните молитви, всички се изнизиха в редица, останаха само двама монаси с броениците си. Зенон, който досега бе стоял отстрани, зае обичайното си място.

Свършило бе времето на думите, дори най-откъслечните — игуменът само кимаше да му дадат вода или подлогата, окачена в ъгъла до леглото. Зенон си мислеше, че вътре в този рухващ свят, подобно на съкровище под развалините, все още тлее някакъв дух и е възможно да се запази връзката с него, отвъд словото. Продължаваше да държи дланта на болния и лекият допир му се струваше достатъчен, за да преведе до игумена мъничко сила и да му върне обратно мъничко спокойствие. На няколко пъти лекарят се сещаше за поверието, че душата на умирация кръжи над него като огнен език, забулен в мъгла, и вдигаше очи към сумрака, но онова, което виждаше, най-вероятно бе само отразена в стъклото запалена свещ. На зазоряване Зенон дръпна ръката си: дошъл бе часът игуменът да пристъпи към последните двери — сам, или може би съпроводен от невидими създания, призовани в предсмъртния му унес. Малко по-късно болният прошагна, сякаш на път да се събуди: пръстите на лявата ръка като че напразно се опитваха да намерят нещо върху гърдта — без съмнение там, където Жан-Луи дьо Берлемон бе носил някога ордена на Златното руно. Зенон зърна върху възглавницата един скапуларий, изпаднал от връвчицата си. Постави го на мястото му и умирацията изглеждаше доволен, когато пръстите му го напипаха. Устните беззвучно помръдваха. Зенон напругаше ухо и накрая все пак успя да долови повторените сигурно за хиляден път заключителни слова на една молитва:

— ... nunc et in hora mortis nostrae^[3].

Изтече още половин час; той помоли двамата монаси да се заемат с приготвянето на тялото.

Присъствува на опелото, сврян в един ъгъл на черквата. Много народ се бе стекъл. На първия ред разпозна епископа, а до него един наполовина схванат, но още държелив старец, облегат на бастуна си — годините бяха придали на Бартоломе Кампанус уверена и горда осанка. Монасите под качулките си не се различаваха един от друг.

Франциск от Бюр размахваше кадилницата, лицето му наистина бе като на ангел. Тук-там сред подновените стенописи над олтара проблясваше нимбата или пъстроцветната дреха на някоя светица.

Новият игумен беше смръщен човек, но много благочестив и минаваше за добър управник. Разнесе се мътва, че по съвет на Пиер де Хамарт, който бе спомогнал за избирането му, щял в скоро време да затвори лечебницата „Свети Козма“, понеже струвала много на манастира. Може би се бе подочуло нещо и за грижите към бежанците от Кървавото съдилище. Така или иначе, на лекаря никой нищо не казваше. Все едно: Зенон бе намислил да замине веднага след погребението на игумена.

Този път нямаше да носи нищо със себе си. Ще остави книгите, които впрочем твърде рядко прелистваше. Ръкописите му не бяха нито толкова ценни, нито кой знае колко опасни, за да ги мъкне на гръб, наместо да отидат някой ден в печката на магерницата. Времето бе топло и той реши, че клашникът и зимните одежди няма да му трябват: стигаше му една къса дреха и най-новите ризи. Напъха в торбата докторските си сечива заедно с няколко редки и скъпи лекарства. В последния миг мушна вътре и двата си стари пищова с кобурите. За всяка дреболия от това свеждане до най-важното водеше дълги спорове в себе си. Пари му се намираха: освен малкото, заделено за това пътуване от постното манастирско възнаграждение, няколко дена преди смъртта на игумена старият монах болногледач му бе донесъл едно вързопче, вътре с кесията, от която навремето бе взел, за да помогне на Хан. Както личеше, игуменът не беше бъркал оттогава в нея.

Първо бе намислил синът на Грейте да го откара до Анверс и оттам да се промъкне в Зеландия или Гелдре, вече открито разбунтувани срещу кралската власт. Но ако заподозрат нещо след заминаването му, по-хубаво щеше да е старицата и синът ѝ, каруцарят, с нищо да не са замесени. Тогава реши да стигне пеш до морето и да потърси някоя гемия.

Вечерта преди заминаването за последен път размени няколко думи с Киприан, когото завари в задната стаичка. Юношата си подпяваше нещо с ведро задоволство на лицето и той кипна:

— Ще ми се да вярвам, че сте оставили забавленията поне по време на жалейката — без предисловие се нахвърли той върху него.

— Киприан вече пет пари не дава за нощните сборове — каза юношата по неговия си детински начин да говори за себе си, като че става дума за друг. — Той се вижда самичък с Хубавицата, посред бял ден.

Не стана нужда дълго да го разпитва, за да разбере, че открил една изоставена градина край канала и изкъртил вратата ѝ. Там идвала понякога Идлет. Скрита зад стената, арапката гледала да не дойде някой.

— Сетихте ли се поне да пазите вашата хубавица? Да не се окаже животът ви в ръцете на жената, която ще ѝ бабува.

— Ангелите не зачеват и не раждат — отвърна Киприан с пресилено уверен глас, като че повтаряше наизустено правило.

— Я зарежете този бебешки език — гневно му кресна лекарят.

Вечерта, преди да напусне града, той бе поканен, както неведнъж досега, от органиста и неговата женица. След яденето според обичая си музикантът го поведе да чуе хоралите, които щеше да свири другата неделя на органа в „Свети Донациан“. Заключениеят в ехтящите тръби въздух се пръскаше под голия свод, по-звънлив и по-могъщ от всякакъв човешки глас. Цялата нощ Зенон отново и отново чуваше един мотет от Орландо ди Ласо, примесен с кроежите за бъдещето, докато лежеше за последен път на своето легло, в приютската си килия. Безполезно беше да става много рано — градските врати се отваряха едва след изгрев-слънце. Написа една бележка, че го викат бързо при болен приятел край града и че сигурно ще се върне след по-малко от седмица. Винаги трябва да се оставя пътечка назад. Когато се измъкна предпазливо от приюта, улицата вече сивееше в лятната зора. Сладкарят тъкмо разтваряше капациите на дюкянчето си и беше единственият, който го видя да излиза.

---

[1] След като се загаси лампата (лат.) — Б.пр. ↑

[2] И спяха, когато тя дойде (лат.) — Б.пр. ↑

[3] ... сега и в часа на нашата смърт (лат.) — Б.пр. ↑

РАЗХОДКА ИЗ ДЮНИТЕ

Стигна до вратата за Даме тъкмо когато вдигаха решетките и сваляха подвижния мост. Стражите го поздравиха почтително: бяха свикнали с ранните излизания на билкосъбирача, а към вързопа му никой не погледна.

Закрачи с бързи стъпки край един канал — по това време градинарите влизаха в града, за да изкарат на пазара зарзават, мнозина го познаваха и му пожелаваха на добър час, а един мъж се бе запътил към лечебницата, за преглед на килата, и сега с огорчение научи, че лекарят заминава. Доктор Теус го увери, че ще се върне към края на седмицата, но от тази лъжа му загорча в устата.

Вредом се бе разпростряла една от ония прекрасни утрини, когато слънцето полека-лека прогонва мъглите. Радостно доволство, почти ликуване бе обзело пътника. Излизаше, че е достатъчно леко тръсване на раменете, за да отхвърли страховете и тревогите от последните седмици, и сега не му оставаше друго, освен да върви неотклонно към някоя точка на морския бряг, където го очаква кораб. Утрото ще погребее мъртвите, просторът ще разпръсне бесовете. Брюж бе на една левга зад гърба му, но можеше да бъде в друг век и в друго кълбо. Чудеше се, че е склонил близо шест години да не се подава от приюта „Свети Козма“, до гуша да затъва във всекидневие, по-лошо от монашеското, което го изпълваше с такава ненавист на двадесет години, да отдава прекалено значение на дребни сплетни и дребни дрязги — неизбежни зад затворени стени. Духът, устремен през подмола на нещата, наистина водеше до замайващи дълбочини, но загърбваше зад себе си опита, който се свежда до самото съществуване. Твърде дълго бе пренебрегвал щастието да закрачиш накъдето ти видят очите, сега, в настоящето, да се оставиш в ръцете на случая, без да знаеш къде ще склониш глава довечера, нито къде ще си вадиш хляба подир една седмица. Да тръгнеш на път, означава да възкръснеш, все едно да преобразиш същността си. Равномерното

преместване на краката стигаше, за да изпълни душата му с доволство. Очите му друго не търсеха, освен да насочват вървежа, като не забравяха да се радват и на хубавия злак. Слухът му доволно отбелязваше цвиленето на кончето, препуснало покрай живия плет, и едва доловимото скрибуцане на каруца. Заминаването означаваше пълна свобода.

Наближи градчето Даме, едновременното пристанище на Брюж — по-рано, преди пясъците да засипят околността, тук спираха големи презморски кораби. Времето на оживлението беше свършило: крави пасяха там, където някога стовариха чували вълна. Зенон си спомни как сръчният Blondeil бе молил Анри-Жюст да отпусне част от парите, потребни за борбата с пясъчната напаст. Богаташът, който не виждаше по-далеч от носа си, бе отблъснал похватния мъж, а той щеше да спаси града. Какво ли друго може да се очаква от тази свидлива пасмина.

Спря на площада да си купи самун хляб. Портите на еснафските къщи се разтваряха. Една госпожа, бяла и румена, с гиздава шапчица, пусна навън кутрето си и то припна весело, задуши тревата, спря се за малко в покаяническата стойка на песовете, когато се облекчават, после наново се защура и заподскача. Орляк пискливи дечица отиваха на училище, миловидни и валчести като червеношийки в пъстрите си дрешки. Но това бяха и поданици на испанския крал, които един ден ще потеглят да извиват вратовете на ония кучи синове, французите. Премина котка — завръщаше се у дома и от устата ѝ висяха пилешки крачка. Сладък мирис на топъл хляб и печиво се носеше от фурната, примесен с блудкавото ухание от съседната касапница — стопанката тъкмо изливаше ведро вода върху окървавения праг. Неизбежната бесилка стърчеше извън градеца на една тревясала могила, но увисналото тяло толкова отдавна бе изложено на дъжда, слънцето и халите, че бе добило нещо от мекотата на старите изоставени вещи и ветреецът ласкаво подвяваше в дрипите му с погаснали цветове. Дружина весели охранени мъже с арбалети излизаха на лов за косери, подвикваха си и се тупаха по гърбовете. Всеки носеше през рамо торба, която скоро щеше да се напълни с късчета живот, огласяли допреди малко небесата. Зенон ускори крачката. Дълго вървя сам по виещия се между пасбищата път. В света като че не остана друго освен измитото небе и зелената трева, пропита с мъзга, люшнала се в една

безкрайна вълна над земята. По някое време си спомни алхимическото понятие за *viriditas*^[1], невинния пробив на създанието, спокойно набъбващо от самата същност на нещата, кълнчето на живота в чистия му вид, но после се отказа от всякакви съждения, за да потъне изцяло в простотата на утрото.

След петнадесетина минути застигна един пътуващ търговец, помъкнал бохчата си. Поздравиха се и човекът се заоплакваше, че продажбата не вървяла, сума ти села навътре били разграбени от наемниците. По тия краища поне е мирно и тихо, кой знае какво не се случва. Зенон продължи нататък и пак остана сам. По пладне спря да хапне от хляба си върху една могилка — в далечината вече лъскаше сивата ивица на морето.

До него приседна пътник с дълга тояга в ръка. Беше слепец, който също измъкна от торбата си това-онова, да залъже глада. Лекарят с почуда се загледа как ръчно човекът с побелелите очи смъкна гайдата от гърба си, развърза ремъчките и внимателно я положи на тревата. Слепият се радваше, че е случил хубав ден. Вадел хляба си, като свирел на момите и момците по кръчмите и селските дворове, тази вечер щял да нощува в Хейст и в неделя да свири, после мислел да продължи към Сльойс: слава богу, навсякъде има луди-млади, колкото да припечели човек нещо, а понякога и да се пооблажи. Ще повярва ли менер: намират се тук-там женски, които си падат по слепците — да нямаш очи не е чак болка за умирање. Както при мнозина от събратята му, така и от неговата уста не слизаше думата виждам: той виждаше, че Зенон е мъж в силата на годините си и че е учен човек, виждаше, че слънцето не е превалило още средата на небето, виждаше, че онова зад тях по пътя е малко хрома жена, нарамила кобилица с две ведра. Между другото не всичко в приказките му бе чисто перчене — той пръв усети, че в тревата се промъква смок. И дори се опита с тоягата си да смаже главата на мръсната гадина. Зенон му пушна един грош в шепата и потегли, сподирен от кресливи благопожелания.

Пътят заобикаляше обширно стопанство — единственото из тия места, където под краката вече проскърцваше пясъкът. Чифликът изглеждаше добре поддържан с обраслите си в лещак синори, с якия зид покрай канала и двора, засенчен с голяма липа, под която жената с кобилицата бе приседнала да си поеме дъх на една пейка, придържайки до себе си ведрата. Зенон се подвоуми за малко, после

отмина. Тия земи, наречени Удербрюхе, някога принадлежаха на Лигр и може би още бяха собственост на рода. Преди петдесет години майка му и Симон Адриансен бяха дошли тук да приберат за Анри-Жюст наема от малкия имот — женитбата им бе решена вече и всъщност идваха на разходка. Майка му седеше край канала с провесени боси крака и те изглеждаха още по-бели. Симон ядеше, трохите се събираха в сивата му брада. Младата жена обели на детето едно варено яйце и му даде скъпоценната черупка. Играта се състоеше в това да тичаш по посока на вятъра из дюните наоколо, като държиш високо в дланта си лекия предмет: той се извисяваше и подхвърчаше някое време отпред, после се спускаше като птичка надолу и целта беше да не го оставиш да падне — тичането се начупваше в резки завои и криволици. Понякога му се струваше, че цял живот все това е правил, играл е на тази игра.

Краката му все по-трудно напредваха през омекналата почва. Пътят се изкачваше и слизаше сред дюните, очертан само от браздите на колела в пясъка. Натъкна се на двама войници, навярно от войската в Сльойс, и се зарадва, че носи оръжие, защото всеки войник, срещнат в пусто място, лесно се обръща на разбойник. Но те само измърмориха неразбираем поздрав на немски и се ухилиха зарадвани, когато им отвърна на същия език. От върха на една могилка Зенон най-сетне зърна селцето Хейст със скелята му, покрай която се бяха затулили четири-пет гемии. Още няколко се полюшваха навътре в морето. Тази махаличка на брега на безкрая се бе сдобила в умален вид с всички градски придобивки: магазин, където навярно разпродаваха рибата, църква, мелница, зашумяно площадче с бесилка, ниски къщурки и високи плевници. Кръчмата „Бялото гълъбче“, посочена от Йос като сборище на всички бегълци, излезе една съборетина до дюните, с гълъбарник и втъкната в него метла, което значеше, че очуканата странноприемница е в същото време и селски бардак. В такива места човек трябва да държи под око вещите, а също и парите си.

Сред хмелищата в малката градинка един попрекалил пияница връщаше пивото си. Някаква жена му извика нещо от прозорчето на горния кат, после врътна чорлавата си глава и явно отиде да дремне самичка, Йос бе подшушнал на Зенон думите, които да каже, сам той ги бе научил от един приятел. Философът влезе и поздравя. Вътре беше опушено и тъмно като в изба. Приклезна край огнището,

стопанката бъркаше яйца, а до нея малко момче разпалваше с духало въглените. Зенон седна на една маса, притеснен, че трябва да повтаря заучени думи като някой смешник по панаирите.

— Тръгнал ли си към целта...

— ... приемаш и средствата — каза жената, докато се обръщаше.

— Откъде идете?

— Йос ме праща.

— Кого ли не ни праща той — съчастнически му смигна стопанката.

— Аз не съм от тези — каза философът, след като с неприятна изненада забеляза в дъното един сержант с пера на шапката, който тъкмо надигаше чашата. — На мен всичко ми е в ред.

— Какво търсите тогава при нас? — зачуди се хубавицата кръчмарка. — Хич не се притеснявайте от Мило — посочи тя войника с пръст. — Сестра ми му е изгора. Той е сговорчив. Ще ядете ли нещо?

Въпросът прозвуча почти като заповед. Зенон се съгласи да яде нещо. Яйцата бяха за сержанта, а пред него стопанката сложи паница с някаква яхния. Пивото беше добро. Сержантът се оказа албанец — пресякъл Алпите с обоза на херцогските полкове. Говореше нещо средно между фламандски и италиански, но кръчмарката, изглежда, му разбираше. Оплака се, че зъзнал цяла зима, а печалбата не била каквато я разправяли в Пиемонт, понеже лутераните, от които можело да се вземе нещо или пък да се иска откуп за тях, съвсем не се въдели под път и над път, както там им казали, за да подмамат войската.

— Така е — утеша го стопанката. — Човек никога не печели, колкото хората си мислят. Марикен!

Марикен се зададе отгоре, пребрадена с кърпа, и седна до сержанта. Дватамата започнаха да ядат с пръсти от тигана. Тя му пъхаше в устата парченцата сланина, забъркани с яйцата. Детето с духалото бе изчезнало някъде.

Зенон побутна паницата и поиска да плати.

— Защо бързате толкова? — нехайно рече хубавата кръчмарка. — Мъж ми и Никлас Бамбеке ей сега ще дойдат за вечеря. Все суха храна ядат в морето, горките.

— Искам да видя гемията.

— Двайсет гроша месото, пет гроша пивото и пет дуката позволениято от сержанта — с готовност изброи тя. — Креватът

отделно. Потеглят утре сутринта.

— Но аз имам разрешително — възропта пътникът.

— Няма разрешително, докато Мило не напълни гушата — властно каза жената. — Тук той е крал Филип.

— Още не съм решил дали ще пътувам — възразя Зенон.

— Стига пазарлъци! — прокълнтя гласът на албанеца от дъното. — Аз няма да стърча цял ден и цяла нощ на пристанището, за да гледам кой заминава и кой не.

Зенон плати каквото му искаха. Предварително се бе сетил да отдели в една кесия малко пари, за да не си помислят, че носи кой знае колко.

— Как се казва платноходката?

— Както и кръчмата — отговори стопанката. — „Бялото гълъбче“. Да вземе да сбърка — а, Марикен?

— Не думай — обади се момата. — Хване ли „Четириrete посоки“, ще се залута в мъглата — и право във Вилворде.

Шегата много допадна на двете жени и дори албанецът я разбра дотолкова, че се закиска весело. Вилворде беше навътре в сушата.

— Можете да оставите нещата си тук — засмяна каза кръчмарката.

— По-добре да ги кача още отсега — отвърна Зенон.

— Никому няма вяра този господинчо — насмешливо подметна Марикен, докато той излизаше.

На прага за малко не се сблъска със слепеца, който идваше, за да посвири на младите. Той разпозна Зенон и раболепно го поздрави.

Тръгна към пристанището и срещна дружина войници, запътени към кръчмата. Единият го попита от „Бялото гълъбче“ ли идва и когато чу отговора му, го пусна да мине. Личеше си, че тук се слуша думата на Мило.

Морското „Бяло гълъбче“ беше големичка, издута гемия, полегнала на оголения от отлива пясък. Зенон стигна до нея почти без да се намокри. Двама души работеха нещо около скатаното платно заедно с момченцето, което допреди малко раздухваше огъня в пивницата, а сред навитите въжета се мотаеше куче. Малко по-нататък кървава купчина глави и опашки в една локва показваше, че уловът

вече е отнесен нанякъде. Щом видя пътника, единият от мъжете скочи на земята.

— Аз съм Янс Брьойни — каза той. — Йос ви изпраща за Англия, нали? Но да се разберем първо какво ще платите.

Зенон се досети, че детето е дотичало да ги предупреди. Сигурно го е изкарало богаташ.

— Йос говореше за шестнадесет дуката.

— Така е, господине, когато се съберат повече хора. Оня ден единайсе качих. Повече от единайсе не може. По шестнайсе дуката на лутеранец, ето ти ги сто седемдесе и шест. Не казвам, че от сам човек...

— Аз не съм от реформистката вяра — прекъсна го Зенон. — Имам сестра, женена в Лондон за един търговец...

— Много такива сестри се навъдиха — засмя се Янс Брьойни. — Що народ е хукнал през морето, само и само да поплаче на сестринско рамо.

— Добре, колко искате вие? — настоя лекарят.

— Бога ми, господине, не ми се ще през носа да ви изкарвам разходката до Англия. На мен това пътуване хич не ми е по вкуса. Като се държи сметка, че все едно сме във война...

— Не сме още — възрази философът, галейки по главата кучето, което бе скочило подир господаря си.

— Не по врат, а по шия — каза Янс Брьойни. — Плаването е разрешено, понеже не е още забранено, но това не значи, че е и съвсем разрешено. Когато кралица беше Мария, на Филипа жена му, всичко си беше в ред: и там горяха, с ваше позволение, еретиците, както тук. Сега всичко е тръгнало надолу е главата: кралицата е копелдачка и тайно си снася дечицата. Разправя, че е девственица, но то е само за да се мери с Богородица. Ония порят коремите на свещениците и дрискат в потирите. Не са хубави тия работи. По-добре да си ловя риба покрай бреговете.

— Но и в открито море се лови риба — каза Зенон.

— Когато изляза за риба, връщам се, щом си поискам, а отида ли до Англия, може и да се проточи... Току-виж, се сменил вятърът или пък спрял съвсем... А ако си навре някой носа да види какво имам в трюма — богат улов на отиване, а на връщане... Един път даже —

снижи той глас — докарах мускетен барут за господин Насау. Не беше работа да си тоя ден на моята черупка.

— Има и други гемии — подхвърли Зенон.

— Не са толкова много, господине. „Света Барба“ обикновено с нас работи, но нещо се е потрошила: не става. Със „Свети Бонифаций“ се заядоха... Не ще и дума, има и още някои в морето, но знаеш ли кога ще се приберат... Ако ви се намира време, идете до Бланкенберхе или до Вендъойне, но и там цените са същите.

— А онази? — посочи Зенон едно по-леко корабче, върху чиято кърма невъзмутимо се бе разположил някакъв дребен човек и си готвеше вечеря.

— „Четириите посоки“ ли? Вървете, ако си нямате работа — каза Янс Брьойни.

Зенон размишляваше, седнал на едно захвърлено каче. Кучето бе положило глава върху коленете му.

— Значи тръгвате на разсъмване?

— За риба, уважаеми господине, за риба. Е, ако ви се намерят, да речем, педесе дуката...

— Намират ми се четиридесет — твърдо каза Себастиан Теус.

— Хайде, четирсе и пет да са. Скубе ли се пътник? Ако не бързате чак толкова да видите сестра си в Лондон, защо не поостанете ден-два в „Гълъбчето“?... Час по час пристигат бежанци, дето им е подпарило под опашката... Тогава ще платите само вашия дял.

— Предпочитам да потегля незабавно.

— Така си и мислех... Пък и по-разумно е — ами ако изневиделица се смени вятърът... Уредихте ли си сметката с онова пиленце в кръчмата?

— Ако говорите за петте дуката, с които ме ожулиха...

— Ние в това не се месим — пренебрежително изсумтя Янс Брьойни. — Жените се оправят с него, за да не ни тормози на сушата. Хей, Никлас — подвикна той на своя другар, — ето го пътника.

Риж мъжага с огромни рамене се подаде до кръста от един отвор.

— Това е Никлас Бамбеке — каза стопанинът. — И Михел Сотенс е с нас, но отиде да вечеря у дома си. Можем да хапнем заедно в „Гълъбчето“, а? Оставете си тук нещата.

— Ще ми трябват за през нощта — каза лекарят и дръпна торбата си, която Янс искаше да вземе. — Аз съм доктор и вътре си

нося сечивата — обясни той, за да не изглежда подозрителна тежестта на вързопа.

— Господин докторът е взел и пушкала — подигравателно рече стопанинът и смигна към двете метални дръжки, подаващи се от джобовете на лекаря.

— Пази се човекът — каза Никлас Бамбеке, докато скачаше от гемията. — Лоши хора колкото щещ, дори в морето.

Зенон закрачи подир тях обратно към кръчмата. Щом подминаха магазинята, той сви зад ъгъла, уж че се отбива да пусне вода. Дватама мъже продължиха нататък, говореха си оживено и ръкомахаха, придружени от кучето и детето, които се гонеха в кръг около тях. Зенон обиколи магазинята и скоро се озова отново на пясъчния бряг.

Мръкваше вече. На двеста крачки отпред видя полуразрушен параклис, засипан от пясъка. Надникна вътре. Локва вода, останала от последния прилив, изпълваше цялото пространство пред олтара с разядените от солта статуи. Ако игуменът беше тук, сигурно щеше да коленичи и да се помоли. Зенон се настани под свода и облегна глава на вързопа си. Отдясно се виждаха тъмните черупки на гемииите, запален фенер светеше върху кръмата на „Четириите посоки“. Пътникът се замисли какво му предстои в Англия. Първо ще трябва да разпръсне подозрението, че е папски съгледвач, прикрит като бежанец. Представи си как скита из улиците на Лондон и се увърта да го назначат за корабен лекар или моли някой доктор за място като това при Жан Мюерс. Не говореше английски, но език се научава бързо, а и латинският върви на много места. С малко повече късмет можеше да се глави у някой големец, ненаситен за възбудителни прахчета или отвари за подаграта му. Навикнал беше към щедро обещаваното, но не винаги плащано възнаграждение, към мястото в горния или в долния край на трапезата, според настроението този ден на милорд или на негово преосвещенство, към разправиите с местните врачове, настръхнали срещу измамника чужденец. Познато му беше всичко това — и от Инсбрук, и от други места. Не биваше също да забравя винаги да говори за папата с ненавист, както тук за Калвин, и да се подиграва с крал Филип, както във Фландрия с английската кралица.

Фенерът от „Четириите посоки“ тръгна към него, полюшван в ръката на крачещ човек. Дребничкият плешив стопанин се спря пред Зенон, който се поизправи.

— Видях, че господинът се подслони в параклиса. Ето я там къщата ми и ако господинът се опасява от влагата нощем...

— Добре ми е, където съм — отвърна Зенон.

— Не че искам да се бъркам в работите на негова милост, но все пак, колко ви поискаха до Англия?

— Знаете много добре.

— Не че ги клеветя, ваша милост. Хубавото време бързо свършва — господинът сигурно си дава сметка, че след Задушница не всеки ден можеш да опънеш платното. Но поне честни да бяха... Вие какво си мислите: че за тези пари ще ви откарат до Ярмут? Не, господине, те ще ви предадат в морето на тамошни рибари и наново ще трябва да развързвате кесията.

— Хляба си вадят хората — разсеяно продума пътникът.

— А господинът не си ли е помислял, че за сам човек, понатрупал вече годинки, не е много сигурно да тръгва на път с трима яки мъжаги? Колко му е един удар с греблото. Продават парцалките на англичаните — и ни лук яли, ни лук мирисали.

— Вие какво ми предлагате — да стигна до Англия с „Четириите посоки“?

— Не, господине, малко му е на моя кораб платното. И дори Фрисландия идва далечко. Но ако искате просто така, да смените въздуха, нека си го кажем — Зеландия се изплъзва от ръцете на краля. Там не можеш се размина от Голтаци, откак сам господин Насау упълномощи капитан Соной... Аз знам от кои стопанства вземат храна господата Соной и Долхайн... Какъв е негова милост по занятие?

— Лекувам себеподобните си — отговори лекарят.

— По корабите на онези господа господинът ще има на разположение хубави момци и хубави рани. За няколко часа се стига, знаеш ли да хванеш вятъра. Ако искате, ще потеглим още преди полунощ: „Четириите посоки“ може и на по-плитка вода.

— Как ще се промъкнете през морската стража в Сльойс?

— Е, и ние познаваме този-онзи, господине. Имаш си приятели. Но ще трябва негова милост да махне хубавите си дрехи и да се облече като беден моряк... Ако се качи случайно някой на кораба...

— Не съм чул още колко искате.

— Петнадесет дуката много ли са за негова милост?

— Цената е умерена. А сигурен ли сте, че в тъмното няма да откарате към Вилворде?

Лицето на плешивото човече се разкриви като на грешник в ада.

— Проклет калвинист! Ругател на светата Дева! В „Бялото гълъбче“ ли ви подшушнаха това?

— Казвам каквото са ми казали — отсече Зенон.

Човекът се отдалечи с ругатни. Десет крачки по-нататък се обърна, фенерът се завъртя в ръцете му. Сгърченото от ярост лице наново се бе разляло в угодническа усмивка.

— Виждам, че господинът е подочул нещичко — мазно подхвана той, — но не бива да се хваща на приказки. Негова милост ще ми прости, че бях малко сопнат, но аз нямам пръст в задържането на господин Батенбюрх. И водачът не беше тукашен... После, сравнение не може да става за печалбата: господин Батенбюрх е едра риба... Негова милост ще бъде на моя кораб така защитен, както и в дома на святата си майчица.

— Стига — каза Зенон. — Лодката ви е в състояние да потегли преди полунощ, дрехите си мога да сменя в къщата ви тук наблизко и цената е петнадесет дуката. Оставете ме на мира.

Но дребното човече не беше от онези, които се разколебават лесно. То си тръгна едва след като увери негова милост, че ако се чувствува уморен, в дома му ще намери евтин подслон и тогава могат да отплават чак утре вечер. Капитан Мило няма да се опъва — той да не е женен за Янс Брьойни? Останал най-сетне сам, Зенон се зачуди как става така, че хвърля всичките си сили да лекува тези негодници, щом се разболеят, а с такава охота би ги пречукал, докато се здрави. Фенерът пак зае мястото си върху кърмата на „Четириите посоки“ и той стана. Бавно извървя близо четвърт левга към Вендъйне, с вързопа си под мишница. Но сигурно е, че навсякъде го чакаше едно и също. Не беше ясно кой от тия смешници лъже и дали по някаква случайност и двамата не казват истината. Нищо чудно и единият, и другият да мамят и това да е някакво наддаване между долни мошеници. Може ли някой да разбере.

Дюнците съвсем закриха от очите му близките светлини на Хейст. Избра си едно закътано от вятъра долче, отсам линията на прилива,

която дори в тъмното се усещаше по влажния пясък. Лятната нощ не беше студена. Все ще реши нещо на разсъмване. Той постла отдолу една дреха. Мъглата закриваше звездите о изключение на Вега, горе при зенита. Заспа дълбоко, без сънища.

Студът го събуди, преди да се зазори. Бледа виделина се спускаше над морето и дюните. Приливът почти облизваше общата му. Трепереше, но този студ вече носеше в себе си обещанието за хубав летен ден. Докато разтъркваше леко нозете си, вкочанявали през нощта, той се загледа в раждащите се от морето бързо гаснещи вълни. Шумът, прокълтял още с началото на света, боботеше безспир. Той пресея между пръстите си шепата пясък. Calculus^[2]: с това изплъзване на атоми започваха и свършваха всички разсъждения за числата. Да се раздробят така скалите са трябвали повече векове, отколкото дни бяха побрани в библейските разкази. Още от ранни години проникновенията на старите философи го бяха научили да гледа с насмешка тези жалки шест хиляди години — единственото, което евреи и християни приемат да познаят от многозаслужилата древност на света, сведена от тях до късата мярка на човешката памет. Селяните от Дранутр му показваха в торфищата огромни стволоче на дървета, довлечени според тях от Потопа, но имало е и други наводнения освен онова от преданието за един патриарх винолюбец, както е имало и други огнени бедствия освен нелепото сриване на Содом. Дарази бе споменава за милиарди столетия, които са само подухване от един безкраен дъх. Зенон пресметна, че ако е жив, идния двадесет и четвърти февруари ще навърши петдесет и девет години. Но и с тази възраст беше като с шепата пясък: от нея лъхаше шеметът на безкрайните величини. Над милиард и половина мига той бе живял тук-там по земята, докато Вега е кръжала около зенита, а морето е бучало по всички брегове на света. Петдесет и осем пъти бе видял пролетната трева и обилието на лятото. Нямаше голямо значение човек на тази възраст жив ли е или ще умре.

Слънцето вече напичаше, когато от върха на една дюна видя „Бялото гълъбче“ да опъва платно и да излиза в морето. Време само за пътуване. Тежката гемия се отдалечаваше по-бързо, отколкото можеше да предположи човек. Зенон се отпусна отново в своето пясъчно леговище и се загледа в червенината на кръвта си под спуснатите клепачи, докато благословената топлина не остави и помен от нощното

схващане. Претегляше възможностите си, сякаш ставаше дума за друг човек. Както беше въоръжен, можеше да застави негодника, приклепнал до кормилото на „Четириите посоки“, да го стовари сред някой пущинак, посещаван само от морските Голтаци. Ще съумее и да му пръсне черепа, ако откара към някой кралски кораб. Без угризения с тези пищови навремето бе повалил мъртъв един арнаутин, който го причакваше сред българския балкан — по същия начин само се бе почувствувал повече мъж, когато осуети засадата на Перотен. Но сега мисълта, че може би ще трябва да погубва този негодник, просто го отвращаваше. Не ще е зле наистина да постъпи като лекар на някой от корабите, предвождани от господата Соной и Долхайн — нали към тях бе препращал навремето Хан, когато тези родолюбци, донякъде и плячкаджии, нямаха още властта и размаха, придобити покрай новите бунтове. Сигурно и Лудвиг Насау се нуждаеше от сръчни лечители. Това битие на воин или на морски разбойник не се отличаваше особено от преживяванията му в Полша или из турските морета. В най-лошия случай при нужда можеше да гори и да шие за някое време рани и във войската на херцога. И опротивееше ли му съвсем войната, оставаше надеждата да се добере пеша до някое кътче в света, където за малко не вилнее най-жестоката човешка глупост. Всичко това беше осъществимо. Но не биваше да забравя, че имаше вероятност и в Брюж изобщо да не го закачат.

Той се прозя. Не го занимаваха вече тези кроежи. Свали натежалите от пясъка обувки и с удоволствие зарови крака в топлия, подвижен пласт, докато стигна до желаната прохлада. Съблече дрехите си, внимателно нареди отгоре им вързопа и тежките обуца и пристъпи към морето. Отливът бе започнал, той нагази до колене в няколко проблясващи локви, преди да се отпусне сред неспокойните вълни.

Гол и самичък, сега се отърсваше от обстоятелствата, както се бе отърсил от дрехите. Обръщаше се отново в онзи Адам Кадмон на философите херметици, заложен в сърцевината на нещата, в който се пречиства и изявява всичко, разпръснато и неуловимо другаде. Нищо в този безкрай нямаше име, не му се искаше да мисли, че птицата, размахала криле върху гребена на вълната, е чайка и че странното животно, помръдващо в плитчината членовете си, така различни от човешките, е морска звезда. Водата продължаваше да се оттегля и оставаше след себе си раковини със спирали, чисти като

Архимедовите, слънцето неуловимо се изкачваше и скъсяваше тази сянка на човек върху пясъка. Изпълнен с една благоговейна представа, която щеше да му струва главата на всички Мохамедови или Христови стъгди, той си мислеше, че белезите, които най-точно изразяват същността на предполагаемото Върховно благо, нелепо се смятат за най-езически и че това огнено кълбо е единственият видим бог за създанията, защото без него те ще погинат. В този свят, лишен от призраци, дори жестокостта е чиста рибката, потрепваща под вълната, ще стане след миг кърваво късче месо в клюна на ловуващата птица, но птицата не измисля оправдания за своя глад. Лисицата и заекът, хитростта и страхът обитават дюната, неговото убежище за една нощ, но убиецът не се позовава на закони, провъзгласени някога от една мъдра лисица или спуснати свише от лисица бог, а жертвата не умира с представата, че я наказват за престъпление, и не настоява, че е била върна на своя владетел. Яростта на вълната е лишена от гняв. Смъртта, винаги срамна при хората, сред самотата е чиста. Още една крачка по тази граница между изплъзващото се и течното, между пясъка и водата и някоя по-голяма вълна може да го събори — това мигновено издъхване, далеч от всякакви погледи, ще бъде малко по-мъничко смърт. Навярно някой ден ще съжالياва за такъв край. Но и тази възможност, също като отиването до Англия или Зеландия, беше породена от вчерашни страхове и утрешни опасности, отсъстващи от този непомрачен миг — начертания на ума, а не потребност, завладяла съществото. Часът на прехода още не бе ударил.

Той се върна при дрехите си, които не успя веднага да намери — вече се губеха под тъничък слой пясък. Отстъпването на морето бързо изменяше разстоянията. Вълните незабавно излизваха следите от краката му върху мокрия пясък, вятърът заличаваше всеки белег по дюните. Измитото му тяло бе забравило за умората. Друга една сутрин на морския бряг се смесваше с тази, като че ли кроткото междувреме от пясък и вода траеше вече шест години: когато бе в Любек, излязоха веднъж със сина на златаря при устието на Траве, за да търсят балтийски кехлибар. Изкъпаха и конете — без седла и чулове, лъснали от морската вода, те отново се бяха превърнали в твари, съществуващи сами за себе си, на мястото на обичайните впрегатни добичета. В едно от късчетата кехлибар имаше буболечка, залепнала в смолата, и той бе гледал като през прозорче тази гадинка, заключена в земна ера, до

която нямаше достъп. После тръсна глава, все едно че пъдеше досадна муха: напоследък твърде често наново изживяваше отшумели мигове от собственото си минало — не от съжаление или копнеж, а защото преградите на времето като че се сриваха. Денят в Травемунде бе скътан в паметта му като в някакво почти нетленно вещество — мощи от промеждутък на честито битие. Ако живееше още десет години, може би така щеше да е и с днешния ден.

Той навлече с неохота човешката си обвивка. Къшей от вчерашния хляб и недопитата вода в кратунката, напълнена от една щерна, му напомниха, че неговият път докрай ще е между хората. Трябваше да се пази от тях, но също и да получава услуги и да им ги връща. Закрепи вързопа на гръб и провеси за връзките обущата си на колана: приятно му беше да походи още малко бос. Заобиколи Хейст — селцето му напомняте язва върху хубавата пясъчна кожа — и тръгна през дюните. От върха на първата могилка се обърна, за да погледне още един път морето. „Четириrete посоки“ все така си лежеше до скелята, други платноходки приближаваха пристанището. Онова платно в далечината, чисто като крило, навярно беше от гемията на Янс Брьойни.

Вървя може би час, избягвайки очертаните пътеки. В един овраг между две хълмчета, обрасли с остри треви, насреща му се зададоха шест души: старец, жеста, двама мъже вече във възраст и две момчета, нарамили тояги. Старецът и жената едва кретаха през ровините. Всичките бяха облечени с дрехи на граждани от по-първа ръка. Изглежда, искаха да отминат, без да се набиват в очи. Все пак отвърнаха на поздрава му, поуспокоени от любезността на пътника, говорещ френски. Двамата младоци идваха от Брюксел — бяха родолюбци католици и отиваха да постъпят във войската на княз Орански. Другите бяха калвинисти: старецът учителствувал в Турне и сега бягаше за Англия с двамата си сина, а жената, която му бършеше челото с кърпа, беше негова снаха. Дългото ходене пеш съвсем бе изцедило силите на горкия човек и той приседна за миг на пясъка да си поеме дъх, останалите се наредиха в кръг около него.

Семейството се събрало в Екло с двамата млади брюкселчани: общата опасност и общото бягство вкарваха в една пътека тези хора,

които в други времена щяха да бъдат врагове. Момците говореха възторжено за господаря на Ламарк: заклек се да не се бръсне, докато не отмъсти за графовете, хванал гората заедно с всички свои хора и щом му паднел в ръцете испанец, незабавно го окачвал на някое дърво: от такива хора имало нужда в Равната земя. Зенон научи от брюкселските бежанци подробности за залавянето на господин Батенбюрх и осемнадесетте благородници с него, предадени от водача, който ги карал към Фрисландия: и деветнадесетимата били затворени в крепостта на Вилворде и обезглавени. Синовете на учителя пребледняха, докато слушаха този разказ, стреснати от бъдещите опасности по морския бряг. Зенон ги успокои, че Хейст изглежда спокойно място, стига да се плати нужното на пристанищния началник, а и едва ли някой ще тръгне да издава никому неизвестни бежанци — да не са князе? Попита хората от Турне носят ли оръжие — носеха, дори жената имаше нож. Посъветва ги да се държат заедно: така няма да се страхуват, че ще ги оберат по време на плаването, а и хубаво е да спят само с едно око в странноприемницата и на гемията. Човекът от „Четириrete посоки“ наистина изглежда съмнителен, но двамата яки брюкселци не може да не излязат наглава с него, а стигнат ли Зеландия, лесно ще попаднат на някой въстанически отряд.

Старецът се изправи с мъка. Зенон на свой ред отговори, че е лекар из тия краища и също мислел да прекоси водата. Повече не питаха — неговите работи не ги занимаваха. На раздяла пъхна в ръцете на учителя шишенце с капки, които за някое време ще му помагат да диша по-леко. Благодариха му и се сбогуваха с него.

Погледа ги малко как крачат към Хейст и изведнъж реши да тръгне с тях. Щом са неколцина, пътуването няма да е така опасно, а и на отсрещния бряг ще си помагат първите дни. Извървя стотина крачки подире им, после забави ход, докато разстоянието между него и тях се увеличаваше. Мисълта пак да се озове очи в очи с Мило и Янс Брьойни отсега го изпълваше с непосилна умора. Спря се и рязко свърна обратно към вътрешността.

Припомни си посинелите устни и накъсаното дишане на стареца. Този учител, зарязал скромното си препитание, готов да мине през огън, меч и вода, за да обяви на висок глас вярата си, че повечето хора са обречени на преизподнята, му се струваше красноречив пример за всеобщата лудост. Но под верските безумия в неспокойната човешка

природа тлееха по-дълбоко заложени ненависти и отблъсквания, които един ден, отшуми ли изстребването с богословски предлог, ще потърсят други пътища да излязат навън. Дватама брюкселски родолюбци изглеждаха по-смислени, но залагайки главите си за свободата, тези момци продължаваха да се смятат за верни поданици на крал Филип — излизаше, че всичко ще тръгне по мед и масло, стига херцогът да си замине. Не са толкова на плитко световните злини.

Бързо стигна до Удербрюхе и този път се отби в двора на стопанството. Завари същата жена — сега седеше на земята и скубеше трева за няколко зайчета, затворени в голяма кошница. Около нея се въртеше едно дете във фута. Зенон поиска малко мляко и нещо за ядене. Лицето на жената се изкриви от болка, докато се изправяше, и тя го помоли сам да извади от кладенеца гърнето с млякото, пуснато там на хлад, защото е тия ревматични ръце не можела вече да върти дръжката. Докато той навиваше скрипеца, тя влезе вътре и изнесе бяло сирене и крайшник пита. Заоплаква се, че млякото не било вече същото, станало съвсем воднисто и синкаво.

— Старата крава май пресъхва — каза тя. — Като че се умори да дава. Водим я на бик, тя не ще. Трябва да я колим скоро.

Зенон попита на рода Лигр ли е стопанството. Тя го изгледа с внезапно подозрение.

— Вие да не сте му пълномощник? Нищо нямаме да даваме преди Архангеловден.

Успокои я — излязъл ей така, да събира билки, и сега се прибирал в Брюж. Чифликът наистина принадлежеше на Филибер Лигр, господар на Дранутр и Уденове, важна птица във Фламандския съвет. И женицата обясни, че богатшите, изглежда, си имат по десетина имена.

— Знам — каза той. — И аз съм от същия род.

Явно не му повярва. Не можеше да е от знатните този пътник, тръгнал пеша. Той спомена, че бил идвал вече в чифлика, преди много време. Всичко си останало, както го е запомнил, само че по-малко.

— Ако сте идвали, не може и мен да ме е нямало. Става вече петдесет години, откак не съм мърдала.

Смътно му се мержелееше, че подир яденето на тревата бяха раздали остатъците на ратаите, но лицата им се губеха. Тя приседна до него на пейката — думите му бяха разбудили спомените й.

— Идваха тогава господарите от време на време — подхвана тя. — Аз съм дъщеря на стария изполичар: единайсет крави имахме. Наесен пращахме в Брюж цяла каруца делви с осолено масло. Сега е друго, всичко са зарязали... А и не мога вече с тия ръце да работя в студената вода.

Стояха отпуснати в скута ѝ със сплетени, разкривени пръсти. Той я посъветва всеки ден да ги заравя в топъл пясък.

— Пясък поне колкото щеш — отвърна тя.

Детето продължаваше да се върти като пумпал из двора и да издава неразбираеми звуци. Може би беше малоумно. Тя го повика и суровото ѝ лице грейна от умиление, щом то се заклатушка към нея. Грижливо избърса лигата, потекла в крайчеца на устните му.

— Това ми е на мен Исусчето — нежно рече тя. — Майка му е на нивата с другите две, още са сукалчета.

Зенон попита за бащата. Излезе, че е стопанинът на „Свети Бонифаций“.

— Нещо са се заяли със „Свети Бонифаций“ — каза той с вид на осведомен човек.

— Оправиха се — отвърна жената. — Вече и той мина към Мило. Нали трябва пари да печели: от всичките ми момчета двоица ми останаха само. Аз съм се женила два пъти, господине, тримата родихме десет деца. Осем зарових. И за какво всичката мъка... Малкият ходи да работи при мелничаря, щом има вятър — поне хляб му се намира винаги. Каквото си премете, и то е негово. Тънка ни е на нас земята, не става за жито.

Зенон гледаше грохналия хамбар. Според обичая някой беше приковал над портата един бухал, сигурно ударен с камък и още жив, докато пироните са го пронизвали. Вятърът рошеше остатъците от перушината.

— Защо сте мъчили птицата, от нея имате полза? — попита той, сочейки с пръст големия разпнат грабител. — Тези създания ловят мишките, които ядат житото ви.

— Знам ли, господине — отвърна жената, — така се прави от памтивека. Па и викът им е на умряло.

Той замълча. Тя очевидно искаше да го попита нещо.

— Тия бежанци, господине, дето ги прекарват със „Свети Бонифаций“... Вярно, че има полза за всички ни тук. Ей на, днеска на

шест души съм продала храна. Някои като ги гледаш, сърцето ти се къса... И се пита човек — бива ли такова нещо? Сигурно не са хукнали току-така тези хора... Херцогът и кралят си знаят работата.

— Защо ви трябва да разпитвате какви са — каза пътникът.

— Вярно е — поклати тя глава.

Той бе взел от купчината наскубана трева няколко стръкчета и ги подпъхваше в кошницата на зайците.

— Харесват ли ви се тези живинки, господине — залюбезничи тя. — Угоени, мекички, тъкмо сега са най-хубави... Канехме се да ги сготвим в неделя. Само по пет су на парче ви ги давам.

— На мен? — изненада се той — А какво ще ядете в неделя?

— Не е само чорбата, господине... — замоли се тя. — С тия пари и с трите су от храната ще проводя снаха ми да донесе едно шишенце от „Бялото гълъбче“. От време на време и ние трябва да стоплим душицата. За ваше здраве ще е.

Както си и мислеше, не ѝ се намериха дребни да му върне до единия флорин. Все едно. Така засмяна изглеждаше подмладена и кой знае: това може би беше същото петнадесетгодишно девойче, което тогава се поклони, щом Симон Адриансен му пусна няколко петака в шепата. Той намери вързопа си и тръгна към вратнята, след като се сбогува.

— Не ги забравяйте, господине — подаде му тя кошницата. — Госпожата ви ще се зарадва, в града такива няма да намерите. И като сте им малко нещо роднина, кажете им да ни постегнат къщата преди зимата. Цяла година си вали вътре.

Излезе с кошницата под ръка, като селянин, тръгнал на пазар. Пътят се смуши в едни хрусталаци, после се опна сред широки угари. Той седна на ръба на канавката и внимателно бръкна в кошницата. Продължително, почти сладострастно загали нежната козинка на зверчетата с гъвкави гръбнаци и меки хълбоци, под които забързано тупкаха сърцата им. Зайците дори не се изплашиха и продължиха да ядат — той се запита какъв ли образ на света и на него самия се отразява в големите им живи очи. Повдигна капака и ги пусна навън. Зарадван на свободата им, той се загледа как изчезват сред трънаците тези похотливи и лакоми твари, строители на подземни лабиринти, плахи и въпреки всичко играещи си с опасността, лишени от друго оръжие освен мощта и пъргавината на слабините си, неизтребими

само заради несекващата си плодовитост. Ако успеят да се измъкнат от примките, тоягите, белките и ястребите, ще продължат още някое време да скачат и да се гонят, кожухчетата им ще избелеят зимъс под снеговете, напролет пак ще хрупат зелена тревица. Той подритна празната кошница в канавката.

Остатъкът от пътя измина без премеждия. Тази нощ спа под една китка дървета. Стигна рано на другата сутрин пред портите на Брюж и стражите го поздравиха както винаги с уважение.

Веднага, щом влезе в града, страхът, стаен за някое време, изплува отново: пряко волята си надаваше ухо за разговорите на минавачите, но не чу нищо тревожно да се споменава за някакви млади монаси и за задявките на една мома от знатен род. Никой не говореше и за доктор, който лекувал бунтовници и се криел под чуждо име. Пристигна в приюта тъкмо навреме, за да помогне на брат Лука и брат Киприан, едва насмогващи на цяла тълпа болни. Бележката, оставена на тръгване, още се въртеше върху масата и той я смачка: да, приятелят му от Остенде се е пооправил. Същата вечер в гостилницата си поръча по-богати и по-подбрани гозби от обикновено.

---

[1] Зеленина (лат.) — Б.пр. ↑

[2] Камъче, сметка (лат.) — Б.пр. ↑

МИШЕЛОВКАТА

Изтече повече от месец, без да се случи нищо. Обявено бе, че приютът ще затвори врати малко преди Коледа и доктор Себастиан Теус този път открито се готвеше да заминава за Германия, където някога бе живял и упражнявал занаята си. Вътре в себе си и без да споменава на глас тези заразени от лутеранството краища, Зенон се канеше да отиде в Любек. Хубаво щеше да е да се види отново с разсъдливия Егидий Фридрих и да зърне Герхард, станал вече мъж. Може би с малко повече късмет щеше да получи и онова място на управляващ лекар в болницата „Свети дух“, което навремето влиятелният златар почти издействува за него.

От Регенсбург неговият събрат алхимик Ример, с когото Зенон бе почнал да си пише от някое време, му изпрати неочаквана добра вест. Един образец от „Протеориите“, измъкнат като по чудо от парижкатаклада, бил пренесен по неведоми пътища до Германия, после някакъв учен от Витенберг превел книгата на латински и отпечатването ѝ станало повод да се заговори за философа. Светият престол се заканвал подобно на Сорбоната преди, но многоукият мъж от Витенберг и неговите другари, напротив, откривали в тези слова, белязани от ерес според католиците, прилагането на свободния избор, а обяснението на чудесата с разпаленото съзнание на онези, пред които са ставали, им се струвало годно за борба срещу папистките суеверия и едновременно подкрепа на собственото им учение за спасение чрез вярата. По този начин в ръцете им „Протеориите“ се превръщаха в леко изкривено оръжие, но такива отклонения винаги трябва да се очакват, докато една книга живее и действа върху човешките духове. Дори ставало дума да се предложи на Зенон, ако попаднат в дирите му, катедра по естествена философия в университета на този саксонски град. Такава почест криеше, разбира се, опасности и по-предпазливо беше да я отклони, за да се посвети на други, по-свободни занимания, но пряката връзка с духовете го изкушаваше след това дълго затваряне в себе си, а внезапната поява на едно произведение, което бе смятал за мъртво, изпълваше философа от главата до петите с радост като от

възкресение. В същото време забравеното след злощастieto на Доле „Изследване върху физическия свят“ бе издадено наново от един книжар в Базел — изглежда, там бяха забравили някогашните подозрения и разправии. Вече като че ли можеше и без телесното присъствие на Зенон — мислите му бяха избуяли извън него.

Откак се бе завърнал от Хейст, нищо не се чуваше за малобройната общност на Ангелите. Той внимателно избягваше всякакви разговори насаме с Киприан, така че потокът излияния бе спрял. Някои мерки, които Себастиан Теус искаше да внуши на бившия игумен, за да се избегне бедата, сега ставаха от само себе си. Брат Флориан се готвеше да заминава за Анверс заради възстановяването на предишния манастир, опожарен от иконоборците — щял да изписва своделите около двора. Пиер де Хамарт обикаляше различни принадлежащи на корделиерската обител имоти в околността и проверяваше сметките им. Новите предстоятели наредиха да се започне работа в подземията, достъпът до някои проходи бе отрязан, понеже имаше опасност от срутване, и така Ангелите оставаха без тайното си убежище. Сборовете нощем почти със сигурност бяха прекратени и ако сега се разчуеше за някои възмутителни волности, щяха да минат за обичайните дребни манастирски прегрешения. От друга страна, и времето не бе никак подходящо за срещите на Киприан с Хубавицата в изоставената градина; нищо чудно Идлет да си бе намерила по-личен галъвник от младия монах.

Сигурно заради всичко това Киприан изглеждаше посърнал. Вече не подпяваше селски песнички и вършеше работата си без плам. Отначало Себастиан Теус помисли, че младият му помощник е опечален като брат Лука от предстоящото затваряне на лечебницата. Една сутрин забеляза следи от сълзи по лицето на момчето.

Вкара го в задната стаичка и затвори вратата. Пак се озоваха сами очи в очи, както на другия ден след Томина неделя, когато Киприан направи опасните си признания. Зенон заговори пръв.

— Да не е станало нещо с Хубавицата? — заядливо попита той.

— Вече не се срещаме — промълви момчето със задавен глас. — Крийт се двете с арапката в стаята и тя казва, че е болна, за да не се види коремът ѝ.

Обясни, че единствените вести от нея минавали през една монахиня, донякъде подкупена с дребни подаръчета, донякъде

умилена от състоянието на Хубавицата, за която била натоварена да се грижи. Но трудно било да се разбере нещо от тази простовата до глупост жена. По-раншните тайни проходи ги нямало, но така или иначе двете момичета сега се плашели от сянката си и дума не можело да става за излизане нощем. Вярно, че брат Флориан като образописец свободно влизал до църквата на бернардинките, но не искал вече да знае за тази работа.

— Скарахме се — мрачно каза Киприан.

Жените чакали освобождаването на Идлет около празника на света Агата. Лекарят пресметна, че остават още близо три месеца. По това време отдавна ще е в Любек.

— Не падайте духом — опита се той да окуражи младия монах. — Голяма е досетливостта и храбростта на жените в такива случаи. И да разберат бернардинките нещо, нямат полза да го разгласяват. Колко е да се подхвърли едно дете на хорското милосърдие.

— Тези делви и стъкленници са пълни с прахове и корени — развълнувано каза Киприан. — Тя ще умре от страх, ако не ѝ помогнем. Менер да би пожелал...

— Не виждате ли, че е много късно, а и няма как да влезе при нея. Нека да не прибавяме към всичките тия опасности и едно кърваво злощастие.

— Свещеникът от Юрсел захвърлил расото и избягал с неговата изгора в Германия — възкликна Киприан, Да можехме и ние...

— С девойка от такъв род и на такъв хал ще ви познаят още преди да сте излезли от общината. И през ум да не ви минава. Но пък никой няма да се зачуди, ако види млад корделиер да проси хляба си по пътищата. Тръгвайте сам. Ще ви дам някой и друг дукат за пътуването.

— Не мога — проплака Киприан.

Захлупил се бе на масата и стискаше главата си с ръце. Зенон го гледаше с безкрайно съжаление. Плътта беше капанът, в който се бяха хванали тези две деца. Той погали лекичко остриганата глава на младия монах и излезе от стаята.

Бурята се разрази по-рано, отколкото очакваше. Около деня на света Лучия дочу съседите си по маса да обсъждат някаква вест с възбудения шепот, от който не може да се очаква нищо добро, защото в

повечето случаи е свързан с нечия беда. Една мома от знатен род, настанена при бернардинките, удушила със собствените си ръце бебе, преди времето родено от нея, но здравичко. Злодеянието се открило от малката арапка, слугинята на госпожицата — тя избягала от стаята на господарката си и тръгнала замаяна по улиците. Прибрали я добри хора, водени от почтено любопитство, и трудно било да ѝ се разбере на приказката, но накрая пак всичко си казала. И след това нямало вече как бернардинките да не дадат на стражите питомката си. Солени шеги за горещата кръв на благородните моми и тайните деяния на монахините се смесваха с ядни подвиквания. В морното съществуване на малкия градец, където дори слуховете за големите събития идваха приглушени, това разкритие бе много по-забавно от излинените истории за изгорени църкви и обесени протестанти.

Когато излезе от кръчмата, Зенон видя, че по Дългата улица карат Идлет, положена в каруцата на стражите. Беше съвсем бледа, като родилка, но страните и очите ѝ горяха от треска. Тук-там някой я гледаше със съжаление, повечето ожесточено дюдюкаха насреща ѝ. И сладкарят с жена си беше от тях. Дребните хорица от махалата си връщаха за скъпите дрехи и за харченето без мярка на тази красива кукла. Две от продажниците на Тиквата се бяха случили наблизко и се нахвърляха с особено настървение, като че ли госпожицата им бе омърсила занаята.

Зенон се прибра със свито сърце — имаше чувството, че е видял сърна, наобиколена от глутница кучета. Той подири Киприан в приюта, но младия монах го нямаше и Зенон не посмя да го търси из манастира, за да не бие на очи.

Все още се надяваше, че на разпита при съдията и помощниците му Идлет няма да изгуби ума и дума и ще си измисли един въображаем любовник. Но девойчето цяла нощ бе гризало юмурици, за да не разбуди някой с виковете си, и вече нямаше сили. Говори и плака, без да спре, и не скри нито срещите с Киприан край канала, нито игрите и забавите на ангелските събрания. Това, което най-много ужаси писарите, а после и жадно попиващата всичко тълпа, беше приемането на осветен хляб и вино, крадено от олтара — ядени и пити под светлината на свещи. Към блудството на плътта сега се притуряше и някакво нечувано светотатство. Прибраха Киприан на другия ден, после дойде редът и на Франциск от Бюр, на Флориан, брат Квирич и

дватамата послушници. Задържаха и Матей Артс, но веднага го пуснаха със съдебно разпореждане за грешка на самоличността. Единият от чичовците му беше помощник-кмет на Брюж.

Няколко дена поред любопитна навалица обсаждаше лечебницата в „Свети Козма“, вече наполовина затворена, откак бе разгласено, че другата седмица докторът заминава за Германия. Брат Лука се изпречваше насреща им с каменно лице, той изобщо отказваше да повярва на цялата тази история. Зенон ги преглеждаше, без да отговаря на въпросите им. Едва не се просълзи, когато видя сред посетителите Грейте: старицата само поклати глава и каза, че ѝ е жал.

Той я задържа за целия ден и я помоли да го опере и да му закърпи дрехите. За голямо възмущение на струпаните, накара брат Лука да затвори по-рано приюта. Старата жена шиеше и гладеше до един прозорец и го успокояваше както с мълчанието, така и със словата си, белязани от спокойна мъдрост. Разказваше му неизвестни подробности от житието на Анри-Жюст, говореше за долното му скъперничество и за ласките, изтръгвани насила или доброволно от слугините: но пък, добавяше тя, не бил и толкова лош човек — случел ли се добър ден, знаел и да се шегува, а и да поразвърже кесията. Тя си припомняше имената и лицата на многобройни роднини, за които не бе и чувал — така заизрежда цял поменик рано умрели братя и сестри между Анри-Жюст и Хилзонда. Той се замисли за миг как ли са щели да се разгънат нататък тези рано прекършени съдби, издънки от един и същи ствол. За пръв път изслуша дълъг разказ за своя баща, чието име и живот в най-общи черти познаваше, но като че ли само от злостните подмятания, дочути в детството. Младият италиански рицар, духовник само за очи и за да задоволи собственото си честолюбие и това на рода, бе пирувал, безочливо бе развявал по улиците на Брюж алената си кадифена наметка и златните шпори, грабнал бе една девойка, също толкова младичка, но в края на краищата като че ли по-щастлива от днешната Идлет и от всичко това бяха излезли труд, премеждия, размисли и начертания: вече петдесет и осем години. Всичко в този свят — единствения, до който имаме достъп — е по-чудно, отколкото навикът ни подсказва. Накрая Грейте пусна в джоба си ножиците,

конците, калъфчето с иглите и заяви на Зенон, че дрехите му са готови за пътуването.

След като тя си тръгна, той напали печката за водно-парната баня в една от стаичките на приюта, правена по подобие на онези, които бе виждал в Пера, но рядко употребявана, понеже болните му не скланяха много охотно на такова лечение. Дълго се облива, изряза си ноктите, грижливо се обръсна. По принуда му се бе случвало да си пусне брада във войската и по пътищата, както и на други места, за да се прикрие, да не се различава от останалите, но предпочиташе чистотата на голото лице. Водата и парата му напомниха тържествената баня при пристигането във Фрьосьо, след обиколката из лапландските земи. Сигн Улфсдатер сама го бе изкъпала, по обичая на тамошните жени. Изпълнила бе тази слугинска служба с кралско достойнство. Пред очите му изникна голямата, обкована с мед каца и картините по везаните кърпи.

Дойдоха за него на другия ден. За да избегне мъченията, Киприан бе признал всичко, каквото искаха от него, и много повече. От разкритията му последва заповед за задържането на Пиер де Хамарт, тогава в Оденард. И за Зенон младият монах бе наговорил неща, достатъчни да го погубят: излизаше, че лекарят е довереник и съучастник на Ангелите. Дал бил на Флориан омайно биле, за да прелъсти Идлет за Киприан, после ѝ предлагал магьоснически отвари за премахването на плода. Според затворника двамата с лекаря били в противоестествена връзка. По-късно Зенон имаше време да размисли над тези твърдения, точно обратни на станалото: най-простото обяснение беше, че обезумелият момък се е мъчил да изкара себе си невинен, като набеди други, или пък е бленувал за благосклонност и милувки от Себастиан Теус и накрая е повярвал, че ги е имало наистина. Човек винаги изпада накрая в някаква клопка: тази или друга, все едно.

Но каквото и да е, Зенон беше готов. Предаде се без съпротива. В съдилището изуми всички, като назова истинското си име.

ЧАСТ ТРЕТА ЗАТВОРЪТ

*Non è vietà, ne da viltà procede
S'alcun, per evitar più crudet sorte,
Odia la propria vita e cerca morte.*

*Meglio è morir all'anima gentile
Che supportar inevitabil danno
Che lo farria cambiar animo e stile.
Quanti ha la morte già tratti d'affano!
Ma molti ch'hanno il chiamar morte a vile
Quanto talor sia dolce ancor non sanno.*

*Не е глупост, а и не е тя причина,
ако някой, пред живота в тегота,
избор стори и предпочете смъртта.*

*По-добре е за душата благородна
да умре, отколкото да тегли в страх,
без на доблест и сърцатост да е годна.
Доста смятат тази смърт за подлост,
грях,
но за много тя е участта свободна!
Колко сладко е да се превърнеш в прах.^[1]*

Джулиано   да
Медичи

ОБВИНЕНИЕТО

Прекара само една нощ в градската тъмница. Още на другия ден го прехвърлиха без грубости в стая с изглед към двора на старото съдилище, заключена с яки решетки и резета, но иначе снабдена с почти всичко, което би могъл да иска по-виден затворник. Навремето тук бяха държали някакъв помощник-кмет, обвинен в злоупотреба, а преди него един благородник, подкупен със злато от французите — по-добра килия вероятно нямаше никъде. И едната нощ в общата тъмница бе достатъчна, за да плъпне по Зенон всякаква гад, та едва след няколко дена успя да се отърве. Много се зачуди, че му позволиха да си донесе собствено бельо, а след това му предадоха дори принадлежностите за писане. Но върху книгите бе наложена възбрана. Скоро получи разрешение за всекидневна разходка из замръзалия или разкалян двор, придружаван от непрокопсания си пазач. Дълбоко в него обаче бе заседнал страхът от изтезания. Че има същества, платени, за да мъчат съзнателно себеподобните си, винаги бе изпълвало с възмущение този човек, чийто занаят бе да лекува. Отдавна се бе въоръжил вътрешно не толкова срещу болката — така или иначе, не по-различна от онази, която търпи подложеният на операция, — колкото срещу ужаса, че е последователно прилагана. Постепенно свикна и с мисълта, че не може да не се страхува. Ако се случи да застане, да закрещи, лъжливо да обвини, подобно на Киприан, криви щяха да са онези, които съумяват да изкълчат човешката душа. Но чаканото с такъв ужас изпитание не идваше. Очевидно мощни покровители се бяха намесили. Те все пак не можеха да разпръснат мъчителните сънища нощем, останали дълбоко загнездени някъде в него до самия му край, и той всеки път едва се удържаше да не скочи при отварянето на вратата.

Преди няколко години, на идване в Брюж, си мислеше, че споменът за него навярно се е размил в неизвестността и забравата. Върху това предположение бе градил вечно застрашената си сигурност. Но, изглежда, някакъв призрак все пак бе задрямал в хорската памет и сега наново изникваше покрай шумотевницата, по-

истински от човека, когото толкова време бяха отминавали с безразличие. Неясни мълви изведнъж добиваха образ, прилепваха към допотопните представи за магьосника, отстъпника, сластолюбеца, чуждестранния съгледвач, кръжащи открай време във всяко неуко въображение. Никой не бе разпознал Зенон в Себастиан Теус, сега всички се обръщаха назад и го познаваха. Никой в Брюж не бе прочел навремето съчиненията му, едва ли някой ги разлистваше и днес, но това, че са били съдени в Париж и гледани с лошо око в Рим, даваше право на първия срещнат да охули тези опасни писания. Не можеше нечие по-проницателно око отдавна да не е разбрало кой е той: едва ли само Грейте умееше да помни и да гледа. Но тези хора си бяха мълчали и това ги издаваше повече като приятели, нежели като врагове — или може би бяха изчаквали своя час. Зенон все така тънеше в догадки казал ли е някой на игумена на корделиерите, или още докато е отварял вратата на каляската си пред онзи непознат в Санлис, той е знаел, че това е същият философ, чиято осъдена книга тъкмо сега гори на площада. По бе склонен да приеме втората вероятност, понеже му се искаше да дължи колкото може повече на този сърцат мъж.

Така или иначе, крушението му добиваше друг облик. Вече не беше тъмният съучастник в разпътството на неколцина послушници и двама-трима развалени монаси: той отново ставаше герой на собствената си история. Обвиненията се множаха, но поне нямаше да е незабележимият човечец, пометен набързо в едно претупано дело, както вероятно щеше да е със Себастиан Теус. Неговият случай заплашваше да се проточи заради костеливи въпроси, свързани с правомощията. Мирските съдии можеха да издават окончателни присъди в дела от общото право, но епископът искаше на всяка цена да има последната дума по това заплетено обвинение в безверие и ерес. Странно изглеждаше подобно желание у човек, ръкоположен от краля в един град, който досега не беше митрополитско средище — на мнозина прелатът изглеждаше хитро присаден в Брюж поддръжник на Инквизицията. Всъщност духовникът се канеше бляскаво да защити своята власт, като разгърне уменията си в провеждането на това дело. Въпреки преклонната си възраст каноникът Бартоломе Кампанус също хвърли много сили: по негово настояване призоваха за заседатели двама богослови от университета в Лувен, където обвиняемият беше получил грамотата си за завършено каноническо право — така и не се

знаеше в съгласие с епископа ли е предприета тази стъпка, или против волята му. Едно крайно гледище, разпространено сред неколцина разпалени мозъци, гласеше, че най-добре ще е такъв неверник, чието разобличаване трябва да стане всеобщо достояние, да бъде предаден на римския съд при Светия престол и да се изпрати със зорка стража в някое от подземията на манастира „Санта Мария Минерва“ в Рим — там да се покайва. По-разсъдливите държаха, напротив, тук на място да бъде съден богохулникът, роден в Брюж, завърнал се после с измислено име в града, където присъствието му посяло безредици в една благочестива общност. Този Зенон, прекарал две години в двора на негово величество шведския крал, сигурно беше в услуга на северните сили, а не се забравяше, че някога е живял и при турчина неверник: кой го знае дали не се е отървал от християнството, както говореха някои. Очертаваше се едно от ония дела с многобройни обвинения, които могат да се проточат с години и като цирей насъбират ожесточението на един град.

Сред цялата тази врява поводът за задържането на Зенон оставаше назад. Епископът поначало отхвърляше обвиненията в магьосничество, според него разказите за омайни билета били празни приказки, но някои от мирските съдии непрекъснато се връщаха на тях, а за тълпата там именно беше солта и пиперът на цялата работа. Малко по малко, както при всички дела, подлудили за някое време зяпачите, се виждаше как върху две различни равнини се открояват две истории, странно несхождащи една с друга: случаят, какъвто се представяше на правораздавачите и черковниците, чийто занаят е да съдят, и какъвто си го измисляше простолюдието, държащо да получи своите чудовища и жертви. Военният, натоварен да изследва престъпните деяния, още в началото отрече Зенон да е имал нещо общо с малкото адамитско и блаженстващо братство на Ангелите; обвиненията на Киприан не получиха подкрепа от станалите шестима затворници — те бяха виждали лекаря само отдалече под манастирските сводове или на Дългата улица. Флориан се хвалеше, че прилъгал Идлет с обещания, целувки, сладки песнопения и хора ръка в ръка, без да става нужда от мандрагорови корени, а и престъплението на Идлет слагаше кръст върху приказките за някаква бабешка отвара; тя самата се кълнеше в най-святото, че нито е искала, нито някой ѝ е предлагал такова нещо. Накрая, в потвърждение на всичко, Флориан

заявяваше, че Зенон е само един важен господин, вече във възраст — вярно, изкусен в магьосничество, но пък от злоба неприязнено настроен към игрите на Ангелите, и дори се опитал да отдели от тях Киприан. От тези разноезични показания можеше да се заключи в най-лошия случай, че така нареченият Себастиан Теус е подочул от своя помощник нещичко за разврата в старата потилия и не е изпълнил дълга си да го издаде.

Гнусната близост с Киприан все още бе допустима, но съседите в един глас превъзнасяха строгите привички и добродетелния живот на лекаря — имаше дори нещо съмнително в едно дотолкова неопетнено име. Проучиха и въпроса за содомията, така парлив за съдиите: след дълго търсене издириха сина на един от болните на Жан Мюерс, с когото обвиняемият бе завързал връзки в началото на престоя си в Брюж, но спряха дотук, от уважение към именития род, а и младият благородник, известен с омайния си лик, отдавна бе заминал за Париж и сега завършваше учението си. Това предположение щеше да размее Зенон: с момчето само си бяха разменили няколко книги. И да бе имало някои по-долни общувания, от тях следа нямаше. Но философът неведнъж се бе обявявал в своите писания за изпитване на сетивата и разгръщане на всички телесни заложи, а от такива поучения лесно се стига до най-безпътни наслади. Подозрението си оставаше, но по липса на улики го прехвърлиха към неизяснените престъпления.

Но имаше други, още по-опасни обвинения, ако това бе възможно. Самите корделиери твърдяха, че обърнал приюта на сборище за преследвани от правосъдието бегълци. По този въпрос, както и по други някои, брат Лука дойде много на място с непоклатимото си становище: всичко в тази история е измислено. Прекалено голям шум се вдига около палуването в потилнята, Киприан е празноглавец, подмамен от една хубава мома, лекарят е невинен. И да е пристъпил някой бунтовник или бежанец прага на приюта, на челото му нищо не е нищело и хора, които си имат работа, няма да седнат да му теглят думите от устата. След като завърши така най-дългата реч през живота си, той се оттегли. Брат Лука направи на Зенон и още една неоценима услуга. Докато подреждаше празната лечебница, попадна на камъчето с човешки образ, забравено от философа, и хвърли във вадата опасната вещ. За сметка на това органистът говори в ущърб на обвиняемия: наистина само добро бяха видели от него, но пък никак не

им станало драго с жена му да научат, че Себастиан Теус не бил Себастиан Теус. Най-лошото бе, че спомена глумливите прорицания, на които тези хорица толкова се бяха смели — откриха ги в дъното на един долап в стаята с книгите и враговете на Зенон съумяха да си послужат с тях.

Докато писарите изписваха с тънко и дебело двадесетте и четири точки от обвинението срещу Зенон, изпитанията на Идлет и Ангелите приближаваха към своя край. Престъплението на госпожица Де Лос беше очевидно и наказанието му смърт — и баща ѝ да беше тук, нямаше да успее да я отърве. Задържан като заложник заедно с други фламандци в Испания, той едва по-късно научи за нейното злощастие. Краят на Идлет бе достоен и благочестив. Избързаха с няколко дена, за да не съвпадне с празниците по Рождество Христово. Всеобщото настроение се бе обърнало: умилени от покаянието и разплаканите очи на Хубавицата, сега всички ожалваха петнадесетгодишното девойче. Според обичая Идлет трябваше да бъде изгорена жива като детеубийца, но заради високото си потекло бе обезглавена. За зла воля палачът, стреснат от тази тънка шия, удря на три пъти с трепереща ръка, докато си свърши работата, и накрая побягна, освиркан от тълпата, под дъжд от нальми и зелки, наградени от кошовете по пазара.

Делото на Ангелите продължи повече: мъчеха се да изтръгнат признания за тайни разклонения, водещи може би до онова братство на Светия дух, изтребено в началото на века, за което се говореше, че изповядвало и упражнявало подобни заблуди. Но щуравият Флориан бе непоколебим: суетата не го напускаше дори сред мъченията и той неизменно повтаряше, че не бил и чувал за еретичното учение на някой си велик предводител адамитски Яков ван Алмахин, евреин на всичкото отгоре, умрял преди петдесетина години. На него самичък и без богословие му се открил пречистият рай на телесните наслади. И всичките клеци на света да го разкъсват, друго няма да каже. Единствен брат Квирин избягна смъртната присъда, като през цялото време упорито се правеше на побъркан дори по време на изтезанията, и накрая наистина го затвориха при лудите. Петимата други осъдени свършиха благочестиво, подобно на Идлет. С посредничеството на

тъмничаря си, навикнал на такива заръки, Зенон плати на палача, за да удуши момчетата, преди да ги обгърнат пламъците — честа прилагано спазаряване, което доволно закръгляше мижавото възнаграждение на тези хора. С Киприан, Франциск от Бюр и единия от послушниците работата успя и така те прескочиха най-лошото, като, разбира се, изживяха целия ужас преди това. Но уговореното не можа да се изпълни за Флориан и другия послушник, защото времето не стигна на палача скришом да облекчи мъките им и техните писъци кънтяха в продължение на половин час.

И управителят изгоря с тях, но мъртъв. Веднага щом го докараха от Оденард и го натикаха в тукашната тъмница, приятели отвън му подпъкнаха отрова и понеже не можаха жив да го качат на кладата, изгориха трупа му. Зенон никак не обичаше този хитрец, но не можеше да не признае, че Пиер де Хамарт бе хванал в собствените си ръце съдбата и умря като мъж.

Философът научи всички тези подробности от своя тъмничар, на когото устата не млъкваше — негодникът се извиняваше, че така станало с двамата осъдени, и дори предлагаше да върне част от парите, макар че виновни нямало. Зенон повдигна рамене. Обзело го бе смъртно безразличие: важното бе само да запази някакви сили за края. И все пак нея нощ не можа да мигне. Мисълта му се мъчеше да открие противоотрова за ужаса и най-сетне той си каза, че Киприан и Флориан сигурно щяха сами да се хвърлят в огъня, ако трябваше да спасяват някого: както винаги жестокостта бе не толкова в станалото, колкото в човешката глупост. Изведнъж си спомни нещо: на младини бе продал на емира Нуредин тайната на течния огън; веднага го бяха употребили в една морска битка край алжирските брегове и сигурно още продължаваха да го използват. Самото действие беше напълно обичайно: всеки барутчия би направил същото. Това откритие, изгорило стотици хора, дори се прие като напредък във военното изкуство. Ярост за ярост — насилията в една битка, когато всеки убива, но и умира, не могат, разбира се, да се сравнят със съзнателната жестокост при мъченията, разпоредени в името на един всеблаг бог, но така или иначе, той също бе виновник и съучастник в поругаването на клетата човешка плът и ето че бяха потрябвали тридесет години, за да го споходи угризението, което сигурно би накарало адмирали и князе да се засмеят. Само да излезе по-скоро от този ад.

Не можеше да се каже, че богословите, натоварени да извадят дръзките, еретичните или откровено безбожните изявления от книгите на обвиняемия, не си вършеха съвестно работата. Донесоха от Германия превода на „Протеориите“, останалите произведения се намериха в библиотеката на Жан Мюерс. За голяма изненада на Зенон се откри, че игуменът притежавал неговите „Предвиждания на бъднините“. Свързвайки в едно цяло отделните твърдения, или по-точно остатъците им след орязването, Зенон се опитваше да нарисува картината на човешките представи в това лето господне 1569, поне за ония забулени в неяснота краища, из които бе бродил духът му. Коперниковото учение не беше осъдено от църквата, въпреки че по-осведомените сред правниците многозначително се усмихваха и твърдяха, че скоро и това ще стане, но при всички случаи поставянето на слънцето, а не на земята в средата на всемира, търпяно при условие да се представя за плахо предположение, нанасяше немалък удар на Аристотел, Библията и още повече на човешката потребност да наместваме нашето обиталище в сърцето на Всеобщото. Естествено е, че едно схващане, така отдалечено от привидностите на здравия разум, не ще допадне на тълпата: Зенон и без да отива много далече, по себе си знаеше доколко представата за една подвижна земя обърква привичките, градени цял живот от всеки — той самият се бе опивал, че принадлежи към свят, разпрострян вече и извън пределите на човешката къщурка, но на мнозинството от това разрастване му прилошаваше. Още по-скверна от наглостта да се замества земята със слънцето в сърцевината на мирозданието бе грешката на Демокрит, ще рече, вярата в безкрайно множество светове, която и самото слънце пропъжда от главното място и лишава вселената от средище — нямаше как тя да не се стори на повечето мозъци черно неверие. Вместо като философа да разчупи неподвижната черупка и да полети окрилен из тези ледни и огнени простори, човекът пропадеше в тях и неустрашимият, дръзнал да утвърди съществуването им, се превръщаше в предател. Същите закономерности действаха и в още по-опасната област на най-възвишените представи. Грешката на Авероес, догадката за безстрастно божество, разпростряно в един несвършващ свят, изглежда, отнемаше на вярващия утехата от подобен

нему господ, който насочва само към човека гнева и милосърдието си. Вечността на душата, грешката на Ориген, предизвикваше негодувание, защото лишаваше от смисъл делата ни тук, на земята: човекът искаше да има пред себе си честито или горчиво безсмъртие, за което сам е отговорен, а не от всички страни да се простира безконечност и той хем да е в нея, хем да го няма. Грешката на Питагор — да се търси у животните душа, подобна на нашата по природата и същността си — още повече обиждаше двуногото без перушина, държащо да е единствената неумираща живина. Основата на Епикуровата грешка, сиреч предположението, че смъртта е край, макар и най-често утвърждавано от гледката на трупове и гробища, нанасяше жива рана не само на жаждата ни да сме на този свят, но най-вече на гордостта, която нашепва в лековерните ни уши, че заслужаваме да останем в него. Всичките тези твърдения минаваха за богохулства, а всъщност ги ненавиждаха, защото подронват значението на човека. Нищо чудно тогава, че отвеждат в затвора, а и още по-далеч разпространителите си.

Пристъпи ли се от възвишеното към лутаниците на човешкото поведение, вече страхът изместваше гордостта като пръв подтик за омраза. Дързостта на философа, който проповядва свободна игра на сетивата и гледа без високомерие на телесните наслади, докарваше до бяс невежите, затънали в толкова много предразсъдъци и още по-голямо лицемерие. Какво значение имаше, че човекът, посмял да им се отдаде, може да е по-въздържан, понякога дори по-целомъдрен от ожесточените си нападатели: знае се, всичкият жупел, всичките мъчения в света не стигат, за да се накаже такава престъпна слободност, тъкмо защото дързостта на духа някак утежнява чисто телесната дързост. Безразличието на мъдреца, за когото всяка страна е родина и всяко вероизповедание — посвоему достойно, също дразнеше тълпата затворници: такъв философствуващ отстъпник, неотхвърлящ при това нито едно от истинските си вярвания, неизбежно се превръщаше за всички тях в изкупителна жертва, защото нямаше човек, непожелал един ден тайно в себе си, макар често и неосъзнато, да излезе от кръга, в който впримчен ще умре. И бунтовникът, опълчен срещу владетелите, пробуждаше у хората на реда нещо от същата самолюбива ярост: неговото Не оскърбяваше тяхното неизменно Да. Но най-омразните от инакомислещите

нечестивци бяха онези, нелишени и от някои добродетели: много повече плаши нещо, което човек не може да презре изцяло.

De occulta philosophia^[2]: някои съдии настойчиво се ровеха в едновременните или по-скорошните изследвания на затворника и той наново си припомни този парлив предмет — занимание покрай толкова други през целия му живот, което, за да пести сили, временно бе оставил настрана. Тук мнението на просветените особено рязко се отличаваше от това на простолюдието. Магьосникът бе обкръжен със страхопочитание и ненавист от овчедушните заради предполагаемата му безгранична власт и ухото на завистта отново жадно се наостряше. С разочарование научиха, че у Зенон се намерила само книгата на Агрипа Нетесхаймски, притежавана от каноника Кампанус и епископа, както и по-новите писания на Джанбатиста делла Порта, които също могат да се видят върху масата на негово преосвещенство. Понеже диренето упорито се насочваше натам, епископът пожела сам да разпита безпристрастно обвиняемия. Докато невежите виждаха в магията преди всичко свръхестествено познание, прелатът, обратно, бе нащрек, защото тази наука отрича светите чудеса. Зенон говори почти искрено. Така нареченият вълшебен свят се състои от забулени засега в тайна, но не задължително недостъпни за човешкия ум притегляния и отблъсквания. Сред познатите елементи единствени магнитът и кехлибарът като че разкриват донякъде неизяснените още загадки, способни един ден всичко да осветят. Главното достойнство на магията и на нейната рожба алхимията е, че провъзгласяват единството на веществото — до такава степен, че някои философи на аламбика приравняват с него дори светлината и гърма. Отваря се път, който води надалеч, но всички сподвижници, достойни за името си, предупреждават за опасностите му. С тези изследвания се родяват и механическите науки — знаеше се, че Зенон немалко време им бе отделил — като се опитват да превърнат знанието за нещата в господство над тях, оттам и над човека. В известен смисъл, всичко е магия: магия е науката за тревите и металите, с чиято помощ лечителят се стреми да въздейства върху болестта и болния; магия е самата болест, подчиняваща и обладаваща тялото, така че то понякога не иска да оздравее; магична е властта на звуците, които покъртват или, наопаки, просветляват душата; магично най-вече е страшното

могъщество на словото, почти винаги по-силно от нещата — така можем да си обясним твърденията на „Сефер Йецира“, да не говорим за Евангелието на Йоан. Благоговението, поддържано около владетелите и излъчвано от църковните празненства, също е магия, както са магия покритите с черно дръвници и зловещите барабани на смъртните наказания — обайване и ужас повече за зяпачите, отколкото за осъдените. Най-накрая, магия са любовта и ненавистта, белязали мозъка ни с образ, комуто скланяме да дадем вълшебна власт над себе си.

Негово преосвещенство поклати замислено глава: такава подредба на всемира не оставяше място за личната воля на бога. Зенон се съгласи, знаейки на каква опасност се излага. После размениха някои доводи за това що е личната воля на бога, през какви посредници минава и дали задължително в чудесата трябва да виждаме нейна изява. Епископът например не намираше за възмутително обяснението в „Изследване върху физическия свят“ за раните по китките и ходилата на свети Франциск, представени като крайно проявление на всепоглъщащата любов, която винаги извайва от обичайния подобие на възлюбления. Вината на философа беше в непристойното изтъкване на подобно тълкувание като изключително, а не включително. Зенон отрече, че е утвърждавал това. Подемайки с един вид полемически поклон доводите на противника, негово преосвещенство напомни, че благочестивият кардинал Никола Кузански навремето сам е уталожвал възторга около чудодейните статуи и кървящите просфори — този многоуважаван учен (и той застъпник за един безкраен свят) като че ли почти бе прегърнал отнапред учението на Помпонаци, за когото чудесата се коренят изцяло в силата на бляновете, както от своя страна твърдяха Парацелз и Зенон за магьосническите проявления. Но светият кардинал, който бе изправял, доколкото може, заблудите на хуситите, вероятно днес щеше да премълчи едно толкова смело становище, за да не налива вода в мелницата на еретиците и безбожниците, значително по-многобройни, отколкото тогава.

Зенон не можеше да не се съгласи: вятърът сега по-малко откогато и да било духа към свобода на мисълта. И дори, добави той, връщайки на епископа поклона му, когато се говори, че едно знамение е изцяло във въображението, то не значи, че е въображаемо, както

разбира тази дума тълпата: боговете и дяволите са вътре в нас, но пак ги има. Епископът смръщи вежди при първото от тези множествени числа, но като просветен човек знаеше, че не бива да се придирия толкова на хора, запознати с гръцките и латинските мислители. А лекарят говореше вече за това с какво внимание се е вслушвал в разказите за сънищата на своите болни; чрез тях на бял свят излиза най-съкровено от съществата — понякога истинско небе или истински ад. И пак за магията и другите подобни учения: не само срещу суеверията трябва да се воюва, а и срещу тъпашката недоверчивост, неизменно отричаща всичко невидимо и неизяснено. Тук духовникът и Зенон се съгласиха един с друг без задни мисли. Накрая се спряха и на Коперниковите бленувания: за задържания те си оставаха догадки и не криеха богословска опасност. Най-много да се потърси вина на учения заради самомнителността, а която представя своето спорно предположение, противоречащо на Писанието, като най-вероятно. Без да са мери с Лутер и Калвин в уличаването на едно твърдение, осмиващо Исус-Навиновото деяние, епископът отсъди, че то е по-неприемливо за вярващите от това на Птоломей. Впрочем той се подкрепи с математически довод, основан на паралаксите. Зенон потвърди, че остава още много за доказване.

Върнеше ли се у дома, ще рече в тъмницата, знаейки много добре какъв ще е краят на неговата болест — затворничеството, — умореният от извъртания Зенон гледаше да не отпуска много мисълта си. По-добре беше да се залисва с ясни и прости неща, вместо да се оставя на ужаса и яростта: сега той сам беше болният, когото трябваше да подкрепи и окуражи. Помагаше му знаенето на езици: като ученик и студент бе изучил трите или четирите езика на просветените люде, а после повратностите на пътя и живота го бяха запознали, къде по-добре, къде по-зле, с още пет-шест простонародни наречия. Често му дотежаваше този товар от думи, мъкнат навсякъде, а вече неизползуван: нещо нелепо имаше в това да познаваш на десетина езика звукосложението или писмения белег за понятието истина или понятието правда. Сега обърканият куп се превръщаше в занимавка: съставяше списъци, търсеше сходство, сравняваше азбуки и правила. За няколко дена нахвърли наречие, основано на разума, ясно като

нотните обозначения, годно да изрази в определен ред всички възможни явления. Измисли си език от числа, сякаш се готвеше да праща тайни послания. И математиката влезе в работа: през покрива на затвора изчисляваше пътищата на звездите, после наново се зае с колкото може по-голяма точност да пресметне водата, всмуквана и изпарявана всеки ден от растението, което сигурно вехнеше в задната стаичка на лечебницата.

За някое време отново го завладяха отдавнашните му мечти за летящи и плуващи под водата направи, за записване на звуците с изкуствени подобия на човешката памет — някога с Ример се бяха опитвали да ги начертаят, а и сега му се случваше да ги рисува в тефтерите си. Но недоверие го бе обзело към тези външни продължения на човешките членове — наистина ли е важно да се спуснеш в морската вода под железен или кожен звънец, щом, оставен сам на себе си, гмуркачът се дави под вълните; или да се издигаш в небесата с чекръци и приспособления, докато човешкото тяло си е все същата непохватна тежест, политаща като камък надолу. Нямахше смисъл най-вече да се търсят средства за съхраняване на човешката реч, която и без това докрай изпълва света с лъжовната си гълчава. Откъси от наизустени в Леон алхимически списъци изневиделица се отърсваха от забравата. Призовавайки паметта и проникателността си на помощ, се опитваше точно да пресъздаде наум някои от своите операции, например двете преливания на кръв. Първия път най-неочаквано всичко свърши добре, но при втория се стигна до ненадейна смърт — не на далия кръвта, а на другия, който я бе приел, като че между двете червени течности, взети от различни хора, съществуваха неизвестни притегляния и вражди. Явно същите съгласия и несъвместимости обясняваха сухите утробы на някои жени и плодовитостта на други. Думата плодовитост пряко волята му извика образа на отнасяната от стражите Идлет. В така старателно съзижданите му укрепления зейваха пукнатини: една вечер, докато седеше край масата и гледаше разсеяно пламъка на свещта, се сети за хвърлените в огъня млади монаси и ужасът, жалостта, покрусата, както и гняв, който се обръщаше в ненавист, изтръгнаха за негов срам поток сълзи от очите му. Сам не разбираше много ясно кого и какво оплаква. Затворът подриваше силите му.

Край постелята на болните често му се бе случвало да изслушва сънищата им. Помнеше и своите. Почти винаги се стигаше само до извлечени от тези видения поличби, които нерядко се сбъдват, понеже изкарват наяве потаеното в спящия, но сега си казваше, че играта на духа, оставен сам на себе си, може много да ни подсказе за това как съзнанието приема нещата. Изброяваше присъщото на изсънуваното естество: лекота, неуловимост, разпокъсаност, пълна свобода спрямо времето, променливост на личността, която е причина един да се умножава в няколко и няколко да се свеждат в един, почти Платоново чувство за познание спомен, кажи-речи, непоносимо усещане за необходимост. Тези белези на призрачното много напомнят онова, което херметиците твърдят, че знаят за отвъдното битие, сякаш светът на сенките продължава за душата нощния свят. Но и самият живот през погледа на човек, който се кани да го напусне, също придобиваше нещо от особената неустановеност и странната последователност в сънищата. Пренасяше се от един сън на друг, както от стаята на съдилището, където го разпитваха, в заключената отвсякъде килия и оттам в заснежения двор. Видя се как отваря вратата на малката куличка, жилището му при негово величество шведския крал. Един голям елен, изплъзнал се същия ден на княз Ерик в гората, стоеше пред прага, неподвижен и търпелив, като животните, когато чакат помощ от нас. Спящият чувствуваше, че е призван да скрие и да спаси дивото създание, но не знаеше как ще го накара да пристъпи в човешкото обиталище. Еленът беше лъскавочерен и мокър, сякаш бе преплувал някаква река, за да стигне до него. Друг път Зенон пътуваше с лодка, излизаше от някакво устие и се отправяше в открито море. Денят беше хубав — слънчев и ветровит. Стотици риби плуваха, танцуваха около вълнореза, носени от течението или по-бързо от него, устремени от сладката вода към солената: това преселение, това заминаване бе свързано с радост. Но вече дори и от сънища нямаше нужда. Нещата от само себе си добиваха наситените цветове, зървани само насън, напомнящи чистото зелено, алено и бяло от алхимическите обозначения: един ден върху масата му разкошно цъфна портокал и дълго озарява стаята като златна топка — уханието и вкусът му също бяха послание. Неведнъж му се струваше, че долавя тържествена музика, като от орган, и сякаш звуците се поемаха направо от съзнанието, без посредничеството на слуха. Попипваше с пръсти

меките грапавини на някоя тухла, обрасла с лишеи, и му се струваше, че преброжда светове. Една сутрин, докато обикаляше двора, придружен от своя пазач Жил Ромбо, зърна на неравния плочник прозрачна коричка лед, под която пробягваше и лъкатушеше струйка вода. Тънкото ручейче налучкваше пътя си.

Поне веднъж със сигурност му се яви видение сред бял ден. В стаята му стоеше десетинагодишно прекрасно и тъжно дете. Цялото облечено в черно, те сякаш бе престолонаследник, излязъл от вълшебния палат, който се отваря пред нас в сънищата, но Зенон щеше да го помисли за истинско, ако не се беше явило така внезапно и тихо, без шум от стъпки и прискърцване на вратата. Момченцето приличаше на него, и все пак не беше хлапето, израсло на улица „Вълнарска“. Зенон потърси в миналото си — малко жени имаше там. Внимателно бе пазил Касилда Перес, защото никак не му се искаше да върне в Испания клетото момиче непразно. Пленницата под стените на Буда загина малко след като я бе обладал и той само затова я помнеше. Другите жени бяха все никаквици, срещнати по пътищата: набързо бе и отминал тези вързопи от фуст и плът. И само с господарката на Фрьосьо бе друго: тя го обикна така, че му предложи покрив, искаше да роди от него и той никога нямаше да разбере сбъднало ли се е това желание, извисено над страстта на тялото. Възможно ли е тогавашният посев да е прекосил нощта и да е дал това дете, да е продължил и може би умножил неговото вещество чрез едно създание, което хем е той, хем не е? Почувствува безкрайна умора, но и някаква неволна гордост. Ако наистина е така, значи е обвързал живота си, както го бе направил вече със съчиненията и с деянията си, и ще излезе от лабиринта едва при свършека на вековете. Детето на Сигн Улфсдатер, детето на белите нощи, една вероятност сред безброй други, зреше този измъчен мъж със зачудени, но и мъдри очи, като че се канеше да му зададе въпроси, на които Зенон нямаше отговор. Не беше ясно кой от двамата гледа другия с повече жал. Видението се пръсна отведнъж, както се бе явило — изчезна въображаемото по всяка вероятност същество. Зенон се зарече да не мисли за него — това сигурно беше само затворническо бленуване.

Тъмничар нощем беше някой си Херман Мор, висок и дебел, неразговорлив човек, който дремеше в края на дългия пруст и комай друго не правеше, освен да смазва и да лъска ключалките. Но Жил

Ромбо беше забавен негодник. Видял бе свят, занимавал се бе с праматарство и войниклък, а от несекващото му бърборене Зенон научаваше какво става и какво се говори в града. Той получаваше шестдесетте су дневно, отпускани на задържания като на по-виден затворник, ако не и благородник. Отрупваше го с ядене, макар много добре да знаеше, че философът едва ще вкуси от него и после питите и месата ще се озоват върху трапезата на съпрузите Ромбо и четирите им деца. Изобилното хранене, както и белъто, доста съвестно избелвано от жената на Ромбо, не затрогваха Зенон, който бе зърнал пъкъла на общата тъмница, но все пак между него и веселяка се зароди някакво другарство, както всеки път, когато един човек дава на друг да яде, разхожда го, бръсне го и му изнася ведрото. Мъдруванията на негодника действаха като разсейваща противоотрова след богословския и правен словоред: Жил не беше много сигурен, че от небесата бди някакъв господ, щом долният свят я е докарал дотам. Нещастieto на Идлет изцеди една сълза от очите му: защо да се затрива толкова хубаво девойче. Смешни му бяха Ангелите с техните събирания, но пък признаваше, че всеки се забавлява посвоему — може ли да се съдят хората, че не харесват едно и също? Той например си падаше по ония от бардаците: по-безопасно забавление, но пък скъпо, което от време на време му докарваше разпавии в дома. Общественията дела ни най-малко не го занимаваха. Двамата със Зенон играеха на карти и Жил винаги печелеше. Лечителят се грижеше за здравето на цялото семейство Ромбо. Половината млин, който Грейте донесе за Зенон в съдилището на Богоявление, грабна окоето на негодника и той го прибра за своите — какво пък, пленникът и без друго имаше достатъчно ядене. Зенон така и не узна, че Грейте му е оставила това плахо доказателство за преданост.

Когато дойде времето, философът съумя да се защитава. Някои от останалите в последна сметка обвинения бяха несъстоятелни: той със сигурност не бе приел на Изток мохамеданската вяра — дори не беше обрязан. По-трудно бе да намери оправдание защо е служил при неверника варварин, когато корабите и войските му воюваха срещу императора: Зенон изтъкна, че като син на флорентинец, живеещ и упражняващ занаятието си в Лангдок, по онова време той се е смятал за

поданик на негово преблагочестиво величество, който бил в добри отношения с Високата порта. Доводът не беше много убедителен, но се понесоха какви ли не благоприятни за обвинения слухове около неговото ходене на Изток. Зенон бил съгледвач на императора във варварските краища и само от сдържаност не си отварял устата. Философът не опроверга това подмятане, както и още едно-две, също измислени, за да не обезсърчи незнайните приятели, които очевидно ги пускаха. Твърде скорошни, неподдаващи се на разкрасяване с мъгли и затова по-вредоносни, бяха двете години, прекарани при шведския крал. Въпросът беше живял ли е по католически в една иженазована реформистка страна. Зенон заяви, че не е отхвърлял вярата си, но пропусна да добави, че е слушал лутерански проповеди — между другото, колкото може по-рядко. Отново изплува твърдението, че бил съгледвач на чуждестранна сила и не го погледнаха с добро око, когато заяви, че ако е искал нещо някому да предава, едва ли е щял да избере такъв затънтен град като Брюж.

Но тъкмо дългият престой на Зенон в родния му град под чуждо име караше съдиите да бърчат чела: какви ли бездни се криеха тук. Да потърси един осъден от Сорбоната неверник подслон за месец-два при свой приятел, врач и бръснар, не от най-благочестивите християни — това е разбираемо, но че лекар, упражнявал занаята си в кралски дворове, ще приеме за дълги години не особено доходоносното място на приютски лечител, беше твърде странно, за да е невинно. По този въпрос задържаният нищо не отговори: той самият не знаеше, защо е останал толкова време в Брюж. Някакво благоприличие го спря да спомене за привързаността си към покойния игумен, а и едва ли тя би изглеждала основание другиму освен на него самия. Противоестественото общуване с Киприан обвиняемият отрече направо, но всички забелязаха, че в речта му липсва добродетелното негодувание, което се очакваше. Пропуснаха обвинението, че е лекувал и хранил бежанци в „Свети Козма“: новият игумен на корделиерите здраво бе разсъдил, че манастирът му достатъчно е препатил вече от цялата тази бъркотия и настоя да се отминат без внимание слуховете, че приютският лекар не е образец поданик. Затворникът се държеше подобаващо, но ядно избухна, когато Пиер Льокок, главният обвинител на Фландрия, поде наново старата песен за тъмните магьоснически влияния и каза, че пристрастяването на Жан-Луи дьо Берлемон към

лекаря можело да се обясни с черни заклинания. Зенон бе заявил на епископа, че в някакъв смисъл всичко е магия, но сега побесня, че така се принизява обменът на два свободни духа. Негово преосвещенство си затвори очите за очевидното противоречие.

В догматиката обвиняемият се показва чевръст, доколкото това е възможно за човек, здраво омотан в жилава паяжина. Особено настойчиво се връщаха двамата богослови, извикани за заседатели, към въпроса за безкрайността на световите — задълго се затегна спорът безкрайно и неограничено едно и също ли е. Още повече се проточи сблъсъкът по повод вечността на душата или само частичното и временното ѝ пребъждане, което за християнина се покрива с обикновената смърт: Зенон насмешливо припомни Аристотеловото разчленяване на душата, мъдро развито впоследствие и от арабските мислители. За чие безсмъртие се говори: на растителната или на животинската душа, на разбиращата или на мислещата, на прорицаващата душа или на същината, залегнала под всички тях? Накрая той изтъкна, че някои от тези схващания в основата си се родят с учението на свети Бонавентура, който допуска известна телесност на духа. Отрекоха това заключение, но каноникът Кампанус, присъстващ на спора, си припомни, че някога той беше изложил на ученика си тези схоластични тънкости, и почувствува мигновена гордост.

На същото заседание прочетоха — макар че според съдиите излишно се губеше време, защото и без това се знаеше достатъчно — тетрадките, в които преди четиридесет години Зенон бе записвал извадки от езичници или всеизвестни безбожници, от противоречащи си един на друг църковни отци. За зла воля Жан Мюерс грижливо бе скътал това школко въоръжение. Убогите разсъждения почти еднакво досадиха на обвиняемия и на негово преосвещенство, но изкушените в богословието се стъписаха повече от тях, отколкото от дързостите в „Протеориите“ — твърде мъгляви, за да бъдат лесно разбрани. Накрая, сред ледено мълчание, изчетоха на глас „Глумливите прорицания“, представяни от Зенон като безобидни залисии и гатанки на органиста и жена му. Този чудновато изкривен свят, какъвто се вижда от време на време и в картините на някои художници, изведнъж доби зловещи краски. С притеснението, вдъхвано от лудостта, изслушаха притчата за това как отнемали на пчелата восъка заради мъртъвците, лишени от

очи, пред които напразно се топят воцениците, останали също и без уши, за да чуят молитвите, и без ръце — за да въздадат. Дори Бартоломе Кампанус преbledня, щом се заговори за плаحوвете и сълзите, проливани всяко пролетно равноденствие от европейските поданици и властници в памет на един бунтовник, осъден някога на Изток, или за слабоумните и лудите, заплашващи и обещаващи от името на невидим и безмълвен повелител, за чиито наместници се обявяват без доказателства. Никой не се засмя и когато прозвуча сказанието за невинните светци, клани и нанизвани на шиш с хиляди на ден, без някой да нададе ухо за жалното им блеене, нито това за спящите върху птича перушина хора, възнасяни към небесата на сънищата, нито за кокалчетата от мъртвци, които решават съдбините на живите върху огладено дърво, напоено с кръвта на лозата, и още по-малко при последното — за пробитите в двата края чували, покачени на кокили, които пръскат над света смрадливия вятър на блудословието, а в търбусите си смилат пръст. Отвъд прозирация на не едно място светотатствен предумисъл, насочен срещу Църквата, се долавяше някакво още по-пълно отрицание и то оставяше в устите смътна погнуса.

И философът чувствуваше жлъчна горест от това четене, обземаше го бездънна тъга, че слушателите негодуват срещу одързостилия се да посочи цялата нелепост на нещастната човешка участ, а не срещу самата участ, която поне мъничко е в силите им да променят. Когато епископът предложи да престанат вече с тези глупости, докторът по богословие Йеронимус ван Палмарт, очевидно ненавиждащ обвиняемия, се върна на събраните от Зенон извадки и заяви, че лукавината да извличаш от древните мислители безбожни и вредителски заключения, е още по-опасна от прякото отрицание. Негово високопреосвещенство определи това схващане като пресилено. Подпухналото лице на доктора стана мораво и той доста високо попита защо го разкарват да дава мнението си за прегрешения спрямо благочинността и правоверието, пред които един селски съдия не ще се двоуми и за миг.

По време на същото заседание станаха още две събития, пакостящи на подсъдимия. В залата развълнувано се втурна едра жена с грубовати черти. Това беше бившата слугиня на Жан Мюерс — на Катрин бързо ѝ бе омръзнало да готви за сакатите, настанени от Зенон

в къщата на Стария дърварски кей, и сега миеше паниците при Тиквата. Тя обвини лекаря, че отровил Жан Мюерс с ядовити смеси, и за да погуби затворника, сама пое вина, като заяви, че му помагала. Този злочинец преди това я омаял с нечестиви отвари, та тя му станала робиня телом и духом. Устата ѝ не млъкваше да изрежда цветисти подробности от телесното ѝ общуване с лекаря — изглежда, доста я бе просветило отъркването о никаквиците на Тиквата и техните посетители. Зенон твърдо заяви, че не е тровил стария Жан, но не отрече, че на два пъти е познал тази жена. Кресливите откровения и ръкомахането на Катрин веднага наостриха позадрямалото внимание на съдиите, а въздействието им върху тълпата, която се блъскаше на вратите, бе неописуемо — верни излизаха всичките мълви за магии. Но веднъж започнало, грозилицето не можеше вече, да спре: наруга съдиите, след което я изгониха навън и я натириха при лудите: там да се накряска до насита. И все пак заседателите бяха обзети от съмнения; че Зенон не бе съхранил наследеното от лечителя бръснар, показваше липса на корист у него и отнемаше всякакви подбуди за злодеянието, но, от друга страна, можеше и угризението да го е подтикнало към подобна стъпка.

Докато спореха по този въпрос, съдиите получиха неподписано донесение, особено опасно при сегашното състояние на обществените дела. Посланието явно идеше от някой съсед на стария ковач Касел. В него се заявяваше, че два месеца поред лекарят ходел всеки ден в ковачницата да цери един ранен, самия убиец на покойния капитан Варгас, и после ловко помогнал на престъпника да избяга. За Зенонов късмет Йос Касел, който можеше много неща да изкаже, беше в Гелдре, на кралска служба, наскоро постъпил в полка на господин Ландас. Щом останал сам, старият Пейтер си вдигнал чукалата и се запътил към някакво селце, където си имал имот — никой не знаеше точно къде. Зенон, разбира се, отрече, а и си намери ненадеен защитник в лицето на стражарския началник, който навремето бе вписал в тефтерите убиеца на Варгас за загинал в една изгоряла плевня и сега нямаше никакво желание да го набеждават, че нехайно е изследвал това отдавнашно произшествие. Така и не се разбра кой е пратил писмото, на разпита съседите на Йос отговаряха ни така, ни инак: кой разумен човек ще признае, че е чакал две години, за да издаде такова нарушение на законите? Но тежкото подозрение си

оставаше и наново извеждаше напред другото, че е помагал на бегълци в приюта.

За Зенон делото вече по нищо не се различаваше от играта на карти с Жил, когато от разсеяност или безразличие постоянно губеше. Подобно на шарените късове хартия, които разоряват или обогатяват играчите, всяка съставка в законната игра бе с напълно произволна стойност — също както при бланк или омбре се приема, че трябва да се пазиш от каро, да бъркаш картите, да даваш ръка, да се криеш и да лъжеш. Впрочем истината би раздразнила всеки. Тя не се отличаваше особено от лъжата. Когато говореше откровено, в думите му се включваше и измама: той не бе отхвърлил християнското вероизповедание, нито католическата вяра, но ако се бе наложило, щеше да го направи със спокойна съвест, както със сигурност щеше да стане лутеранец, ако бе стигнал до Германия, закъдето се стягаше. Основателно отричаше плътските сношения с Киприан, но една вечер бе пожелал това вече изпепелено тяло — така погледнати, твърденията на горкото момче не бяха толкова неверни, колкото самият Киприан бе мислил, докато ги е изричал. Снето бе обвинението, че е предлагал на Идлет да премахне плода ѝ с разни отвари, и той честно заяви, че не го е правил, но с една уговорка вътре в себе си: нямаше да ѝ откаже помощ, стига да се бе оплакала навреме, и сега съжалява, задето не е успял да ѝ спести жестокия край.

От друга страна, там, където думите му бяха чиста лъжа, например за лечението на Хан, правдата също щеше да е заблуда. Помощта за бежанците не доказваше, както си мислеха с възмущение обвинителят и с възхита родолюбците, че той е сподвижник на бунтовниците: никой от тези вострастени люде не разбираше хладкото му лекарско себеотрицание. Счепкването с богословите си имаше своята сладост, но той много добре знаеше, че не съществува трайно разбирателство между онези, които търсят, претеглят, разрязват и се гордеят, че утре може би ще мислят различно от днес, и другите, които вярват или заявяват, че вярват, и под заплаха от смърт принуждават себеподобните си да ги следват. Досадна неистинност съпътствуваше тези прения — въпросите и отговорите се разминаваха. Случи му се на едно от последните заседания да заспи и Жил го сръга да пази приличие. Но и съдиите заспиваха. Един от тях се събуди, като

мислеше, че смъртната присъда вече е произнесена, и разсмя всичко живо, в това число и обвиняемия.

Не само в съдилището, но и в града още от самото начало мненията се бяха омотали в сложна плетеница. Становището на епископа не беше много ясно, но явно той въплъщаваше въздържаността, ако не и милосърдието. И тъй като негово преосвещенство *ex officio*^[3] беше една от опорите на кралската власт, мнозина от гражданите нагаждаха мнението си по неговото — така че поддръжниците на реда почти прибраха Зенон под крилото си. Някои от обвиненията срещу затворника обаче така натежаваха, че и умереността спрямо него не бе съвсем безопасна. Роднините и близките на Филибер Лигр в Брюж се колебаеха: обвиняемият наистина принадлежеше към рода, но точно затова не знаеха да го хулят ли или да го бранят. Обратно, потърпевшите от безогледните действия на банкерите разпростираха върху Зенон своята злост и произнасяха името му с пяна на уста. Многобройните сред градското население родолюбци, най-достойната част от простия народ, би трябвало да държат страната на клетника, за когото се чуваше, че помагал на техните братя, но повечето от тези запалени сърца клоняха към евангелистките учения и люто ненавиждаха най-малкия помен от безбожие и разпътство, на това отгоре мразеха и монасите, а този Зенон им изглеждаше техен човек. И само шепа незначайни приятели на философа, привързани към него с вярност, чиито причини бяха различни за всеки, се опитваха скришом да му помогнат, без да привличат окото на правосъдието, понеже почти до един имаха за какво да се воят от него. Те не изпускаха случай да объркат нещата, като се надяваха от това объркване да произтече някакво облекчение за пленника, или поне противниците му да бъдат подиграни.

Каноникът Кампанус не забравяше, че в началото на февруари, малко преди злополучното заседание, на което се яви Катрин, господа съдиите останаха да си поговорят за малко пред прага след заминаването на епископа. Пиер Льокок, доверен човек на херцог Алва във Фландрия, подметна, че близо месец и половина отишли на вятъра, когато е толкова просто да се приложи буквата на закона. Но, от друга страна, се радвал, че едно маловажно дело, без връзка с големите

събития на деня и точно затова полезно, отвличало вниманието на простолюдието: дребните хорица от Брюж не се тревожели толкова какво става в Брюксел, в Съдилището по вълненията, откак се занимавали тук на място с негова милост Зенон. А и не било зле тъкмо сега, когато всички упреквали правосъдието в произвол, да се покаже, че във Фландрия разбират от законосъобразност при правораздаването. После добави с по-тих глас, че преподобният игумен мъдро е упражнил полагащата му се по закон власт, която някои погрешно оспорват, но че човек трябва да се съобразява със службата си: долавяли се у светиня му някои задръжки и хубаво било да се отърси от тях, ако желае и занапред да се занимава със съдийство. Тълпата много държала да види този господинчо на кладата, а опасно е да не дадеш на кучето кокала, след като си му го въртял под носа.

Бартоломе Кампанус бе научил, че влиятелният обвинител твърде много е задлъжнял към банката Лигр, както продължаваха да я наричат в Брюж. Още на другия ден прати един вестоносец до племенника си Филибер и госпожа Марта, уважаемата му съпруга, с молба да намекнат на Пиер Льокок, че не ще е зле да отбие нещата в по-благоприятна за затворника посока.

---

[1] Превод Атанас Сугарев. ↑

[2] За окултната философия (лат.), заглавие на най-известната книга от Агрипа Нетесхаймски — Б.пр. ↑

[3] По задължение (лат.) — Б.пр. ↑

ЕДНО КРАСИВО ЖИЛИЩЕ

Внушителният дворец във Форестел бе построен наскоро от Филибер и жена му според италианските веяния — прекрасни бяха водещите една в друга стаи с блестящ под и високите прозорци към парка, подгизнал тази февруарска сутрин от лапавицата. Художници, учили из Полуострова, бяха изписали тържествените тавани с красиви сцени из мирската история и преданията: „Щедростта на Александър“, „Снизхождението на Тит“, „Даная под златния дъжд“ и „Възнасяният към небето Ганимед“. Флорентинската зала, цялата изваяна от слонова кост, яспис и абанос (в подреждането ѝ дял имаше и негово светейшество) бе украсена с вити колонки и голи женски тела, множени от огледала, а скрити пружини отваряха тайници. Но Филибер бе твърде прозорлив, за да държи важни книжа в такива чекмеджета, усложнени като вътрешността на съвест, а любовни писма нито бе пращал, нито бе получавал, понеже страстите му (твърде умерени впрочем) се насочваха все към хубавици, на които обикновено не се пише. В камината, украсена с изображения на главните добродетели, огънят пламтеше между две студени и гладки четвъртити колони и само дебелите пънове, домъкнати от съседната гора, единствените естествени предмети сред цялото това великолепиe, не бяха излъскани, рендосани и лакирани от работни ръце. Върху един скрин се виждаха сахтияновите гръбчета на няколко книги, щампосани с тънко злато — все благочестиви произведения, които никой не прелистяше; Марта отдавна бе пожертвувала „Християнското възпитание“ от Калвин, защото това еретическо съчинение, както подметна навремето Филибер, бе твърде уличаващо. Самият Филибер притежаваше сбирка от родословни изследвания и в дъното на едно чекмедже, томче Аретино — показваше го понякога на гостите си, докато госпожите си говореха за накити и цветни градини.

Безупречен ред цареше в току-що разтребените след снощния прием стаи. Херцог Алва бе приел поканата да вечеря и да ношува заедно с адютанта си Лансло дьо Берлемон на връщане от една обиколка из Монс и околностите му — херцогът бе твърде уморен и за

да не изкачва многобройните стъпала, му стъкмиха постеля долу, под балдахин от килими, придържани от сребърни копия и хоругви, та да му пазят завет; но вече и помен нямаше от това хероическо ложе, в което за жалост именитият гост спа зле. На трапезата думите се бяха отронвали тежко и предпазливо: разговаряха за обществените дела като хора, замесени в тях, знаещи мястото си, и благоразумно избягваха да се задържат върху каквото и да е. Херцогът бе сигурен за положението в Долна Германия и Фландрия; безредиците бяха усмирени, испанската корона можеше да бъде спокойна, че никога не ще се лиши от Миделбюрх или Амстердам, както и от Лил или Брюксел. Дошло бе времето да изрече своята *Nunc dimittis*^[1] и да помоли краля за заместник. Вече не беше млад, цветът на лицето му издаваше чернодробното заболяване и той едва-едва се докосваше до яденето, като принуди и домакините си да останат гладни. Но Лансло дьо Берлемон добре си похапна, докато разказваше какво става във войската. Княз Орански бил набеден, само лошо се отразявало на войския ред нередовното плащане. Херцогът смръщи вежди и отклони разговора: не му се струваше много уместно тук да се обсъждат паричните затруднения на негово величества. Филибер знаеше точно на колко възлиза недостигът и също предпочиташе да не се говори за пари на масата.

Щом гостите потеглиха в сивото утро, не особено очарованият от ранните сутрешни приветствия Филибер се качи пак да се пъхне в леглото — негово предпочитано работно място заради подаграта в крака. За жена му обаче, навикнала да става в зори, този час бе съвсем обичаен. Марта обхождаше с равна крачка пустите стаи, поправяше тук-там някое златно или сребърно украшение, непоставено точно на мястото му върху скрина от слугата, или изстъргваше с нокът невидима капчица восък от някоя масичка. След малко секретарят ѝ свали отгоре разпечатаното писмо на каноника Кампанус. Кратка насмешлива бележка от Филибер към него съобщаваше, че вътре имало вести за един техен братовчед и неин брат.

Марта седна пред камината, заслонена с везан щит от силния пек, и зачете дългото послание. Покритите със ситни черни букви листа прошумоляваха в костеливите ѝ длани, подаващи се от дантелите. Скоро спря и се замисли. Бартоломе Кампанус ѝ бе казал за нейния едноутробен брат още когато пристигна като младоженка във

Фландрия — каноникът дори ѝ препоръча да включи в молитвите си този безбожник, без да знае, че Марта изобщо не се молеше. Разказът за незаконното раждане тя прие като още едно петно върху и без това опетнената ѝ майка. Лесно бе разпознала философа лекар, прочут из цяла Германия с грижите си за чумавите, в онзи мъж с червения клашник, когото бе посрещнала до възглавето на Бенедикта: той така изневиделица я бе разпитал за покойните ѝ родители. После много пъти се сещаше за опасния странник, дори го бе сънувала. И той като Бенедикта от смъртното си ложе я бе видял разголена: отгатнал бе неизтребимия порок на страха, заложен в нея, невидим за всички останали, които я имаха за силна жена. Мисълта за неговия живот не ѝ даваше мира. Той беше бунтовник, а тя не бе посмяла да се разбунтува; докато той скиташе по пътищата на света, нейният друм я бе отвел само от Кьолн до Брюксел. Ето го сега в мрачната тъмница, от която така страхливо се бе побояла тя самата: надвисналото над главата му наказание изглеждаше справедливо — живял бе по своя воля, сам си бе избрал участта.

Тя обърна глава, смразена от хладна тръпка: пламъците в краката ѝ успяваха да стоплят само малка част от просторната зала. Чувала бе, че такъв леден повей лъхва, когато наблизо минава призрак: този човек, изправен пред края си, бе останал призрак за Марта. Но нищо нямаше зад гърба ѝ в тържествената празна зала. Същата внушителна пустота изпълваше и живота ѝ. Единствените малко по-топли спомени бяха свързани пак с Бенедикта, така рано отнета ѝ от бога, ако изобщо имаше бог — тя дори не я подкрепи докрай. Сама бе задушила огъня на евангелистката вяра, озарявала младините ѝ: от нея оставаше едно огромно пепелище. Над двадесет години живееше с увереността в собственото си проклятие: това помнеше от учението, което не бе посмяла да изповяда на глас. Но и представата за очакващата я преизподня бе станала с времето някак вяла и улегнала: знаеше, че е осъдена, както знаеше, че е жена на богаташ, към чието състояние бе прибавила своето, че е майка на празноглавец, способен само да върти сабята и да пиянствува с млади благородници, както знаеше, че един ден Марта Лигр ще умре. Запазила бе добродетелта си без усилия — не бе имало изкушения за отблъскване, а слабата жар на Филибер престана да се насочва към нея веднага след раждането на сина им, така че и разрешените наслади я бяха отминали. Скрити желания

понякога пробягваха под кожата ѝ, но тя дори не ги обуздаваше, а просто ги отминаваше с презрение, както се отминава временно неразположение на тялото. Към сина си бе справедлива майка, но така и не успя да победи вроденото безочие на момчето и да извоюва любовта му; славеше се като твърда, дори жестока с прислужниците и слугините, но нали тази сган трябва да се държи в подчинение. Набожността ѝ в църквата се сочеше за пример, а вътре в себе си тя се гнусеше от цялото това кривене. Братът, зърнат един-единствен път, бе прекарал шест години под чуждо име, криейки пороците си и излагайки на показ престорено благонравие, но какво бе това, сравнено с нейната участ, неотклонно носена цял живот. Тя грабна писмото на каноника и се запъти към Филибер.

Както всеки път, щом влизаше в стаята на съпруга си, презрително сви устни, отбелязвайки погрешния му, нездравословен начин на живот. Филибер тънеше в меки възглавници, толкова вредни за подаграта му, колкото и примъкнатата кутия със захаросани бадеми. Той едва успя да пъхне под завивките томчето Рабле, с което се разсейваше между две диктовки. Марта приседна с изправен гръб на едно столче, по-далече от кревата. Съпрузите размениха няколко думи за снощния прием — Филибер я похвали за безупречното поднасяне на ястията, макар че херцогът, за съжаление, почти не се бе докоснал до тях. И двамата изразиха съжаление по повод болнавия му вид. Заради секретаря, който прибираще книгата си и ги изнасяше в съседната стая, дебелият Филибер почтително отбеляза, че толкова много се говори за мъжеството на бунтовниците, изстребвани по заповед на херцога (между другото броят на присъдите се удвоява), но почти никой не споменава за крепкостта на този държавник и воин, топящ се под своята броня заради господаря си. Марта кимна в знак на съгласие.

— Положението не ми изглежда толкова розово, колкото вярва или желае да вярва херцогът — сухо добави той, когато вратата се затвори. — Всичко остава в ръцете на неговия приемник.

Вместо отговор Марта го попита трябва ли да се поти под толкова пухеници.

— Мъдрите съвети на моята съпруга са ми нужни по други въпроси, а не по това какви са ми завивките — каза Филибер леко подигравателно, както винаги се обръщаше към нея. — Прочетохте ли писмото на нашия вуйчо?

— Доста мръсна история — колебливо промълви Марта.

— Всички, в които правосъдието си напъхва носа, са такива, а дори да не са, стават — каза съветникът. — Каноникът е взел присърце нещата, може би смята, че две смъртни наказания в едно семейство са вече много.

— Всеки знае, че майка ми е загинала като жертва на безредиците в Мюнстер — стрелна го Марта с потъмнели от гняв очи.

— Повече не трябва да се знае, същото ви посъветвах да изпишете и върху черковната стена — с кротък присмех продължи Филибер. — Но сега става дума за сина на тази безупречна майка... Сигурно е, че главният обвинител на Фландрия е вписан с прилична сума в нашите тефтери — искам да кажа, в тефтерите на наследниците Тюхер, — и че навярно ще му е приятно, ако някои цифри отпаднат... но парите не разрешават всичко, или поне не така лесно, както си мислят онези, на които те липсват, подобно на нашия каноник. Работата ми изглежда твърде напреднала, а Льокок може по някакви свои причини да си направи оглушка. Много ли ви засяга всичко това?

— Та помислете си, аз дори не познавам този човек — хладно рече Марта, въпреки че пред очите ѝ беше усойното преддверие на Фугеровия дом и чужденецът, свалящ маската си, задължителна за чумните доктори. Но вярно бе също, че той знаеше за нея повече, отколкото тя за него, а и съществуваха някои само нейни кътчета от миналото, където Филибер нямаше право да наднича.

— Вижте, аз нямам нищо против моя братовчед и ваш брат, и дори бих го прибрал тук да лекува подаграта ми — каза той, като потъна още по-навътре във възглавниците. — Но откъде му е хрумнало да се пъха в Брюж като заек под носа на копоите, при това с чуждо име, което може да излъже единствено глупаците... Светът иска от нас само малко мълчание и предпазливост. Защо трябва да се отпечатват становища, неприемливи за Сорбоната или за светейшия отец?

— И мълчанието също е товар — внезапно промълви Марта, като че ли изненадващо и за самата себе си.

Съветникът я погледна с присмехулно учудване.

— Добре — каза той, — да помогнем на този някой си да се измъкне от бедата. Но забележете, че ако Пиер Льокок приеме, вместо той да ми е задължен, аз ще съм му задължен, а не приеме ли, ще трябва да преглътна отказа му. Има вероятност господин Дьо Берлемон

да ми е признателен, че съм спасил от недостоеен край един покровителствуван от баща му човек, но освен ако не се заблуждавам, той, изглежда, не се вълнува особено от произшествието в Брюж. Какво ще предложи скъпата ми съпруга?

— Нищо, за което да ме упреквате впоследствие — сухо промълви тя.

— Разумни слова — каза съветникът с глас на човек, доволен, че кавгата е избегната. — Понеже с тази подагра не мога да държа перото, имайте добрината да напишете на нашия чичо едно прошение да ни включи в светлите си молитви.

— Без да споменавам главното? — уточни Марта.

— Чичо ни е достатъчно прозорлив, за да разбере един пропуск — кимна той. — И погрижете се вестносецът да не заминава с празни ръце. Сигурно ще ви се намери нещо по-укрепващо за Великите пости — пастет от риба най-добре ще свърши работа, — както и топче плат за неговата църква.

Съпрузите се спогледаха. Тя се възхищаваше от Филибер за благодарумието му, както други жени се възхищават от мъжете си за тяхната смелост и сила. Така добре се нареждаха нещата, че той непредпазливо добави:

— За всичко е виновен баща ми, отгледал като свой син този незаконороден племенник. Какво да се прави — израсъл в някакво съмнително семейство, неизучен...

— Вижда се от думите ви, че имате опит с незаконородените синове — с убийствено презрение го срязва тя.

Той можеше да се усмихне на воля, понеже тя вече му обръщаше гръб и пристъпваше към вратата. Извънбрачното дете, родено от една слугиня (а дали изобщо беше негово?), по-скоро улесняваше отношенията в семейството, наместо да ги разстрои. Марта непрекъснато се връщаше към това прегрешение и отминаваше други, по-значителни, без да промълви думица — кой знае, може би дори не ги забелязваше? Той я повика обратно.

— Имам една изненада за вас. Тази сутрин получих и нещо по-приятно от писмото на нашия чичо. Това тук е съдебното потвърждение, че областта Стенберх се провъзгласява за вицеграфство. Известно ви е, че наложих Стенберх наместо

Ломбардия, понеже такава титла би била смешна за един син и внук на банкери.

— И Лигр, и Фукр ми звучат достойно — с хладна надменност каза тя, пофренчвайки, според обичая, името на Фугерите.

— Твърде много напомнят за надписи върху чувалчетата с пари — рече съветникът. — Времето е таково, че за да бъдеш въведен в някой двор, ти трябва звънко име. Живееш ли с вълци, по вълчи трябва да виеш, скъпа съпруго.

Щом тя излезе, той протегна ръка към кутийката и си напълни устата с бадеми. Не можеше да го излъже с презрението си към титлите: всички жени обичат труфилата. И все пак нещо му вгорчаваше вкуса на бадемите. Жалко, че не можа да помогне на този нещастник, без да се замесва много.

Марта слезе по тържественото стълбище. Новата титла неволно звънтеше приятно в ушите ѝ — ако не друго, синът ѝ един ден щеше да е благодарен. Сравнено с тази вест, писмото на каноника губеше значението си. Но трябваше да се поти над отговора и тя за кой ли път си помисли с горчивина, че в края на краищата Филибер винаги прави каквото си иска и че тя цял живот е била само богатата управителка на един богат мъж. По някакво странно противоречие този брат, когото изоставяше на участта му, в настоящия миг ѝ бе по-близък, отколкото съпругът и единственият син: заедно с Бенедикта и майка ѝ той бе част от един таен свят, чиято пленница оставаше. Като че ли и себе си осъждаше в него. Повика домоначалника и му нареди да приготви даровете, за да ги връчат на пратеника, който се тъпчеше в кухнята.

Домоначалникът отдавна търсеше начин да поговори с госпожата по един въпрос. Сега му се представяше чудесен случай. Както е известно на госпожата, имуществата на господин Батенбюрх са поставени под ключ след неговото обезглавяване. Още задържаха нещата, трябваше първо да се изплатят задълженията към частни лица, преди да се пристъпи към разпродажба в полза на държавата. Не можеше да се отрече — испанците се придържат към законността. Но той подочул от бившия вратар на осъдения, че едни стенни килими не били включени в описа и вървели отделно. Хубава обюсонска изработка, със сцени от Светото писание: „Поклонението на Златния телец“, „Отричането на апостол Петър“, „Опожаряването на Содом“, „Козел отпушения“, „Хвърлянето на евреите в пещта“. Старателният

домоначалник мушна малкото списъче в джоба си. Нали госпожата споменаваше, че трябва да се поднови украсата в залата с Ганимед. И после с времето цената на тези килими ще расте.

Тя помисли малко и кимна. Въпросът беше сериозен, не като онези, в които Филибер като че ли прекалено задълбаваше. Доколкото си спомняше, зървала бе тези килими в дома на господин Батенбюрх и те стояха много изискано. Случаят не беше за изпускане.

---

[1] Нине отпущаш (раба си, владика) (лат.) — Евангелие на Лука, II, 29. — Б.пр. ↑

ПОСЕЩЕНИЕТО НА КАНОНИКА

Следобеда подир осъждането на Зенон съобщиха на философа, че каноникът Бартоломе Кампанус го очаква в стаята за свиждане. Той слезе, придружен от Жил Ромбо. Каноникът помоли тъмничаря да ги остави сами. За по-сигурно Ромбо на излизане превъртя ключа.

Старият Бартоломе Кампанус седеше тежко отпуснат в едно кресло с висока облегалка до масата, отпред на пода лежаха двата му бастуна. В негова чест бяха запалили огън в камината и пламъците подсилваха оскъдната студена светлина на февруарския следобед. Широкото лице на каноника, набраздено от безброй бръчици, изглеждаше почти румено в това озарение, но Зенон забеляза, че очите му са зачервени и той едва сдържа треперенето на устните си. Двамата мъже не знаеха как да започнат. Каноникът опита немощно да се изправи, но възрастта и недъгавостта му правеха излишна тази учтивост, а и не беше много сигурен дали е съвсем редно да отдава почит на един осъден. Зенон остана на няколко крачки разстояние.

— Optime pater^[1] — поде той с някогашното обръщение към каноника, от времето на ученичеството му, — безкрайно съм ви благодарен за малките и за големите грижи, които положихте за мен по време на затворничеството. Веднага отгатнах на кого дължа това внимание. Сега идва и вашето посещение, съвсем неочаквано за мен.

— Защо не се открихте по-рано! — с мек укор въздъхна старецът. — Винаги сте се доверявали повече на онзи хирург бръснар...

— Учудва ли ви, че съм се крил? — отвърна философът.

Той усилено разтъркваше вкочанясалите си пръсти. Макар и на горния кат, стаята му цялата бе просмукана с коварната зимна влага. Зенон седна на едно столче пред огъня и протегна към него ръце.

— Ignis noster^[2] — тихичко промълви той алхимическото название, чуто за пръв път от Бартоломе Кампанус.

Тръпки разтърсиха каноника.

— Моето участие е онова, което се помъчихме да направим за вас, е съвсем слабо — каза той, като се опитваше да успокои гласа си.

— Може би си спомняте, че навремето голямо разногласие противопоставяше един на друг негово преосвещенство и покойния игумен на корделиерите. Но накрая двамата свети мъже се оцениха по достойнство. Преподобният игумен ви препоръча от смъртното си ложе на епископа. Негово преосвещенство държеше да бъдете съден справедливо.

— Благодарен съм му — каза осъденият.

Каноникът долови лека насмешка в този отговор.

— Сигурно разбирате, че присъдата не зависеше само от епископа. Той през цялото време държеше за милосърдието.

— Нали по право е така? — с известна язвителност попита Зенон. — *Ecclesia abhorret a sanguine.*^[3]

— Този път беше от сърце — засегна се каноникът. — Но за нещастие обвиненията в безбожие и нечестивост се доказаха и вие пожелахте да е така. В областта на общото право, слава богу, нищо не се потвърди напълно, но трябва ли да ви обяснявам, че десет подозрения се превръщат в твърдо убеждение за простолюдието и дори за част от съдиите. Показанията на онова окаяно дете, чието име дори не искам да си спомня, много ви навредиха отначало...

— Нима повярвахте, че мога да се забавлявам и да танцувам в една потилия под светлината на крадени свещи?

— Никой ме повярва в това — твърдо каза каноникът. — Не забравяйте обаче, че има и други видове съучастничество.

— Чудно ми е, че за нашите християни така наречените безумства на плътта си остават най-голямата от всички злини — замислено рече Зенон. — Никой не се втурва да преследва с ожесточение и ненавист безсърдечието, дивацината, варварството, несправедливостта. Никой утре няма да обяви за порочни почтените хорица, които ще се стекат да зяпат как се гърча в пламъците. Каноникът покри лицето си с длан.

— Простете, отче — каза Зенон. — *Non decet.*^[4] Няма да допусна вече подобна непристойност, не ще се опитвам да назовавам нещата каквито са.

— Смея ли да кажа, че в премеждието, чиято жертва сте вие, особено объркващо е това единство на злото — почти прошепна каноникът. — Нечистота във всичките ѝ проявления, може би преднамерено светотатствени детинщини, насилие към едно невинно

новородено и накрая посягането над самия себе си, най-лошото на този свят, извършено от Пиер де Хамарт. Признавам, че отначало помислих скверното му деяние за преувеличено, ако не и измислено от враговете на църквата. Но християнин и монах, който се лишава от живот, е лош християнин, лош монах и това престъпление сигурно не му е първото... Не е утеха за мен да видя вашето огромно знание, забъркано във всичко това.

— Насилието, извършено от онази нещастница над детето й, твърде много напомня това на животно, прегризващо крайника си, за да се изтръгне от примката, в която го е въвлякла човешката жестокост — с горчивина каза философът. — А Пиер де Хамарт...

Той замълча предпазливо, понеже си даде сметка, че за него единственото достойно деяние на покойния бе свободно избраната смърт. В пълното обезсърчение на осъден оставаше една-едничка възможност, която трябваше с всички сили да запази, една тайна за криене.

— Надявам се, че не се явявате тук, за да корите наново пред мен неколцина нещастници — каза той. — Да използваме по-добре скъпоценните мигове.

— Прислужничката на Жан Мюерс също ви нанесе голяма вреда — скръбно продължи каноникът с упорството на старостта. — Никой не почиташе този зъл човек и аз дори мислех, че са го забравили. Но подозрението, че е отровен, отново припомни името му на всички. Противно ми е да подбуждам някого към лъжа, но по-добре беше да отречете всякакво плътско общуване с тази разпасана жена.

— Не мога да се начудя: едно от най-опасните деяния в живота ми излезе това, че две вечери съм легнал с някаква слугиня — подигравателно каза Зенон.

Бартоломе Кампанус въздъхна: този човек, когото обичаше като син, изглеждаше ограден с непристъпна стена от него.

— Никога няма да разберете с каква тежест вашето крушение ляга на съвестта ми — промълви той, опитвайки друга пътека. — Не говоря за действията ви — малко зная за тях и ми се иска да вярвам, че са невинни, макар в изповедалнята да научих, че и най-лошите могат да произтичат от добродетели като вашите. Мисля си за този съдбовен бунт на съзнанието, превръщащ в порок самото усъвършенствувание — може би аз самият неволно посях у вас кълновете му. Как се е

променил светът, как благотворни изглеждаха познанията и древността в моите младини, когато изучавах словесността и изкуствата... Сетя ли се, че пръв разтворих пред вас това Писание, което сега отричате, започвам да се питам дали някой по-твърд и по-начетен от мен наставник...

— Не го слагайте на сърцето си, *optime pater* — каза Зенон. — Този бунт си е бил в мен — или може би във времето.

— Вашите рисунки на летящи гърмила и движени от вятъра коли, които толкова размиваха съдиите, ми напомниха за Симон Влъхва — каза каноникът и вдигна към него тревожни очи. — Но се сетих също и за механическите блянове на юношеството ви, довели само до смутове и метеж. Уви! Този същия ден аз получих от Наместничката обещание за място, което щеше да отвори пред вас славно поприще...

— И то навярно по други пътища щеше да ме доведе до същата точка. Ние знаем по-малко за начертанията и целта на един човешки живот, отколкото за прелета на птиците.

Унесеният в мечти Бартоломе Кампанус виждаше пред себе си двадесетгодишния студент. Неговото тяло искаше да спаси той, или поне душата му.

— Не отдавайте кой знае какво значение на тези механически хрумвания, ни благотворни, ни злотворни сами по себе си — пренебрежително каза Зенон. — И с тях е същото като с находките на духача, които го развличат от чистата наука, но понякога я насърчават и оплождат. *Non cogitat qui non experitur.*^[5] Дори в лекарското изкуство, на което главно се отдадох, вулканическото и алхимическото изнамиране си имат място. Но признавам, че такава, каквата е сега човешката порода и каквата без съмнение ще си остане до края на времената, опасно ще е, ако тези луди един ден получат възможност да обърнат подредбата на нещата и да се катерят на небето. И аз оттук, докъдето ме е докарал съдът — добави той със сух смях, от който на Бартоломе Кампанус му се изправиха косите, — дори проклетх Прометей, че е тикнал в ръцете на смъртните огън.

— Осемдесет години доживях, без да подозирам докъде стигала злостта на съдиите — възмутено рече каноникът. — Йеронимус ван Палмарт се радва, че ви пращат да изучавате вашите безкрайни

светове, а Льокок, този нечист човек, на подбив предлагаше да ви изпратят срещу Вилхелм Орански на летящ топ.

— Напразно се смее. Тези блянове ще станат истина един ден, когато човешкото племе се втурне да ги гради, както сега гради дворци и катедрали. От небесата ще се спусне Повелителят на ужаса с пълчища скакалци и изстребващи играчки... О, звяр настървен! На земята, под земята и във водата не ще остане нищо, което да не е угнетено, поругано или разрушено... Разтвори се, пропад вечна, и глътни, докато е време, този побеснял род...

— Какво казахте? — настръхнал попита каноникът.

— Нищо — разсеяно промълви философът. — Повторих гласно едно от моите „Глумливи прорицания“.

Бартоломе Кампанус въздъхна — страхът бе помътил дори този як разсъдък. Близостта на смъртта го караше да бълнува.

— Изгубили сте вярата във върховното съвършенство на човека — поклати той тъжно глава. — Започва се със съмнения в бога...

— Човекът е начинание, срещу което са опълчени времето, необходимостта, съдбата, както и глупашкото, все повече нарастващо първенство на броя — по-спокойно каза философът. — Хората ще убият човека.

Настана дълго мълчание. Това угнетение се стори добър знак на каноника, който от нищо не се страхуваше толкова, колкото от дързостта на една душа, бронирана срещу разкаянието и срещу страха. Продължи плахо:

— Трябва ли да разбирам, както сте казали на епископа, че Великото творение, според вас, не преследва друга цел освен извисяването на човешката душа? Ако е така — с неволно разочарование продължи той, — излиза, че сте по-близо до нас, отколкото двамата с негово преосвещенство сме се осмелявали да помислим, и че тези магьоснически тайнства — зървал съм ги само издалече — се свеждат до същото, на което Светата църква учи всеки ден своите чеда.

— Да — каза Зенон. — От хиляда и шестстотин години насам.

Каноникът се поколеба — криеше ли се в този отговор насмешка? Но миговете бяха скъпи. Той продължи:

— Скъпи сине, мислите ли, че съм дошъл тук да завързвам ненавременен спор? Друго ме води. Негово преосвещенство заяви, че

при вас не става дума точно за ерес, както при омразните отцепници, надигнали в днешно време десница срещу Църквата, а за учено неверие, чиято заплаха, общо взето, е видна само за просветените. Преподобният епископ изтъкна, че вашите „Протеории“, справедливо осъдени, задето принизяват светите догми до прости понятия, посеяни дори сред най-презрените кумиропоклонници, могат да се превърнат и в градиво за една нова прослава: достатъчно ще е същите твърдения да посочат нашите християнски истини като венец на догадките, залегнали в човешкото естество. Не е нужно да ви обяснявам, че всичко е въпрос на насочване...

— Долавям, струва ми се, накъде клони разговорът — каза Зенон. — Ако утрешното празненство бъде заменено с отричане пред всички...

— Не се надявайте на много — плахо поде каноникът. — Не свобода ви се предлага. Негово преосвещенство обаче се стреми да извоюва задържането ви *in loc carceris*^[6], в избрано от него богоугодно заведение и бъднините ви зависят от това какъв залог ще представите на правото дело. Както знаете, от доживотния затвор човек почти винаги се измъква.

— Късно идва помощта ви, *optime pater* — промърмори философът. — Хубаво щеше да е, ако по-рано бяхте затъкнали пастта на моите хулители.

— Не сме се и надявали да обуздаем обвинителя на Фландрия — каза каноникът, преглъщайки горчивината от безплодното си прошение до богатите Лигри. — Такъв човек съди, както кучето се хвърля върху плячката. Щем не щем, трябваше да оставим нещата в съда да се развият от само себе си, за да употребим после властта, която ни е дадена. Едновременното посвещение в нисш сан разпростира върху вас църковната епитимия, но и ви включва в покровителство, неподвластно на грубото мирянско правосъдие. И аз наистина до самия край треперех да не направите от предизвикателство някое неизправимо признание...

— Но и щяхте да ликувате, ако го бях направил от покаяние.

— Благодарен ще съм ви, ако не смесвате градското съдилище на Брюж и разговора със съвестта — нетърпеливо каза каноникът. — Важното тук е, че окаеният брат Киприан влезе в противоречие със съучастниците си, че отмахнахме клеветите, избълвани от миячката на

паници, като я затворихме с побърканите, и че зложелателите, които ви набеждаваха в грижи за убиеца на един испански капитан, си замълчаха... Простъпките, засягащи единствено бога, са в нашите правомощия.

— Слагате ли сред прегрешенията ми и лекуването на един ранен?

— Моето гледище е без значение — уклончиво рече каноникът. — Струва ми се, ако настоявате, че всяко добро, сторено на ближния, е за похвала, но не и бунтовничеството, намесено във вашия случай. Покойният игумен, чиято мисъл понякога се отклоняваше от правия път, навярно би одобрил такова размирническо милосърдие. Да се радваме поне, че то не може да се докаже.

— Нямаше да е трудно, ако вашите грижи не ми бяха спестили изтезанията — сви рамене затворникът. — Вече ви благодарих за това.

— Прикрихме се зад правилото: *Clericus regulariter torqueri non potest per laicum*^[7] — с победоносен вид каза каноникът. — Не забравяйте все пак, че за някои неща, като например благонравието, подозренията срещу вас остават дотолкова, че ще трябва да се явявате *novis survenientibus inditiis*^[8]. Също и за бунтовничеството. Мислете каквото си щете за властта в този свят, но не забравяйте, че Църквата и силите на реда ще вървят ръка за ръка, докато метежничеството се обединява с ереста.

— Разбирам това — кимна осъденият. — Уязвимата ми безопасност изцяло ще зависи от добрата воля на епископа, а кой знае дали утре властта му няма да се разклати или мнението му да се смени. Нищо чудно след половин година да се окажа толкова близо до пламъците, колкото съм и сега.

— А нима този страх не ви е съпътствувал през целия ви живот? — попита каноникът.

— По времето, когато ми преподавахте основите на словесността и науките, в Брюж изгориха някакъв нещастник, осъден основателно или не, и един от нашите слуги ми разказа за мъченичеството му — вместо отговор каза затворникът. — За да направят зрелището по-привлекателно, вързали го за стожера с дълга верига и така той можел да тича в кръг опърлен, докато накрая паднал ничком на земята, или за да го кажем направо — в жаравата. Често съм си мислил, че този ужас изразява в иносказание участието на човека, оставен почти на свобода.

— А не е ли така и с всички нас? — възкликна каноникът. — Аз изживях годините си мирно и, смея да кажа, невинно, но може ли човек да изпълни осемдесет лета, без да научи какво значи принуда.

— Мирно, да — каза философът. — Невинно, не.

Разговорът на двамата мъже неволно и непрестанно се разпалваше до почти зловната острота на едновременните им спорове между учител и ученик. Каноникът, решен всичко да изтърпи, се молеше вътрешно да му дойдат думите, които убеждават.

— Iterum recessavi^[9] — промълви накрая Зенон с поуталожен глас. — Не се учудвайте, отче, че в словата ви понякога съзирам клопка. От малкото ми срещи с епископа нямам впечатлението, че е човек, изпълнен с всеопрощение.

— Не обич към вас води епископа, както и не омраза направлява стъпките на Лъокос — каза каноникът, като с мъка удържаше сълзите си. — Само аз... Но, освен че сте пешка в играта между двамата — спокойно продължи той, — в негово преосвещенство тлее я човешка суета и чест ще е да върне в лоното господне един неверник, способен да увлече и други подобна нему. Утрешното празненство ще бъде по-голяма победа за Църквата, отколкото би била вашата смърт.

— Епископът не може да не си дава сметка, че в мое лице Църквата се сдобива с един развенчан защитник.

— Лъжете се — отговори старецът. — Причините за покаянието на един човек бързо се забравят, а писанията му остават. И сега още някои от доброжелателите ви представят съмнителното пребиваване в „Свети Козма“ като смирено изкупление на християнин, който се отрича от своето безпътство и отхвърля дори името си, за да се отдаде в неизвестност на по-праведен живот. Дано бог ми прости — поусмихна се той, — но аз самият споменах примера на свети Алексей, завърнал се облечен в дрипи да живее в двореца, където бил роден.

— Свети Алексей се е подложил на опасността всеки миг да бъде разпознат от благочестивата си съпруга — шеговито подметна философът. — Моята душевна твърдост не стига чак дотам.

Бартоломе Кампанус смръщи вежди, стреснат от това ново волнодумство. Зенон видя такава мъка, изписана на лицето му, че го съжали. Продължи кротичко:

— Смъртта ми изглеждаше неизбежна и ми оставаше само да прекарам няколко часа *in summa serenitate*... При условие, че съм

способен да го направя — продължи той със съучастническо намигане, което се стори налудничаво на каноника, но всъщност бе отправено към един странник, четящ Петроний на някаква уличка в Инсбрук. — Но вие ме изкушавате, отче: виждам се как простодушно обяснявам на моите читатели, че недоразвитият ум, който се е подхилвал, че държи в своята нива Христовата безвременност, заслужава присмех, и че от него никога не ще излезе добър алхимик, и още — че църковните обреди и тайнства помагат толкова, колкото моите лекарски предписания, а понякога и повече. Не казвам, че вярвам — предвари той радостния възглас на каноника, — казвам само, че простото не е престанало да ми изглежда отговор, което не значи, че съм готов да произнеса простото да. Да се въплъти непостижимото начало на нещата в една личност, изваяна по човешко подобие, ми се струва светотатство, но неволно чувствавам някакъв незнаен бог вътре в тази плът, която утре ще издими нагоре. Смя ли да призная, че тъкмо същият бог ме кара да ви отговоря с не? При това няма постройка на ума, неизградена върху произволна основа: защо да не приема тази тогава? Всяко учение, наложено на тълпите, плаща някакъв данък на човешкото плиткоумие — същото ще е и утре, ако Мохамед и Христос се сменят със Сократ. Но щом е така — с внезапна умора прекара той длан по челото си, — защо да се отказвам от спасението на тялото и от задоволството на взаимното съглашение? Струва ми се, че стотици години вече наново и наново премислям всичко това...

— Оставете на мен да ви покажа пътя — почти с умиление каза каноникът. — Едничък всевишният ще е съдник доколко утрешното ви отричане ще съдържа притворство. Вие сам не знаете това: онова, което вземате за лъжа, може би е същински свят обет, излязъл пряко волята ви. Истината има свои тайни пътища, за да проникне в душата, стига тя да не се затваря за нея.

— Същото е и с измамата — спокойно каза философът. — Не, пресвети отче, лъгал съм понякога, за да живея, но все повече губя тази способност. Между нас и вас, между възгледите на Йеронимус ван Палмарт, на епископа и вашите, от една страна, и моите, от друга, тук-там има сходство, често взаимни отстъпки, но никога — постоянна тъждественост. Те напомнят криви, които произтичат от един и същ общ възел, човешкия разум, и веднага тръгват в различни посоки, за да се доближат после една до друга — от време на време се разминават в

пътищата си, друг път се преплитат в някакъв отрязък от тях, но никой не знае ще се съберат ли или не в една точка отвъд чертата на нашия кръгозор. Неистина ще е да ги обявяваме за успоредни.

— Казахте *нас* — с доловима уплаха прошепна каноникът. — А сте толкова сам.

— Вярно е — рече философът. — За щастие, нямам списъци с имена, които да издавам на когото и да е. Всеки един от нас е единствен учител и единствен следовник на себе си. Опитът винаги започва от нищото.

— Покойният игумен на корделиерите, макар и поддаващ се, беше смирен християнин и образцов духовник: той едва ли е подозирал в каква бездна от бунтарство сте си избрали да живеете — едва ли не язвително заяви каноникът. — Сигурно често и упорито сте го заблуждавали.

— Лъжете се — стрелна затворникът с почти враждебен поглед човека, който се бе опитал да го спаси. — Ние се срещаме отвъд различията.

Той се изправи, като че ли нему се полагаше да сложи край на разговора. Скръбта на стареца се превърна в гняв.

— Вашето упорство е нечестива вяра, за чийто мъченик се мислите — възмутено рече той. — Като че искате силом да накарате епископа да си измие ръцете...

— Сравнението не е много уместно — забеляза философът.

Старецът примъкна с шумно тътрузене креслото си и се наведе да вдигне двата бастуна, на които се опираше като на патерици. Зенон го изпревари и му ги подаде. Каноникът стана с усилие. Щом дочу шума от стъпки и разместването на столовете, притаеният зад вратата Херман Мор помисли, че посещението е свършило, и превъртя ключа, но Бартоломе Кампанус надигна глас и му извика да почака още малко. Открехнатата врата се захлопна.

— Зле изпълних задачата си — с внезапно смирена усмивка каза старецът. — Вашето упорство ме ужасява, защото издава пълна безчувственост към собствената ви душа. Съзнавате ли го или не, единствено криворазбраният срам ви кара да избирате смъртта пред порицанието, което предшества отричането...

— Със запалена свещ и отговор на латински на латинското слово, произнесено от негово преосвещенство — насмешливо каза

затворникът. — Вярно, нямаше да ми е много леко през тези петнадесет минути...

— Докато умирате, също — съкрушено прошепна старецът.

— Ще ви призная, че отвъд някаква степен на лудостта, или обратно, на мъдростта, без особена разлика изглежда мен ли ще изгорят или първия срещнат — каза затворникът, — нито дали кладата ще пламне утре или след двеста години. Не се заричам, че подобни благородни чувства щяха да издържат под уредите за изтезание: скоро ще се види нося ли в себе си тази *aniraa stans et non cadens*^[10], за която говорят нашите философи. Но може би прекалено голямо значение се отдава на това доколко корав ще се покаже един издъхващ човек.

— Присъствието ми тук ви кара да упорствате все повече — с болка каза старият каноник. — Държа все пак, преди да си тръгна, да ви съобщя, че грижовно ви помогнахме до известна степен, без навярно и да забележите. Ние знаехме за бягството от Инсбрук, след като тайно са ви предупредили, че има заповед за задържането ви от местните власти. Премълчахме това обстоятелство, защото, ако се бе разчуло, то щеше да ви постави в бедственото положение на *fugitivus*^[11] и да направи твърде мъчно, ако не и невъзможно помирението ви с Църквата. Следователно няма защо да се опасявате, че ще изпаднете в прекалена зависимост... Цяла нощ ви остава за размисъл...

— Цял живот, значи, са ме дебнали още по-изкъсо, отколкото съм си мислел — тъжно каза философът.

Малко по малко пристъпваха към вратата, която тъмничарят наново бе разтворил. Каноникът приближи лицето си до това на осъдения.

— А за телесните болки — каза той — обещавам ви, няма от какво да се страхувате. Дватама с негово преосвещенство предприехме каквото трябва...

— Благодаря ви — отвърна Зенон, като си припомни с горчивина, че напразно се бе опитал да постигне същото за брат Флориан и за един от послушниците.

Тежък товар сякаш бе легнал върху плещите на стареца. Мина му наум да подготви бягството на затворника, но това беше невъзможно, не можеше и да се мисли. Искаше му се да даде благословията си на Зенон, но не беше много уверен как ще я посрещне той и по същата

причина не се осмели да го прегърне. Зенон от своя страна понечи да целуне ръката на бившия си учител, но се въздържа — не искаше да излезе, че угодничи. Всичките усилия, положени от стареца, не стигаха, за да го заобича.

На идване каноникът бе наел носилка заради студа и премръзналите носачи го чакаха пред съдилището, Херман Мор настоя Зенон да се прибере в килията си, преди да изпрати посетителя до входа. Бартоломе Кампанус видя бившия си ученик да се изкачва по стълбата, следван от тъмничаря. Вратарят отвори и затвори множество порти, после помогна на светия човек да се качи в носилката и издърпа кожената завеса. С облегната на възглавницата глава старецът редеше пламенно молитвите за края, но нямаше душа в този плам — думите се изнизваха от устните му, без да ги следва мисълта. Пътят на каноника минаваше през главния площад. Тук щеше да се състои на утрешния ден изгарянето, ако междувременно нощта не донесеше друг ум на затворника, в което Бартоломе Кампанус се съмняваше, знаейки велзевулската му гордост. Той си спомни, че миналия месец изведоха онези Ангели от градските стени и струпаха кладата до портата на Светия кръст — престъпленията на плътта се смятат за толкова гнусни, че и наказанието им става почти тайно, докато смъртта на един човек, обвинен в нечестивост и безбожие, отвсякъде погледнато, е поучително за народа зрелите. Тези наредби, завещани от мъдростта на предните, за пръв път през живота му се сториха възмутителни на стареца.

На другия ден беше Заговезни — из улиците вече обикаляха развеселени хора, които вършеха и говореха обичайните дързости. Каноникът знаеше, че съобщението за утрешното наказание още повече е разпалило сганта. На два пъти разни пияници спираха носилката, надзъртаха през завесата и бързо се дръпваха, явно разочаровани, че няма вътре хубавица, която да изплашат. Единият от тези празноглавци бе надянал маска на пиянска мутра и изкрещя някаква мръсотия в ухото на Бартоломе Кампанус; вторият, без да каже дума, подаде през пердето зеленикаво призрачно лице. Зад него трети, със свинска зурла, закачливо свиреше на цафара.

Щом старецът си стигна до дома, около него се засуети храненицата му Вивине, прибрана подир смъртта на отец Клейнверк, която, както винаги, бе стояла във входа на хладната къща и бе

надничала през един процеп кога ще се върне чичото за вечеря. Беше станала тлъста и глупава като леля си Ходеливе навремето, но и нея не бе отминала чашата с трепетните очаквания и горчилките на този свят: вече на години я бяха сватосали за един братовчед на име Николас Клейнверк, дребен собственик от околностите на Кастре, който бе натрупал имот и заемаше твърде изгодната длъжност главен надзорник при фламандското правосъдие, но пък за нещастие този така навреме дошъл годеник се удави малко преди сватбата, докато пресичал в пролетното размразяване блатото Дикебуш. Главата на Вивине не се справи от удара, но тя си оставаше къщовна домакиня и изкусна готвачка като леля си някога — никой не можеше да се мери с нея в подправянето на вино и варенето на сладка. Тия дни каноникът безуспешно я караше да се помоли за Зенон, когото отдавна бе забравила, но поне я убеди да приготвя от време на време по някоя кошница за един нещастен затворник.

Той отказа да хапне от печеното говеждо, което бе приготвила, и се качи да си легне. Трепереше от студ и тя се засуети в краката му с една грейка, пълна с топла пепел. Дълго не можа да заспи под везания си пухеник.

---

[1] Почитаеми отче (лат.) — Б.пр. ↑

[2] Нашият огън (лат.) — Б.пр. ↑

[3] Църквата се гнуси от кръвопролитие (лат.) — Б.пр. ↑

[4] Не съм го казал (лат.) — Б.пр. ↑

[5] Не мисли онзи, който не се блъска с опити (лат.) — Б.пр. ↑

[6] В затворено място (лат.) — Б.пр. ↑

[7] Духовниците не могат да бъдат подлагани на мъчения от миряни (лат.) — Б.пр. ↑

[8] На ново покаяние (лат.) — Б.пр. ↑

[9] Пак сгреших (лат.) — Б.пр. ↑

[10] Стояща, непадаща душа (лат.) — Б.пр. ↑

[11] Беглец (лат.) — Б.пр. ↑

КРАЯТ НА ЗЕНОН

Когато вратата на килията се затвори след него с пронизително скърцане, Зенон замислено издърпа столчето и седна пред масата. Имаше още време до мръкване — черният затвор на алхимичните иносказания в неговия случай твърде много светлееше. През гъстата решетка на прозореца от заснежения двор нахлуваше оловна белота. Преди да се смени с нощния ключар, Жил Ромбо както винаги бе наредил върху подноса вечерята на затворника, този път по-обилна от всякога. Зенон я отблъсна: нелепо и почти безсрамно му се виждаше да превръща храната в полусмляна кашлица и кръв, които няма да използва. Разсеяно си наля в калайдисаното тасче малко пиво и преглътна горчивата течност.

Разговорът с каноника прекъсна тържествения ход на смъртта, започнал с тазсутрешното четене на присъдата. Сега съдбата му, уж прикована вече, отново пърхаше. Отхвърленото предложение оставаше още няколко часа в сила. Нищо чудно в едно или друго кътче на съзнанието му да се потайва един Зенон, способен да каже да, и настъпващата нощ да изтика този плачливец пред него самия. Достатъчна бе възможност едно на хиляда: в така краткото и така злокобно за него бъдеще въпреки всичко оставаше място за несигурност — всъщност самият живот — и по силата на някакво странно заслепление, което често бе наблюдавал край постелите на своите болни, смъртта бе все още забулена с подвеждаща несигурност. Всичко се люшкеше: всичко щеше да се люшка до последния дъх. И въпреки това решението му бе взето вече: долавяше го не толкова по някакви възвишени проявления на непреклонност и саможертва, колкото по един заинатен отказ, подобен на скала, изпречена между него и идващото отвън, който сякаш преграждаше пътя на самите усещания. Зазидан в своя край, той вече ставаше Зенон *in aeternum*^[1].

Но нещо още по-тайно, грижливо скрито от каноника, надничаше като притулено иззад решението му да умре — решението смъртта да дойде от собствената му ръка. И тук обаче все още му оставаше необятна и обременяваща свобода: можеше по своя воля да

изпълни намерението си или да се откаже от него, да нанесе удара, с който всичко свършва, или напротив, да приеме тази mors ignea^[2], не по-различна от гибелта на алхимика, подпалил по невнимание полите на наметалото си от жаравата на своя атанор. Колебанието между кладата и доброволната смърт, неизкоренимо загнездено до края в някаква нишчица на мислещата същина у него, не се мятеше вече от смъртта към някакъв вид живот, както когато въпросът беше ще приеме ли или ще отхвърли покаянието, а засягаше единствено средството, мястото и точния миг. Трябваше да реши на главния площад сред кръсците ли ще издъхне или на спокойствие, между тези сиви стени. И още — ще забави ли или ще ускори с няколко часа върховното деяние, ще пожелае ли да види изгрева на осемнадесети февруари 1569, или ще приключи още днес, преди да е превалила нощта. Забил лакти в коленете си, неподвижен, почти намерил покой, той гледаше пред себе си в празното. Както в сърцето на бурята се възцарява застрашително безмълвие, така нито времето, нито нещо в съзнанието му помръдваше.

Изби камбаната на „Света Богородица“: той отброи ударите. Изведнъж нещо в него се преобърна: изчезна тишината, отвя я ужасът, като завихрена сприя. Откъслечни образи се гърчеха във виелицата, изтръгнати от кладата в Асторга преди тридесет и седем години, от чутото за съвсем неотдавнашното мъченичество на Флориан или от случайно зърнатите на някой площад зловещи остатъци от човешкото правосъдие. Сякаш тялото му внезапно бе проумяло какво има да става и всяко едно от сетивата получи своя дял страхотии: той видя, усети, подуши и чу как ще свърши утре на тържището. Телесната душа, предпазливо държана настрана от изпитните на разсъждаващата душа, изведнъж и извътре бе научила онова, което Зенон криеше досега от нея. Нещо в него се скъса като въже, устата му пресъхна, космите по ръцете настръхнаха, зъбите му затракаха. Тази подлуда, досега ненаблюдавана върху него самия, го изплаши повече от всичко останало в бедата му: той притисна с две ръце челюстите си, задиша дълбоко и успя да усмири метежа на тялото. Стига толкова: трябваше да свърши, преди плътта и волята му да рухнат и да осуетят помощта, която сам трябваше да си даде. Той огледа нещата като лекар, преценяващ кое точно сечиво ще му трябва и какви са възможностите му.

Часът беше четири, донесли бяха яденето, дори любезно бяха прибавили към него полагащата се свещ. Тъмничарят бе заключил след завръщането от стаичката долу и щеше да се появи отново при вечерната камбана, а после на разсъмване. Сякаш имаше избор между два дълги промеждутъка от време, за да свърши намисленото. Но тази нощ се различаваше от другите: вратата можеше всеки миг да се отвори, за да му предадат досадно послание от епископа или каноника; случваше се от криворазбрано милосърдие да изпратят при осъдените някой черноризец или оглашен в Братството на праведната смърт, който да причести умирация, да го кара постоянно да се моли. Не бе изключено и да разгадаят намерението му — можеха всеки миг да му завържат ръцете. Той се послуша не се ли чуват скърцания, стъпки — всичко беше спокойно и все пак миговете бяха по-ценни откогато и да било при някогашните му принудителни бягства.

Ръцете му още трепереха, докато повдигаше капака на кутията с писмените принадлежности, поставена върху масата. Между две тънки дъсчици, наглед залепени, си стоеше скрито съкровището: едно тънко и гъвкаво острие, не по-дълго от два пръста, пъхнато отначало в подплатата на дрехата, а после пренесено тук, след като съдиите надлежно бяха огледали кутията. По двадесет пъти на ден проверяваше там ли е още тази вещ, за която някога нямаше да се наведе на улицата. Претърсиха го при задържането му в задната стаичка на „Свети Козма“ и после още на два пъти — след смъртта на Пиер де Хамарт и когато Катрин се разприказва за отрови; диреха подозрителни стъкълца, и прахове: слава богу, че не прибягна до тези безценни, но изветряващи или крехки средства, почти невъзможни за укриване някъде по тялото или в голата килия, които неизбежно щяха да издадат намерението му да потърси смъртта. Така губеше предимството на мълниеносния край, единствено милосърден, но все пак благодарение на това грижливо наточено парче от бръснач поне нямаше да дере чаршафите и да затяга възли, които често не издържат, или пък да се мъчи — най-вероятно напразно — с отломъци от счупени грънци.

Набегът на страха бе обърнал вътрешностите му. Отиде до чебъра в един ъгъл на стаята и изпразни каквото имаше в себе си. Мирисът на преварените и изхвърлени от човешката воденица вещества го блъсна за миг в ноздрите и за сетен път напомни близкото

родство между гниенето и живота. Вече със сигурна ръка завърза вървите. Каната върху рафтчето беше пълна с ледена вода, той си намокри лицето и улови една капка с език. *Aqua pergamens*^[3]: за него това ще е последната. Четири крачки го отведоха до леглото, върху което бе спал или будувал шестдесет ноци поред: сред мислите, които пресичаха светкавично съзнанието му, проблесна и тази, че спиралата на пътуванията го бе върнала в Брюж, Брюж бе свил пространството си в затвор и накрая кривата свършваше върху този тесен четириъгълник. Шепот се зачу зад него изпод развалините на пренебрегнатото и отхвърлено минало — пресипналият нежен глас на фрай Хуан говореше на латински с кастилско произношение в един сенчест манастирски двор: *Eamus ad dormiendum, cor meum.*^[4] Но не за спане беше време. Никога не бе чувствувал такава будност в тялото и ума: пестеливите, устремни движения бяха като при най-добрите му операции. Направи от грубото вълнено одеяло, дебела като плъст, един вид корито на пода до леглото, което да побере или да попие поне част от пролятата течност. За по-сигурно грабна ризата от предишния ден, нави я и натъкна с нея процепа под вратата. Не биваше по леко наклонения под да тръгне вадичка и прекалено рано да излезе навън — вдигнеше ли случайно глава, Херман Мор непременно щеше да види черното петно върху наочника. После безшумно си свали обувките. Чак такава предпазливост не бе необходима, но тишината сякаш го бранеше.

Той легна на постелята и отпусна глава върху коравата възглавница. Помисли си, че каноникът Кампанус ще бъде потресен от такъв край, макар че сам навремето му бе дал да чете древните, чиито герои умират по същия начин — но насмешката само за миг просветна върху повърхността на съзнанието, без да отклонява погледа му от едничката цел. Бързо, с онази сръчност на хирург бръснар, която най-много бе ценил у себе си — повече от останалите по-почитани, но и по-несигурни лечителски умения — той се сгъна на две, повдигна леко колене и преряза пищялната вена от външната страна на левия крак, на едно от обичайните места за кръвопускане. После, без да губи миг, за да изпревари винаги възможното прималяване, се изпъна, опря се на възглавницата, попипа ръката си и пресече радиалната жила. Едва усети кратката, повърхностна болка от разрязването на кожата. Потоците рукнаха, течността бликаше навън, сякаш разтревожена, че

напуска тъмните лабиринти, из които обикаля затворена. Зенон провеси надолу лявата си ръка, за да е по-бързо изтичането. Победата не беше още пълна: можеше някой да влезе случайно и да го замъкнат утре на кладата, окървавен и превързан. Но всеки изтекъл миг бе едно тържество. Той погледна към одеялото, вече почерняло от кръвта. Сега разбираше онази първобитна представа, приравняваща течността към самата душа — нали кръвта и душата ни напускат едновременно. Грешката, дошла от древността, съдържаеше една проста истина. Помисли с нещо като полуусмивка, че му се представя чудесен случай да допълни старите си изследвания за свиването и разпускането на сърцето. И натрупаните знания вече нямаха значение, както и спомените за станалото и за срещнатите лица — още за малко остана свързан с тъничка нишка за личността, но и тя, олекотяла вече, не се отличаваше от създанието. Изправи се с усилие, без никаква причина — просто доказваше пред себе си, че това движение още е възможно. Често му се бе случвало да се върне и да отвори една врата само за да се увери, че не я е затворил навеки, или пък да завърти глава подир някой минувач, за да отрече неотвратимостта на разминаването: така изпитваше краткотрайната си човешка свобода. Сега безвъзвратното бе станало.

Сърцето му тупкаше тревожно: трескаво, безредно брожение цареше вътре в него, като в победена страна, чиито защитници не са се предали още докрай, и никаква жалост го обземаше към това тяло, което добре му бе служило и можеше, ако всичко е в ред, да поживее още двадесетина години, но той сега го разрушаваше, без да е в състояние да му обясни, че така се спестяват по-жестоки и по-унизителни болки. Жаден беше и нямаше никакъв начин да уталожить жаждата си. Също както единият час, изтекъл от завръщането му в тази стая, бе побрал почти неразчленима необятност от мисли, усещания и движения, изнизващи се със светкавична бързина, така и разстоянието от няколко лакътя между леглото и масата се бе разтегнало до размера на онова, разделящо кълбата: калайдисаното тасче сякаш се полюшваше в дъното на някакъв друг свят. Но и жаждата скоро ще пресекне. Умираще със смъртта на ранените, които викат за вода в края на бойното поле — той включваше и тях със себе си в своето хладно съжаление. Кръвта от пищялката вена течеше вече на тласъци и с голямо усилие, както се повдига тежък товар, той успя

да измести крака си и да го отпусне до леглото. Дясната му ръка продължаваше да стиска острието и бе леко порязана, но той не чувствуваше болката. Пръстите му помръдваха върху гърдите и се силеха да разхлабят яката на дрехата — опита се напразно да успокои тази възбуда, но гърчовете и страхът бяха добър знак. Ледена тръпка пробяга през цялото му тяло, сякаш му се гадеше, и това беше добре. Сред камбанния звън, гръмотевиците и крясъците на завръщащи се в гнездата си птици, които извътре блъскаха в ушите му, той чу отвън ясният звук на капчук: напоеното одеяло не задържаше вече кръвта и тя се оцеждаше на пода. Опита се да пресметне за колко ли време червената локва ще прелее отвъд прага, през тъпичката преграда от плат. Но какво значение имаше: той беше спасен. Дори ако за зла воля Херман Мор заотваря сега многобройните резета на вратата, слисването, страхът, тичането надолу по стълбите за помощ ще отнемат достатъчно време и никой няма да може да спре бягството. Утре ще изгорят само един труп.

Необятната гълчава на отиващия си живот продължаваше: чешмата в Еюб, ромоленето на изворчето в лангдокския Воклюз, буйният поток между Остерзунд и Фрьосьо се явиха в него, без да чувствуват нужда да си спомнят имената им. После сред толкова много шумове долови някакво хъркане. Накъсаният му, хрипящ дъх бе съвсем повърхностен и не пълнеше гърдите, а някой — вече не съвсем той, малко вляво от него самия — сякаш наблюдаваше с безразличие предсмъртното му мятане. Така диша изнемощял бегач, достигнал вече целта. Нощта бе дошла и той не знаеше — вътре в него или в стаята: всичко беше нощ. Нощта също не стоеше на едно място: мракът се отдръпваше, за да стори място на друг, бездна върху бездна, тъмен пласт върху тъмен пласт. Но сега чернотата бе по-друга от онази, която се вижда с очи, тя искреше в цветове, родени от това тяхно отрицание: черното преминаваше в мъртвешкозелено, после в чисто бяло, мъждеещата белота се преобразяваше в червена позлата, без да изчезва и първоначалната чернилка, също както огънчетата на звездите и северното сияние премигват от самата непрогледна нощ. За миг, който му се стори вечност, едно алено кълбо затрепка в него ли, извън него ли и обля с кръв морето. Подобно на лятното слънце в северните краища бляскавата топка сякаш се поколеба, готова да се спусне още мъничко към надира, после с неуловим подскок се възкачи към зенита,

преди да се разлее в ослепителна светлина — но тя беше и мрак едновременно.

Вече не виждаше, но шумовете отвън продължаваха да достигат до него. Както някога в „Свети Козма“, забързани стъпки отекнаха в пруста — ключарят беше забелязал черната локва върху плочите. Миг по-рано ужас би завладял умирация от мисълта, че ще го хванат и ще го насилят още няколко часа да живее и да умира. Но свършено бе със страха: той беше свободен, човекът, който идваше, можеше да бъде само приятел. Прискърцването на превъртаните ключове и отхвърляните резета се сляха за него в един нетърпимо остър звук на отваряща се врата. Дотук можем да проследим края на Зенон.

АДЪ ЗЕАЪ ХЕАД

---

[1] Във вечността (лат.) — Б.пр. ↑

[2] Огнена смърт (лат.) — Б.пр. ↑

[3] Вездесъщата юда (лат.) — Б.пр. ↑

[4] Но време е да спим, сърце мое (лат.) — Б.пр. ↑

БЕЛЕЖКА НА АВТОРКАТА

Романът, който читателят е прочел, има за изходна точка един разказ от петдесетина страници, „По Дюрер“, включен заедно с други три, също с исторически фон, в сборник, озаглавен „На капрата седи смъртта“, отпечатан от парижкото издателство „Грасе“ през 1934 г. Тези разкази, обединени и в същото време противопоставени един на друг с вторично намерени заглавия („По Дюрер“, „По Греко“, „По Рембранд“), всъщност са откъси от един огромен роман, замислен и отчасти трескаво нахвърлян между 1921 и 1925 г., между осемнадесетата и двадесет и втората ми година. В началната широка романова фреска, разпростряна върху няколко столетия и няколко човешки общности, свързани с кръвни или с духовни връзки, четиридесетина страници, озаглавени тогава просто „Зенон“, съставляваха първата глава. Това твърде честолюбиво начинание бе осъществено само донякъде, едновременно с друго едно произведение, което по-късно щеше да се превърне в „Мемоарите на Адриан“. Към 1926 г. се отказах и от двете и само споменатите откъси съставиха през 1934 г. „На капрата седи смъртта“, като специално епизодът със Зенон бе увеличен с десетина много по-късно написани страници — кратка скица на инсбрукската среща между Анри-Максимилиан и Зенон от сегашния роман „Творение в черно“.

Навремето критиката посрещна твърде благосклонно „На капрата седи смъртта“ — и днес още ме изпълва благодарност, когато препрочитам някои от тогавашните отзиви. Но авторът на една книга има свои основания да бъде по-строг от съдниците си: той вижда по-отблизо пропуските и единствен знае какво е искал и какво е трябвало да постигне. През 1955 г., няколко години след като излязоха „Мемоарите на Адриан“, аз подхванах трите разказа с намерение да ги поправа тук-там и да ги издам наново. И пак ме завладя този образ на лекар, философ и алхимик. „Инсбрукският разговор“, глава, датираща от 1956 г., беше първият резултат от това завръщане, останалата част от произведението бе окончателно написана през 1962 и 1965 г. От

някогашните петдесет да са останали най-много десетина страници, променени и сякаш опръскани в дългия днешен роман, но повествованието, което води Зенон от незаконното му раждане в Брюж до смъртта му в една тъмница на същия град, в общи черти е непроменено. Първата част на „Творение в черно“ („Скитнишки живот“) следва отблизо плана на „Зенон“ — „По Дюрер“ от 1921 — 1934 г.; втората и третата част („Уседнал живот“ и „Затворът“) изцяло произтичат от десетте последни страници на онзи текст отпреди близо четиридесет години.^[1] Наясно съм, че подобни обяснения може и да не се погледнат с добро око, когато излизат от самия автор и се появяват приживе. Решавам се все пак да ги представя заради неколцината читатели, които се интересуват от раждането на една книга. Преди всичко ми се иска да подчертая тук, че както „Мемоарите на Адриан“, и „Творение в черно“ е произведение, започнато в най-ранна младост, изоставяно и отново подхващано по силата на обстоятелствата, но с което така или иначе авторът е живял цял живот. Единствената, съвсем случайна разлика е, че докато някаква начална версия на „Творение в черно“ се яви тридесет и една години преди завършването на крайния текст, „Мемоарите на Адриан“ нямаха това щастие или нещастие. За всичко останало, по един и същи начин двата романа се градяха с последователно натрупване, преди накрая — и в двата случая — да бъдат сглобени и завършени в един-единствен порив. Другаде съм изяснила становището си (поне що се отнася до мен) относно подобно продължително общуване между автор и един избран или измислен още в юношеска възраст герой, който обаче ни разкрива докрай тайните си едва по време на собствената ни зрялост. Във всички случаи, методът се използва рядко и това може би оправдава изнасянето на горните подробности, пък дори и само за да се избягнат някои библиографски грешки.

* * *

Още повече, отколкото свободното пресъздаване на съществувала историческа личност, оставила следа в историята, като император Адриан, съчиняването на един измислен исторически герой като Зенон на пръв поглед може да мине и без подкрепящи го

позовавания. Всъщност и двете начинания твърде много си схождат. В първия случай романистът, за да представи в цялата ѝ многоизмерност личността такава, каквато е била, никога не ще изчерпи страстната дребнавост, с която се рови в документацията около своя герой, натрупана от историческата традиция; във втория случай, за да придаде на своя измислен персонаж онази неповторима истинност, предопределена от времето и мястото, без която „историческият роман“ е само един повече или по-малко сполучлив маскарад, той може да се облегне единствено на фактите и датите от отминалия живот, ще рече на Историята.

Зенон, за когото се предполага, че е роден през 1510 г., е трябвало да бъде на девет години по времето, когато старият Леонардо изгасвал в амбоазкото си изгнание, на тридесет и една при смъртта на Парацелз, за чийто съперник и понякога противник го представям, и на тридесет и три при тази на Коперник, който е публикувал голямото си произведение едва на смъртно ложе, но така или иначе теориите му дълго преди това са обикаляли в ръкопис сред някои среди с по-напреднало мислене и това именно обяснява защо младият студент се запознава с тях още на школската скамейка. При изгарянето на Доле, показан от мен като негов пръв „книжар“, Зенон би бил на тридесет и шест години и на четиридесет и три при това на Сервет, лекар като него, изследвал кръвообращението. Почти връстник на анатома Везалий, на хирурга Амброаз Паре, на ботаника Цезалпино, на математика и философа Джероламо Кардано, той умира пет години след раждането на Галилей и една след това на Кампанела. При неговото самоубийство Джордано Бруно, обречен на кладата тридесет и една години по-късно, е бил двадесетинагодишен. Без да става дума за механично сглобяване на един сборен образ — нещо, което никой съвестен романист не би приел да стори, — многобройни допирни точки свързват измисления философ с тези истински личности, населили същия век, както и с неколцина други, обитавали същите места, минали през подобни премеждия или устремени към аналогични цели. Тук ще посоча някои от тях: ту съзнателно издирвани, за да дадат подтик на въображението, ту намерени впоследствие и служещи за потвърждение.

Така например извънбрачното раждане на Зенон и учението му с оглед на бъдеща духовна кариера твърде много напомнят тези на

Еразъм, син на духовник и ротердамска гражданка, който също е започнал съзнателния си живот в расото на августински монах. Безредиците, съпътствували въвеждането на усъвършенствуван тъкачен стан сред селските занаятчии, се покриват със сведения за подобни събития около средата на века: през 1529 г. в Гданск (там според някои бил убит един създател на такава машина), после през 1533 г. в Брюж, където градските власти забранили прилагането на нов способ за боядисване на вълната, и малко по-късно в Лион, при подобряването на пресата за щамповане. Буйството в характера на младия Зенон се свързва с това на Доле, например убийството на Перотен подсеца — твърде издалеч впрочем — за убийството на Компен. Послушничеството на младия монах при митрополита на „Свети Бавон“ в Гент, комуто се приписват тук алхимически познания, както и по-сетнешното, при марана дон Блас де Вела, от една страна, се свързват с просвещаването на Парацелз от епископа на Сетгах и игумена на Шпанхайм, а от друга, с кабалистичното обучение на Кампанела от евреина Аврам. Пътешествията на Зенон, тройното му поприще на алхимик, лекар и философ, та дори неприятностите му в Базел изкъсо следват разказите за същия Парацелз; пребиваването му на Изток, почти задължително в жизнеописанията на философите алхимици, отново е подсказано от истинските или легендарни скитания на големия швейцарско-немски химик. Историята с откупената в Алжир пленница се среща почти във всички испански романи от това време, а епизодът със Сигн Улфсдатер, господарката на Фрьосьо, е подсказан от тогавашната слава на церителки и „билкарки“, приписвана на скандинавските жени. Дворцовият живот на Зенон в Швеция отчасти е почерпен от този на Тихо Брахе в датския двор, и отчасти — от запазеното за някой си доктор Теофил Хомодей, лекар на Ян III Шведски едно поколение по-късно. Хирургическата операция, осъществена върху Хан, е възпроизведена по разказа за подобна намеса в спомените на Амброаз Паре. В една по-прикрита област, може би трябва все пак да напомня, че подобрието в содомия (и понякога наличието ѝ, прикрито, доколкото може, отричано, когато трябва) е имало своето място в живота на Леонардо да Винчи и Доле, на Парацелз и Кампанела, така както съм го посочила във въображаемото битие на Зенон. По същия начин опитите на философа алхимик да си намери защитници ту при реформистите, ту в лоното на

Католическата църква могат да бъдат наблюдавани по същото време у много безбожници и деисти, повече или по-малко изложени на гонения. Въпреки това в разпрата между Католицизма и Реформацията Зенон, подобно на мнозина свободни духове от същия век — например Бруно, макар и загинал осъден от Светия престол, или Кампанела, въпреки тридесетте и една години, прекарани в затворите на Инквизицията — остава по-скоро откъм страната на католицизма.^[2]

В плоскостта на идеите Зенон, все още белязан от схоластиката и разбунтуван срещу нея, на половината път между подривния динамизъм на алхимиците и механическата философия, на която принадлежи непосредственото бъдеще, между херметизма, разположил един притаен бог в сърцевината на нещата, и атеизма, който едва-едва надига глава, между емпиричния материализъм на практиците и почти ясновидското въображение на кабалистите, също има многобройни събратя сред философите и мислителите от този век. Научните му изследвания в голямата си част бяха почерпени от „Тетрадките“ на Леонардо: по-специално това важи за наблюденията върху действието на сърдечния мускул, изпреварили тези на Харви. Опитите му с изкачването на растителните сокове и всмукателните способности на растенията, предшествуващи проучванията на Хейлс, се основават върху една забележка на Леонардо и биха представлявали от страна на Зенон опит да доразвие теорията, изказана по същото време от Цезалпино^[3]. Хипотезите му за промените на земната кора също идват от „Тетрадките“, но съм длъжна да отбележа, че подобни разсъждения, вдъхновени от древните философи и поети, са нещо обикновено в тогавашната поезия. Гледището му за изкопаемите вкаменелости се родее отблизо не само с това на Леонардо, но и на Фракасторе, изказано още в 1517 г., и на Бернар Палиси — четиридесетина години по-късно. Хидравличните начертания на философа, „механическите му блянове“, по-специално рисунките на летящи направи и накрая изнамирането на формула за течен огън, годен да бъде използван при морски битки, разбира се, са заимствувани от подобни изобретения на Леонардо и на някои други учени от XVI век — те онагледяват стремленията и търсенията на един тип умствена нагласа, разпространена по това време, която пресича някак подмолно Възраждането и е по-близка едновременно до Средновековието и до модерните времена, предугаждайки нашите

победи и опасения.^[4] Предупрежденията за престъпното използване на техническите нововъведения от човешкия род, явяващи се едва ли не пророчески днес, изобилствуват в алхимическите писания — в съвсем различен подтекст се срещат също и у Леонардо и Кардано.

В някои случаи самото изразяване на дадено чувство или мисъл е взето от съвременни на героя хроники, може би за да покаже, че подобни възгледи са на място в XVI век. Едно разсъждение за лудостта на войната е заимствувано от Еразъм, друго едно от Леонардо да Винчи. Текстът на „Глумливите прорицания“ води началото си от „Profezie“ на Леонардо, с изключение на няколко реда, извлечени от едно четиристишие на Нострадамус. Твърдението за единството на веществото, светлината и гърма обобщава два любопитни пасажа от Парацелз.^[5] Разсъжденията върху естеството на магията са вдъхновени от тогавашни автори като Агрипа Нетесхаймски и Джанбатиста делла Порта, между другото споменати в романа. Латинските наименования на алхимическите формули почти до едно се намират в трите големи съвременни изследвания за алхимията: Марслен Бертло, „Химията в Средновековието“, 1893; C. G. Jung, „Psychologie und Alchemie“, 1944 (преработено издание от 1952 г.) и J. Evola, „La Tradizione ermetica.“ 1948 — те подхождат към предмета от три различни гледни точки и обединени заедно ни предоставят полезен подстъп към все още загадъчните простори на алхимическата мисъл. Формулировката „Творение в черно“, избрана за заглавие на тази книга, бележи в алхимическите писания степента на разделяне и разтваряне на веществото — най-трудната част, както се твърди, от Великото творение. Още се водят спорове дали това наименование се е прилагало единствено за смелите опити със самото вещество или се е разпростирало и върху изпитанията на духа, устремен на свобода извън отъпканите пътеки и предразсъдъците. Несъмнено се е използвало последователно или едновременно за обозначаване както на едното, така и на другото.

През шестдесетимата години, обхващащи жизнеописанието на Зенон, се разиграват редица събития, които се още ни засягат: разделянето около 1510 г. на остатъците от старото средновековно християнство на две богословски и политически противостоящи една на друга групировки; крушението на Реформацията, превърнала се в протестантство, и смазането на нейното ляво крило; успоредният

крах на католицизма, затворен за четири столетия в железните доспехи на Контрареформацията; големите географски открития, израждащи се все повече в проста подялба на света; бурното развитие на капиталистическата икономика ръка за ръка с установяването на абсолютните монархии. Тези процеси, твърде широки, за да бъдат обхванати изцяло от съвременниците, непряко направляват Зеноновата история и може би по-пряко — живота и поведението на второстепенните герои, по-изкъсо обвързани с привичките на своето време. Бартоломе Кампанус е снет по вече овехтелия образец на духовник от предишното столетие, за когото хуманистичната култура не крие проблеми. По силата на обстоятелствата благородният игумен на корделиерите има за съжаление твърде малко изявени събрата в историята на XVI век, но образът му донякъде е почерпен от този на тогавашните духовници, опитали с пълни шепи от мирския живот, преди да надянат расото и да преминат към клира. Читателят ще разпознае в словото му против изтезанията един довод — изцяло християнски, впрочем — преждевременно заимствуван от Монтен. Портретът на брюжския епископ, начетен и изкусен политик, се обляга на други прелати от Контрареформацията, но не е и в противоречие с малкото, което знаем за истинския епископ на Брюж от това време. Дон Блас де Вела е видян в светлината на някой си Сезар Бранка, игумен на „Свети Андрей“ във Вилньов ле з’Авиньон, известен кабалист, изгонен от своите монаси към 1597 г. заради жидовство. Нарочно размитият образ на фрай Хуан напомня фра Пиетро Понцио, приятел и съратник на младия Кампанела.

Портретите на банкери и търговци — Симон Адриансен преди посвещаването му в анабаптизма, Лигрите и техният обществен възход, Мартин Футар, измислен герой, вкоренен обаче в истинския род, управлявал в сянка Европа от XVI век — съвсем отблизо следват своите образци от плът и кръв във финансовата история на времето, заден план на историята изобщо. Анри-Максимилиан принадлежи към цяла кохорта образовани благородници авантюристи, натрупали скромнен запас от хуманистична мъдрост, които не е необходимо да напомняме на френските читатели, но чиято порода, за съжаление, угасва към края на века.^[6] Накрая Кола Хейл, Жил Ромбо и техните събрата от долните класи са обрисувани, доколкото това е възможно, според оскъдните данни за народното битие, достигнали от едно

време, когато хронисти и историци се занимават изключително с живота на буржоазията, ако не с дворцовия. Подобно разсъждение може би е в сила и за женските образи, защото, с изключение на няколко владетелки, женските лица са много по-слабо осветени, отколкото мъжките.

Близо четвъртината от статистите в тази книга са взети непроменени от местните летописи и хроники: нунцията Делла Каза, обвинителят Льокок, професор Рондле, който наистина е предизвикал скандал в Монпелие, като накарал да разрежат пред него сина му, лекарят Йосиф Хакоен и, разбира се, заедно с останалите адмирал Барбароса и измамникът Руджери. Бернард Ротман, Ян Матис, Ханс Боколд, Книпердолинг — главните действащи лица в мюнстерската драма — са извлечени от тогавашни описания, и въпреки че за анабаптисткото въстание са ни останали единствено разказите на противници, в наше време не са редки примерите на фанатизъм и обсадна треска, за да не приемем като вероятни подробностите около жестокото им премеждие. Шивачът Адриан и жена му идват от „Трагични поеми“ на Агрипа д’Обине; за красивите италианки и техните френски поклонници в Сиена може да се прочете в Брантом и Монлюк. Посещението на Маргарита Австрийска у Анри-Максимилиан е измислено, както и самият Анри-Максимилиан, но не и взаимоотношенията на тази владетелка с банкерите, нито слабостта ѝ към нейния папагал Зеления любовник (запазено е жалеино стихотворение от един придворен поет по случай неговата смърт), или пък споменатата от Брантом привързаност към госпожа Лаодамия — на друго място у същия хронист се намира щекотливото разсъждение за женската любов, добавено тук към портрета на Маргарита Австрийска. Подробностите със стопанката на дома, която кърми детето си пред височайшите гости, са взети от спомените на Маргарита Наварска, посетила Фландрия едно поколение по-късно. Данните за турската мисия на Лорензачо като пратеник на френския крал, отбиването му в Лион през 1541 г., където в свитата му със сигурност е имало поне един „арап“, а също и опитът за покушение над него в този град, са почерпени от тогавашни документи. Описанието на чумната епидемия в Базел и Кьолн се основава върху честото надигане на тази напаст, почти хронична за европейския XVI век, но годината 1549 е подбрана за нуждите на повествованието, без

да се позовава на сведения за присъствието ѝ точно тогава по поречието на Рейн. Думите на Зенон за опасността, надвиснала през октомври 1551 г. над Сервет (осъден и изгорен през 1553 г.), не са ненавременни, както би могло да се помисли, защото каталонският лечител отдавна е бил заплашен ѝ от католиците, и от реформистите, които поне при изгарянето на този злощастен гений са постигнали съгласие. Намекът за някаква любовница на мюнстерския епископ няма историческо потвърждение, но името ѝ ни припомня възлюблената на прочутия през XVI век залцбургски епископ. С две-три изключения всички имена на измислените герои са взети от архиви или родословия, тук-там и от тези на самия автор. Някои известни имена, като на херцог Алба, са изписани както по време на Възраждането.

* * *

Обвиненията, отправени срещу Зенон от гражданите и църковните власти, както и юридическите подробности по неговото дело, са заимствувани *mutatis mutandis*^[7] от пет-шестина повече или по-малко известни съдебни случая в края на XVI и началото на XVII век, като че ли най-вече от първите процеси срещу Кампанела, при които мирянските правонарушения се представят смесени с обвинения в неверие и ерес.^[8] Затаеното съперничество между обвинителя Льокок и епископа на Брюж, проточващ и усложняващ Зеноновото дело, е въображаемо, както и цялата история, но с основание може да бъде допуснато, поради яростната съпротива из фламандските градове в тези години срещу правомощията, дадени на натрапените от Филип II епископи. Насмешливото подмятане на богослова Йеронимус ван Палмарт, който праща Зенон да изследва своите безкрайни светове, всъщност е изказано от Гаспар Шоп, най-върлия контрареформист в Германия, по повод изгарянето на Джордано Бруно; на Шоп принадлежи и шегата затворникът (в този случай Кампанела) да бъде пуснат срещу еретиците на изобретен от самия него летящ топ. Повечето от споменатите в последните глави подробности около наказанията, свързани с Брюж, като например изгарянето, описано от Зенон на каноника Кампанус, състояло се в града през 1521 г.,

неизвестно за какво точно престъпление, изгарянето за детеубийство, изнасянето на кладата извън града при престъпление срещу благоденствието, са взети от книгата на Малкълм Лете „Bruges and Its Past“^[9], съдържаща многобройни извлечения от съдебните архиви на Брюж. Случката по Задушница е измислена, но нещо подобно е имало близо едно столетие преди това, при екзекуцията на Максимилиановите съветници. Епизодът със заспалия съдия, който се събужда и мисли, че смъртната присъда вече е произнесена, дословно възпроизвежда разпространен тогава анекдот за Жак Хеселе, съдия в Кървавото съдилище.

Все пак някои исторически случки са леко променени, за да се вмести в рамките на разказа. Малко по-назад във времето е пренесена аутопсията на собствения му син (всъщност починал в детска възраст) от доктор Рондле и този син е показан пред прага на зрелостта, за да се превърне в „хубав образец на човешкото устройство“, както разсъждава Зенон. Всъщност Рондле, прочут отрано със своите анатомически изследвания (аутопсирал и тъща си), е съвсем малко по-възрастен от своя въображаем ученик. Густав Ваза често е обитавал дворците си в Упсала и Вадстена, но датите, приписани на тези престои тук, както и твърдението, че кралят е удостоил с присъствието си едно събрание на велможите през есента на 1558 г., са продиктувани от желанието в няколко реда да се даде правдоподобна представа за пътуванията на владетеля и държавническите му задължения.

Датата на първите пълномощия, получени от капитаните на „морските Голтаци“, е точна, но техните подвизи и придобитата слава са лекичко антидатиращи. Случаят с вратаря на граф Егмонт обединява в едно екзекуцията на Жан дьо Бозар д'Армантиер, оръженосец на Егмонт, и извънредно жестокото изтезаване на Пиер Кол, вратар на граф Насау, който наистина е отказал да предаде една рисунка на Бош, само че не на херцог Алба, както твърди в случая игуменът на корделиерите, а на Хуан Болеа, съдебен капитан и главен съдия на испанската армия; допускането, че рисунката е била предназначена за сбирката на краля, чиято слабост към творбите на Бош е известна, е от мен и ми се струва най-малкото правдоподобно. Историята с неуспешното бягство на господин Батенбюрх и неговите благородници, както и обезглавяването им във Вилворде, е донякъде съкратена по време. Последователността на заговорите в отоманския

двор при Сюлейман Великолепни също е леко променена. И накрая, на два или три пъти състоянието на говорещия въвежда в разказа привидна неточност. На път за Испания двадесетгодишният Зенон нарича тази страна родина на Авицена, защото оттам именно традиционно са прониквали в християнския Запад арабската философия и медицина и за него е без значение, че великият мислител от X век е роден в Бухара и е починал в Исфахан. Никола Кузански твърде дълго, ако не докрай, е бил много по-дружелюбно настроен към хуситската ерес, отколкото твърди епископът на Брюж, но в спора си със Зенон духовникът повече или по-малко съзнателно доближава вселенския прелат до по-нетърпимия мироглед на Контрареформацията.

От известна гледна точка по-значителна е промяната, свързана с датите на съдебните дела срещу две групи монаси — августинци и корделиери от Гент и Брюж, обвинени в престъпления срещу благодарието, при които накрая са били изгорени тринадесет монаси в Гент и десет в Брюж. Делата им са се състояли през 1578 г., десет години след посочената от мен дата, по време, когато противниците на смятаните за проводници на испанската кауза монашески ордени временно са имали превъзходство в двата града.^[10] Изтегляйки по-рано двата процеса, за да превърна втория от тях в движеща сила за крушението на Зенон, аз все пак се опитвах да покажа в прозиращото на заден план местно съотношение на силите — по-друго, разбира се, но не по-малко напрегнато — същата партизанска ярост у противниците на църквата и свързания с нея страх на духовните власти да не излезе, че потулват един скандал, и в крайна сметка: същите законни зверства. От това не следва, че обвиненията непременно са били клеветнически. За моя сметка са разсъжденията на Бартоломе Кампанус по повод самоубийството на Пиер де Хамарт, станало така, както го описвам, но в Гент, тъй като този монах е от гентската група, а не от тази в Брюж: доброволно избраната смърт е извънредно рядък случай по това време, възприемана от християнския морал като почти кощунствено злодеяние, и това дава повод да се заподозре, че обвиняемият е имал и други простъпки, преди да се реши на тази. Като изключим истинския Пиер де Хамарт, намалих групата на монасите от Брюж до седем души — всичките измислени, както е измислена и госпожица Де Лос, възлюбената на Киприан. Плод на въображението е също допускането

на някаква — предполагагана от Зенон и търсена от съдиите — връзка на така наречените Ангели с оцелелите остатъци от разни изтребени, после и забравени от близо едно столетие секти — Адамисти или Братя и Сестри на свободния дух, подозирани в подобна полова разпуснатост, чиито следи някои изследователи се опитват да издирят (прекалено последователно може би) в картините на Бош. Тяхното припомняне има за цел единствено да покаже под доктриналните поврати на XVI век вечния кипеж на достигнали от древността чувствени ереси, чиито следи се долавят и в други съдебни дела от същото време. Навярно е станало ясно, че рисунката, подигравателно подхвърлена от брат Флориан на Зенон, всъщност преповтаря почти изцяло няколко групи фигури от картината на Йеронимус Бош „Градината на земните наслади“, изложена днес в музея Прадо, спомената в описа на произведенията на изкуството, принадлежащи на Филип II със заглавие: „Una pintura de la variedad del Mundo“^[11]

---

[1] Заглавията на трите разказа в сборника от 1934 г. притежаваха недостатъка да представят тези произведения като последователно издържани в духа на трима художници — а това не беше така. „По Дюрер“ бе избрано заради прочутата „Меланхолия“, на която виждаме мрачна фигура, без съмнение самия човешки гений, потънал в горчив размисъл сред своите сечива, но пък един читател, твърде дословно настроен, изтъкна пред мен, че историята на Зенон е по-скоро фламандска, отколкото германска. Днес забележката му е още по-справедлива, отколкото навремето, защото втората и третата част, несъществуващи тогава, изцяло се развиват във Фландрия и свързаните с Бош и Брьогел теми за безумствата и ужасите на този свят изпълват цялото произведение, за разлика от първоначалния нахвърлек. — Б.а. ↑

[2] Не е моя работа да разисквам тук причините за подобно поведение, прекрасно изследвани от Леон Бланше в книгата му „Кампанела“, Париж, 1920 г., по отношение на голям брой философи от XVI век. Книгата на Й. Хьойзинха за Еразъм, изхождаща от съвсем различна начална точка, показва в един определен случай същите следствия от същите причини. Ще посоча само, че игуменът на корделиерите не греша, когато вижда в нападките на Зенон срещу Лутер заобиколна атака срещу самото християнство. — Б.а. ↑

[3] За медицинските и хирургическите опити на Зенон виж „Дисекциите на Леонардо да Винчи“ от Е. Белт и „Леонардо да Винчи като биолог“ от Ф. С. Боденхаймер в „Леонардо да Винчи и научните изследвания през шестнадесети век“, Прес Университет дьо Франс, 1953. С изложението на Цезалпиновата теория и изобщо с прегледа на ботаническите проучвания през Възраждането много полезна е между другото първата част от труда на Е. Гиено „Естествените науки през седемнадесети и осемнадесети век“, Париж, 1941. — Б.а. ↑

[4] Употребата на течния огън, дълго време тайно оръжие на Византия, впоследствие спомогнал много за монголските завоевания, е била забранена от втория Латрански събор (1139 г.) в забраната се е спазвала до голяма степен, защото западните военни инженери не са имали достъп до нефта, необходима суровина в случая, а по-късно изнамирането на барута привлича изцяло вниманието и течният огън стига до наши дни като един забравен „напредък“. Така че откритието на Зенон е щяло да представлява съединение на старите византийски рецепти с резултатите от по-нови балистични изследвания. Виж по този въпрос К. J. Forbes, „Studies in Ancient Technology“ Лайден, 1964. — Б.а. ↑

[5] Paracelse, „Das Buch Meteororum“, Кьолн, 1566, цит. по В. de Telepnef, „Peracelsus“, Сент Гален, 1945. — Б.а. ↑

[6] Към откъс 99 от Петроний, както го цитира Анри-Максимилиан, са добавени няколко неавтентични реда, допуснати по необходимост тук, съчинени не от изобретателния Нодо от XVII век, а от някой разпаден хуманист на Възраждането, може би от самия Анри-Максимилиан. *In summa serenitate* е благороден апокриф. — Б.а. ↑

[7] Със съответни изменения (лат.). — Б.пр. ↑

[8] Виж по тези сложни въпроси, свързани с полуцърковното полумирянско правораздаване, обширните протоколи, събрани от Луиджи Амабиле — „Fra Tomaso Campanella“, Неапол, 1882. — Б.а. ↑

[9] Издадена от Desclée de Bruwer, Брюж и А. О. Berry, Лондон, 1926. — Б.а. ↑

[10] За този случай, както и за още няколко, споменати по-горе, виж „Анонимни спомени за смутовете във Фландрия“, издадени от J. В. Vlaes, Брюксел, 1859–1860. — Б.а. ↑

[11] „Картина на световното разнообразие“ (исп.) — Б.пр. ↑

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.